

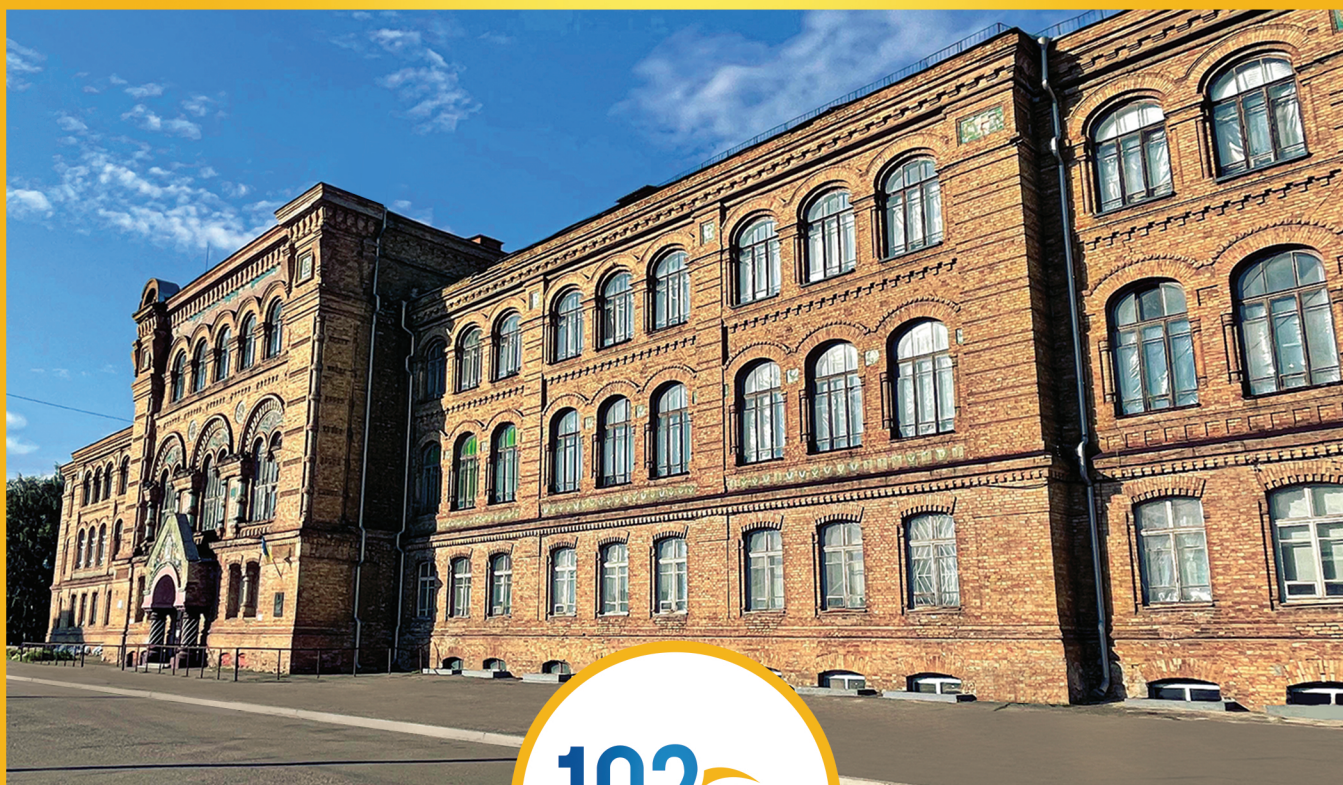
ПЛЕКАЄМО ОСОБИСТІТЬ

НАУКОВО-МЕТОДИЧНИЙ АЛЬМАНАХ

ВИПУСК 5

ПРЯМУЄМО
РАЗОМ

102 РОКИ

ЦПРПП

ЛУБЕНСЬКОЇ МІСЬКОЇ РАДИ

Центр
професійного
розвитку
педагогічних
працівників

Державний заклад
«Луганський національний університет імені Тараса Шевченка»

Європейський Союз

Проект «Інтенсифікація впливу вчителів Луганської області на
процеси примирення і встановлення миру»
(«*Intensification of influence of teachers of Luhansk region on the processes
of reconciliation and peace-building*»)

Науково-дослідний центр з проблем соціальної педагогіки
та соціальної роботи Національної академії педагогічних наук
України (спільно з ДЗ «ЛНУ імені Тараса Шевченка»)

Управління освіти виконавчого комітету
Лубенської міської ради Лубенського району Полтавської області

Центр професійного розвитку педагогічних працівників
Лубенської міської ради

ПЛЕКАЄМО ОСОБИСТІТЬ

НАУКОВО-МЕТОДИЧНИЙ АЛЬМАНАХ

Випуск 5

Полтава – Лубни
ДЗ «ЛНУ імені Тараса Шевченка»
2023

УДК 373.5.09(08)

ПЗ8

ЗАНОВНИК І ВИДАВЕЦЬ:
ДЗ «ЛНУ імені Тараса Шевченка»

Редакційна колегія:

Курило В. С. – доктор педагогічних наук, професор, дійсний член Національної академії педагогічних наук України (головний редактор)

Караман О. Л. – доктор педагогічних наук, професор (заступник головного редактора)

Бадер С. О. – доктор педагогічних наук, доцент

Починкова М. М. – доктор педагогічних наук, доцент

Степаненко В. І. – доктор педагогічних наук, доцент

Юрків Я. І. – доктор педагогічних наук, доцент

Костенко М. В. – спеціаліст вищої кваліфікаційної категорії, учитель-методист, начальник Управління освіти виконавчого комітету Лубенської міської ради Лубенського району Полтавської області

Січкач Н. А. – спеціаліст вищої кваліфікаційної категорії, учитель-методист, директор КУ «Центр професійного розвитку педагогічних працівників Лубенської міської ради Лубенського району Полтавської області»

Плекаємо особистість : наук.-метод. альманах. Вип. 5. Полтава, ПЗ8 Лубни: Держ. закл. «Луган. нац. ун-т імені Тараса Шевченка», 2023. 281 с.

П'ятий випуск альманаху присвячено узагальненню інноваційного педагогічного досвіду педагогічних працівників закладів освіти Лубенської територіальної громади Лубенського району Полтавської області.

Досвід освітян Лубенщини представлено в межах основних напрямів освітньої діяльності та відбиває зміст і технології виховної роботи в закладах освіти, актуальні проблеми дошкільної та початкової освіти, тенденції розвитку природничо-математичної та технологічної галузей освіти, психологічні та інклюзивні засади освітнього процесу, досвід та перспективи суспільно-гуманітарної роботи в закладах освіти, управлінські аспекти освітньої діяльності.

Призначено для науково-педагогічних та педагогічних працівників, здобувачів вищої освіти, аспірантів, докторантів, громадськості, усіх тих, хто цікавиться інноваціями в галузі освіти.

УДК 373.5.09(08)

*Рекомендовано до друку вченою радою
Луганського національного університету імені Тараса Шевченка
(протокол № 8 від 01 березня 2023 року)*

©ДЗ «ЛНУ імені Тараса Шевченка», 2023

ВСТУПНЕ СЛОВО

Шановні освітяни і науковці!

Науково-методичний альманах «Плекаємо особистість» – науково-методичне видання, засноване Державним закладом «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка» усередині 2000-х років для публікації результатів освітньої й науково-дослідної діяльності педагогічних та науково-педагогічних працівників, аспірантів, докторантів; розповсюдження інноваційного педагогічного досвіду у вітчизняному та європейському освітньо-науковому просторі.

П'ятий випуск Альманаху присвячено узагальненню інноваційного педагогічного досвіду педагогічних працівників закладів освіти Лубенської територіальної громади в межах основних напрямів освітньої діяльності: зміст і технології виховної роботи в закладах освіти, актуальні проблеми дошкільної та початкової освіти, тенденції розвитку природничо-математичної та технологічної галузей освіти, психологічні та інклюзивні засади освітнього процесу, досвід та перспективи суспільно-гуманітарної роботи в закладах освіти, управлінські аспекти освітньої діяльності.

Матеріали випуску підготовлено за результатами проведення **Міжнародної науково-практичної конференції «Наука і освіта в глобальному та національному вимірах: виклики, загрози, перспективи розвитку»**, яка відбулася 29 листопада 2022 р. у м. Лубни на базі Лубенської міської ради за участю науковців ДЗ «ЛНУ імені Тараса Шевченка», освітян Лубенської територіальної громади, міжнародних партнерів університету, зокрема менеджера міжнародних проєктів, експерта, зовнішнього консультанта Чеського агентства розвитку Яна Пейріла (Чехія) у межах **Проєкту Європейського Союзу «Інтенсифікація впливу вчителів Луганської області на процеси примирення і встановлення миру»** (керівник В. Курило).

Редакційна колегія висловлює щирі вдячність голові Лубенської міської ради О. Грицаєнку, начальнику Управління освіти виконавчого комітету Лубенської міської ради М. Костенку, директору КУ «Центр професійного розвитку педагогічних працівників Лубенської міської ради Лубенського району Полтавської області» Н. Січкара за співпрацю та створення умов для розвитку університету, освіти і науки в найтрагічніший час повномасштабної війни РФ проти України; підготовку нового покоління українців, здатного до відновлення і розвитку країни як у воєнний, так і повоєнний період.

Головний редактор

голова вченої ради ДЗ «ЛНУ імені Тараса Шевченка»,
доктор педагогічних наук, професор, академік НАПН України

Віталій КУРИЛО

ЗМІСТ І ТЕХНОЛОГІЇ ВИХОВНОЇ РОБОТИ В ЗАКЛАДАХ ОСВІТИ

*Александрова Лариса Володимирівна,
завідуюча бібліотекою, спеціаліст вищої
кваліфікаційної категорії Лубенської
загальноосвітньої школи I – III ступенів №7
імені Героя України Віри Роїк
Лубенської міської ради Полтавської області*

ЗАСТОСУВАННЯ СУЧАСНИХ БІБЛІОТЕЧНИХ ТА ІНФОРМАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ ДЛЯ АКТИВІЗАЦІЇ ТВОРЧОГО ПОТЕНЦІАЛУ УЧНІВ

Актуальність дослідження зумовлюється проблемами виховання творчого, креативного покоління, здатного орієнтуватися в навколишньому інформаційному просторі, засобами бібліотечних та інформаційних технологій у сучасній шкільній бібліотеці.

Дослідуючи наукову літературу з організації роботи шкільних бібліотек, можна зробити висновки, що проблеми виховання творчого здобувача освіти розглядались як у вітчизняній, так і світовій спільноті.

Організація інформаційно-освітнього простору шкільних бібліотек висвітлена в роботах Л. Бондар, Т. Добко, О. Матвійчук, І. Лобановської, І. Хемчян, А. Рубан, Л. Пономаренко.

У вітчизняній науковій літературі сутність інформаційного забезпечення впродовж останніх років досліджували Т. Миськевич, Л. Коновал, Л. Кононученко, Л. Прокопенко. Дослідження інформаційних потреб українськими бібліотекознавцями найчастіше представлено як вивчення читацьких потреб та інтересів у працях О. Васюк, Т. Коваль, Л. Ляшенко, Т. Новальської. Теоретичні й практичні основи цієї теми були предметом вивчення й наукових дискусій співробітників Державної науково-педагогічної бібліотеки України імені В. О. Сухомлинського, зокрема: Л. Пономаренко, А. Селецького, Т. Павленко, О. Матвійчук, В. Вербової, Л. Самчук, І. Коваленко, Ю. Артемова, П. Рогової, Т. Добко, Н. Зоріної, Я. Сошинської. Проблему задоволення інформаційних потреб користувачів електронними інформаційними ресурсами розкрито в дослідженнях Т. Гранчак, О. Мар'їної, К. Лобузїної, О. Бруй, Н. Левченко, О. Воскобойнікової-Гузевої, М. Назаровець.

Мета статті полягає в представленні шкільної бібліотеки як простору для виховання творчого потенціалу учня, застосування традиційних та інноваційних бібліотечних технологій у формуванні медіакультури школярів та вдосконалення освітнього процесу, підвищення інформаційної культури, пізнавальної самостійності, творчих здібностей учнів.

Перспективність досвіду: вдосконалення освітнього та виховного процесу, підвищення інформаційної культури, пізнавальної самостійності, творчих здібностей учнів.

Навколо шкільної бібліотеки точиться дуже багато розмов, що її потрібно переобладнувати та перетворювати в інформаційний центр. Так, бібліотека дійсно є осередком інформації та культури, який потребує інноваційного підходу. А ще це місце, де можна поспілкуватися з однодумцями, навчитися чогось нового, дізнатися про все на світі за допомогою бібліотечних, електронних ресурсів та бібліотечного фахівця.

Давайте розберемося, що ж таке шкільна бібліотека?

По визначенню Вікіпедії, *шкільна бібліотека* – бібліотека, що діє в структурі закладу загальної середньої освіти, забезпечує бібліотечне обслуговування учнів у відповідності з навчальними програмами, а також учителів із методики викладання навчальних дисциплін і виховної роботи з учнями. Має фонд універсального характеру, формується з пріоритетом навчально-виховної, довідково-енциклопедичної та художньої літератури.

Для активізації творчого потенціалу найбільше користуються популярністю методи впливу на свідомість школярів, зокрема: бесіди, розповіді, дискусії, презентації книги, диспути, бібліотечні уроки, зустрічі. В основі їх лежить слово, яке потрібно підібрати таким чином, щоб вплинути на свідомість учнів, «достукатись» до їхнього серця, коли кожен користувач відчуває свою належність до творчої спільноти [1].

Своєчасне повідомлення педагогів про напрямки й дослідження в галузі освіти стало пріоритетним напрямком нашої роботи. Із цією метою щомісячно випускаємо листівки: «Інформаційний бюлетень новинок», «Новини педагогічної літератури», «Зустріч з новими книгами». Щомісячно влаштовуємо День інформації для вчителів.

На батьківських зборах пояснюємо важливість практичного вміння дітей використовувати інформаційні джерела.

Головною особливістю медіаосвітніх заходів у шкільній бібліотеці має бути їх гнучкість, що передбачає активний, творчий підхід з боку бібліотекаря. Важливо організувати роботу так, щоб підготувати дітей та молодь до свідомого, грамотного використання медіаресурсів.

У бібліотеках наших закладів освіти робота в цьому напрямку проходить поетапно: від вивчення основ інформаційної грамотності до пошуку інформації он-лайн.

У проведенні заходів з опанування азів бібліотечно-інформаційної грамотності допомагають старшокласники з активу бібліотеки. Використовуючи свої вміння, вони дають приклад молодшим. Це

консультація-практикум «Хочеш багато знати – умій книги вибирати», «Як побудована книга», бібліотечний урок «Мій друг – словник», «Журнали читаю – тому все знаю!», гра-подорож «Мандруємо книжковим світом».

Під час занять ми розповідаємо про призначення бібліотеки, про традиційні друковані книги, їх структуру, довідковий блок, знайомимо з дитячими довідковими та періодичними виданнями.

У процесі підготовки масових заходів учасники дійства навчаються культурі поведінки, ораторському мистецтву, засобам пошуку інформації та її використання. Результативним є національно-патріотичні заходи: «Герої не вмирають! Пам'яті Небесної Сотні», «Це моя Україна».

До творчості дітей заохочують конкурси малюнків та плакатів, організованих до місячників шкільної бібліотеки, до свят і предметних тижнів.

Цикл уроків із порівняння уявного і реального формує в дітей розуміння різниці між прочитаною інформацією та відтвореною на малюнку чи відео. Урок-практикум «Слово й малюнок – спільне та різне» включає навички дітей до відтворення власної уяви. Мета цього заходу – навчити порівнювати інформацію візуальну та словесну. Продовженням практикуму можна умовно назвати заняття з малювання ілюстрацій до прочитаного твору «Видатні українські художники-ілюстратори». Маленькі читачі слухають розповідь про відомих митців, переглядають їх малюнки. Наступним кроком є їх власна ілюстрація до казки, яку читає бібліотекар. Малюнки порівнюються й робиться висновок, що всі учні мають своє власне бачення художніх творів.

«Подорож у «Країну здоров'я» – казкотерапія на прикладах казкових героїв заохочує дітей берегти своє здоров'я, бути завжди охайним і ввічливим.

Сучасні заходи, такі як: «Жива бібліотека», виставка-інсталяція, бібліотечні паркани, стилізовані книжкові презентації, літературні диспути, казкові КВК та інші, пропонують здобувачам освіти залучитись до творчої роботи шкільної спільноти.

Беручи активну участь у проведенні бібліотечних заходів, молодше покоління відчуває свою належність до життя великої шкільної родини.

Для проведення гри «Ключ від бібліотеки» використовувались мультимедійні презентації, он-лайн вікторини. Ці технології посилили сприйняття матеріалу, допомогли донести основні ідеї та задумки бібліотекаря й класного керівника. Всі питання – рівноцінні для кожної команди і вимагали ерудованого розвитку, творчого мислення.

Учні середньої ланки школи знають історію книги, виникнення писемності, історію книгодрукування, різновиди електронних книг, уміють користуватися ними, знайомляться з електронними каталогами. Як показує практика, використання медіаресурсів робить бібліотечні заняття яскравішими, розвиває навички роботи з довідковою літературою, вміння самостійного відбору інформації [3]. Так, під час проведення заходу

«Еволюція книги» шестикласники знайомляться з історією книги від найдавніших часів до сьогодення, використовують знання, здобуті при вивченні предмета «Історія стародавнього світу», відповідають на запитання тестів та вікторин. Захід розроблений у вигляді мультимедійної презентації.

Головним своїм завданням вважаємо формування в підлітків компетенцій грамотного та безпечного використання Інтернету. Допомагаємо учням дізнатися про корисні Інтернет-сервіси, системи та електронні ресурси.

Інтернет-ресурси, які використовують сучасні здобувачі освіти, несуть як безмежне море інформації, так і безмежне море ризиків [2].

Проводячи тренінг «Правила поведінки в інформаційному павутинні», знайомимо дітей із правилами ділової та особистої переписки, правилами безпечного користування різноманітними послугами, нормами ввічливого спілкування, а також організацією роботи в мережі (час перебування, вибір місця). Знання цих небезпек дозволить їх уникнути.

Великий ентузіазм у підлітків викликає зйомка власних відеоматеріалів. Це вміння відтак дає їм важливе усвідомлення, що, оволодівши необхідними знаннями, вони зможуть сконструювати свій власний медіапродукт із потрібним меседжем. Дитяча творчість яскрава, наповнена неповторною фантазією, натхненням та світлою мрією, – велике багатство, яке ми, бібліотекарі, постійно шукаємо, відкриваємо й зберігаємо.

Старшокласників навчаємо самостійно знаходити потрібне в каталогах, картотеках, у базах даних комп'ютера, на сайтах електронних бібліотек. Допомагаємо орієнтуватися в сучасній моделі освітнього простору, сучасному ринку журналів. Залучаємо до читання художніх творів для опанування програмового матеріалу та створення відеороликів (буктрейлерів).

Віртуальні книжкові виставки – це он-лайн ресурс, який дозволяє відвідувачам отримати інформацію незалежно від географічного місця їх розташування. Вони сприяють підвищенню культурного рівня дітей через знайомство й популяризацію книг із фонду шкільної бібліотеки. За відсутності документу надаємо посилання на електронні версії та пропонуємо інші, близькі за темою. Популяризація творів письменників Лубенщини допомагає нашим користувачам краще пізнати рідний край, познайомитися з особистостями, чії імена вписані в його історію. Користується популярністю у бібліотечних відвідувачів віртуальна виставка «Володимир Малик – майстер історичного роману».

Красназнавча робота має велике освітнє й виховне значення. Вона стимулює розумовий розвиток учнів, підвищує загальну культуру, пробуджує інтерес до різних джерел інформації, формує особистість на ґрунті історії, літератури.

Комп'ютер та інтернет заохочують дітей змістовно проводити дозвілля, а отримання нових відчуттів сприяє розвитку інтересу до

навчання. До уваги відвідувачів інтелектуальні он-лайн ігри та вікторини на сайті Фільтр, посилання на який розташоване на блозі шкільної бібліотеки.

Поєднання усталеної практики забезпечення інформаційних потреб із можливостями нових інформаційних технологій, збагачення традиційного бібліотечного обслуговування користувачів електронними продуктами і послугами є одним із важливих шляхів реалізації місії шкільної бібліотеки.

Список використаної літератури

1. Сучасна шкільна бібліотека: організація роботи: практ. посіб. / НАПН України, ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського; [авт. кол.: Л. М. Бондар, Т. В. Добко, І. Г. Лобановська, О. Є. Матвійчук, І. І. Хемчян та ін. ; наук. ред.: Т. В. Добко, О. Є. Матвійчук, І. Г. Лобановська, І. І. Хемчян]. Київ, 2019. 359 с. **2. Освітнянська** бібліотека в сучасній системі соціокультурних комунікацій : метод. рек. / НАПН України, ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського; [авт.-упоряд.: Глазунова С. М., Ніколаєнко Я. М., Сошинська Я. Є. ; наук. ред.: Добко Т. В., Пономаренко Л. О.]. Київ, 2019. 74 с. (Серія «На допомогу професійній самоосвіті працівників освітянських бібліотек»; вип. 22). **3. Створення** сучасного інформаційно-освітнього простору шкільної бібліотеки: метод. рек. / [авт.: І. І. Хемчян, А. І. Рубан, О. Л. Гончаренко]; НАПН України, Держ. наук.-пед. б-ка України ім. В. О. Сухомлинського. Київ : [б. в.], 2021. 56 с.

Александрова Л. В. Застосування сучасних бібліотечних та інформаційних технологій для активізації творчого потенціалу учнів

У статті наведено практичний досвід застосування бібліотечних та інформаційних технологій у шкільних бібліотеках. Такі технології допомагають виявленню та розвитку дитячої творчості, активності учнів у самоосвіті та дистанційному навчанні.

Ключові слова: творча активність, бібліотечні технології, інформаційні технології, шкільна бібліотека.

Alexandrova L. The Use of Modern Library and Information Technologies to Activate the Creative Potential of Students

The article presents the practical experience of using library and information technologies in school libraries. These technologies help to identify and develop children's creativity, student activity in self-education and distance learning.

Key words: creative activity, library technologies, information technologies, school library.

*Вербецька Лідія Павлівна,
педагог-організатор,
спеціаліст вищої кваліфікаційної категорії,
педагог-організатор – методист
Опорного закладу «Засульський ліцей
Лубенської міської ради Лубенського району
Полтавської області»*

ФОРМУВАННЯ СОЦІАЛЬНО-КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ЗДОБУВАЧІВ ОСВІТИ В УМОВАХ СЬОГОДЕННЯ

Упровадження компетентнісного підходу в системі освіти зумовлено світовими інтеграційними процесами, тенденцією глобалізації світового освітнього середовища. Серед переліку компетентностей випускника нової української школи є соціальна та інформаційно-комунікаційна, які включають активність у житті класу та школи, співпрацю, уміння діяти в конфліктних ситуаціях, дбайливе ставлення до власного здоров'я, опанування основою цифрової грамотності для розвитку і спілкування.

Щоб зрозуміти сутність соціально-комунікативної компетентності здобувачів освіти, було проаналізовано та узагальнено наукові визначення даного поняття та його складових. Слід зазначити, що науковці здебільшого розглядають соціальну та комунікативну компетентність окремо, але визнають їх взаємозумовленість та взаємозалежність. На нашу думку, усі ключові компетенції (в тому числі соціально-комунікативна) – соціальні в широкому сенсі цього слова, тому що вони є соціальними за своїм змістом, оскільки виробляються та розвиваються в соціумі, характеризуються взаємодією з іншими людьми, соціумом і суспільством. Її формування починається з дошкільного віку й продовжується упродовж навчання в школі. Саме володіння соціально-комунікативною компетентністю є провідним компонентом подальшої соціалізації та самореалізації особистості школяра.

У ході дослідження підкреслено, що сучасна освіта переходить до нових форматів, які зумовлені глобальною пандемією та війною, тому змінюються і підходи до способів обміну інформацією між педагогом та учнем, між учнями та їх батьками, між педагогами та батьками.

Психологічні основи формування соціально-комунікативної компетентності розглядаються в працях таких науковців: Г. Балл, І. Зимня, О. Ковальова, Н. Кузьміна, Н. Левус, Н. Лук'янчук, А. Маркова, С. Максименко, Л. Мітіна, С. Мусатов, Л. Петровська, Ю. Смелянов та ін. Так, О. Ковальова розглядає соціально-комунікативну компетентність як здатність людини забезпечувати власні потреби і цілі шляхом створення партнерських відносин з іншими, згідно з їхніми очікуваннями, потребами і

цілями в межах суспільно прийнятної поведінки, а також завдяки ефективній комунікації [4, с. 28]. Н. Лук'янчук наголошує, що соціально-комунікативну компетентність часто розглядають як дві окремі компетентності – соціальну і комунікативну, що стосуються вміння особи взаємодіяти зі соціумом та спілкуватися з іншими людьми [5, с. 38]. Однак сучасні науковці (О. Ковальова, Н. Левус, Н. Лук'янчук та ін.) відмічають спорідненість понять «соціальна компетентність» і «комунікативна компетентність», їх взаємозалежність, що дає їм право об'єднувати ці два поняття в єдиний термін. Питання діагностики соціально-комунікативної компетентності висвітлюють О. Ковальова, В. Козлов, Р. Овчарова, Г. Мануйлов, М. Фетіскін та інші. Ці науковці розробляють діагностичні методики дослідження розвитку соціально-комунікативної компетентності дітей і дорослих. Соціально-комунікативна компетентність розглядається в психології в зв'язку з пошуком ефективних засобів побудови комунікації та взаємодії, накопиченням знань і вмінь у системі міжособистісних стосунків, обміном інформацією і пізнанням людьми один одного. Отже, поняття соціально-комунікативна компетентність відображає рівень розвитку комунікативних умінь, майстерності людини в міжособистісному спілкуванні і спирається, перш за все, на психологічні знання про себе та інших людей.

Мета статті – визначити й охарактеризувати особливості формування соціальної й комунікативної компетентностей як складових випускника Нової української школи. Методами дослідження, що використані у процесі написання статті, є аналіз наукової літератури – для визначення сутності поняття «соціальна й комунікативна компетентності», характеристика сучасних діагностичних методик – з метою діагностики розвитку соціально-комунікативної компетентності учнів ОЗ «Засульський ліцей».

2020 рік приніс світові новий виклик у вигляді пандемії COVID та дистанційного навчання. Діти не відвідували школи, а спілкування, в більшості випадків, зводилося до віртуального. Facebook, Viber, Telegram... І це далеко неповний перелік соціальних мереж, у яких підлітки проводили свій час годинами. Згідно зі звітом ЮНІСЕФ 2021 року у світі спостерігається суттєвий вплив на психічне здоров'я дітей віком від 10 до 19 років. Молодому поколінню доводиться адаптуватися до нових реалій та змінювати щоденні практики, беручи до уваги нові правила взаємодії в соціумі.

Рік 2022 випробовує українців війною та вимушеними періодами соціальної ізоляції. Знову дистанційне навчання. А ще шок, роздратування, біль, страх, розгубленість...

В умовах сучасних соціальних трансформацій, економічних, політичних та психологічних змін необхідні нові підходи до розвитку компетентності як дітей, так і дорослих. Взаємодія людини з соціальним оточенням відбувається завдяки спілкуванню, у процесі якого активізується формування та розвиток системи «суб'єкт-суб'єктних» взаємовідносин.

Особливості спілкування обумовлені сформованістю в них як узагальненої картини світу, так і власного образу Я. Саме спілкування дозволяє людині проявлятися як суб'єкту пізнання і праці шляхом засвоєння нового досвіду і розвитку особистісних умінь і навичок.

Соціальна компетентність – одна з базових життєвих компетентностей людини. Від рівня її сформованості залежить як успішна реалізація природного потенціалу кожної людини, так і розвиток, економічне зростання та добробут суспільства загалом. У часи реформування національної системи освіти й переходу до педагогіки партнерства особливо актуальним стає пошук нових методів формування соціальної компетентності в її оновленому змісті.

До затвердженого у 2020 р. Професійного стандарту вчителя включено соціальну й емоційно-етичну компетентності, які сприяють наскрізному формуванню соціальної компетентності в учнів під час освітнього процесу.

Розробники реформи «Нова українська школа» вважали «надважливою орієнтацію навчального процесу на такі цінності: морально-етичні (гідність, чесність, справедливість, турбота, повага до життя, повага до себе й інших людей), соціально-політичні (свобода, демократія, культурне розмаїття, повага до рідної мови та культури, патріотизм, шанобливе ставлення до довкілля, повага до закону, солідарність, відповідальність)» [8, с. 3]. Адже цінності є запорукою успішної самореалізації людини, процвітання та взаємодії в суспільстві.

Освітній процес став особистісно орієнтованим, спрямованим на індивідуалізацію та персоналізацію. Учителі мають ставитися до дітей як до суб'єктів вільної діяльності, а не як до об'єктів впливу. Діалог і багатостороння комунікація між школярами, педагогами та батьками змінюють односторонню авторитарну комунікацію. При цьому соціалізація та індивідуалізація не є діаметрально протилежними процесами. «Становлення особистості є індивідуалізацією соціального простору життя», – наголошує професорка О. Кононко [8, с. 4].

Сучасне суспільство ставить перед випускником школи задачу безперервного вдосконалення своїх знань і професійної майстерності, що неможливо без розширення сфери спілкування і міжособистісної взаємодії. Згідно з Національною рамкою кваліфікацій України (2011 р.) обов'язковим компонентом дескрипторів усіх кваліфікаційних рівнів є комунікація, що передбачає сформованість умінь фахівців щодо взаємодії в колективі для виконання завдань; продукування усних і письмових повідомлень; здатність наставництва, передавання досвіду; до ефективної роботи в команді, сприйняття критики, порад і вказівок; здійснення співробітництва з широким колом осіб (колеги, керівники) для проведення професійної або навчальної діяльності; здатність ефективно формувати комунікаційну стратегію; спілкування в діалоговому режимі з широкою науковою спільнотою та громадськістю тощо. Отже, однією з ключових компетентностей стає соціально-комунікативна, яка необхідна для

ефективної міжособистісної та внутрішньо групової взаємодії людей. Соціально-комунікативну компетентність із психологічної точки зору можна розглядати як інтегративне утворення, що включає розуміння власних та чужих мотивів, стратегій поведінки, уміння вирішувати проблеми, долати перешкоди на шляху до взаємного порозуміння. Дану компетентність розуміємо і як здатність співвідносити свої прагнення з інтересами інших людей і соціальних груп шляхом створення партнерських відносин й ефективної комунікації в межах норм поведінки.

Перш ніж розпочати будь-яку справу, доросла людина зазвичай визначає для себе що, навіщо та як вона це робитиме. Завдяки певним навичкам і вмінням вона оцінює свій стан, тобто визначає, що має та чого їй бракує. І після цього вирішує, із чого почати та який шлях обрати, аби досягти найкращого результату.

Маленькій дитині природа дає неймовірні сили й натхнення. Діти дошкільного та молодшого шкільного віку – невичерпне джерело енергії. Сотні запитань: «Де?», «Як?», «Чому?», 98% креативних рішень... Однак із початком навчання в школі ці сили зникають «невідомо куди».

У книзі «Мотивуюча школа» А. Макліна йде мова про те, що діти допитливі від народження і мають природну схильність до навчання. Вони внутрішньо вмотивовані, щоб задовольнити свої потреби в знанні та розумінні. Тим часом у школі існує тиск, напруження для продуктивно високого рівня засвоєння знань, що викликає в учнів спротив, заниження їхньої самооцінки, зумовлює прояви соціальної дезадаптації. У цій атмосфері у багатьох дітей з'являються комплекси. Кожний учень має по-своєму налаштовуватися, а учитель повинен зважати й у разі потреби корегувати. Тільки так можна закласти фундамент не тільки успішної соціалізації, індивідуалізації та формування високого рівня соціальної компетентності школярів.

Якщо соціальну компетентність уявити як піраміду, то широка основа, на якій вона стоїть, – це ставлення до речей, особисті якості, установки, бічні грані – знання, уміння та навички, а вершина – самореалізація. Для реалізації будь-якої компетентності потрібно окреслити локальний (найближчий) ракурс та глобальний (на перспективу).

Локальний ракурс – здатність засвоювати й дотримуватися правил групи, уміння встановити правила за нових обставин, знання соціальних ролей, навички культурного спілкування, усної та писемної комунікації відповідно до вікових особливостей, знання своїх прав та обов'язків, уміння працювати в парах, великих та малих групах, команді, критично й творчо мислити, позитивне ставлення до співпраці.

Глобальний ракурс – розвинене суспільство освічених соціально компетентних людей із високим рівнем розвитку емоційного інтелекту. Школа, до якої дитина поспішає уранці в очікуванні цікавого дня. Людська спільнота, яка плекає цінності, володіє собою та бере відповідальність не

тільки за себе, а й за розвиток суспільства. Комунікація в різних групах, критичне мислення.

Зміни в навколишньому середовищі висувають до сучасної людини підвищені вимоги до самоусвідомлення, самозбереження, самореалізації та саморефлексії, до згуртованості й співпраці, гнучкості та вміння вчитися. Поліпшення життя через розвиток технологій, збільшення обсягу щоденної інформації на тлі «старіння» знань, матеріальні та технічні блага, що їх сучасні діти отримують від народження, є даністю часу. Проте спостерігаємо масове незнання, що й звідки береться чи як воно працює, відсутність бажання вчитися, працювати над собою. Це ставить перед вчителями нові вимоги до якості освіти, що потребує нових методів і технологій навчання, справді інноваційних, що виведуть на новий рівень освіти та життя.

Набуття учнями знань, умінь, навичок, якостей, формування особистісного ставлення до себе й оточення відбуваються різними індивідуальними темпами. До того ж діти переступають поріг школи з певним рівнем сформованості соціальної компетентності в дошкільний період.

У документально-правовій базі формування соціальної компетентності в рамках НУШ визначено ключові терміни й поняття. Серед загальних складових – «Я–концепція», основним завданням якої є самопізнання. Вона включає й знання власної сфери почуттів, емоцій, адекватне самооцінювання власної діяльності, віру в себе та свій потенціал. Ще самоорганізація, саморозвиток і проактивність. Допомогти пізнати себе дитині може вчитель початкової школи. Проективна вправа «Самооцінка» покаже рівень самооцінки учнів та співвідношення з іншими членами родини, «Соціалізація» дасть можливість зрозуміти, настільки дитина розуміє свої ролі в соціумі. Вправа «Збери листочки» – наявність друзів у класному колективі й за його межами. «Долонька» визначить 5 ключових ознак-характеристик дитини. «Карта зоряного неба» допоможе побачити емоції, які супроводжують найчастіше улюблений колір, звуки, тварин, книги. «Квітка настрою» допоможе розгледіти емоційний стан дитини у школі та вдома. Саме ці вправи є першою сходинкою до пізнання власного Я. Завдання педагога – корекція з елементами бесід, ігрових методик, візуальних карток. Не секрет, що діти люблять казки. А тому в початковій школі буде доречно їх використання з метою подальшого обговорення. Казки можна згрупувати по темах:

1. Спрямовані на необхідність об'єднання сумісних дій задля успіху всіх: «Як тварини зимували», «Іван і сірий вовк», «Гуси-лебеді», «Півник та бобове зернятко», «Як Хома образи копив».

2. Казки, що стимулюють етичну комунікативну поведінку: «Золотий півник», «Селянин та змія», «Мандрівка Нільса з дикими гусьми» (Г. Андерсен).

3. Казки, що активізують самоідентифікацію: «Казка про розумне мишеня» (С. Маршак), «Три ведмеді»; «Дюймовочка», «Гидке каченя» (Г. Андерсен).

4. Казки, спрямовані на необхідність особистісного росту: «Слоненя» (Р. Кіплінг), «Маленький Мук» (В. Гауф), «Зірковий хлопчик» (О. Уайльд), «Дикі лебеді» (Г. Андерсена).

5. Казки, що акцентують увагу особистості на потребі в інших: «Казка про Хому та Ховраха», «Морозко», «Сліпа конячка» тощо. Зауважимо, що не обов'язково використовувати весь сюжет казки. Достатньо вибрати фрагмент сюжету та змодифікувати його. Важливо, щоб діти змогли запропонувати інші варіанти розвитку подій, де герої будуть активнішими, тобто стимулювати комунікативну активність та комунікативну діяльність дітей

Соціалізація неможлива без найближчого оточення (родини, друзів, однокласників). Тут важливим є вміння вести діалог, приймати правила роботи в малих групах, узгоджувати власні інтереси з інтересами оточення, позитивне налаштування, здатність піклуватися та підтримувати один одного. На даному етапі дитині потрібно не просто заручитися підтримкою батьків, а й зробити їх учасниками освітнього процесу. Доречно запропонувати мамі чи татові провести майстер-клас, взяти участь у спортивних змаганнях, тематичному проєкті, родинному святі. Відчуваючи підтримку батьків, дитина почуватиме себе комфортніше, у неї з'явиться відчуття впевненості та значимості.

У роботі з спільнотою важливо розуміти соціальну роль, правила та норми поведінки, відкритість та відповідальність, здатність орієнтуватися, пристосовуватися, впливати. У складовій «Людство, соціум» – мати ціннісні уявлення картин світу, здоров'язберігаючі навички, сумлінність, гуманність, толерантність. Дитині потрібно не просто довіряти, а давати доручення, виконавши які вона отримає не просто похвалу, а й матеріальні заохочення (приз, подяка).

У школі важливий емоційний стан кожного учня та колективу загалом. А тому педагог має сформулювати відчуття фізично-емоційної безпеки за допомогою правил, режиму дня, спільних завдань лідерства. Цікавою є методика проведення ранкових зустрічей чи родинного кола. Саме тут діти вітають один одного, висловлюють побажання, розповідають про найцікавіші моменти, діляться своїми враженнями. На перервах учнів можна об'єднати колективними іграми, веденням щоденника доброти, кольорових або тематичних днів. Тематика у середній та старшій школі стає більш ширшою. Учні можна запропонувати зробити емоційну карту уроків, дня, створити герб класу чи ланцюг дружби. Цікавою є вправа «Було, є, буде», яка допоможе побачити рівень дистанції між дитиною, батьками, педагогами, усвідомити найближчі й далекі перспективи. У старших класах діти можуть створити карту сходження на найвищу гору, прописавши цілі та сходинки для їх досягнення.

Процес комунікації відбувається не тільки під час взаємодії людей, а й навіть тоді, коли людина виконує певну діяльність індивідуально: по-перше, з якоюсь однією людиною або людьми, які повинні оцінити результати діяльності – вона думає про людей та їхні судження, по-друге, з самою собою – вона повідомляє собі уявлення, ідеї, цінності, орієнтації, емоції, почуття, настрої тощо, самотійно оцінюючи ці повідомлення. Відомо, що під час обміну думками кожен із співрозмовників не втрачає, а навпаки – збагачується ідеями іншого. Кожна дитина від народження проявляє якості, які притаманні лише їй. Із часом малюк пристосовується до навколишнього середовища й взаємодіє з іншими людьми, для чого використовує спілкування, тобто комунікацію. Навіть люди, які мають певні мовні проблеми, також активно взаємодіють, спілкуються зі світом та оточуючими – комунікативна діяльність охоплює усіх людей.

ОЗ «Засульський ліцей» більше 10 років є учасником Всеукраїнського експерименту (керівник Валерій Киричук), мета якого – створення інноваційної освітньої системи управління проектами особистісного розвитку учнів в освітньому середовищі. Двічі на рік учні проходять діагностику в хмарному сервісі «Універсал-online». Класні керівники фіксують рівень життєвої активності учнів. Батьки проходять анкету «Ставлення батьків», метою якої є визначення рівня міжособистісних стосунків «батьки-діти». Щороку проводиться моніторинг, який дає змогу побачити конструктивний чи деструктивний розвиток ціннісних орієнтацій, ціннісних пріоритетів, матриці взаємостосунків у класному колективі (а відтак розуміння того, до якої групи (актив, пасив, відторгнуті, ізольовані, зона ризику) входить дитина. Моніторинг розвитку соціально-комунікативної діяльності учнів ліцею показав різке її падіння за останні два роки, а тому проблема формування соціально-комунікативної компетентності в умовах сьогодення є надзвичайно важливою.

Рис. 1

Досягти успіху можливо тоді, коли формування даної компетентності буде проходити не лише у виховній діяльності, а й навчальній. А тому вчителям-предметникам доцільно розширити використання парної та групової роботи, захист проєктів чи виступ із певної теми, повідомлення з чітко визначеної теми, виконання завдань відкритої форми. Головне, щоб дитина не просто готувала інформацію, а й вчилась доносити її до слухачів, комунікуючи з ними.

Перебудова освітнього процесу, перехід до педагогіки партнерства, усі розробки й рекомендації фахівців щодо впровадження освітньої реформи НУШ можливі лише завдяки творчості вчителя, який планує, спостерігає, проводить моніторинг, співпрацює з батьками. А проблеми, пов'язані з формуванням та розвитком соціально-комунікативної компетентності школярів, повинні реалізуватися у суб'єкт-суб'єктній парадигмі, коли навчання й виховання має розглядатися як розвивальна відкрита система, основним чинником якої є педагогічна взаємодія.

Список використаної літератури

1. Айзенбарт М. М. Сутність поняття «соціально-комунікативна компетенція» в сучасній науковій парадигмі. *Молодий вчений*. 2017. № 4.3 (44.3). 254 с. **2. Киричук В. О.** Проєктування навчально-виховного процесу в комп'ютерному комплексі «Універсал» [Текст]: навч.-метод. посібник. 3-є вид., допов. К.: Інформаційні системи, 2010. 226 с. **3. Ковальова О. А.** Модель соціально-комунікативної компетентності. *Освіта та розвиток обдарованої особистості*. №11(30)/11/2014. К.: Інститут обдарованої дитини, 2014. С. 284. **4. Лук'янчук Н. В.** Розвиток комунікативної компетентності обдарованої особистості у соціально-психологічному тренінгу [Текст] / гол. ред. В. В. Олійник; ред. кол.: О. Л. Ануфрієва [та ін.]. *Вісник післядипломної освіти: зб. наук. праць*; Ун-т менедж. освіти НАПН України. К., 2005. Вип. 7 (20). 311 с. **5. Лук'янчук Н. В.** Комунікативна компетентність особистості. К.: Інформаційні системи, 2012. С. 386. **6. Розвиток** соціально-комунікативної компетентності обдарованих учнів початкової школи: посібник / за заг. ред. Н. В. Лук'янчук, Н. А. Климової. Київ: Інститут обдарованої дитини, 2014. 132 с. **7. Маклін А.** Мотивуюча школа. Тернопіль: Навчальна книга: Богдан, 2019. 480 с. **8. Малініна Л.** Нова українська школа: формування соціальної компетентності учнів початкової школи: навч.-метод. посіб. Київ: Грамота, 2021. С. 3-4.

Вербецька Л. П.   Формування   соціально-комунікативної компетентності здобувачів освіти в умовах сьогодення

У статті досліджено поняття соціальних комунікацій, які через пандемію, війну, дистанційне навчання, масове використання інформаційних технологій зазнали значних змін у нинішньому суспільстві. З'ясовано, якими вміннями повинен володіти конкурентоспроможний випускник школи та як педагоги можуть допомогти учню пізнати себе.

Ключові слова: соціальні комунікації, соціально-комунікативна компетентність, дистанційне навчання, соціальні мережі.

Verbetska L. Formation of Social and Communicative Competence of Education Acquisitions in Today's Conditions

The article examines the concept of social communications, which, due to the pandemic, war, distance learning, mass use of information technologies, have undergone significant changes in today's society. It has been clarified what skills a competitive school graduate should have and how teachers can help a student to learn about himself.

Key words: social communications, social-communicative competence, distance learning, social networks.

*Десятник Тетяна Василівна,
педагог-організатор, спеціаліст
I кваліфікаційної категорії
Опорного закладу «Калайдинцівська
загальноосвітня школа I-III ступенів імені
Ф. Д. Рубцова Лубенської міської ради»
Лубенського району Полтавської області*

РОЛЬ УЧНІВСЬКОГО САМОВРЯДУВАННЯ У ФОРМУВАННІ НАЦІОНАЛЬНОЇ СВІДОМОСТІ ШКОЛЯРІВ

Актуальність роботи зумовлена необхідністю використання потенціалу учнівського самоврядування для формування національно свідомого громадянина на шляху демократичного розвитку держави.

У різні періоди питаннями організації учнівського самоврядування та його впливом на формування особистості займалися провідні педагоги України та зарубіжжя. Зокрема, чеський педагог Ян Коменський вважав, що школа в цілому і кожен клас окремо повинен вдавати із себе державу зі своїми органами управління. Так діти набуватимуть досвіду для дорослого життя [3]. Свій внесок у становлення теорії самоврядування, а також в практику його розвитку вніс А. С. Макаренко. Педагог сформулював закон розвитку колективу, за яким він повинен постійно рухатися вперед, досягати успіхів, щоразу все більше впливати на ріст і особистісне формування всіх членів. Український педагог В. Сухомлинський у своїх працях підкреслює, що метою навчання дітей у школі є не тільки засвоєння певних знань, умінь та навичок, але й формування активної життєвої позиції, лідерських якостей учня, здатного співіснувати в соціумі.

На сучасному етапі національно-патріотичне виховання дітей визнано в Україні пріоритетним напрямом державної політики. Тому саме зараз слід приділити особливу увагу впливу учнівського самоврядування на формування національної свідомості підростаючого покоління.

Школа несе особливу відповідальність за завтрашній день вільної незалежної України. Саме тому виховна робота нашого педагогічного колективу спрямована на реалізацію теми «Формування патріота і громадянина, національно свідомої, цілісної, гармонійно розвинутої особистості, здатної до адаптації в суспільстві».

Упровадження завдань національно-патріотичного виховання відбувається за допомогою різних форм діяльності: тематичних лінійок, конкурсних програм, змагань, диспутів, круглих столів, зустрічей, благодійних акцій, флешмобів, уроків мужності, захисту проєктів, квестів, спортивних змагань, козацьких забав, музейних уроків, перегляду й обговорення фільмів, тематичних бібліотечних виставок, тощо. Пріоритетними формами роботи є позакласні виховні заходи. Вони

сприяють поглибленню знань учнів з історії українського народу, його традицій, культури, формують патріотичні почуття, переконання. У процесі підготовки виховних заходів ключову роль відіграють органи учнівського самоврядування.

Учнівське самоврядування – це діяльність дитини, спілкування з іншими, закладення системи цінностей, яка визначає її ставлення до навколишнього світу. Формування ініціативної особистості, здатної приймати нестандартні рішення, неможливе без широкого залучення учнів до участі в управлінні шкільними справами через організацію колективної творчої діяльності та учнівського самоврядування [1].

Мета дослідження: базуючись на організації учнівського самоврядування в ОЗ «Калайдинцівська ЗОШ ЛМР»:

- розкрити вплив самостійної діяльності учнів на формування національно свідомої особистості;
- виявити роль учнівського самоврядування у вихованні в школярів поваги до демократичних цінностей, духовної культури народу;
- прослідкувати розвиток організаторських вмінь та лідерських якостей дітей.

Для дослідження ролі учнівського самоврядування у формуванні національної свідомості школярів використані теоретичні (історичний, аналогія, узагальнення) та емпіричні (спостереження, узагальнення педагогічного досвіду) методи дослідження.

У наш час значно зріс інтерес до виховного потенціалу попередніх століть, виховних традицій минулого, зокрема, великої Козацької доби. Держава сприяє відродженню українського козацтва, популяризації серед молодого покоління козацьких ідеалів і принципів, вихованню молоді на славних традиціях наших предків.

Козаки не лише національні збройні сили, а й приклад збереження української духовності, адже вони вміли не тільки воювати, а й любили книги, молодь навчалася грамоти. Козацькі школи виховували дух глибокої народності, любові до рідної мови, культури і звичаїв. У них вивчали старослов'янську мову, письмо, рахунок, Закон Божий, риторику, географію, військову справу [4]. «Щоб кинути в дитячу душу зерно національної гордості й запалити в ній вогник національної свідомості, потрібно досить виразно, художньо, із захопленням прочитати яке-небудь оповідання козацької старовини. Адже відомо, який вплив мають на дитячу душу оповідання про Б. Хмельницького, Наливайка, Остряницю, Запорізьку Січ та ін.» [2, с. 8].

Під час вивчення минулого України, та аналізу суспільних процесів стає зрозумілим, що виховання молоді на військово-козацьких традиціях є основою для розвитку національної свідомості й самосвідомості особистості кожного учня. Особливо це важливо в складних військово-політичних умовах, що нині склалися в Україні. Саме зараз потрібен культ лицарства, у якому яскраво виражена система ідей, традицій, моральних заповідей,

звичаїв, інших засобів виховання палких патріотів, стійких громадян України з глибокою національною свідомістю, державотворчими прагненнями й уміннями.

Учені В. Кузь, Ю. Руденко, З. Сергійчук значну увагу в сучасній педагогіці приділяють розвитку національного виховання та одній з її складових частин – козацькій педагогіці. У їх Концепції національного виховання сказано, що козацька педагогіка – це частина у її вершинному вияві народної педагогіки, яка формувала в підростаючих поколіннях синівську вірність рідній землі, Батьківщині.

Розвиток учнівського самоврядування в шкільному колективі – процес не простий. Він вимагає від педагогів значних зусиль та постійного оновлення форм і методів діяльності. Щоб зміцнити організаційні засади, поглибити наукові підходи до реалізації козацької педагогіки, на базі освітнього закладу створено шкільне національно-патріотичне козацьке товариство (ШКТ) «Курінь імені Самійла Величка».

Самоврядування ШКТ будується на ідейних, духовних, моральних, військово-патріотичних, господарських традиціях батьків, дідів, славного українського козацтва. Організація має власну символіку, гімн. У своїй діяльності керується Конституцією України, Законом України «Про молодіжні та дитячі громадські організації», Статутом освітнього закладу, своїм Статутом.

Основною метою діяльності організації є виховання в дітей віри в себе, у власні сили, любові до родини, рідного краю, своєї держави; утвердження, примноження традицій та звичаїв українського народу; вивчення історичної минувшини, козацьких традицій та звичаїв; збереження природи рідного краю; формування свідомого ставлення та дотримання здорового способу життя; розвиток співробітництва, дружніх, морально-етичних та правових стосунків між учасниками освітнього процесу; розвиток творчих здібностей та інтелектуального потенціалу особистості; залучення до різних видів мистецтва та культури; надання необхідної інформації, допомоги членам організації.

Для досягнення мети товариство вважає пріоритетними такі напрямки діяльності: вивчення та примноження традицій козацтва та свого народу, участь у заходах національно-патріотичного спрямування, організація й проведення культурно-освітніх, спортивних та інших масових заходів.

Члени ШКТ поділяються на вікові групи: козачата – до 10 років – «Перша сотня»; джури – від 10 до 14 років – «Друга сотня»; молоді козаки – від 14 до 18 років – «Третя сотня». Член ШКТ дотримується закону: «Український козак – душа правдива, справедлива і незрадлива».

Первинною ланкою ШКТ є первинне козацьке товариство – козацький осередок (клас) на чолі з отаманом, обраним загальними зборами. Осередки входять до складу сотень, а ті, в свою чергу, – до ШКТ, як його структурні ланки. Сотнями керують сотники. Осередки вирішують питання, які належать до їх компетенції, самостійно, в межах, що не суперечать Статуту.

На базі сотень формуються рої, які представляють ШКТ на різного роду змаганнях, виступах. Роями керують ройові, дозволяється роль ройових виконувати сотникам.

Вищий орган управління – загальне зібрання козаків і козачок. Усю роботу координує і спрямовує Рада ШКТ, до якої входять учні (курінний отаман, курінний осавул, старшини (очільники братств), сотенні, ройові, отамани осередків) і дорослі (педагоги – консультанти). Основний орган управління – Рада старшин, до якої входять керівники братств, отамани класів. У кожному класі-осередку обирається отаман та козацька старшина, до якої входять учні, що відповідають за певну ланку роботи, зокрема, навчально-пізнавальну, дисципліну і порядку, дозвілля, волонтерську, спорту, туризму і здоров'я, інформаційну.

Із представників 6-11 класів і формуються відповідні братства. Вони є постійно діючими ланками ШКТ. Для швидкого вирішення організаційних питань, особливо в умовах дистанційного навчання, створено групу у додатку «Viber». До неї входять члени загальношкільного самоврядування, представники класів. Висвітлення роботи учнівського самоврядування відбувається на сторінках соціальної мережі Facebook (маємо свою і шкільну) та на сайті школи.

Активна робота з дітьми проводиться за різними напрямками. Головне – давати можливість учням самим обирати діяльність. Тоді виконання запланованого відбувається енергійно, з цікавістю. Протягом навчального року товариство ініціювало та провело велику кількість заходів національно-патріотичного спрямування, брало участь у волонтерських акціях, флешмобах на підтримку ЗСУ, активно вело краєзнавчо-пошукову роботу.

До Дня партизанської слави та дня визволення Лубенщини від нацистів щорічно організуємо квест для учнів школи «Стежками партизанської слави», несемо Варту Пам'яті в музейній кімнаті Бойової слави шкільного зразкового історико-краєзнавчого музею, покладаємо квіти до могил солдатів, які віддали життя, визволяючи наші села від загарбників. Традиційним стало вшанування воїнів на День Захисників і Захисниць України. 13 жовтня, напередодні Дня козацтва, у Парку Слави с. Калайдинці члени ШКТ разом із учасниками бойових дій посадили молоді дуби, започаткувавши Алею Пам'яті всіх захисників минулого і сучасності. Декілька років поспіль, з нагоди свята Покрови, беремо участь у Всеукраїнському конкурсі з національно-патріотичного виховання «Я козацького роду», який проводить Шкільний портал. До Дня Гідності і свободи учні школи стали учасниками челенджу «Всі разом – ми сила, єдина сім'я! Всі разом – майбутнє держави!» Вшановуючи пам'ять жертв Голодомору 1932-1933 років, у музейній кімнаті, присвяченій тим трагічним подіям, члени учнівського самоврядування взяли участь у літературній композиції «Крізь століття пронесіть сльозу невинно убієнних».

Уже стало традиційним до Дня Збройних сил України проводити спортивні змагання «Козацькі забави» де, окрім команди-переможця, визначається ще й «кращий козак». Щорічно в грудні дівчатка долучаються до флешмобу «Ношу з гордістю», присвяченому Дню української хустки.

Славною традицією в нашій школі є вітання з новорічними святами всіх учасників освітнього процесу, батьків, жителів села. Це відбувається у формі літературно-музичної композиції, у якій зібрано народні віншування, пісні-щедрівки, різдвяні інсценівки.

У січні 2022 року члени учнівського самоврядування взяли участь у відзначенні Дня Соборності України, створивши відеоролик «Що для вас Соборна Україна», та склали шану Героям Крут, провівши тематичний захід для однолітків «Волі народної дзвін», а для молодших та середніх класів – тематичну відеолінійку.

11 лютого народився український козацький літописець Самійло Васильович Величко, чие ім'я носить курінь ОЗ «Калайдинцівська ЗОШ ЛМР». З нагоди пам'ятної дати курінним отаманом для учнів школи була проведена інформаційна година, на якій присутні ознайомилися з життям і діяльністю літописця, з формуванням його особистісного світогляду, зародженням інтересу до української історії, зокрема, до національно-визвольних змагань нашого народу.

Після російського вторгнення в Україну козаки і козачки активно долучилися до допомоги нашим захисникам: готували матеріал для плетіння маскувальних сіток, випікали печиво, брали участь у благодійних ярмарках по збору коштів для потреб ЗСУ, збирали теплі речі. З метою підтримки сильного та непереборного духу наших воїнів, миру в Україні учні брали участь у флешмобі «Діти України за мир». Вони малювали малюнки, записували мотивуючі відео, які розміщували на сторінках соціальних мереж ШКТ та школи, і передавали захисникам у зону бойових дій. «Прагнемо перемоги. Мріємо про мир. Підтримуємо наших Захисників» – під таким гаслом у квітні відбулася акція «Патріотична Великодня писанка», яку організували й провели члени учнівського самоврядування 7 класу. У травні традиційно відзначаємо День української вишиванки. Це й читання віршів, і фотофлешмоби, і створення відеороликів.

Протягом квітня-червня члени товариства взяли участь в акції учнівської молоді «Єднання – сила!» Полтавського обласного центру національно-патріотичного виховання за напрямками «Я говорю з тобою, Україно!» та «Пісня моєї Батьківщини».

Першого червня лідери учнівського самоврядування школи були учасниками онлайн-коворкінгу до Міжнародного дня захисту дітей «Усі ми різні, але рівні в своїх правах» від управління Державної служби якості освіти в Полтавській області. Мета коворкінгу: ознайомити учнів із базовими правами та механізмами забезпечення їхніх прав на якісну освіту. Члени учнівського самоврядування 8-11 класів періодично проходять навчання в обласній Школі лідерів.

Козаки і козачки є активними учасниками різних волонтерських акцій, а саме: «Монетки дітям» (збір коштів для онкохворих дітей), «Миколай про тебе не забуде» (збір подарунків для дітей, сім'ї яких потрапили в складні життєві ситуації), «Великодній кошик для солдата», «Подаруй захиснику частиночку тепла» (збір теплих речей).

У школі сформовані три рої («Джмелі» – молодші школярі, «Соколята» – учні середніх класів, «Удайські козаки» – старшокласники), які беруть участь у районних, обласних та Всеукраїнських змаганнях з військово-патріотичної дитячо-юнацької гри «Сокіл» («Джура»). У 2015 році рій «Удайські козаки» представляв Полтавську область на Всеукраїнському етапі в м. Одесі. У 2021 році рої «Соколята» та «Удайські козаки» здобули перемоги (1 та 2 місце відповідно) у Всеукраїнському онлайн-конкурсі «Ватра». Юні джури постійно є учасниками обласного та Всеукраїнського історичного конкурсу «Відун».

Члени ШКТ активно представляють свої напрацювання на конференціях, у конкурсах, змаганнях. Минулого навчального року стали переможцями XII обласної краєзнавчої конференції учнівської молоді «Полтавщина – земля моя свята».

Наступним етапом в особистісному зростанні учнів є пошуково-дослідницька діяльність. Вона допомагає відродити й сформувати в них духовність, моральність, національну самосвідомість. Адже щоб любити свій край, його необхідно знати, а щоб дізнатися – вивчати. Педагог Григорій Никифір у своїх працях писав: «Людина лише тоді стає активним, не мертвим членом нації, коли досконало знає, хто вона й з якого вона роду, коли дійсно знає свій народ, знає його історичну долю, його колю в історичнім житті, його природжену національну вдачу, здібності, хист, одним словом, знає й виразно відчуває ті прикмети, що відзначають його як окрему націю...» [2, с. 5].

Краєзнавчо-пошуковий загін «Патріот» працює вже понад п'ять років. Дослідження обрали за напрямком «Козацькому роду – нема переводу». Діти душею і серцем дотикаються до найдорожчого, вони вчаться співпереживати, вчаться патріотизму, виховують у собі гордість за Батьківщину, героїчних пращурів. За ці роки було проведено велику пошукову роботу, різні заходи з популяризації зібраного матеріалу, а головне – досягнуто значимих результатів. Наприклад, у 2018-2019 н. р. краєзнавчо-пошуковий загін працював над проектом «Тії слави козацької повік не забудем», основною метою якого є дослідження історії Лубенського полку, козацько-гетьманівського періоду в рідному селі Калайдинці та впливу славної минувшини на виховання справжніх патріотів України. Робота на обласному етапі здобула I місце.

У 2019-2020 навчальному році краєзнавці досліджували історію сучасних козацьких осередків Лубенщини. Робота «Слава козацька не вмре – буде жити, бо вміють козаченьки Вкраїні служити» здобула III місце на Всеукраїнському етапі.

2021 рік приніс пошуківцям перемогу (I місце) на Всеукраїнському етапі. Основною метою проєкту «Душу – Богові, життя – Україні...» було дослідження життєвого шляху учасника АТО Олександра Олеговича Вознюка, становлення його як особистості, патріота, героя.

Минулого навчального року наша розвідка була пов'язана з образом козака Лубенської сотні сільської. Основна мета – дослідження зовнішнього вигляду козака Лубенської сотні середини XVII ст. і речей, які він завжди тримав при собі. Робота «Козак Лубенської сотні сільської XVII століття – характерний тип свого народу і свого часу» виборола на Всеукраїнському рівні I місце. У 2022 році дослідження «Знамення перемоги» отримало II місце на обласному етапі конкурсу.

У процесі краєзнавчо-пошукової діяльності учні вивчають історичні моменти за допомогою літературних джерел, шукають інформацію в Інтернеті, відвідують музеї, зустрічаються з учасниками бойових дій, цікавими людьми. На цьому етапі відбувається збір, аналіз і систематизація матеріалу. Діти, як у роботі над будь-яким проєктом, об'єднуються в групи, обмінюються думками, знаходять спільне рішення, поринають у героїчне минуле нашого рідного краю, знайомляться із непересічними особистостями, завдяки яким будувалось наше сьогодення. «Ми повинні виплекати, розвинути у своїх дітях не тільки любов до рідної нації, а й ту розумову свідомість вартості своєї нації, що зветься національними гордощами» [2, с. 7].

Беручи участь у такій різноманітній діяльності, учні проходять першу школу громадянства, набувають навичок суспільної діяльності, на власному досвіді осягають складне мистецтво управління шкільними справами, а все це забезпечує постійний рух уперед для досягнення найкращих результатів, корисних як для суспільства, так і країни в цілому у формуванні громадянина-патріота.

Аналізуючи учнівське самоврядування ОЗ «Калайдинцівська ЗОШ ЛМР» як спосіб організації дитячого колективу та використання на практиці традицій українського козацтва, можна зробити висновки, що саме таким чином забезпечується комплексний підхід до виховання учнів шляхом залучення їх до усвідомленої систематичної участі в справах школи, класу, до вирішення важливих питань життя колективу. Діти мають реальні права та обов'язки, формуються як лідери, залучаються до активної громадської діяльності, набувають соціального досвіду, виховуються активними громадянами держави, які поважають демократичні цінності, духовну культуру народу. Адже дуже важливо, щоб учні мали високу мотивацію у своїй діяльності, бо найкращим стимулом до дієвості є почуття гордості за сьогодення та майбутнє Батьківщини.

Список використаної літератури

1. Виноградова Т. Учнівське самоврядування: історія питання. Підручник для директора: посіб. з управл. компетентності. 2010. № 7/8.

С. 65-72. **2. Григор'єв-Наш.** Про навчання дітей рідній історії. Історія України в народних думках та піснях. К.: Веселка, 1993. 271 с. **3. Коменський Я.** Вибрані педагогічні твори: в 2 томах / під редакцією, з вступними статтями та примітками проф. А. А. Красновський. М.: Учпедгиз, 1982. Т. 2. С. 167. **4. Яворницький Д. І.** Історія запорізьких козаків: у 3-х т. К., 1990. Т. 1. 580 с.

Десятник Т. В. Роль учнівського самоврядування у формуванні національної свідомості школярів

У статті розкрито систему організації учнівського самоврядування в освітньому закладі; описано різнопланові заходи, реалізація яких сприяє розвитку патріотичного світогляду школярів; висвітлено методи та напрямки виховної роботи, метою якої є виховання національно свідомого громадянина.

Ключові слова: національно-патріотичне виховання, козацька педагогіка, учнівське самоврядування, пошукова діяльність.

Desiatnyk T. The Role of Student Self-Government in the Formation of the National Consciousness of Students

The article describes the system of organizing student self-government in an educational institution. Various measures are described, the implementation of which contributes to the development of the patriotic outlook of students. Methods and directions of educational work, the purpose of which is to educate a nationally conscious citizen, are highlighted.

Key words: Cossack pedagogy, national-patriotic education, search activity, student self-government.

*Савенков Анатолій Олексійович,
директор, спеціаліст вищої кваліфікаційної
категорії, учитель-методист Опорного закладу
«Засульський ліцей Лубенської міської ради
Лубенського району Полтавської області»*

ШКІЛЬНИЙ МУЗЕЙ ЯК ОСВІТНІЙ ПРОСТІР ТА ПРОСВІТНИЦЬКИЙ РЕСУРС

Шкільний музей є феноменом вітчизняної культури та освіти. Майже 4 тисячі музеїв, що діють сьогодні в освітніх закладах України, – найчисельніша група музейної мережі нашої країни [3]. Це музеї різних профілів – історичні, краєзнавчі, етнографічні, літературні, бойової слави, історії освіти та ін. [4].

Окремі питання музейної педагогіки є предметом дослідження низки вчених, серед яких: Л. Гайда (досвід і перспективи розвитку музейно-педагогічних центрів України) [1], Д. Кепін (огляд музейної справи за роки незалежності України) [2], О. Міхно (досвід і перспективи шкільних музеїв, роль Педагогічного музею України в популяризації шкільного музейництва) [3] та ін. Однак діяльність шкільних музеїв досі перебуває на периферії наукової та громадської уваги. Крім того, процес упровадження програм музейної педагогіки відбувається знизу [1, с. 184], як правило, завдяки зусиллям педагогів-аматорів та представників громадських організацій. Тому актуальними залишаються питання висвітлення нинішнього стану шкільної музейної справи та прогнозування перспектив її розвитку.

Мета даної статті – показ діяльності шкільного музею як інноваційного освітнього простору, дослідження його просвітницького потенціалу, популяризація діяльності шкільного музею на прикладі історико-краєзнавчого музею «Історія Посульського краю» Опорного закладу «Засульський ліцей Лубенської міської ради Лубенського району Полтавської області».

У Полтавській області нині нараховують більше 174 шкільних музеїв різного профілю [5]. До цього реєстру історико-краєзнавчий музей «Історія Посульського краю» Засульського ліцею включений у 2018 році за профілем «історико-краєзнавчий» [5].

Тематична будова музею складається із 13 розділів: «Природа Посульського краю», «Наш край у давнину», «Посулля в період княжої доби», «Козацька доба», «Посулля у ХІХ столітті», «На межі двох століть», «Край на початку ХХ століття», «Буремні 20-30 рр. ХХ століття», «У полум'ї Другої світової війни», «З руїн та попелу», «Шістдесяті: люди, події,

факти», «На хвилях застою та перебудови», «На порозі нового тисячоліття». Музей має високохудожнє оформлення із представленням скульптур, скульптурних композицій, барельєфів. Експозиція забезпечує оригінальне подання інформації з використанням сучасних аудіо, відео, світлових технологій¹.

Втіленню в життя задуму створення шкільного музею сприяла зустріч адміністрації ліцею із представниками міжнародної благодійної організації «Пам'ятайте нас», що опікується питаннями Голокосту. У часи Другої світової війни в Засуллі розстріляно понад чотири тисячі євреїв. Було запропоновано увіковічнити пам'ять про цю трагічну сторінку історії краю, створивши експозицію в музеї ліцею. Коштом організації «Пам'ятайте нас» було створено й у 2016 році відкрито першу залу музею, кілька експозицій якої розкривають трагедію Засульського голокосту.

На цей час чотири зали музею відтворюють історію Засулля від найдавніших часів і до сьогодення. У першій залі відвідувачів зустрічає величезний динозавр. За чутками, рештки цих доісторичних істот місцеві мешканці знаходили в піщаному кар'єрі поблизу Засулля.

«Коні ржуть за Сулою, дзвенить слава в Києві», – так автор «Слова о полку Ігоревім» зобразив одну з сторінок історії Посулля – битву з половцями між Солоницею і Войнихою 12 серпня 1107 року. Детально описаний хід цього бойовища й у «Повісті минулих літ». Відомим дослідником «Слова о полку Ігоревім» був уродженець с. Солониця Павло Павлович Охріменко, професор, доктор філологічних наук, про якого в музеї розміщено цікаву експозицію.

У Засуллі й Солониці у ході досліджень археологів, істориків та краєзнавців XIX-XX ст. Ф. Камінського, К. Бочкарьова, О. Сухобокова, О. Сидоренка віднайдено й задокументовано багато старожитностей, нині зосереджених у державних музейних збірках, які засвідчують факти освоєння території села, починаючи з кам'яного віку. Експозиції музею ліцею розповідають про походження назв «Засулля», «Сула», про ранньослов'янське поселення Засулля, виявлене в 1981-1982 рр. під час археологічних розкопок, у ході яких було досліджено рештки житла, господарської ями та дитяче поховання VI-VII ст. Макет поселення давніх слов'ян – гордість музею.

Особливою подією в історії Засулля був трагічний акорд повстання Северина Наливайка. У 1596 році в урочищі Солониця відбувся фінальний бій між козаками під супроводом Наливайка та польським військом. Зраджений частиною реєстрових козаків, Северин Наливайко та інші ватажки були схоплені й видані полякам. Фігура козацького ватажка Северина Наливайка в повний зріст стоїть із шаблею та пістолем, ніби він і зараз готовий дати відсіч усім, хто зазіхнув на рідний край.

Історії ж бо пишуть на столі.

Ми ж пишем кров'ю на своїй землі.
Ми пишем плугом, шаблею, мечем.
Могилами у полі без імен,
Дорогою до Києва з Лубен

Ці слова геніальної Ліни Костенко яскраво характеризують героїчно-драматичні сторінки життя наших земляків в боротьбі із всесвітнім злом, уособленням якого є скульптурна композиція.

У квітні – вересні 1986 року 186 жителів села в складі 25 Чапаєвської дивізії брали участь у ліквідації наслідків аварії на Чорнобильській АЕС. Разом із побратимами власними руками звели 220 км колючої огорожі навколо зони відчуження. У квітні 2011 р. в селі відкрито пам'ятник землякам-ліквідаторам аварії на ЧАЕС.

У сучасній війні проти Росії беруть участь багато жителів сіл Засулля і Солониці. Експозиція музею на великому матеріальному і фактичному матеріалі яскраво висвітлює дану сторінку рідного краю як героїчну наступність поколінь у боротьбі за свободу і державність України.

Історія Посульського краю – це й історія особистостей. На початку ХХ ст. під керівництвом Анастаса Єгоровича Зайкевича, професора Харківського університету, керамолога, Героя Праці (1930р.), який з 1915 року проживав у родовому маєтку в Солониці, було створено показове дослідне насіннєве господарство. Життєвий і науковий шлях А. Зайкевича висвітлено в музеї.

Одним із перших, хто розповів світу жахливу правду про голодомор 1932-1933 рр., був видатний письменник української діаспори Василь Барка (В.Очерет), автор роману «Жовтий князь» – уродженець Солониці.

На фронтах Другої світової війни полягло понад 330 вихідців із Посульського краю, на честь яких у 1967 році встановлено монумент Вічної Слави. Звання Героїв Радянського Союзу присвоєно випускникам школи Петру Григоровичу Дейкалу та Василю Семеновичу Куку.

У 60-ті роки ХХ ст. місцевий колгосп очолював Григорій Олійник, який отримав звання Героя Соціалістичної Праці. Це господарство стало аграрним лідером області та УРСР. Серед передовиків сільськогосподарського виробництва – ланка Ніни Павлівни Мороз. Ця ланка здобула славу не лише завдяки трудовим досягненням, а й як народний самодіяльний колектив «Яворина» (хор-ланка Н. Мороз).

У Солониці народився відомий бандурист Євген Олександрович Адамцевич, автор «Запорізького маршу»; в Засуллі – український вчений-географ, доктор географічних наук, академік, директор Інституту географії НАН України Леонід Григорович Руденко. Вихідці із Посульського краю Володимир й Олександр Махно є чемпіонами з карате 23 літньої Дефлімпіади в м. Самсунг (Туреччина), а Олег Приймачов є майстером спорту міжнародного класу, неодноразовим чемпіоном світу з тайландського боксу.

Старшому лейтенанту Кравченко Артуру Андрійовичу, випускнику ліцею 2016 року Указом Президента України за особисту мужність і героїзм, виявлені в захисті державного суверенітету та територіальної цілісності України, присвоєно звання Героя України з врученням ордена «Золота Зірка».

Історико-краєзнавчий музей ліцею є не тільки збирачем і хранителем кола пам'яток місцевої матеріальної і духовної культури, а й новітнім освітнім простором та важливим просвітницьким центром громади. Щорічно учні ліцею проводять екскурсії для школярів та студентів освітніх закладів Лубен, Миргорода, Пирятина, Лубенського району, громадськості. Географія відвідувачів музею постійно розширюється: експозицію історико-краєзнавчого музею ліцею відвідували воїни ЗСУ, представники єврейських общин Миргорода, Кременчука, Харкова, представники Норвезької благодійної організації «Fairshare», благодійної організації «Евен ейзер», громадських організацій, волонтери.

Музей ліцею можна розглядати як місцеву соціальну інституцію. Актив його тісно співпрацює із Лубенською міською радою, громадськими організаціями, Лубенською єврейською общиною (від збору матеріалів для експозиції до відзначення трагічних дат (16 жовтня – день розстрілу мирного єврейського населення в Засульському яру; 27 січня – Міжнародний день пам'яті жертв Голокосту). Музей – це простір для проведення різноманітних тематичних заходів: відзначення національних дат України, Дня пам'яті та примирення, Дня пам'яті жертв голодоморів та інших важливих подій. Так, у другому залі музею до роковин Голодомору 1932-1933 років відбулася презентація художньо-документального видання «Дзвін вічної пам'яті».

Музей є освітньою базою для розвитку пізнавальної активності учнів ліцею. Під час уроків історії, літератури, інших предметів учні знайомляться з дивовижними подіями та унікальними особистостями рідного краю.

Дослідження й знання історії свого освітнього закладу, рідного села та краю робить людину більш свідомою, викликає переживання за події минулого, змушує задумуватись над майбутнім та проблемами сьогодення, формує її громадську активність. Беручи участь у створенні експозицій, проводячи екскурсії музеєм, відвідуючи зали музею, учні осмислюють своє коріння, унікальність рідного краю, усвідомлюють важливість збереження пам'яті про тих, чиє життя вписане в його книгу історії. Надзвичайно важливим є осучаснений підхід до музейної справи, безпосередня доступність до музею для учнів та громади і, що важливо, їхня активна залученість до цієї справи.

Таким чином, популяризація досвіду роботи шкільних музеїв, висвітлення їх ролі в діяльності освітніх закладів і житті громади є одним із головних напрямків розвитку музейної педагогіки. Шкільні музеї потребують підтримки органів місцевого самоврядування, громадськості, розширення контактів із фахівцями музеїв різних профілів [3]. Розвиток

нових напрямків шкільної музейної справи та інноваційних освітніх технологій є запорукою успішної модернізації шкільних музеїв у сучасних умовах, перетворення їх на дієві освітні й просвітницькі центри.

Список використаної літератури

1. **Гайда Л.** Музейно-педагогические центры Украины : опыт и перспективы развития. *Вопросы музеологии*. 2012. №2(6). С. 179–184.
2. **Кепин Д. В.** Развитие музеологии на Украине за годы независимости. *Вопросы музеологии*. 2015. №1(11). С. 26–34.
3. **Міхно О.** Шкільний музей: минуле, сучасне, майбутнє. URL : <http://lib.iitta.gov.ua/715484/1/D1%94.pdf>.
4. **Український музей при навчальному закладі: Історія і сучасність** (за редакцією Гайди Л. А.). Кіровоград: Видавництво КОІППО імені Василя Сухомлинського, 2008. 148 с.
5. <https://poltavatourcenter.pl.ua/images/documents/museums/oglyad-2018/dodat-1.pdf>.

Савенков А. О. Шкільний музей як освітній простір та просвітницький ресурс

У статті розглянуто діяльність шкільного музею як феномену вітчизняної культури та освіти, досліджено його просвітницький потенціал для розвитку пізнавальної активності учнів, формування громадянської свідомості та патріотизму через знання історії свого освітнього закладу, рідного села та краю. Зосереджено увагу на особливостях тематичної будови історико-краєзнавчого музею «Історія Посульського краю» ОЗ «Засульський ліцей ЛМР» з метою висвітлення його ролі як освітнього та просвітницького центру громади.

Ключові слова: історико-краєзнавчий музей, музейна педагогіка, соціальна інституція, співпраця, пізнавальна активність, свідомість, громадянська активність.

Savenkov A. The school museum as an educational space and educational resource

The article examines the activity of the school museum as a phenomenon of national culture and education, investigates its educational potential for the development of student's cognitive activity, the formation of civic consciousness and patriotism through knowledge of history of their educational institution, native village and region. Attention is also focused on the features of the thematic structure of the historical and local history museum "History of the Posullia region" of the School Hub "Zasullia Lyceum of LMR" in order to highlight its role as an educational and enlightenment center of the community.

Key words: historical and local history museum, museum pedagogy, social institution, cooperation, cognitive activity, consciousness, civic activity.

*Шлапко Валентина Олексіївна,
керівник гуртка-методист, спеціаліст вищої
кваліфікаційної категорії
Опорного закладу «Вовчицький ліцей імені В. Ф. Мицика
Лубенської міської ради Лубенського району
Полтавської області»*

ФОРМУВАННЯ ПАТРІОТИЗМУ ЧЕРЕЗ СИСТЕМУ ВИХОВНИХ ЗАВДАНЬ ДИТЯЧО-ЮНАЦЬКОЇ ВІЙСЬКОВО-ПАТРІОТИЧНОЇ ГРИ «ДЖУРА»

Проблема патріотичного виховання молоді з огляду на події, які зараз відбуваються в нашій країні через повномасштабну війну, яку розпочала росія проти України, сьогодні набула особливої актуальності. Саме тому вона потребує детального розгляду головних її складників і чинників, ґрунтовного дослідження засобів та методів національно-патріотичного виховання підлітків. Необхідністю дослідження національно-патріотичного виховання підлітків стало те, що у підлітковому віці найбільш помітним процесом є формування свідомого ставлення до довкілля, відбувається актуалізація потреби самоствердження, з'являється потяг до вирішення значимих та ціннісних життєвих проблем. Аналіз наукових психолого-педагогічних джерел засвідчує, що виховання патріотизму засобами військово-спортивних ігор є актуальною і, разом з тим, мало розробленою темою в теорії та методиці виховання. Тому доцільним бачимо оновити та модернізувати зміст патріотичного виховання в контексті військово-спортивних ігор [1].

Ефективність виховання моральних якостей майбутнього воїна в героїчних традиціях старших поколінь залежить насамперед від зовнішніх впливів, яким вони піддаються від дорослих, від найближчого оточення, в якому опинилися під час позакласної та позашкільної роботи. Це визначається сутністю процесу формування моральних якостей майбутніх воїнів, який спрямований насамперед на засвоєння морального досвіду молоддю від старших поколінь [3].

Особливо вагомими є сучасні наукові проекти Ю. Каюкова (героїчних традицій українського козацтва), Ю. Руденка (національно-патріотичних ідеалів юних козаків). Зокрема, розвиток патріотизму, національних цінностей та особливості їх засвоєння за допомогою військових ігор в учнів різного віку описані в працях О. Гевко, В. Гонського, І. Звереві, В. Ковалю, О. Литовченко, А. Москальові, П. Онищука, Р. Петронговського та ін. Значимими у цьому сенсі є доробки А. Ребриної щодо методики проведення дитячо-юнацької військово-патріотичної гри «Сокіл» («Джура»). Ґрунтовно розглянуті в дослідженнях Н. Асланова, М. Белоусова, В. Івашковського,

В. Третякова, С. Шакарова аспекти фізичної підготовки молоді [4].

Мета дослідження: дослідити особливості та шляхи формування патріотизму через систему виховних завдань дитячо-юнацької військово-патріотичної гри «Джура».

У ході дослідження застосовували такі методи: теоретичні (аналіз, порівняння, узагальнення, систематизація наукових джерел з досліджуваної проблеми – для уточнення сутності ключових понять дослідження, визначення критеріїв, показників та рівнів патріотичної вихованості старших підлітків, обґрунтування умов патріотичної вихованості старших підлітків у процесі військово-спортивної гри «Джура») та емпіричні (анкетування, тестування, бесіда, пряме і непряме спостереження, метод незакінчених речень, кваліфікаційного аналізу, узагальнених характеристик).

Сьогодні нагальною необхідністю стає виховання в молоді патріотизму, адже без нього не може бути ніякого духовного становлення особистості. Патріотичне виховання особистості як людини, розвинутої у лоні історії та культури свого народу, сприятиме підготовці молоді до активної практичної діяльності на благо суспільства. Тому патріотичне виховання є послідовним і систематичним шляхом закладання в молодого покоління високої патріотичної свідомості, почуття любові до України, поваги до видатних вітчизняних історичних діячів, готовності до виконання громадянських і конституційних обов'язків. Військово-патріотична гра «Сокіл» («Джура») є базовою й основною формою оборонно-масової та спортивно-оздоровчої роботи. Гра проводиться для об'єднання молоді з метою їх виховання на кращих традиціях та звичаях українського козацтва. Організаційною основою гри є первинні осередки, які створюються в загальноосвітніх навчальних закладах [2].

Виховний ідеал гри – козак-лицар, свідомий, відповідальний та повновартісний громадянин-патріот, провідник у суспільстві.

Завданням гри «Джура» є формування козацько-лицарського типу сучасної молоді людини. Сучасний козацько-лицарський спосіб життя окреслює, що боротьба з площини «вогнем і мечем» все більшою мірою переходить у площину боротьби ідей – наукових, політичних, теорій, концепцій, духовних цінностей, інформаційних технологій та практичних справ, конкретної дії, поведінки. Підвищення добробуту українського народу, розвиток його культури, інших сфер життя, державотворення – всіх їх козацько-лицарська духовність спрямовує на практичну діяльність.

Виховний ідеал гри «Джура» виражається в ідейних засадах, зокрема, в козацько-лицарському кодексі честі та в трьох рисах провідної верстви – мудрість, шляхетність, мужність. Ідейні засади гри «Джура» виходять із лицарського покликання «Служіння Богові, Батьківщині, ближнім»: вірність Богові та Україні – мудрість; допомога ближнім (люби ближнього свого, як самого себе) – відвага або мужність; дотримання кодексу лицарської честі (козацького Звичаю) – Мудрість, Шляхетність, Відвага.

Отже, завданням гри «Джура» є формування козацько-лицарського типу сучасної молодшої людини. Патріотичне виховання є послідовним і систематичним шляхом закладання в молодого покоління високої патріотичної свідомості, почуття любові до України, поваги до видатних вітчизняних історичних діячів, готовності до виконання громадянських і конституційних обов'язків.

Війна з російськими окупантами змінила свідомість кожного українця і стала соціально-політичним тлом новаційних процесів, оновлення патріотичного виховання дітей та молоді у пошуках ефективних інструментів залучення учнів до патріотичної діяльності. Однією з форм роботи з найбільшим виховним потенціалом є військово-спортивна гра «Джура».

Охарактеризуємо основні функції гри «Джура» як виховного явища.

1) Соціокультурна функція. По ходу гри учні можуть засвоювати правила, ролі, знання, цінності та зміст організації діяльності, які так чи інакше співвідносяться з правилами, нормами та цінностями суспільного життя.

2) Функція моделювання. Під час ігор можна моделювати різні життєві ситуації, а це означає, що учасники можуть випробувати різні ролі і водночас знайти для себе правильні рішення.

3) Функція самоактуалізації. Гра функціонує як сфера, в якій людина може самовиражатися та на практиці перевірити наявні знання та вміння, збирати й накопичувати власний досвід.

4) Комунікативна функція. Колективна командна гра передбачає присутність певної кількості учасників, а досягнення спільного командного результату означає спілкування та взаємодію.

5) Діагностична функція. Процес гри передбачає різноманітність проявів поведінки учасників. Таким чином, гра виявляє індивідуальні особливості та здібності учасників: інтелектуальні, вольові, фізичні тощо.

6) Розважальна функція. Крім інформаційного навантаження, яке є в кожній грі (правила поведінки, зміст), гра створює позитивну атмосферу, простір для фантазії, комфорту учасників, сприяє зниженню втоми та емоційного напруження, сприяє ефективному відновленню.

7) Тренувальна функція. Залежно від цілей і завдань гра може виконувати тренувальне навантаження.

8) Виховна функція. Гра сприяє формуванню й розширенню світогляду, формуванню особистісних якостей і рис характеру, допомагає засвоїти певні правила поведінки та цінності, випробувати їх на практиці, а потім застосувати в реальному житті. Дослідження показали, що основними мотивами, які викликають в учнів інтерес до військового спорту, є: по-перше, прагнення задовольнити своє прагнення до героїзму, довести свою дорослість, самостійність, свою силу в здатності до прояву, випробування, певне місце в колективі, самоствердження; по-друге, бажання набути базових військових знань, умінь і навичок у цій галузі, а також розвинути

комплекс морально-вольових якостей, необхідних для активної участі в майбутній трудовій діяльності на захист рідної країни.

9) Ігротерапевтична функція гри. Гру можна і потрібно використовувати для подолання різноманітних труднощів, що виникають у поведінці людини, у спілкуванні з іншими, у навчанні.

10) Функція розвитку. Гра, що передбачає виконання завдань для досягнення конкретної мети, сприяє гармонійному розвитку особистості (проявленню та вдосконаленню розумових здібностей, вольових якостей, фізичних здібностей).

11) Мотиваційна функція. У грі учасники мають можливість спробувати свої сили в діяльності, яка може викликати страх зробити помилку в реальному житті. Таким чином, мотивація уникати невдач блокує шанси на самореалізацію. У грі ситуація невдачі відносна і може бути виправлена без серйозних наслідків для всіх учасників. Спробувавши себе в ігровій ситуації, учасник може провести самоаналіз, зробити висновки, знайти шляхи уникнення помилок, подолати страх помилок і знайти шляхи досягнення мети.

12) Компенсаційна функція. Відсутність досвіду певного виду діяльності компенсується вмінням займатися ігровою діяльністю, виконанням завдань тощо [5].

Таким чином, знання, навички та вміння, отримані в грі, використовуються в реальному житті та полегшують адаптацію до нових умов, де їх можна буде застосувати в майбутньому. Із цього можна зробити висновок, що гра «Джура» як вид діяльності допомагає молоді отримати новий досвід, засвоїти правила та усталені моделі поведінки; допомагає спробувати різні ролі, спробувати нові види діяльності; набути вміння працювати в команді тощо.

Зміст військово-патріотичного виховання підлітків у контексті позаурочної роботи включає систематичні форми навчання у військово-патріотичних гуртках, спортивних відділеннях та військово-спортивних іграх, які сприяють підвищенню рухової активності учнів. Вдалими формами військово-патріотичного виховання під час позакласних заходів були: участь молоді в походах вихідного дня, військово-спортивних святах, змаганнях за першість класу. Місце і час проведення уроків визначалися організаційними формами позакласної роботи в контексті військово-патріотичного виховання, через особливу структуру навчальної діяльності, що характеризується специфічним способом дій.

Дослідження процесу виховання патріотизму підлітків засобами військово-спортивних ігор потребувало перевірки дієвості здійснених виховних впливів та аналізу динаміки змін у рівнях прояву вихованості патріотизму порівняно з даними констатувального етапу експерименту. Відтак, аналіз результатів, отриманих на формувальному етапі експерименту, спрямовувався на перевірку ефективності розробленої методики. Основними завданнями даного етапу визначено:

- порівняти отримані дані на початковому та кінцевому етапах роботи;
- обробити дані методами математичної статистики;
- дослідити практичне формування патріотизму у підлітків через систему виховних завдань дитячо-юнацької військово-патріотичної гри «Джура».

Базою для дослідження слугував Опорний заклад «Вовчицький ліцей імені В. Ф. Мицика Лубенської міської ради Лубенського району Полтавської області». Кількість школярів, що взяли участь у дослідженні, – 45 учнів віком від 12 до 15 років. Експериментальна робота з військово-патріотичного виховання в підлітків інтересу до занять у військово-спортивних секціях проводилася так, щоб не нав'язувати учням певні форми роботи, а надавати їм можливість самим вибрати те, що потрібно на конкретному занятті.

Цілеспрямована діяльність із залучення підлітків до занять у військово-спортивних секціях і групах із військово-патріотичного виховання вимагала певної оперативності й організованості. Нами було створено декілька напрямків із інформування та залучення нових перспективних учасників до груп із військово-патріотичного виховання: 1) радіоінформування в школі, 2) виготовлення інформаційних буклетів 3) проведено брейн-ринг «Люби, вивчай свій рідний край» між учнями 5-8 класів, 4) проведення патріотичних виховних заходів, 5) проведена загальношкільна лінійка-реквієм до Дня пам'яті Героїв Крут.

Рівень вихованості патріотизму, що вивчався за критерієм «знання патріотизму», визначався шляхом аналізу змін показників: знання сутності патріотизму та його складових – патріотичної свідомості, любові до Вітчизни, готовності її захищати; усвідомлення патріотизму як почуття цінності, що формує ставлення особистості до народу, Батьківщини, держави та самого себе; розуміння їх ролі в суспільному житті. Як і на етапі констатації експерименту, ми користувалися методами анкетування, інтерв'ю, бесід, незакінчених речень, дискусій. Отримані дані продемонстрували позитивну динаміку показника «знання сутності патріотизму та його складових – патріотичної свідомості, любові до вітчизни, бажання її захищати»: результати респондентів експериментальної групи (ЕГ) зросли з 13,2% на етапі констатуєчому до 24,3% після постановки експерименту на ефективному рівні. Збільшення кількості вихованців навчання ЕГ з фрагментарним рівнем освіти за цим показником є позитивним (з 24,3% до 38,8%). Такі зрушення стали можливими завдяки зменшенню конфліктних (з 45,4% до 29%) та інертних (з 17,1% до 7,9%) проявів. За показником «Патріотизм як почуття цінності, що характеризує ставлення особистості до народу, Батьківщини, держави та самого себе», ефективне значення 25,0% респондентів ЕГ показало, що їх кількість зросла на 13,2% порівняно з констатувальним етапом спостереження. Фрагментарний рівень зріс на 15,8%, а суперечливий знизився на 17,8%.

інертний – на 11,2%. Аналіз показника «Розуміння своєї ролі в житті держави» свідчить про позитивні зміни в проявах ефективного (+11,2%) та фрагментарного (+19,1%) рівнів за рахунок зменшення кількості респондентів, які мають суперечливі (-19,1%) та інертні (-11,2%) рівні. Загалом, аналізуючи критерій «знання патріотизму» за рівнем патріотизму молоді, можна виявити такі зміни: ефективний рівень патріотизму старшої молоді зріс з 11,8% до 23,7%; фрагментарна частка учасників зросла з 23,7% до 40,1%; суперечливий рівень знизився з 46,7% до 29%; інертний рівень знизився з 17,8% до 7,2.

Спостереження за показником «здатність виявляти патріотичну свідомість, любов до Батьківщини, активна безпосередня участь у творчій діяльності на благо Вітчизни та її захисту» уможливили позитивні тенденції у поведінці молоді під час занять військовим спортом: вони більш охоче та зацікавленіше виявляли себе в діяльності, показували готовність діяти, робити пропозиції, ініціювати діяльність.

Найбільш очевидні зміни відбулися в групі респондентів, які були віднесені до суперечливих (амбівалентне ставлення до патріотизму, суперечливе та неповне уявлення про його основні поняття та категорії, застарілі мотиви саморозвитку, поверхневе знання ефективної командної роботи, що характеризується неоднозначною включеністю в колективній діяльності і роботі на результат). Після фази встановлення експерименту прояв суперечливого рівня зменшився на 20,7% (з 47,7% до 27,0%). Також спостерігається зменшення інертного та суперечливого ставлення до патріотизму, непорозуміння щодо патріотизму, уникнення відповідальності, домінування індивідуальних інтересів над інтересами колективу, слабка здатність до саморегулювання поведінки, які виражаються у зниженні рівня інертності до патріотизму (з 18,6% до 7,1%). Це означає, що завдяки формувальним впливам збільшилась кількість учнів, знання та уявлення яких про патріотизм поглибилися, стали системнішими, мотиви участі у патріотичній діяльності посилювалися та усвідомлювалися, було все більше молодих людей, які готові брати участь в заходах на благо Батьківщини та її захисту. Навіть якщо іноді їм потрібне зовнішнє репетиторство з боку вчителів, вони відкриті до діалогу, готові працювати разом і прагнуть показати себе як надійні командні гравці, готові працювати на спільний результат.

Загалом динаміка виховних рівнів патріотизму відповідно до критеріїв (знання патріотизму, бажання виявляти патріотизм, здатність виявляти патріотизм у поведінці) та ступеня його прояву (ефективність, фрагментарність, суперечливість, інертність) у респондентів були наступні: ефективний освітній рівень патріотизму підлітків зріс з 10,7% до 23,5%; фрагментарна частка учасників зросла з 23,0% до 42,4%; суперечливий рівень знизився з 47,7% до 27,0%; інертне значення впало з 18,6% до 7,1. Оприлюднені результати опитування учасників гри «Джура» допомогли залучити та простимулювати нових перспективних гравців-патріотів України.

Завдяки запитанню «Що дає вам участь у військово-спортивних іграх?» ми з'ясували, що набуті під час систематичної діяльності гри «Джура» патріотичне виховання, фізична підготовленість, формування характеру, світогляду, розвиток творчих здібностей, нахилів, усвідомлення моральних засад лицарства допомагають підліткам відчувати себе патріотами України – 68,42%; вибрати активну життєву позицію «знаю, можу, можу» – 43,42%; розвивати фізичні та творчі здібності – 86,18%; сформувати громадянську позицію – 36,18%; завести друзів-однодумців – 73,68%; обрати майбутню професію – 7,23%. Згідно з опитуванням учнів, які б хотіли в майбутньому взяти участь у військово-спортивних іграх (у грі «Джура»), – 71,71% опитаних, 18,42% – не визначилися, 9,86% заявили, що хотіли б стати волонтером у грі.

Також слід підкреслити високу позитивну мотивацію учасників на перемогу в грі, їх свідомі та відповідальні дії (виручка команди, взаємодопомога та підтримка тощо) для досягнення мети. Можна сказати, що «Джура» є одним із найважливіших засобів патріотичного виховання учнівської молоді, виховання громадянської свідомості та виховання здорової нації. Військово-спортивні ігри є дієвим засобом виховання особистості, справжнього громадянина-патріота України.

За результатами дослідження була здійснена реалізація запропонованої бази військово-спортивної гри у ліцеї. Свідченням цього є динамізм перерозподілу різноманітних виховних рівнів патріотизму серед молоді та зростання кількості складових із відносно високими частками основних компонентів цього явища.

Отже, ми з'ясували, що систематичні та цілеспрямовані змагання зі спортивної гри «Джура» сприяють формуванню у молоді позитивних емоцій, поваги та вдячності до тих, хто захищає свою країну від ворогів. Такі захисники є прикладом для наслідування для молоді. Їхня увага в процесі фізкультурно-масової роботи викликає у молоді інтерес до патріотичної діяльності. Військово-спортивні ігри відіграють важливу роль у навчально-виховному процесі та виконують ряд функцій, спрямованих на розвиток та формування особистості підлітків.

Список використаної літератури

1. **Акімова С. С., Шипко Г. В.** Патріотичне виховання молодших школярів. *Таврійський вісн. освіти.* 2018. №1(1). С. 101–106.
2. **Бачурська Т. А.** Форми та методи патріотичного виховання дітей у системі навчально-виховної роботи гімназії. *Вихов. робота в шк.* 2017. №1. С. 9–13.
3. **Бех І. Д.** З Україною в серці (тренінг з патріотичного виховання дітей та молоді) : посібник / [І. Д. Бех, Ж. В. Петрочко] ; Нац. акад. пед. наук України, Ін-т проблем виховання. Київ : Ін-т обдар. дитини НАПН України, 2015. 182 с.
4. **Касіч Н. П.** Виховання цілеспрямованості старших підлітків у фізкультурно-оздоровчій діяльності, Інститут проблем виховання НАПН України. К., 2019. 31 с.
5. **Коломоєць Г. А.** Всеукраїнська дитячо-юнацька

військово-патріотична гра «Сокіл» («Джура») вагомий засіб патріотичного виховання старших підлітків XXI століття». *Нові технології навчання: наук.-метод. зб.* / Інститут інноваційних технологій і змісту освіти МОН України. 2014. №80. С. 150-156.

Шлапко В. О. Формування патріотизму через систему виховних завдань дитячо-юнацької військово-патріотичної гри «Джура»

У статті розкрито особливості та шляхи формування патріотизму в підлітків через систему виховних завдань дитячо-юнацької військово-патріотичної гри «Джура», значення даної гри у системі підготовки та вихованні громадянської свідомості молоді, а також розглянуто методи та шляхи активізації військово-патріотичного виховання дітей у процесі позакласної роботи.

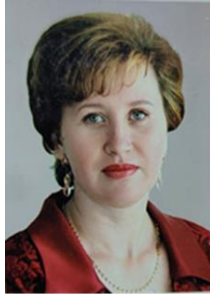
Ключові слова: патріотизм, джура, виховні завдання, громадянська свідомість.

Shlapko V. The Formation of Patriotism Through the System of Educational Tasks of Children's Youth Military-Patriotic Game "Jura"

The article reveals the peculiarities and ways of forming patriotism in teenagers through the system of educational tasks of the children's and youth military-patriotic game "Jura", the importance of this game in training systems and in the education of civic consciousness of young people, as well as ways of activating the military-patriotic education of children in the process of extracurricular work are considered.

Key words: patriotism, "Jura", educational tasks, civic consciousness.

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ

*Гутовська Ольга Юрївна,
вихователь-методист, спеціаліст вищої
кваліфікаційної категорії
Лубенського закладу дошкільної освіти
№10 «Сонечко» Лубенської міської ради
Лубенського району Полтавської області*

МОВЛЕННЄВИЙ РОЗВИТОК ДОШКІЛЬНИКІВ

Ознакою будь-якої держави та її нації є рідна мова. Рівень розвитку рідної мови відображує рівень культури та духовності нації. Вивчення рідної мови, рідного слова розпочинається з раннього дитинства в сім'ї, серед близьких людей, а вдосконалення її відбувається у дошкільних закладах, школі й триває впродовж усього життя.

Отже, рідна мова є загальною основою навчання й виховання дітей у дошкільному закладі. Оволодіння нею як засобом пізнання і способом людського спілкування є найвагомим досягненням дошкільного дитинства. Адже психофізіологами доведено, що саме дошкільний вік (до 6-7 років) є найсприятливішим для цього. До 4,5 років дитина засвоює відмінкові закінчення та основні граматичні форми (О. Гвоздев), до 5 – звукову систему мови та усвідомлює звуковий склад слова (Д. Ельконін), оволодіває монологічним мовленням (С. Рубінштейн). Якщо дитина з певних причин ізольована від повноцінного мовленнєвого спілкування у дошкільні роки, це негативно позначається на її подальшому і розумовому, і мовленнєвому розвитку [6, с. 1].

Культура мовлення є обов'язковим елементом загальної культури людини. Не випадково вважається, що мовлення людини – її візитна картка, оскільки від того, як грамотно людина висловлює свої думки, залежить її успіх не лише у повсякденному спілкуванні, але й у професійній діяльності. Особливо актуальне це твердження щодо мовлення педагога, який працює з дітьми дошкільного віку. Дошкільний вік є сенситивним періодом мовленнєвого розвитку дитини, тому один із провідних напрямів діяльності вихователя дитячого садка – формування усного мовлення та навичок мовленнєвого спілкування, що спирається на володіння рідною літературною мовою. Одним із основних механізмів оволодіння дітьми рідною мовою є наслідування.

Центральною фігурою освітнього процесу є дитина – мовленнєва особистість. Багато вчених, педагогів, психологів займалися проблемою розвитку мовлення дітей дошкільного віку, кожен із них дає своє визначення

поняттю «мовлення», але усі вони є співзвучними. Дослідженням розвитку зв'язного мовлення займалися такі видатні вчені як: А. Леонт'єв, Н. Жинкін, Д. Ельконін, М. Коніна, Е. Короткова, А. Леушина, Л. Пен'євська, Є. Тихеева, Є. Флєрина та інші. Вони розробляли основні методики діагностики розвитку зв'язного мовлення, досліджували ключові аспекти становлення мовлення в дошкільному віці. Велика кількість учених: Р. Тонкова-Ямпольська, П. Згуровський, І. Кононова, В. Бельтюкова і А. Салахова, О. Гвоздєв – займалися дослідженням фонематичної сторони мовлення. Вони вважали, що фонематична складова мовлення в більшості визначається розвитком мовленнєво-рухового аналізатора. Але згодом В. Бельтюков, Д. Ельконін, Н. Швачкін довели, що розвиток мовлення залежить не лише від мовленнєво-рухового аналізатора, а й від слухового. На сучасному етапі дослідження мовлення дітей дошкільного віку основними є праці А. Богуш, Л. Виготського, М. Жинкіна, І. Зимні, О. Леонт'єва, Ф. Сохіної, О. Ушакової. У поле їх інтересів входить вивчення семантики мови, розвиток зв'язного мовлення, розвиток мовлення різними методами й засобами та багато іншого [15].

Першим законодавчим документом, що регулює мовленнєві компетенції дітей дошкільного віку є національна програма для дошкільників «Малятко». Згодом створювалися інші програми, вони вдосконалювалися. На даний час документом, що визначає зміст і показники розвитку мовлення, є «Базовий компонент дошкільної освіти». Аналізуючи останні дослідження й публікації, визнаєш, що проблема розвитку мовлення дітей дошкільного віку завжди була однією з основних у спектрі досліджень провідних науковців, які розробляють її теоретико-методологічні аспекти.

У роботі з дошкільниками триває пошук і забезпечення природно відповідних компонентів середовища, які б допомагали повноцінному становленню мовленнєвої особистості. Основою розвивального середовища для становлення такої особистості є забезпечення доброзичливої атмосфери, де б дитині надавалося право на мовленнєву активність, довіру, помилку та доброзичливе ставлення. Першим і найважливішим компонентом успішного процесу є насичення мовленнєвого середовища, у якому постійно чи тимчасово перебуває дитина, зразками рідної мови. Дитина може розвиватися як представник людства і як його рівноправний член лише під впливом мовлення людей, які її оточують.

Актуальність своєчасного мовленнєвого розвитку в дошкільному дитинстві визначається завданнями щодо створення оптимальних умов для якнайповнішого розкриття потенційних можливостей кожної дитини в сучасних умовах, які виявляються в різних дитячих видах діяльності й пов'язані із комунікацією. В умовах воєнного стану заклади освіти працюють по-різному: дистанційно, очно, за змішаною формою. Працюють з єдиною метою – щоб дитина була щасливою, перебувала в безпечних умовах та отримувала якісні освітні послуги.

Розвиток в людини всіх психічних функцій, психічних процесів в

цілому неможливий без міжособистісного контакту. При цьому мовленнєвий розвиток та його вдосконалення необхідно розглядати як відображення становлення навичок комунікативно-мовленнєвої взаємодії. Здатність до спілкування розуміється як комплексна здатність користуватися засобами взаємодії (невербальними, предметно-практичними, мовленнєвими), що забезпечують успішність цілей комунікації. Завдання педагогів – підтримати дітей, знайти для цього потрібні слова й дібрати відповідні види і прийоми роботи: бесіди, ігри, вправи, руханки, казки, оповідки тощо. А ще – подбати про власну психологічну стійкість і внутрішню силу.

Хочу зауважити, що весь освітній процес у закладі дошкільної освіти в умовах воєнного стану організований відповідно до Базового компонента дошкільної освіти та методичних рекомендацій до оновленого Базового компонента. Оскільки Стандарт дошкільної освіти є актуальним у будь-який час, утверджує політику держави в галузі дошкільної освіти, то заклади мають відповідати його вимогам і під час дії воєнного стану. Сьогодні внесло корективи в освітянське життя та незмінним лишилося те, що всі ми маємо працювати заради наших дітей. Робота кожного з нас наразі надзвичайно важлива, бо у стані війни діти дошкільного віку належать до найуразливішої категорії населення.

Наш заклад розташований в стародавньому місті Лубни на Полтавщині. На початку війни ми працювали дистанційно, як і більшість закладів країни, використовуючи різні сторінки сайтів закладів дошкільної освіти, електронне листування, онлайн-спілкування в закритій групі в соціальних мережах, знімали онлайн-заняття. Але з початком нового навчального року почали працювати в очному режимі.

Навчання дітей здійснюється за програмою «Українське дошкілля». У дитячому садку як у повсякденній роботі, так і під час спеціальних занять ми приділяємо багато уваги напрямку «Розвиток мовлення та культура мовленнєвого спілкування». Із цією метою я використовую розмови з дітьми під час режимних процесів, спостережень, екскурсій, розглядання картин, предметів; бесіди за змістом літературних творів; дидактичні ігри з лялькою та іншими іграшками.

Принципи моєї роботи: розширити знання вихованців, використовувати в практиці роботи з дошкільниками сучасні інноваційні технології з метою формування мовленнєвої компетентності дітей.

Використання педагогічних технологій мовленнєвого розвитку дошкільнят сприяє підвищенню результативності діяльності вихователів за умови, що вони:

- враховуватимуть успіхи й неуспіхи дитини в попередній діяльності;
- визначатимуть обсяг, час, місце, інтенсивність її мовлення як фрагментарне чи як складника інших видів діяльності (пізнавальної, музичної, рухової, образотворчої тощо);

- узгоджуватимуть дозування та самодозування власної мовленнєвої діяльності дитини з мовленням дорослого;
- забезпечуватимуть взаємовплив та комплексність сфер життєдіяльності дитини, які мають мовленнєве обрамлення чи мовленнєву основу.

У моїй практиці найчастіше використовую заняття, де поєдную три дидактичні цілі:

- повідомлення нових знань;
- закріплення та повторення матеріалу;
- самостійну роботу дітей.

Виокремлюють такі заняття з навчання дітей розповіді:

- опис іграшок, предметів, картин, дидактичних картинок;
- опис двох предметів, картинок з контрастними ознаками;
- розповідь з власного досвіду;
- розповідь за опорними словами;
- розповідь за планом вихователя;
- розповідь на тему;
- розповідь про зображене на картині, ілюстрації;
- творчі розповіді;
- переказ.

Серед форм роботи з дітьми переважають заняття – гра, міні-заняття, дидактичні ігри для розвитку уяви та словотворення, розповідь зі складанням схем та моделей. Велика увага у процесі мовленнєвого розвитку дітей приділяється розвитку дрібної моторики пальців рук, дихальним вправам, вправам на релаксацію, читанню віршів із руховим супроводом, логоритміці.

Водночас з'явилися інноваційні методи і засоби розвитку мовлення дошкільників, серед яких – побудова заняття у вигляді словесних подорожей у світ казки, фантазії, природи, мистецтва, звуків, фарб, книги тощо. Такі заняття я проводжу як у формі діалогу, так і у формі полілогу. Різновиди методів: метод ТРВЗ, складання загадок про обраний предмет, методи, запропоновані Джанні Родарі, відомим італійським педагогом і письменником: «Салат із казок», «Конструювання загадок», метод символічної синектики (абетка символів), коментоване малювання (вихователь малює, а діти фантазують та коментують різні етапи малюнка), метод розв'язання проблем або «дерево рішень», метод «мікрофон», моделювання, мозковий шторм.

Активно використовую методику навчання дітей читанню Зайцева, ТРВЗ ((зшитий власноруч килимок, де деталі, геометричні фігури розміщені по темах: тварини, казки, оповідання В. Сухомлинського, транспорт і т.д.) Діти з фігур викладають, наприклад, казку і складають розповідь.

Напрямок нашої групи: розвиток мовлення дітей дошкільного віку, використання пальчикової гімнастики, вправ для дихання, логоритміка, ігрові технології раннього навчання грамоті, піскотерапія.

Моя група працює за програмою М. Монтесорі. Використовуючи цей метод, діти не обмежені у спілкуванні з іншими дітьми й дорослими. Це один із видів свободи, що їх має малюк у Монтесорі-середовищі: вибрати, з ким, як і скільки він спілкуватиметься. Діти часто працюють разом із одним матеріалом. Малюки спостерігають за тим, що роблять старші, й звертаються за поясненням, а ті залюбки задовольняють їхню цікавість. Між ними існують гармонія й контакт. Старші в очах захоплених малюків – герої й наставники, і, розуміючи це, вони завжди намагаються спочатку допомогти меншим, а вже потім зробити щось для себе.

Щоб адекватно висловити свої думки, почуття, бажання, домовитися, розв'язати конфлікт, потрібні достатній словниковий запас та вміння граматично правильно будувати речення. Під час групових занять у колі в дітей насамперед розвивається зв'язне мовлення. Діти сідають на килимі, утворюючи коло, і разом з педагогом обговорюють та обмірковують щось. Темі для обговорення можуть бути різними: життя тварин і рослин протягом року, частини тіла людини, розповідь про відзначення того чи іншого свята. Це можуть бути бесіди про стихії планети Земля, континенти, рідне місто.

Групові заняття у колі також передбачають артикуляційну гімнастику, розучування віршів, скоромовок, відгадування загадок, розповіді за картинкою або планом тощо.

Із метою розвитку дитячих здібностей, прискорення адаптації, зниження в окремих дітей гіперактивності, замкнутості та підготовки руки до письма (вдосконалення координації рухів дрібної моторики) упроваджую інноваційну технологію – арт-терапію.

Мнемотаблиці-схеми служать дидактичним матеріалом для збагачення словникового запасу. Дітям молодшого дошкільного віку важко вловити навчальну інформацію відразу через мнемотаблицю, тому з ними зручніше працювати за допомогою мнемодоріжок. Мнемодоріжка також несе навчальну інформацію, але в невеликій кількості, що дуже важливо на перших порах навчання дитини. Працювати з мнемодоріжкою можна, використовуючи прийоми накладання. Мнемотехніка ефективно допомагає розв'язати різноманітні проблеми мовлення завдяки формуванню відповідних навичок, творчому підходу та створенню ситуації успіху, що є найдоцільнішою мотивацією процесів ефективного навчання. У даній роботі я брала мнемотехніку, яку можна використовувати практично у всіх видах діяльності, оскільки вона багатофункціональна. На основі мнемотехніки мною створені дидактичні ігри: «Хто сховався?», «Вгадай предмет», «Розкажи ляльці казку» та інші.

У дошкільному віці дітям, щоб чітко уявити щось, треба його побачити, почути. Тоді вони легко відповідають на всі запитання та охоче розказують цікаві історії.

Тому, найголовніше для дітей – це наочність. Їм треба взяти в руки, відчутти на дотик, побачити на власні очі, і не просто картинку в Інтернеті, а роздруковану фотографію чи картинку в книжці.

Існує багато різноманітних методик для кращого формування зв'язного мовлення у дошкільників. Однією з таких є мистецтво storytelling (сторітеллінг). Це мистецтво означає розповідати, складати, вигадувати цікаві історії.

Технологію «Художнє слово і дитяче» (Н. Гавриш) ми теж використовуємо. Вид занять «Слухаємо казку» або «Кольорова казка» проводимо з усією групою або підгрупою дітей, які мають бажання послухати казку. Заняття складається з двох частин: організація умов для сприймання дітьми казкового твору, бесіда і розповідь за казкою. Чим менші діти, тим більш діяльним, наочним мусить бути сприйняття казки. Поступово ми вчимо вихованців сприймати казку на слух, але і в старших групах заняття має бути яскравим і захопливим. Так, в молодшій групі розповідь казки випереджається ігровою ситуацією, демонстрацією іграшок, речей, пов'язаних із казкою, або простим заохоченням: «Зараз я розповім вам дуже цікаву історію...». У старшій групі перед розповіддю ми спрямовуємо зусилля на систематизацію літературних знань дітей. Це може бути вступна бесіда. Важливе значення на занятті відводиться роботі над мовленням. Збагачення словника відбувається через ізолювання, виключення з тексту, пояснення малознайомих складних слів, за допомогою прийому синонімічної заміни, лексичних вправ у процесі роботи над текстом.

Ще одна технологія мене зацікавила. Чудова альтернатива розповідям за картинками – це використання story cubes під час занять-кубики Рорі. Кубики можна переставляти місцями, але картинки ми не змінюємо, бажано, щоб вся кількість кубиків, яку ви обрали спочатку з відповідними зображеннями, були задіяні у розповіді.

Зазвичай, коли дитина вперше складає історію, користуючись кубиками, малюнок, який вона бачить на кубику, майже завжди виступає іменником, але згодом те зображення може стати будь-якою частиною мови. Завжди отримую задоволення, слухаючи історії, складені за допомогою цих кубиків. І люблю складати їх сама.

Мовлення – особлива форма діяльності дитини, особливий результат її зусиль в освоєнні життєвого простору. Наслідуючи способи мовленнєвого спілкування того середовища, яке його оточує, маля сприймає та переймає їх як єдино правильні й незмінні. Варіативність виникає на виході дитини з родинного оточення в інше середовище, коли з'являється потреба в спілкуванні з іншими дітьми, дорослими, що й стає початком набуття життєвого досвіду.

Використовуючи різні методи та форми роботи, отримуємо хороші результати. У дошкільнят спостерігається інтерес до заучування віршів і фольклорних творів, розширюється коло знань про навколишній світ.

Дітям дуже подобається відгадувати та складати самостійно мнемозагадки. При відгадуванні вони навчилися за описовими ознаками визначати предмет і пояснювати, як вони здогадалися.

Більшість дітей стали краще складати розповіді за сюжетними картинками. Вони з задоволенням розучують вірші по мнемотаблиці та переказують твори.

Діти подолали боязкість, сором'язливість, з'явилася впевненість, розвивається комунікативна мова. Досить хороший рівень розвитку промови допомагає спілкуванню, полегшує процес соціалізації.

На мою думку, регулярне застосування даних технік допомагає дитині збагатити свій словниковий запас, вчить вибудовувати грамотні, логічні ланцюжки. Ця техніка дуже корисна і при підготовці дітей до школи, адже, йдучи в перший клас, дитина вступає в новий колектив, в якому грамотна і зрозуміла мова допоможе знайти нових друзів і комфортно почувати себе за будь-яких обставин.

Список використаної літератури

1. Базовий компонент дошкільної освіти (нова редакція). [Науков. керівник А. М. Богущ]. *Дошкільне виховання*. 2012. №7. С. 4-19. **2. Богущ А.** Базовий компонент дошкільної освіти. Нова редакція: «Вихователь-методист дошкільного закладу». Спец випуск. С. 3-30. **3. Богущ А.** Методика навчання української мови в дошкільних закладах. К.: Вища школа, 1993. 325 с. **4. Богущ А.** Витоки мовленнєвого розвитку дітей дошкільного віку: Програма та методичні рекомендації. К.: ІЗИН, 1997. 112 с. **5. Богущ А.** Мова дітей: посібник для батьків дошкільнят та соціальних педагогів / під заг. ред. С. Чередниченко. К.: Кобза, 2003. 144 с. **6. Богущ А. М.,** Гавриш Н. В. Дошкільна лінгводидактика: Теорія і методика навчання дітей рідної мови: підручник. К.: Вища шк., 2007. 542 с. **7. Богущ А.,** Лисенко Н. Українське народознавство в дошкільному закладі: навч. посіб. 2-ге вид., переробл. і допов. К.: Вища шк., 2002. 407 с. **8. Брєлова А.** Формуємо зв'язне мовлення. *Дошкільне виховання*. 2004. №4. С. 15-17. **9. Гавриш Н.,** Котик І. Методика розвитку мовленнєвої діяльності. К.: Вища школа, 1996. С. 36. **10. Гавриш Н.** Розвиток зв'язного мовлення дошкільнят. Київ, 2006. **11. Гончаренко А.** Яким бути мовленнєвому заняттю? *Дошкільне виховання*. 2006. №9. С. 19-20. **12. Кожевникова Т.** Мовленнєвий розвиток дошкільнят. *Дошкільне виховання*. 2004. № 12. С. 7-9. **13. Русова С. Ф.** Дошкільне виховання. Катеринослав, 1918. 162 с. **14. Рибцун Ю.** Мовлення без недоліків. *Дошк. вих.* 2007. № 9. С. 18-20. **15. Формування** зв'язного мовлення у дітей старшого дошкільного віку. URL: <https://knowledge.allbest.ru/pedagogics/3c> (дата звернення: 16.12.2022).

Гутовська О. Ю. Мовленнєвий розвиток дошкільників

У статті висвітлюються форми та методи розвитку мовлення дошкільників із досвіду роботи, розкриваються поняття «інноваційні та новітні технології», «дистанційна робота», «очна форма роботи».

Ключові слова: розвиток мовлення, інноваційні форми роботи, дошкільники.

Gutovska O. Work Experience «Speech Development of Preschoolers»

The article highlights the forms and methods of speech development of preschoolers from work experience, reveals the definitions «innovative and latest technologies», «distance work», «face-to-face work».

Key words: speech development, innovative forms of work, preschoolers.

ДОДАТКИ

Розвиток мовлення та культура мовленнєвого спілкування.
Рідна мова. Вчимося читати.

ТРВЗ. Складаємо розповідь за творами В. Сумлінського
з використанням геометричних елементів.

Логіко-математичний розвиток за методикою Монтесорі.

*Донченко Юлія Олександрівна,
вихователь, спеціаліст
I кваліфікаційної категорії Лубенського закладу
дошкільної освіти №3 «Смородинка» Лубенської міської
ради Лубенського району Полтавської області*

ІГРИ З ЛОГІЧНИМИ БЛОКАМИ ДЬЕНЕША ЯК ЗАСІБ РОЗВИТКУ РОЗУМОВИХ ДІЙ У ДОШКІЛЬНИКІВ

Сьогодні з-поміж важливих завдань, що постають перед системою освіти, особливої актуальності набуває проблема розумового виховання дітей дошкільного віку.

Перша в історії педагогіки фундаментальна праця з дошкільного виховання «Материнська школа» Я. А. Коменського розглядала розумове виховання як важливий засіб формування особистості дитини. Головним у розумовому розвитку її автор вважав розвиток мислення, формування самостійної розумової діяльності [1, с. 1].

Сучасна ж педагогічна парадигма визначає *розумовий розвиток* як ступінь розвитку в дитини пізнавальних процесів (відчуття і сприймання, мислення та мовлення, пам'яті й уваги), сформованість умінь міркувати, обґрунтовувати свої думки, діяти адекватно до вимог старших, виявляти інтерес до пізнання навколишнього середовища, здатність швидко і правильно розуміти те, що їй говорять, вибудовувати власні судження, користуватися поняттями й узагальненнями [2, с. 185]. *Розумові дії* – це дії з об'єктами, відображеними в образах, уявленнях і поняттях про них. Ці дії відбуваються подумки за допомогою мовлення. У розумових діях можна виокремити їх основні складові або процеси – розумові операції: порівняння, аналіз, синтез, абстрагування, узагальнення, класифікація, систематизація [3, с. 115].

Зв'язок між розумовими діями та навчальною діяльністю неодноразово підкреслювався у працях С. Виготського, Б. Ананьєва, В. Давидова, Д. Богоявленської, С. Рубінштейна та інших. Зокрема, В. Давидов зазначав, що розумові дії – це ті якості розуму, які стійко проявляються при засвоєнні різного навчального матеріалу і визначають успішність оволодіння ним. Вони виступають провідним фактором при визначенні рівня інтелектуального розвитку, оскільки завдяки ним з'являються новоутворення в самому мисленні [4, с. 30].

Як відомо, провідним видом діяльності для дитини є гра. Логіко-математичні ігри розвивають у дітей самостійність, здатність автономно, незалежно від дорослих, вирішувати доступні задачі в різних видах діяльності, а також схильність до елементарної творчої та пізнавальної активності. Гра має велике значення в житті й розвитку дітей. У процесі гри

виробляється звичка зосереджуватися, мислити самостійно, розвивається увага, прагнення до знань [5. с. 24]. Тому можемо зробити висновок, що ефективним прийомом формування розумового виховання є дидактична гра, яка має дві мети: одна з них – навчальна, яку переслідує педагог, друга – ігрова, задля неї діє дитина. Головне, щоб ці дві мети доповнювали одна одну і сприяли засвоєнню потрібного матеріалу.

Для реалізації напрямів роботи, окреслених у Базовому компоненті дошкільної освіти, а також чинних програм перед кожним педагогом постає завдання вибору та впровадження певних інноваційних технологій, які будуть підвищувати результативність освітнього процесу та забезпечуватимуть реалізацію освітніх завдань відповідно до вимог Державного стандарту. Тому я поставила собі за мету знайти в дошкільній дидактиці розвивальний матеріал, який упродовж усього дошкільного навчання в комплексі дасть можливість сформувати всі важливі для розумового розвитку уміння. Особливу увагу привернула цікава та пізнавальна гра «Логічні блоки Дьенеша», угорського теоретика і практика Золтана Дьенеша, всесвітньо відомого професора, математика, фахівця з психології. За інноваційні підходи його було відзначено численними нагородами і науковими ступенями, він має чимало послідовників у всьому світі й донині.

Отже, метою даної статті є розкриття деяких методичних аспектів розвитку розумових дій у дошкільників за допомогою ігор із логічними блоками Дьенеша.

Логічні блоки складаються із 48 геометричних фігур, які відрізняються кольором (червоний, синій, жовтий), формою (круглий, трикутний, квадратний, прямокутний), розміром (великий, малий), товщиною (товстий, тонкий). Вони допомагають оволодіти мисленнєвими операціями та діями. Такими діями є: виявлення ознак, їх абстрагування, порівняння, класифікація, а особливо – кодування та декодування [5. с. 25].

Поряд із блоками використовуються картки – символи властивостей, які запропонував професор З. Семадені (на картках умовно позначені властивості блоків: колір, форма, розмір, товщина). Дидактичний матеріал ґрунтується на методі заміщення предмета символами і знаками (методі моделювання), а також використанні карток із запереченнями властивостей. Використання таких карток дозволяє розвивати у дітей здатність до моделювання властивостей, вміння кодувати й декодувати інформацію про них.

Пропоную вашій увазі досвід своєї роботи за даною методикою.

Перший етап, «Знайомство», полягав у довільній грі дітей із логічними блоками, які являють собою еталони геометричних фігур. Для цього було відібрано блоки різного кольору, форми, величини, але однакової товщини (24 шт). За методикою доцільно брати на початку 12 блоків однієї товщини та величини, але я почала працювати з дітьми молодшого дошкільного віку, котрі згідно з програмою «Українське дошкілля», за якою

працює наш заклад, вже мали уявлення та знання про такі властивості предметів як колір, форма та величина.

На наступному *етапі*, «Обстеження», діти у процесі маніпуляції з блоками швидко сприймали нові якості та властивості, обводячи пальчиком контури предметів, групуючи їх за кольором, формою. Такі способи обстеження предметів мали важливе значення для формування операцій порівняння та узагальнення.

Для ознайомлення дітей із властивостями блоків можна запропонувати завдання:

- знайди всі жовті блоки (всі трикутні, всі маленькі);
- назви, який цей блок за кольором (за формою, за розміром);
- знайди «не такі» блоки, як цей, за формою (за кольором, за розміром) та інші.

Поступово ми перейшли до ігор та вправ із логічними блоками. Цей етап можна назвати «Ігровий»: «Намісто для бабусі» (одна ознака блоку, всі круглі); «Доріжка до дитячого садка»; (уміння сортувати блоки за кольором); «Лісові галявинки» (вчити розкладати блоки за розміром), метод викладання блоків «на зразок» і «за зразком» та інші.

На початку навчання в середній групі ми почали використовувати весь комплект блоків. Варто зазначити, що в спілкуванні з дітьми назва «блок» може бути замінена на назву «фігура», адже діти сприймають блоки більше як носіїв форми, тобто геометричні фігури. Під час ігор можна було спостерігати, як діти оволодівали сенсорними еталонами і їх узагальнювальними поняттями, такими як форма, колір, розмір, товщина. На цьому етапі майже всі діти швидко засвоїли кольори, легко групували та чергували однакові предмети за величиною, формою, товщиною. Таким чином, дошкільнята перш за все навчилися абстрагувати ознаки, тобто відділяти певну ознаку від самого предмету.

Усі запропоновані логіко-математичні ігри потрібно розглядати як певну систему з поступовим ускладненням завдань. Для цього я підбрала ряд дидактичних ігор та вправ для дітей, створивши картотеку.

Переходити до наступного етапу варто лише встановивши, що діти легко й безпомилково справляються з попередніми завданнями, тоді можна запропонувати ігри та вправи наступної групи складності. Головне – не «перетримати» дітей на певному етапі або навпаки – передчасно не дати зовсім незрозумілий матеріал, щоб не зник інтерес. Для цього на початку, в середині та в кінці навчального року доцільно проводити моніторинг, де можна буде спостерігати, чи готові діти до наступного ускладненого етапу. Зі свого досвіду можу сказати, що дошкільнята, котрі мали низькі показники, потребували додаткових індивідуальних занять. Але хочеться відмітити, що причиною більшості невисоких показників у дітей було несистематичне відвідування садочку. Всі діти показували чудові результати й тут, мабуть, діє такий собі «педагогічний секретик»: «Полюби сам, чого

хочеш навчити своїх вихованців, наповни його частинкою своєї душі. Діти люблять те, що випромінює світло».

Картки-властивості.

Із середини навчального року я почала знайомити дітей середньої групи з прийомами кодування. Для цього використовуються кодові картки, на яких за допомогою символів позначені властивості предметів, а також картки із символами, що заперечують властивості. Колір – червона, синя, жовта плями; форма – зображення геометричної фігури; розмір блоку – силует великого/маленького будиночку; товщина – зображення тонкого/товстого чоловічка.

Підбираючи картки-властивості, діти вправлялися у заміщенні й кодуванні. У процесі пошуку блоків за властивостями, зазначеними на картках, діти опановували уміння декодувати інформацію про них. Для малюків це було зовсім нове, вони були здивовані таким варіантом гри з блоками, процес створення власних символічних систем став їх улюбленим заняттям. Картки-властивості допомогли дітям перейти від наочно-образного мислення до наочно-схематичного, а карти з запереченнями властивостей стали містком до словесно-логічного мислення.

Ігри та вправи з логічними блоками можна пропонувати дітям на заняттях, прогулянках, рухливих та сюжетних іграх, у вільні години, щоразу поєднуючи їх із новими цікавими завданнями, сюжетами, діями, ролями тощо. Цей набір блоків приваблює дітей яскравими кольорами, універсальністю у використанні. Хочеться підкреслити, що дана методика допомагає дітям не лише засвоїти різні математичні поняття у легкій та цікавій ігровій формі, а й розвивати важливі психологічні процеси, необхідні для повноцінного та всебічного розвитку.

Організуючи освітній простір дошкільнят, ми створили ігровий осередок, де у вільному доступі знаходяться набори блоків Дьенеша, атрибути до ігор (обручі, мотузки, іграшки-персонажі, кошики тощо) та авторські дидактичні посібники, які були розроблені на основі блоків. Саме розробку дидактичних ігор та посібників вважаю «новим підходом» у розвитку даної інноваційної технології, який дає змогу педагогу зробити власні відкриття та розкрити свій творчий та педагогічний потенціал. Деякі пропоную вашій увазі.

Д/Г «Пелюсточки для квітів»

Д/Г «Знайди пару»

Д/Г «Відгадай рецепт» Гра «Нагодуй тварин» Гра-ходилка «У кого більше»

З метою поширення власного досвіду використання методики мною організовано та проведено заходи: творчу майстерню для вихователів «Організація ігор із логічними блоками Дьенеша», інтегровані та підсумкові заняття з використанням логічних блоків, колективний перегляд «Подорож в Країну логічних блоків», змагання в середній групі «Веселі блоки».

Практична значимість. У процесі використання блоків Дьенеша у дітей спостерігається поступовий розвиток розумових вмінь: порівняння, аналізу, класифікації, узагальнення, абстрагування, кодування й

декодування інформації; розвиток просторових уявлень; ознайомлення дітей із кольором, формою, розміром та товщиною об'єктів; розвиток пізнавальних процесів: сприйняття, пам'яті, уваги, мислення; розвиток творчих здібностей: уяви, фантазії, здатності до моделювання та конструювання; розвиток інтелектуальної культури мислення: вміння зіставляти, узагальнювати, систематизувати, проводити самостійний аналіз. Варто також відмітити технологічну можливість упровадження їх у різних закладах дошкільної освіти.

Формами роботи з блоками можуть бути: самостійна діяльність дітей; рухливі ігри (предметні орієнтири); настільно-друковані ігри; сюжетно-рольові ігри (гроші, адреса на будинку, квитки), дидактичні ігри, логічні вправи, логіко-математичні вправи.

Методи і прийоми роботи з блоками: інструкції, роз'яснення, вказівки, пояснення, питання, контроль, оцінка, заохочення, уникнення негативних оцінок результатів діяльності, порівняння власних досягнень.

Просвітницька робота з батьками. У період пандемії доводилось шукати нові форми роботи з батьками, тому щотижнево вони отримували в групу Viber фотозвіти, фотоколажі та фрагменти відеозанять із логічними блоками, але тут батьки виступали пасивними спостерігачами, тому було запропоновано цікаву ідею: діти беруть почергово блоки й дидактичний матеріал додому та «діляться досвідом та своїми вміннями» з рідними. Дітям так сподобалась ця ідея, вони були просто у захваті! У свою чергу дорослі почали надсилати фото та позитивні відгуки, дивуючись умінням своїх дітей. Така форма роботи дала змогу батькам виступити рівноправними учасниками ігор та вправ, здатними, як і дитина, помилятися та вчитися, адже для них це було щось зовсім нове. Сподіваюсь, що найближчим часом матиму змогу організувати та провести змагання між дітьми та батьками у вигляді квесту.

Зазначена технологія підвищує результативність освітнього процесу, активізує розумовий розвиток дошкільнят, формує такі мисленнєві операції, як порівняння, аналіз, класифікація, узагальнення, може використовуватись у роботі з дітьми впродовж дошкільного віку, вона зорієнтована на індивідуальний підхід до дитини й забезпечує реалізацію освітніх завдань відповідно до вимог Державного стандарту. Тому дану методику можна використовувати і як самостійну програму навчання, і як додатковий елемент занять.

Список використаної літератури

- 1. Електронний ресурс.** URL: <https://sites.google.com/site/rozumovevihovannadoskilnikiv/>. Розумове виховання дошкільників.
- 2. Поніманська Т. І.** Дошкільна педагогіка. Київ: Академвидав, 2004. 185 с.
- 3. Максименко С. Д., Соловієнко В. О.** Загальна психологія: навчальний посібник. К.: МАУП, 2000. 115 с.
- 4. Мамон В. Г., Яблонська І. А.** Розвиток

логіко-математичної компетентності дошкільників за допомогою паличок Кюізенера та блоків Дьенеша. *Дошкільнє виховання*. 2009. №3. С. 24 – 25.

Донченко Ю. О. Ігри з логічними блоками Дьенеша як засіб розвитку розумових дій у дошкільників

У цій статті розкрито актуальність та ефективність використання в дошкільній педагогіці ігор із логічними блоками Дьенеша як засобу розвитку розумових дій у дошкільників. Представлено деякі теоретичні дослідження, обгрунтовано доцільність та результативність їх використання. Описано склад набору та етапи ознайомлення, різновиди ігрових вправ, методів, прийомів та форм роботи з блоками.

Ключові слова: розумове виховання, розумові дії, інноваційні технології, дидактична гра, логічні блоки Дьенеша, дитина дошкільного віку.

Donchenko Yu. Games with Logical Blocks of Dienes as a Means of Developing Mental Actions in Preschoolers

This article reveals the relevance and effectiveness of using in preschool pedagogy games with logical blocks of Dienes as a means of developing mental actions in preschoolers. Some theoretical studies are presented, the expediency and effectiveness of their use are substantiated. The composition of the set and the stages of familiarization, types of game exercises, methods, techniques and forms of working with blocks are described.

Key words: mental education, mental actions, innovative technologies, didactic games, Dienes` logical blocks, preschool child.

*Мягих Алла Миколаївна,
вихователь-методист, спеціаліст
I кваліфікаційної категорії
Лубенського закладу дошкільної освіти № 3
«Смородинка» Лубенської міської ради
Лубенського району Полтавської області*

Я-МОРАЛЬНИЙ: ОСОБИСТІТЬ ДОШКІЛЬНИКА У СУЧАСНОМУ СВІТІ

Актуальність дослідження зумовлюється проблемою зростання ролі моральних засад у всіх сферах соціального життя як домінуючої ознаки демократичного високорозвиненого суспільства. Реалізація завдань морального виховання молодого покоління в українській державі має важливе освітнє, суспільне, соціальне та наукове значення. Специфіка морального виховання обумовлена віковими та індивідуальними особливостями, нормами суспільної моралі, принципами регулювання поведінки тощо. Саме тому в період дошкільного дитинства необхідно сприяти розвитку емоцій і моральних почуттів, що забезпечать формування у дітей моральних властивостей і якостей особистості, спонукати їх до засвоєння певних норм і правил, розвивати відповідні мотиви і звички поведінки.

Про це зазначається в основних державних документах з дошкільної освіти: Базовому компоненті дошкільної освіти в Україні, Законі України «Про дошкільну освіту» та інших законодавчих і програмних документах. Зокрема, у Законі України «Про дошкільну освіту» (ст. 4) підкреслюється потреба «формування у дитини дошкільного віку моральних норм, набуття нею життєвого соціального досвіду». Сучасний стан розвитку дошкільної галузі освіти передбачає проведення наукових досліджень у цій сфері, що спрямовані на забезпечення розвитку дитини, подальшого становлення її особистості. Водночас, сучасна практика дошкільної освіти презентує здобутки щодо інтелектуалізації особистості, введення в педагогічний процес закладів дошкільної освіти напрацювань у галузі інформаційних технологій роботи з дітьми тощо. Без належної уваги залишається здійснення морального виховання дошкільників, зокрема, з'ясування сутності комплексності та специфіки цього процесу і його реалізація для дітей досліджуваного віку.

Шляхи реалізації. За положенням листа МОН України від 15.05.2015 року № 1/9-249 до використання рекомендована парціальна Програма з морального виховання дітей дошкільного віку «Скарбниця моралі». Її девізом є такі слова «Від моралізування – до переконання, від

муштрування – до пояснення, від дисциплінування – до самоусвідомлення». Моральне виховання у ній представлено як процес засвоєння доступних дитині базових етичних понять, на основі яких засвоюються моральні еталони, зразки, норми і правила. Мета програми конкретизується в її змісті, що представлено відповідними тематичними блоками: «Про мораль знати – негараздів уникати», «Дорослих поважати і чемними зростати», «З дітьми дружно жити і їх розуміти», «Довіру проявляти і співпереживати», «Гарних манер набувати і ввічливими ставати», «Себе оцінити і кращим зробити». Програмові завдання у тематичних модулях для кожної вікової групи подано з поступовим поглибленням і ускладненням змісту відповідно до дитячих можливостей, що сприяють їхньому моральному вихованню. Зміст кожного з тематичних модулів може вивчатися автономно або синтезовано з іншими, що відповідає системному поданню матеріалу. Більш успішно моральне виховання дошкільників відбувається за створення відповідних повноцінних психолого-педагогічних умов та активності дитини в освоєнні морального досвіду.

Запровадження положень програми задля реалізації завдань сучасної дошкільної освіти визначило правомірність і доцільність дослідно-експериментальної роботи на тему «Я-моральний: особистість дошкільника в сучасному світі» на базі нашого закладу дошкільної освіти.

Мета нашого експерименту – розробка та апробація технології наскрізного методичного супроводу морального виховання дітей дошкільного віку.

Об'єктом дослідження є процес морального виховання у дошкільному віці.

Предмет дослідження – моральна вихованість особистості дошкільника в ході реалізації технології наскрізного методичного супроводу морального виховання за програмою «Скарбниця моралі».

Завдання дослідження:

1. З'ясувати стан розробленості проблеми в теорії і практиці дошкільної освіти.

2. Здійснити аналіз готовності закладу дошкільної освіти до впровадження програми «Скарбниця моралі», що передбачає діагностику (аналіз та оцінку) стартового рівня моральної вихованості дітей до залучення до експерименту; обізнаності педагогів і вмотивованості батьків вихованців щодо проблеми морального виховання дошкільників.

3. Забезпечити реалізацію розробленої технології наскрізного методичного супроводу морального виховання дітей дошкільного віку і здійснити підготовку її ресурсного оснащення.

4. Визначити критерії, показники та рівні моральної вихованості особистості дошкільника як результату реалізації програми «Скарбниця моралі».

5. Розробити та апробувати складову технології наскрізного методичного супроводу – використання ляльок-«моральних путівників» як основного засобу реалізації дослідно-експериментальної роботи.

6. Підготувати комплексно-методичне забезпечення реалізації завдань морального виховання дітей в масовій практиці роботи закладів дошкільної освіти.

Гіпотеза дослідження: моральне виховання особистості дошкільника необхідно розглядати як інтегральну єдність та взаємодію когнітивного, емоційного й поведінкового компонентів, воно здійснюється в процесі інтеріоризації-екстеріоризації моральних ідеалів, зразків, норм і правил, що лежать в основі базових етичних понять. Динаміка моральної вихованості у дошкільному віці опосередкована моральними почуттями дитини і детермінується протиріччям між прагненням дитини зберегти позитивний образ «Я» й уявленням про реальний образ «Я», що в дошкільному віці синергетично обумовлюється як образ «Я-моральний».

Наукова новизна одержаних результатів – обґрунтування технології наскрізного методичного супроводу морального виховання дітей дошкільного віку, розробка критеріально-діагностичної бази моральної вихованості дошкільника.

Практична значущість дослідження:

- експериментальна апробація Програми морального виховання дітей дошкільного віку «Скарбниця моралі»;
- упровадження основного засобу ресурсного оснащення – ляльок-«моральних путівників» у дослідно-експериментальну роботу;
- розробка критеріїв комплексно-методичного забезпечення реалізації завдань морального виховання в практиці роботи закладів дошкільної освіти України.

Теоретико-методологічна основа дослідження:

- вивчення теоретико-методологічних засад морального виховання дошкільників;
- урахування сучасних світових та українських тенденцій щодо досліджуваного питання;
- розгляд морального виховання як інтегральної єдності когнітивного, емоційного й поведінкового компонентів.

Дослідно-експериментальна робота проводилася у Лубенському дошкільному навчальному закладі №3 «Смородинка» за участі кафедри психології і педагогіки дошкільної освіти ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди», науковий керівник Любов Лохвицька, кандидат педагогічних наук, доцент.

Основні етапи дослідно-експериментальної роботи. Дослідження здійснювалося протягом трьох років (2016-2020) і проходило в чотири етапи:

I. Підготовчий етап (вересень-жовтень 2016 р.)

- визначення та наукове обґрунтування теми, мети й завдань дослідно-експериментальної роботи, підготовка науково-методичної підтримки експерименту;
- визначення складу творчої групи педагогів закладу дошкільної освіти для участі в організації та проведенні дослідно-експериментальної роботи;
- вивчення потенційних можливостей суб'єктів дослідно-експериментальної роботи (дітей, батьків, педагогів);
- створення системи професійного розвитку педагогічних працівників;
- підготовка навчально-методичної бази, необхідного інформаційного та наукового матеріалу до програми «Скарбниця моралі».

II. Діагностико-концептуальний етап (листопад 2016 р. – червень 2017 р.)

- проведення комплексної діагностики готовності учасників освітнього процесу до роботи в експериментальному режимі;
- проведення тренінгів та інших форм методичної роботи для педагогічних працівників;
- підбір діагностичного інструментарію виявлення рівня моральної вихованості особистості дошкільника.

III. Формувальний етап (липень 2017 р. – серпень 2019 р.)

- здійснення експериментальної перевірки висунутої гіпотези, її концептуальних положень на різних рівнях організації освітньо-виховної роботи;
- проведення поточної діагностики ефективності впровадження програми «Скарбниця моралі» на основі застосування технології наскрізного методичного супроводу в практику роботи закладу дошкільної освіти; коригування експериментальної методики;
- упровадження й відпрацювання ресурсного оснащення роботи – застосування ляльок-«моральних путівників»;
- здійснення комплексу методичної роботи для підвищення професійного рівня педагогів-дослідників;
- проведення комплексного моніторингу ефективності реалізації технології наскрізного методичного супроводу морального виховання дітей дошкільного віку.

IV. Узагальнювальний етап (вересень 2019 р. – червень 2020 р.)

- проведення порівняльного аналізу даних вхідної, поточної та вихідної діагностики ефективності реалізації технології наскрізного методичного супроводу морального виховання дітей дошкільного віку; узагальнення отриманих експериментальних даних;
- співвіднесення результатів експерименту з поставленими метою і завданнями; аналітичні висновки про результативність експерименту;

- поширення досвіду експериментальної роботи через публікації, участь у науково-практичних заходах (конференціях, семінарах, круглих столах тощо), підготовку матеріалів щодо комплексно-методичного забезпечення реалізації завдань морального виховання;

- оформлення наукового звіту про дослідно-експериментальну роботу щодо формування моральної вихованості особистості дошкільника.

Успішність виконання завдань морального виховання дітей дошкільного віку залежить від доцільності та ефективності обраної системи способів, методів, прийомів цілеспрямованого впливу [3, с. 91]. У ході дослідно-експериментальної роботи використовувалась технологія психолого-педагогічного супроводу морального виховання дошкільників, яка трактується як система упорядкованих дій, операцій, методів і засобів, спрямованих на прогнозований результат – становлення в дошкільників моральної самосвідомості. Ідеологія супроводу полягає в тому, щоб не намагатися вберегти дитину від труднощів, не вирішувати за неї проблеми, а створювати виховні психологічні ситуації для усвідомленого, відповідального й самостійного морального вибору на основі власних моральних уявлень і переконань, що продукуватиметься в їхній моральній діяльності. Прогнозованим (бажаним) результатом є їх моральний розвиток і зростання показників моральної вихованості, здатність самостійно досягати відносної рівноваги в моральних взаєминах із собою та оточенням у сприятливих та екстремальних моральних ситуаціях. Зазначена технологія складається із трьох етапів: етап засвоєння морального, етап відтворення морального та етап дотримання морального. Нею передбачається здійснення шести основних кроків (для дітей від 3 до 6 років): у молодшому дошкільному віці відбувається засвоєння морального змісту (крок 1), у середньому – відтворення через здійснення контролювання (кроки 2 і 3), а в старшому – дотримання й захист морального (кроки 4, 5 і 6) [3, с. 93, 99].

Діти дошкільного віку, відповідно до психологічних і вікових особливостей, ще не зовсім здатні адекватно оцінювати події, які відбуваються в реальному житті та аналізувати їх для прийняття самостійних моральних рішень. На допомогу їм приходять ляльки-«моральні путівники». Саме під час гри з ними діти засвоюють і відтворюють необхідні моделі моральної поведінки, вчаться реагувати на життєві ситуації морального змісту. Лялька як основний атрибут життя дитини виконує функцію взірця, морального орієнтиру у пізнанні простих істин життя, засвоєнні основних норм і принципів морального поведіння, вихованні моральних якостей та властивостей особистості, які потрібні в певний момент для розв'язання моральної ситуації, що склалася.

Основна ідея роботи з ляльками-«моральними путівниками»: дошкільники йдуть дорогою до Я-морального», долаючи кроки (своєрідні етапи морального виховання), і отримують досвід, опановуючи знання зі «Скарбниці моралі» (програма).

Згідно з експериментальною програмою ми застосовували вісім ляльок, кожна з яких символізує певний моральний прояв – моральні почуття й емоції, моральне осмислення, моральний вибір, моральні дії, моральну поведінку, моральні цінності, моральні знання, моральні вчинки. Кроковість і комплексність у реалізації мети та визначенні методичного інструментарію забезпечують психолого-педагогічний вплив і просування дошкільнят вперед по «Дорозі до Я-морального» шляхом ігрового включення дітей до виховних психологічних ситуацій. Застосування ляльок здійснюється на основі принципу взаємозв'язку всіх складових морального виховання: емоційної, когнітивної та поведінкової.

Робота з ляльками – це інтегрована діяльність, в ході якої психолого-педагогічний вплив на дитину відбувається без тиску, опосередковано з боку вихователя. Такий психолого-педагогічний супровід здійснюється на основі методу інтегрованої ігрової моральної інклюзії, що передбачає охоплення дітей виховною взаємодією через залучення їх до вирішення моральних ситуацій, що подаються їм через образи відповідних ляльок-«моральних путівників». Завдання вихователя – за допомогою цих ляльок донести до свідомості дитини інформацію про життєві моральні цінності в доступному й цікавому для неї вигляді. Цей метод забезпечує стимулювання в дітей проявів активності й збагачує їхній моральний досвід, що сприяє становленню моральної самосвідомості. Кінцевий результат роботи з ляльками-«моральними путівниками» полягає в заміні «небажаної» поведінки на необхідну – моральну. Саме за допомогою корекції в стані та поведінці дитини спостерігаються зміни на краще – підвищення рівня моральної вихованості дошкільників.

Висновки. Образ Я-моральний у дошкільників формується на основі знань і уявлень дитини про себе: що думає та якою себе бачить (доброю чи злою, чесною чи брехливою), як ставиться до себе та оцінює свої риси (пишається своєю скромністю, засуджує боягузтво чи схвалює жадібність). Педагогу необхідно цілеспрямовано формувати у дітей відповідний образ Я-морального, такий, який зможе згодом регулювати їхні моральні вчинки. Зміст образу Я-морального є основою становлення в дошкільника моральної самосвідомості, яка визначена взаємозумовлювальним чинником (детермінантою) їх морального виховання.

Головний показник ефективності морального виховання – свідоме дотримання дітьми моральних норм у повсякденному житті.

Список використаної літератури

1. Базовий компонент дошкільної освіти / наук. кер. А. М. Богуш ; авт. кол.: Богуш А. М., Беленька Г. В., Богінч О. Л. та ін. К., 2012. Спецвип. журн. Вихователь-методист дошкільного закладу. 30 с. **2. Про дошкільну освіту:** Закон України. К.: Ред. журн. Дошкільне виховання, 2001. 56 с. **3. Лохвицька Л. В.** Особистість дошкільника: Дорога до Я-морального : навчальний посібник. Тернопіль : Мандрівець, 2016. 408 с.

- 4. Лохвицька Л. В.** Програма з морального виховання дітей дошкільного віку «Скарбниця моралі». Тернопіль: Мандрівець, 2014. 128 с.
- 5. Лохвицька Л.** Моральне виховання: нові чи старі проблеми. *Дошкільне виховання*. 2014. № 7. С. 12-16.

Мягких А. М. Я-моральний: особистість дошкільника у сучасному світі

У статті представлено дослідно-експериментальну роботу ЗДО щодо формування моральної вихованості особистості дошкільника в ході реалізації технології наскрізного методичного супроводу морального виховання за програмою «Скарбниця моралі» із використанням ляльок-«моральних путівників».

Ключові слова: моральна вихованість, психолого-педагогічний супровід морального виховання, дошкільник, лялька-«моральний путівник».

Miahkykh A. I am Moral: Preschooler's Personality in the Modern World

The article presents the research-experimental work of the preschool on the formation of moral upbringing of the preschooler's personality during the implementation of the technology of cross-cutting methodological support of moral education under the program «Treasury of Morality» with the use of dolls-«moral guides».

Key words: moral upbringing, psychological and pedagogical support of moral education, preschooler, dolls-«moral guides».

*Погребняк Любов Григорівна,
директор Засульського закладу
дошкільної освіти «Колосок» Лубенської
міської ради Лубенського району
Полтавської області*

*Кілочик Наталія Василівна,
вихователь-методист, спеціаліст
I кваліфікаційної категорії Засульського
закладу дошкільної освіти «Колосок»
Лубенської міської ради Лубенського
району Полтавської області*

ВИКОРИСТАННЯ ІННОВАЦІЙНИХ ОЗДОРОВЧИХ ТЕХНОЛОГІЙ В ОСВІТНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ З ДІТЬМИ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

Актуальність дослідження зумовлюється необхідністю використання в освітній діяльності з дітьми дошкільного віку інноваційних оздоровчих технологій з метою формування в дошкільників ціннісного ставлення до власного здоров'я.

Здоров'я – найважливіша цінність людства. Тому формувати культуру здоров'я особистості, прищеплювати розуміння пріоритету здорового способу життя, надавати ґрунтовні знання про основи здоров'я потрібно дітям з раннього віку, щоб знання, вміння та навички перейшли у звичні необхідні потреби.

На сучасному етапі розвитку суспільства проблема збереження та зміцнення фізичного, психічного і духовного здоров'я дитини [1] є пріоритетним напрямом діяльності держави, сім'ї та закладу дошкільної освіти, у контексті якого постає вимога формування у неї усвідомлення цінності здоров'я на основі інноваційних підходів. У Національній Доктрині розвитку освіти в Україні, Законі «Про дошкільну освіту», Базовому компоненті дошкільної освіти йдеться про необхідність виховання в дитини ціннісного ставлення до життя, власного здоров'я та здоров'я інших людей як до найвищої індивідуальної та суспільної цінності. У закладі дошкільної освіти необхідно створити таку модель освітнього процесу, яка спрямована на формування у дітей здоров'язбережувальної компетентності – здатності дитини до застосування навичок здоров'язбережувальної поведінки відповідно до наявної життєвої ситуації, дотримання основ здорового способу життя, збереження та зміцнення здоров'я у повсякденній життєдіяльності [2].

Збереження та зміцнення здоров'я дошкільнят, створення оптимальних умов для зміцнення здоров'я дітей – одне з актуальних завдань нашого закладу дошкільньої освіти. Сучасні підходи до організації освітнього процесу в закладі передбачають інтеграцію завдань фізичного розвитку в усі види діяльності дошкільників.

Педагогічним колективом закладу запроваджено низку системних заходів, спрямованих на збереження здоров'я вихованців. Поряд із традиційними технологіями фізкультурно-оздоровчої роботи ми використовуємо інноваційні оздоровчі технології. Упровадження в освітній процес даних технологій забезпечує можливість проводити оздоровлення в цікавих різноманітних формах.

Інноваційні оздоровчі технології реалізуються через створення безпечного розвивального середовища, екологічно сприятливого життєвого простору, оптимізацію рухового режиму, системного підходу до формування в дітей ціннісного ставлення до власного здоров'я, дотримання гармонійних, доброзичливих взаємин між педагогами та вихованцями. Застосування різноманітних оздоровчих технологій є своєрідною запорукою створення здоров'язбережувального середовища, в якому дитині приємно й безпечно знаходитися, що стимулює її розвиток, забезпечує комфортні умови для формування здоров'я.

В умовах закладу педагоги використовують у роботі наступні оздоровчі технології: ігрову гімнастику, пальчикову гімнастику, дихальну гімнастику, степ-аеробіку, фітбол-гімнастику, систему вправ Пілатес, технологію фізичного виховання Миколи Єфименка, казкотерапію, музичну терапію, кольоротерапію, пісочну терапію.

Широке застосування в освітньому процесі нашого закладу здобула **ігрова гімнастика**, під час якої діти отримують початкові знання про самомасаж – масаж долонь, кінцівок пальців, стопи, живота, спини з метою попередження відхилення в стані здоров'я. Ігрова гімнастика проводиться з дітьми усіх вікових категорій у вигляді ігор як елемент занять, загартовування, фізкультпауз, валеохвилинок, під час проведення дозвілля, на прогулянках. Робота проводиться по підгрупах та, за потреби, індивідуально.

Посилює ефективність виконання вправ ігрової гімнастики використання музичного супроводу, художнього слова та наявність сюжету, яким об'єднані всі рухові дії. Обираємо сюжети з літературних джерел та з навколишнього життя. Це забезпечує ігровий характер рухів, що, в свою чергу, надає їм привабливості й виразності.

Педагоги нашого закладу власноруч виготовили нетрадиційні тренажери, раціональне використання яких дозволяє вирішувати завдання, спрямовані на збереження здоров'я дітей та їх повноцінний психофізичний розвиток. «Тренажери» еластичні, мають яскраве забарвлення, спеціальну поверхню (ребристу, круглу, м'яку, жорстку, поперемінну, гудзики, каштани, намистини різних розмірів, дерев'яні кульки тощо). Незвичайна

форма (метелик, квіти, листочки, сороконіжка, жучок «сонечко») викликає інтерес до проведення ігрової гімнастики, сприяє систематичному використанню нетрадиційного фізкультурного обладнання, створює позитивну емоційну атмосферу, викликає бажання у дітей до виконання фізичних вправ і рухів. Крім того, така діяльність сприяє вдосконаленню функцій рівноваги й рухового контролю, зміцненню та розслабленню різних груп м'язів, тренуванню серцево-судинної та дихальної систем, розвитку гнучкості, координації рухів, уміння володіти своїм тілом. Ігровий характер діяльності, як провідної у дошкільному віці, забезпечує ефективність роботи не лише під час ігрової гімнастики, а й сприяє стійкій мотивації до здоров'язбереження в цілому.

Пальчикова гімнастика – це інсценування віршів, історій за допомогою пальців. Коли виконуються ті або інші композиції пальцями, замикаються енергетичні канали, викликаючи потрібний лікувальний ефект. Різні пальчикові ігри допомагають розвивати чутливість нервових закінчень на подушечках пальців рук, що з одного боку готує руку до письма, а з іншого – стимулює мовленнєвий центр головного мозку. Пальчикова гімнастика сприяє оволодінню навичками дрібної моторики, допомагає розвивати мову, підвищує працездатність кори головного мозку, розвиває у дитини психічні процеси, знімає тривожність.

Велику увагу приділяємо **дихальній гімнастиці** – комплексу спеціальних вправ, спрямованих на вдосконалення мовленнєвого дихання. Вчені вважають, що дихання – своєрідний ключ до всієї фізіології тіла, оскільки воно безпосередньо пов'язане з працездатністю людини, її емоційним станом. Дихальні вправи допомагають навчити дитину правильно дихати. При більш глибокому диханні відбувається вентиляція легенів, очищення їх від бактерій та мікробів, які і спричинюють швидкий розвиток хвороби. Формування звуків мови можливе лише за умови правильної, чіткої та координованої роботи голосового й дихального апаратів. Дихальна гімнастика доступна кожному, починаючи з трьох років, вона сприяє зміцненню м'язів живота, грудної клітини, поліпшенню кровообігу, серцевої діяльності.

Значну роль у системі фізичного виховання дошкільників у закладі відводиться фізичним вправам, серед них своє місце посідає степ-аеробіка. **Степ-аеробіка** – це тренування, в основу якого покладено різні способи спуску та підйому на спеціальну степ-платформу. Такі вправи розвивають рухливість у суглобах, формують склепіння, тренують рівновагу, серцево-судинну систему, зміцнюють м'язи ніг, покращують вентиляцію легенів, поступово формують навички правильного дихання під час рухів, розвивають окомір, рухові якості тощо. Крім того, техніка степ-аеробіки сприяє формуванню у дітей правильної постави. Вона позитивно діє на весь організм.

Степ-аеробіка – це той вид спорту, в якому є місце вигадці і творчості. Нею з дітьми займаємося в різних варіантах: у формі повних занять, як

частини заняття, у формі ранкової гімнастики, в показових виступах на святах, як степ-розваги.

Досвід роботи показав, що заняття степ-аеробікою позитивно впливають на фізичну, силову підготовленість, на працездатність, силу м'язів черевного пресу, плечового поясу, м'язів спини, гнучкість і розвиток координаційних здібностей. Кожна дитина на заняттях отримує заряд енергії та бадьорості.

Нетрадиційна методика **фїтбол-гїмнастики** є чи не найпростїшою у застосуванні та викликає велике емоційне задоволення у дїтей. Така гїмнастика включає виконання вправ на великих надувних еластичних м'ячах рїзного дїаметру й конфїгурації. Спїльна робота рухового, вестибулярного, зорового й тактильного аналізаторів, що включаються при виконанні рухів з м'ячем, пїдсилює якїсть виконання вправ. Руховї дїї з гїмнастичними м'ячами змїцнюють м'язи спини й черевного пресу, але головне – формують навички правильної постави. Крім того, така дїяльність сприяє вдосконаленню функцій рївноваги й рухового контролю, а також змїцненню та розслабленню груп м'язів і може бути використана для тренування серцево-судинної та дихальної систем. Використання м'ячїв вносить певний їгровий момент у заняття, а також створює неповторний емоційний пїдїом.

Фїтбол-гїмнастику використовуємо в усїх вїкових групах, проводимо як зї всїєю групою дїтей, так і по пїдгрупах (5-7 чоловїк) та їндивїдуально. Вправи на м'ячах використовуємо в освїтньому процесї пїд час рїзних органїзаційних форм роботи з дїтьми як на заняттях з фізичної культури, фїзкультурпаузах, святах, розвагах, так і на прогулянках. Це сприяє забезпеченню активної й змїстовної рухової дїяльності дїтей та їхнього оздоровлення [7].

Як їнноваційна оздоровча технологїя фїзкультурно-оздоровчої роботи в закладї використовується **Пїлатес**. Це – комплекс вправ для всього тїла, який розвиває гнучкїсть і рухливїсть, один з найбезпечнїших видїв тренування. Нїякї їншї вправи не надають настїльки м'якої дїї на тїло, одночасно укрїплюючи його. Суть методу полягає в отриманнї задоволення від вправ при їх виконаннї.

Фїлософїя методу лежить у площинї досягнення здоров'я через рївновагу фізичних, розумових та духовних якостей. Основнї засоби Пїлатесу – вправи на розтяжку і змїцнення м'язїв рїзного рївня складностї. Головними завданнями є виправлення осанки, збїльшення рухливостї суглобїв, досягнення внутрїшнього спокою, покращення самопочуття, пїдвищення настрою.

Переваги використання методики **Пїлатес**: передбачає лише посильнї навантаження без виснажень пїд час тренувань та помїрнї навантаження на серцево-судинну систему; не має обмежень за вїком та фізичною пїдготовленїстю; заняття є результативними, оскїльки вчать розумїти власне тїло; вправи розробленї з урахуванням оптимальних навантажень на

суглоби, що гарантує його безпечність та мінімізує травматизм під час тренування; є доступним видом оздоровлення; має оздоровчий вплив на усі складові здоров'я.

Використання в освітній роботі **методики Миколи Єфименка** «Театр фізичного виховання й оздоровлення дітей» вирішує проблему формування правильної постави за допомогою фізичних вправ. Невипадково цю методику називають «еволюційною системою фізичного виховання», бо вона базується на законах природи, відповідає розвитку дитини на перших етапах його життя. Автор називає її «тотальним ігровим методом», в якому повною мірою виражається його педагогічне кредо «грати щодня, грати постійно, грати завжди!» [4].

Технологія фізичного виховання Миколи Єфименка націлена на проведення фізкультурних занять у формі ігрових дійств. У реалізації педагогічної технології велике значення має створення образів, що їх розігрують діти. Це дає змогу позитивно впливати на їхнє мовленнєве спілкування, дарує дітям радість, приносить користь фізичному, інтелектуальному розвитку, сприяє формуванню міжособистісних стосунків. Фізкультурна казка стає основною формою взаємодії педагога з дітьми, які у відповідних сюжетно-рольових проявах всебічно реалізують свій особистісний потенціал.

Основні принципи технології: йти за логікою природи; руховий розвиток дошкільників повинен відбуватися за розвивальною спіраллю; загальнорозвивальні вправи підбирати відповідно до еволюційної гімнастики; граючи оздоровляти, граючи розвивати, граючи виховувати, граючи навчати.

Горизонтальний пластичний балет – це нова альтернативна система фізичного виховання, спортивного тренування, корекції оздоровлення та творчого самовираження засобами рухів, музики та театралізації, де поєднується музичність, хореографічність, естетичність дійства [3].

Виконуючи вправи «пластичного балету», діти занурюються в особливий світ рухів, музики, ритму, асоціації та викликаних позитивних емоцій. Ці комплекси вправ орієнтовані на загальне поліпшення гнучкості, укріплення мускулатури, корекцію постави та навчання правильного дихання.

Серед інноваційних оздоровчих технологій для дітей дошкільного віку, як показала практика, є досить ефективним упровадження в процеси життєдіяльності дитини оздоровчих технологій терапевтичного спрямування.

Казкотерапія – це своєрідна «терапія» середовищем з особливою казковою атмосферою, в якій можуть проявитися потенційні можливості особистості, щось нереалізоване з використанням фізичних вправ. Це метод, у якому казкова форма застосовується для інтеграції особистості, розвитку її творчих здібностей, удосконалення взаємодії з навколишнім світом. Використання казок у корекційній роботі з дітьми сприяє як

цілеспрямованому, так і спонтанному розвитку словника і зв'язного мовлення, включає в роботу всі аналізаторні системи [6].

Казкова терапія через ігрову діяльність з музикою та різноманітними рухами допомагає розвитку фізичних здібностей та психічних можливостей в повній мірі, при цьому використовується природний потенціал кожної дитини з урахуванням індивідуальних можливостей.

Музикотерапія – важлива складова музично-оздоровчої роботи в нашому закладі дошкільної освіти. Це створення такого музичного супроводу, який сприяє корекції психофізичного стану дітей у процесі їх рухливо-ігрової діяльності. Слухання правильно підібраної музики підвищує імунітет дітей, знижує напруженість і роздратованість, головний біль та біль у м'язах, відновлює спокійне дихання [10].

Кольоротерапія – це один з найбільш перспективних і надійних методів лікування та оздоровлення. Колір служить потужним стимулятором емоційного та інтелектуального розвитку дітей. Діти дуже чутливі до кольорів. Споглядання кольорів веселки сприяє вбиранню енергії Сонця, гармонізації почуттів та думок. Нервова система здорової дитини потребує позитивного енергетичного впливу, яскравих кольорів і світлих їх відтінків навколо себе. Застосовуємо елементи кольоротерапії в своїй роботі для корекції психологічного стану [5].

Пісочна терапія – одна з тих технік, що дозволяє розкрити індивідуальність кожної дитини, розв'язати її психологічні проблеми, розвинути здатність усвідомити свої бажання і знаходити можливість їх реалізації. Ігри на піску – одна з форм природної діяльності дитини.

Їх використовуємо під час проведення коригувальних, розвивальних і навчальних занять. Вони стабілізують емоційний стан дитини, розвивають тактильну чутливість і дрібну моторику, навчають дитину прислухатися до власних відчуттів, аналізувати результати дослідів. Ці ігри сприяють розвитку мовлення, уваги, пам'яті. Робота з образами у пісочній терапії сприяє самопізнанню, особистісному зростанню, розкриттю творчих ресурсів.

Упровадження в освітній процес інноваційних оздоровчих технологій забезпечує позитивний вплив на розвиток мотивації на здоровий спосіб життя, формування знань, умінь і навичок збереження здоров'я, практичне застосування життєвих навичок, що сприяють фізичному, соціальному, психічному й духовному здоров'ю.

Список використаної літератури

1. Закон України «Про дошкільну освіту». URL: <https://mon.gov.ua>.
2. Базовий компонент дошкільної освіти. URL: <https://mon.gov.ua>.
3. Бойко Ю. Пластик-шоу-класик: або з чого починати засвоювати цю технологію в дошкільному навчальному закладі. Вінниця: ТОВ «Нілан-ЛТД», 2013. 36 с.
4. Єфименко М. Театр фізичного виховання та оздоровлення дошкільників. К.: Знання, 2003. 456 с.
5. Єфименко М. М.

Колір у фізичному вихованні. *Дошкільне виховання*. 1998. № 11-12. С. 18-19.

6. Байер О. М., Крутій К. Л. Використання казкотерапії в поєднанні з фітбол-гімнастикою як здоров'язберезувальна технологія (на матеріалі роботи експериментальних майданчиків). *Дошкільна освіта: науково-практичний журнал*. Запоріжжя: ТОВ «ЛІПС» ЛТД, 2008. №1. С. 54-64.

7. Сократова Н. В. Сучасні технології збереження і зміцнення здоров'я дітей: навчальний посібник. К.: Просвіта, 2009. 345 с.

8. Денисенко Н. Оздоровчі технології в освітньому процесі. *Дошкільне виховання*. 2004. №12. С. 4-6.

9. Денисенко Н. Освітній процес має бути здоров'язберезувальним. *Дошкільне виховання*. 2007. №7. С. 8-10.

10. Ігнат'єва Л. П. Музикотерапія в дитячому садку. *Дошкільна освіта: науково-практичний журнал*. Запоріжжя: ТОВ «ЛІПС» ЛТД, 2008. №4. С. 14-18.

Погребняк Л. Г., Кілочик Н. В. Використання інноваційних оздоровчих технологій в освітній діяльності з дітьми дошкільного віку

У даній статті визначено доцільність запровадження в освітній процес інноваційних оздоровчих технологій, які сприяють формуванню гармонійно розвиненої й фізично досконалої особистості з відповідальним ставленням до власного здоров'я, успішно адаптованої до навколишнього середовища.

Ключові слова: здоров'я, здоров'язберезувальна компетентність, інноваційні оздоровчі технології.

Pogrebnyak L., Kilochyk N. The Use of Innovative Health Technologies in Educational Work with Preschool Children

This article defines the expediency of introducing into the educational process innovative health technologies that contribute to the formation of a harmoniously developed and physically perfect personality with a responsible attitude to one's own health, successfully adapted to the environment.

Key words: health, health care competence, innovative health technologies.

ПОЧАТКОВА ОСВІТА В КОНТЕКСТІ РЕФОРМИ «НОВА УКРАЇНСЬКА ШКОЛА»

*Зикова Світлана Тихонівна,
учитель початкових класів,
спеціаліст вищої кваліфікаційної
категорії, старший учитель
Лубенської загальноосвітньої
школи I – III ступенів №8
Лубенської міської ради
Полтавської області*

РОЗВИТОК МОВЛЕННЯ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ З ДОПОМОГОЮ НОВІТНІХ МЕТОДІВ І ТЕХНОЛОГІЙ

Сучасний світ виставляє високі вимоги до діяльності людини. Конкурентноспроможною може бути тільки по-справжньому компетентна особистість.

Однією з ключових компетентностей, окреслених Державним стандартом початкової освіти, є вільне володіння державною мовою; здатність спілкуватися рідною (у разі відмінності від державної) та іноземними мовами, що передбачає уміння читати з розумінням, уміння висловлювати власну думку усно і письмово, вміння творчо, креативно і критично мислити [2, с. 2-5].

Мета і завдання навчального предмета «Українська мова» у молодшій школі полягає не лише в опануванні грамоти (початкових умінь читати і писати), а й у мовленнєвому розвитку школярів – умінь висловлюватися в усіх доступних для них формах, типах і стилях мовлення. Розвиток мовлення має набути статусу провідного принципу навчання рідної мови в загальноосвітній школі, зокрема в її початковій ланці [2, с. 7].

Термін «розвиток мовлення» з'явився на межі XIX-XX ст. у працях Є. Тихесвої, А. Алфєрова, В. Вахтерова, Н. Соколова. Двадцять століття можна назвати століттям методики розвитку мовлення. Методистами того часу були розроблені системи логіко-стилістичних вправ (К. Ушинський), розповідей і творів (Н. Бунаков), аналізу літературних зразків (В. Водовозов), творів за картинами (Д. Тихомиров) та інші.

У результаті багатовікового досвіду в другій половині XX ст. чітко окреслилися три групи методів розвитку мовлення: імітативні, комунікативні і метод конструювання тексту [4, с. 4].

Існують також усталені класифікації методів навчання: за рівнем і характером пізнавальної активності учнів (І. Лернер, М. Скаткін), за джерелами знань (Є. Голант, Д. Лордкіпанідзе, С. Шаповаленко), за

способом взаємодії вчителя й учнів на уроці (О. Біляєв, Є. Дмитровський, С. Чавдаров та ін.), за особистіснодіяльним підходом (Ю. Бабанський, В. Красвський, А. Хуторський) тощо. Заслуговує на увагу поділ методів за компетентнісно-цільовим принципом, запропонований О. Кучерук (когнітивні, практичні, герменевтичні, креативні, комунікативні) [4, с. 2, 3].

Не применшуючи ролі й значення у процесі оволодіння мовою всіх вищезазначених груп методів, на мою думку, на перший план виходять саме комунікативні методи, які дають змогу розкрити творчий потенціал дитини, розвинути вміння критично мислити, оформити в слова свої емоції та почуття.

Вони мають свої прийоми, засоби навчання, за допомогою яких здійснюється:

- створення мовленнєвих ситуацій;
- накопичення матеріалу для мовлення під час екскурсій, походів, рольових ігор, спостережень тощо;
- організація різних видів діяльності, які створюють потребу у спілкуванні;
- ведення записів, щоденників;
- створення казок, історій.

Комунікативні методи спрямовані на формування вмінь самостійно продукувати висловлювання, починаючи з окремих реплік і закінчуючи текстом, з певною комунікативною метою [4, с. 5, 6].

Метою цієї статті є розкриття сутності технології розвитку зв'язного мовлення «Входження в картину» та методу сторітелінгу, визначення особливостей їх застосування на уроках української мови; дослідження їх ефективності та переваг у порівнянні з традиційними методами й технологіями формування мовленнєвих навичок у молодших школярів; показати їх універсальність, можливість використання не тільки на уроках української мови. Це дасть змогу, використовуючи набуті на уроках мови знання, формувати комунікативні компетентності й на інших уроках.

Проблема розвитку мовлення молодших школярів завжди була надзвичайно гострою й актуальною. Адже для того, щоб повноцінно спілкуватися, людина повинна навчитися швидко й правильно орієнтуватися в умовах спілкування; вміти спланувати своє мовлення; відшукати відповідні засоби для передачі задуманого змісту, забезпечити зворотний зв'язок.

Реалії сьогодення поставили перед педагогами нові виклики. Війна, що розпочалася 24.02.2022 р., зламала життя багатьох людей, порушила звичний ритм життя, поставила країну перед вирішенням безлічі гострих, часто життєво важливих проблем, пов'язаних із забезпеченням базових фізіологічних потреб людини. Руйнуючи інфраструктуру країни, обмежуючи необхідні потреби людей, вона обмежує й соціальні потреби: у спілкуванні, соціально-економічній активності, духовній культурі, тобто в

уському, що є продуктом суспільного життя. І найбільше від таких обмежень, на жаль, страждають діти.

Наша школа з початку війни повністю перейшла на дистанційну форму навчання, що, звичайно ж, змусило педагогів та учнів залишитися без щоденного живого спілкування, зумовленого різними причинами, – від неможливості відвідувати школу до відсутності якісного технічного забезпечення для налагодження дистанційного навчання, проблем з інтернетом та обмеженнями світла. Для нас, учителів, це стало неабияким викликом і перевіркою своїх здібностей і можливостей. Це є наша війна, наш фронт. І ми тримаємо стрій. Подолавши розгубленість перших днів, ми змогли мобілізуватися і продовжуємо навчати дітей, використовуючи для цього всі наявні можливості, добираючи такі методи і прийоми роботи, які дають змогу зробити якісним дистанційне навчання, допомагають заповнити порожнечу, викликану відсутністю живого спілкування, покращують психоемоційний стан, дають їм можливість розкритися, подолати тривогу і невпевненість та продовжувати оволодівати знаннями.

Сьогодні існують методики, які органічно доповнюють одна одну, допомагають дитині швидко і якісно опанувати усним мовленням.

Уміння користуватися ними значно зменшує час обробки навчального матеріалу, вчить гнучко реагувати на будь-які обставини.

Щоб успішно реалізувати поставлені сьогодні завдання, сучасний учитель не може не впроваджувати поряд із традиційними методами роботи нові, які сприятимуть розвитку творчого мислення, допомогатимуть школярам у повній мірі оволодіти усним і писемним мовленням, дадуть змогу грамотно, зв'язно висловлювати свої думки. Серед них – технологія «Входження в картину», метод сторітелінг та інші. Вони набагато ефективніші, ніж схожі традиційні методи, і дають можливість формувати мовленнєві навички, сприяють розвитку пам'яті, уяви, творчого і критичного мислення.

Технологія «Входження в картину» є одним із сучасних інструментів розвитку зв'язного мовлення та формування образного мислення. В її основі лежить американська програма «Стратегія візуального мислення», адаптована до українських реалій. Розглядаючи картину як подію, дітям пропонується можливість немовби зробити крок за раму картини та одночасно – за рамки стереотипів, завчених від дорослих, – до особистого переживання [1, с. 1].

Вона перегукується з традиційним методом роботи над картиною, але має певні особливості, що роблять її набагато ефективнішою. У чому ж полягає ця особливість? За алгоритмом технології дітям пропонується розглянути картину не як картину, на якій щось зображено, а як подію та відчуті її, як те, що відбувається тут і зараз.

Використовуючи на уроках цю технологію, мені довелося самій навчитися працювати з картиною по-новому, ставити правильні запитання, не нав'язувати своїх думок дітям, а повторювати за ними. Перше з таких

питань: «що відбувається на картині?», але не «що бачите?» чи «що зображено?». Тоді діти розглядають картину як подію, яка відбувається тут і зараз. Замість пасивного споглядання вони занурюються в неї та стають зацікавленими спостерігачами й учасниками події. Наступним є запитання: «чому ти так думаєш?». Важливо, щоб дитина аргументувала свої припущення. Тоді вона починає вдивлятися, бо зацікавилася, та намагається застосувати знання, щоб знайти докази й довести свою правоту. Такі творчі завдання помітно розвивають креативність. Запитання: «де і коли відбуваються події?», «що ти ще думаєш?», «що б робив, якби опинився в картині?», «що б змінив?» спонукають дітей до творчості, до потреби використати свій життєвий досвід і знання. Старші діти, які вже мають досвід такої роботи, можуть поговорити і про автора, і про його творчу манеру, і про колористику.

Коли я вперше використала цю технологію, була вражена тим, як швидко діти зреагували на новинку, як вони говорили про свої емоції й переживання, як формулювали думки й обґрунтовували свої відповіді. Працювали навіть ті діти, яких зазвичай важко було залучити до роботи. Тому зараз я намагаюся використовувати технологію «Входження в картину» не тільки на уроках мови, а й на інших, коли треба опрацьовувати ілюстрації.

Вартий уваги ще один із творчо-комунікативних методів розвитку мовлення – сторітелінг. Сторітелінг (у перекладі з англійської story означає історія, а telling – розповідати; отже, сторітелінг – це розповідь історій) – це мистецтво захопливої розповіді та передачі за її допомогою необхідної інформації з метою впливу на емоційну, мотиваційну, когнітивну сфери слухача. Ця методика була розроблена та успішно випробувана на особистому досвіді Девідом Армстронгом, головою міжнародної компанії Armstrong International.

Чому сторітелінг є ефективним методом навчання дітей? Через обмін історіями, вибудовуючи емоційні зв'язки, учні та вчителі створюють більш якісні взаємостосунки.

Діти люблять слухати історії більше, ніж доповіді, описи чи визначення, тому що вони легше сприймаються (задіяна не лише раціональна сторона сприйняття інформації, а й образна). Отже, реалізується принцип доступності навчання. В історії є герой, який змінюється. Ці зміни відбуваються в процесі боротьби, наполегливої праці, виконання складних завдань тощо. Історія динамічна. Сучасні діти з кліповим мисленням краще сприйматимуть її, ніж текст іншого виду. Історія впливає на почуття дитини, а це підвищує рівень концентрації уваги.

За допомогою сторітелінгу можна отримати такі важливі результати: поживлення атмосфери у класі, зняття напруженості, створення невимушеної обстановки; встановлення контакту між вчителем та учнями, засобом привернення та утримання їх уваги [3].

Уже кілька років працюючи над темою «Розвиток мовлення молодших школярів з допомогою новітніх методів і технологій», я розробила цикл уроків, які тепер використовую у своїй практиці, постійно змінюючи та вдосконалюючи.

Хочеться зауважити, що жоден з описаних методів не застосовується на уроках у чистому вигляді, а часто поєднується з іншими методами, доповнюється різними вправами. Разом із технологією «Входження в картину» я досить успішно використовую такі вправи як:

«Зорова труба»

– Як справжнім дослідникам, вам подобається все вивчати, розглядати, слухати.

Якщо так, то ваша рука швидко й легко може перетворитися на зорову трубу, а тепер спробуйте побачити на картині крізь цю трубу те, про що я вас запитаю, і швидко відповісти (перелік питань відповідно до предмета і теми уроку).

За результатами спостереження робиться підсумок.

Вправа «Буває – не буває»

Показую предмет, учні визначають, чи міг би художник додати його до своєї картини. Обґрунтовують свою відповідь.

Вправа «Зміна подій»

Пропоную уявити, що події, зображені на картині, раптом змінилися.

Діти мають розповісти, як зміняться об'єкти, зображені на картині.

Вправа «Прибери раму»

Пропоную дітям уявити, що рама зникла і вони можуть додумати, чого художник не намалював.

– Що б ви хотіли додати до зображеного на картині? Що прибрати? Чому?

– А хто сховався? Які предмети чи яких істот ми не бачимо, але точно знаємо, що вони тут є?

Вправа «Добре – погано»

Пропоную продовжити речення відповідно до змісту підібраної картини.

Наприклад:

Котик спить добре, тому що...

Котик спить погано, тому що...

Вправа «Прослуховуючий пристрій»

Пропоную уявити, що всі предмети, зображені на картині, можуть говорити.

– За допомогою пристрою прослухаємо, про що розмовляють між собою об'єкти на картині.

Вправа «Перетворення»

Перетворені діти розповідають від особи свого об'єкта, це можуть бути як живі, так і неживі предмети, що зображені на картині:

– «Я – маленький листочок...»

Вправа «Знайди і розфарбуй» [1, с. 2-4].

Цю вправу використовувала під час очного навчання. Пропонувала учням розмалювати, на яких є предмети, присутні на картині, і ставила завдання знайти героїв і розфарбувати їх, озвучивши свої дії, вживаючи прикметники. Дати відповідь на питання: кого з розмалювання ми можемо перенести на картину?

Дуже цікавим, як на мене, є поєднання сторітелінгу з технологією «Входження в картину» на одному уроці. Наприклад, на одному з уроків ЯДС, вивчаючи тему «Гриби» (3 клас), учні працювали з інтерактивною презентацією. Діти вивчали й запам'ятовували назви їстівних та отруйних грибів, активно «входили в картину». На етапі закріплення вивченого склали історію про царство грибів.

Фрагмент такого уроку.

II. Повідомлення теми й мети уроку.

На дошці файл презентації, на якому осінній ліс, гриби в траві.

– Діти, що відбувається на цій картині? Що ви бачите? Чи хотіли б ви опинитися у цьому місці? Давайте обережно переступимо рамку картини й уважно роздивимося все. Будьте обережні! Ми з вами прийшли в гості. Що ви бачите навколо? Розкажіть мені, яким із об'єктів картини ви б хотіли стати? Розкажіть, хто ви? Що відчуваєте? (висловлювання дітей).

– Що вам найбільше кидається в очі на цій картині? (Гриби)

– Чи здогадалися ви, про що ми будемо сьогодні говорити? Яка тема нашого уроку? Так, тема нашого уроку «Їстівні та отруйні гриби»

III. Засвоєння нових знань.

Перегляд презентації.

IV. Рефлексія

Повторення й закріплення вивченого про гриби.

За питаннями вчителя учні пригадують усе, що вивчили про гриби. Після чого пропоную їм скласти невелику історію, використавши свої знання, на тему «Хто такі гриби».

Уявіть себе на хвилинку одним із тих грибів, що ви сьогодні бачили. Спробуйте, використавши свої знання, скласти історію про те, як гриби стали окремим царством у природі.

Історія, складена учнями і записана мною у формі діалогу.

Одного ранку народився в лісі під дубовим листям невідомий «Хтось». Він тихенько причаївся й боявся визирнути з-під листка. Він не знав, хто він і як себе поводити у новому місці.

Руда Білка стрибнула на землю з гілки і згребла листя лапками. «Хтось» аж присів від несподіванки. Білка теж присіла перед ним.

- Ах ти ж! Ти хто?

- Не знаю, – відповів «Хтось».

- Ти будеш Гриб. Я ж вигребла тебе з листя, як же тобі ще називатись?

- А ти хто? – спитав «Хтось».

- Я – Білка. Тварина я, звір.
  - Як же ти знаєш, що ти звір?
  - Тобто? Тіло моє вкрите шерстю, я рухаюсь, живлюся, дихаю, расту.
- У мене малята є. І мене колись мама народила. Постарію – помру.
- Ой! То я теж, мабуть, звір? У мене ж майже все, як у тебе.
  - А бігати ти вмієш? Дупло будувати? Шерсть твоя де?
  - Ой, – тільки й сказав «Хтось».
  - Який же ти звір? Я ось візьму і з'їм тебе, бо ти не втечеш.

І Білка пострибала далі з гілки на гілку. «Хтось» сидів між дубовим листям і думав про своє життя і про те, хто ж він є в цьому світі. Дуб над ним зашелестів листям від подиху вітру. «Хтось» піднявся над листком і спитав у Дуба:

- Хто ти, велетню?
- Я – Дуб, рослина, дерево.
- Може і я рослина? – спитав «Хтось».
- Може. Не бігаєш же, як оті всі миші, білки, зайці, – пробурмотів Дуб.
- Але ти весь час тягнеш з мене мою воду і мою їжу. Ти сам собі не можеш їжу зробити?
- Ні, – сказав «Хтось».
- Тоді ти не рослина. Ми, рослини, добуваємо собі їжу з ґрунту, робимо самі із води, вуглекислого газу й сонячного світла.

Дуб замовк. «Хтось» теж сидів у листі тихо. І стало йому сумно. І здавалося йому, що він один-однісінький у всьому світі. І тоді він щосили загукав.

- Агов! Я один тут такий чи що? Агов!
- Ні! Ні! Не один, – залунало з різних боків, – нас багато! І всі ми схожі на тебе.
- Як там тебе назвала Білка? – спитала одна істота в червоній шапці в білу крапинку.

- Гриб. Вона на мене сказала Гриб, – прошептав «Хтось». А давайте ми всі будемо гриби! Не рослини, не тварини, а гриби.

І всі погодились. Бо всі вони, хто озвався, були і не рослини, і не тварини. Чимось на них схожі, та все ж особливі. Гриби, одним словом.

V. Підсумок уроку.

Слухаючи розповіді дітей, хай не завжди досконалі, я радію, бо бачу результати своєї праці, краще пізнаю учнів, розкриваю їх можливості, вчу імпровізувати, обґрунтовувати свої думки, будую плани подальшої роботи над формуванням мовних компетентностей.

Підсумовуючи написане, хочеться сказати, що проблема розвитку мовлення завжди була і є актуальною. Особливо зараз, коли спілкування в чатах і соцмережах часто займає більше часу, ніж живе спілкування з батьками, учителями, однолітками, коли читання художньої літератури, на жаль, не є пріоритетом. Робота кожного вчителя, спрямована на розвиток мовних компетентностей,

набуває особливо важливого значення. Вона має починатися з першого заняття у першому класі і продовжуватися щоденно.

У своїй практичній діяльності я намагаюся максимально ефективно використовувати різні методи й технології, здебільшого комбіную їх та обираю залежно від предмету, теми уроку, навчального матеріалу й вікових особливостей учнів.

Технології «Входження в картину» і методу сторітелінгу надаю перевагу, тому що вони універсальні й легко поєднуються з іншими. Хотілося б зазначити, що використання будь-яких методів і прийомів у роботі з учнями повинні бути системою, а не поодинокими, хоч і яскравими епізодами в освітньому процесі. Систематичне їх використання формує певні уміння й навички в дітей, що дозволяють їм швидко виконувати поставлені завдання, дають змогу досягти помітних результатів у формуванні зв'язного мовлення, образного й критичного мислення, розвитку пам'яті та інших мовних компетентностей.

Список використаної літератури

- 1. Авторська** робота на тему «Фрагмент уроку за технологією «Входження в картину» Гребінник Т. С. Полтавський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти ім. М. В. Остроградського 2019 р.
- 2. Державний** стандарт початкової освіти 2018 р.
- 3. Інтернет-ресурс.** URL: <https://www.creativeschool.com.ua/blog/storitelling-yak-metod-navchannya>.
- 4. Чупріна О. В.** Методи розвитку зв'язного мовлення на уроках української мови в початковій школі. *Науковий вісник Мукачівського державного університету: Серія «Педагогіка та психологія»*. 2018. Вип. 2 (8). С. 170-173.
- 5. Посилання** на цитовані джерела <https://www.creativeschool.com.ua/blog/storitelling-yak-metod-navchannya/>

Зикова С. Т. Розвиток мовлення молодших школярів з допомогою новітніх методів і технологій

У статті репрезентовано методи і технології розвитку зв'язного мовлення, що використовуються на уроках у початкових класах. Особлива увага приділяється інноваційному методу сторітелінгу та технології «Входження в картину», які є актуальними в умовах становлення та розвитку Нової української школи. Автор ділиться досвідом використання цих технологій та показує їх універсальність у практиці початкового навчання.

Ключові слова: компетентності, метод, розвиток зв'язного мовлення, сторітелінг, «Входження в картину», технологія.

Zykova S. Speech Development of Junior Schoolchildren Using the Latest Methods and Technologies

The article presents methods and technologies of the development of coherent speech, which are used at the lessons in primary school. Special attention

is paid to the innovative method of storytelling and the technology «Entering the Picture», which are relevant in the conditions of the establishment and development of the New Ukrainian School. The author shares the experience of using storytelling and the technology «Entering the picture» and shows their universality in the practice of primary education, which are designed to optimize the process of speech development of younger schoolchildren.

Key words: competences, method, development of coherent speech, storytelling, «Entering the picture», technology.

*Качур Любов Григорівна,
учитель початкових класів,
спеціаліст вищої кваліфікаційної категорії,
учитель-методист
Лубенської загальноосвітньої школи
I – III ступенів №8 Лубенської міської ради
Полтавської області*

LEGO ЯК ІНСТРУМЕНТ НАВЧАННЯ В ПОЧАТКОВИХ КЛАСАХ НОВОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ШКОЛИ

Державний стандарт початкової освіти ґрунтується на формуванні всебічно розвинутої особистості, яка вміє швидко адаптуватися до змін у навколишньому середовищі і здатна навчатися впродовж свого життя. Гармонійно розвинута особистість відзначається високим рівнем соціалізації, креативністю, творчим вирішенням проблем, пізнавальною активністю та здатністю до емпатії. У зв'язку з цим актуальними є питання використання інноваційних технологій в освітньому процесі початкової школи.

Питанням вивчення інноваційних технологій навчання займалися як українські, так і зарубіжні науковці. Про методику використання інноваційних технологій писали Дж. Гудвін, О. Локшина, І. Маріуц, В. Мелешко, О. Онаць, І. Осадчий, Л. Паращенко, О. Пастовенський, Я. Стемковська, Л. Шалаєва та інші.

Слід зазначити, інноваційні технології розвиваються так стрімко, що їх вивчення щоразу потребує нових досліджень. Зокрема, недостатньо вивченою на даний час залишається актуальна тема використання LEGO як інструменту навчання в початковій школі.

Головною метою цієї роботи є дослідження використання LEGO «Шість цеглинок» як інструменту навчання в сучасному просторі початкової школи.

Гра – це важливий природний інструмент розвитку і навчання дітей. Саме у грі школярі отримують навички комунікації з оточуючим середовищем, навчаються діяти у спеціально змодельованих ситуаціях для вирішення реальних життєвих завдань. Сучасним рішенням ігрової діяльності школярів може стати LEGO-конструювання. Високі освітні можливості використання LEGO «Шість цеглинок» ґрунтуються на застосуванні діяльнісного підходу до навчання учнів початкової школи.

Технологія предметно-діяльнісного навчання LEGO «Шість цеглинок» була започаткована у 2014 році педагогом-практиком Брентоном Хатченсоном. Подальші дослідження використання цієї технології, які проводились у різних країнах, довели, що використання LEGO «Шість

цеглинок» значно покращило творче мислення школярів та підвищило їх самостійність у виконанні завдань із навчальних предметів.

«Шість цеглинок» – це ігровий набір із цеглинок LEGO DUPLO зеленого, синього, блакитного, червоного, помаранчевого та жовтого кольорів. Набір є індивідуальним, тобто для ефективної роботи кожен школяр та учитель повинні бути забезпечені окремими цеглинками.

Технологія роботи з LEGO DUPLO спрямована на застосування елементів конструювання на кожному уроці з навчальних дисциплін початкової школи. Даний комплекс покликаний розвинути п'ять основних навичок школярів:

- творчості та креативності;
- самостійності;
- фізичної активності;
- пізнавальної активності;
- соціалізації.

Розвиток кожної з цих навичок формує гармонійно розвинуту особистість дитини та навчас її ефективно взаємодіяти з навколишнім середовищем.

Використання LEGO DUPLO в освітньому середовищі ставить перед педагогами такі завдання:

- формувати основу для подальшого вивчення технічних наук;
- формувати цілісне уявлення школярів про навколишній світ;
- розвивати вміння планувати свою діяльність;
- формувати вміння досліджувати, спостерігати, робити висновки;
- формувати вміння аналізувати, оцінювати та співставляти результат своєї роботи;
- розвивати дрібну моторику;
- збагачувати активний словниковий запас дитини;
- розвивати просторову уяву, конструктивне мислення та пам'ять школяра;
- формувати самостійність, наполегливість, відповідальність.

LEGO DUPLO на даний час є досить актуальною технологією у початковій школі. Набори «Шість цеглинок» використовуються педагогами не лише для діяльності на уроках української мови, математики, інтегрованого курсу «Я досліджую світ», мистецтва, але й під час організації щоденної активності – ранкової зустрічі, рефлексії проведеного заняття.

Цікавими та ефективними є методики застосування LEGO DUPLO для проведення формувального оцінювання. Згідно з діючими «Методичними рекомендаціями щодо оцінювання результатів навчання учнів 1-4 класів закладів загальної середньої освіти» № 813 від 13 липня 2021 р. [6] та відповідно до статті 54 Закону України «Про освіту» кожен освітній заклад в рамках академічної свободи педагогічних працівників загальної середньої освіти «може розробити власну систему оцінювання результатів навчання учнів, дотримуючись її ключових показників» [5]. Так, наприклад,

формуючи у школярів навички самооцінювання та взаємооцінювання виконаних завдань, можна запропонувати таку систему оцінювання з LEGO:

- зелений колір цеглинки – Успіх! (завдання виконано правильно);
- синій колір – Майже вдалося! (більше завдань виконано правильно, допускаються незначні огріхи та неточності);
- помаранчевий колір – Було важко! (менше завдань виконано правильно, присутні значні огріхи та неточності);
- жовтий колір – Потребую допомоги! (завдання виконано неправильно або дитина не приступила до його виконання).

Використовуючи таку систему оцінювання, школярі формують уміння здійснювати аналіз виконаного завдання, бачити свої слабкі та сильні сторони, аналізувати якість та ступінь засвоєння навчального матеріалу. Така система оцінювання є досить зручною для використання та доступною, адже цеглинки зберігаються на парті в кожного школяра у спеціальному контейнері.

Зарубіжними та українськими педагогами розроблена велика кількість прикладів застосування технології LEGO. Їх використання сприяє засвоєнню способів вирішення завдань творчого та пошукового характеру.

Так, наприклад, на уроках математики у початковій школі застосування цеглинок може здійснюватися в декількох напрямках. Цеглинки LEGO DUPLO можна використовувати у якості матеріалу для усного рахунку. Піднімаючи вгору руку з відповідним кольором цеглинки, школяр демонструє свою відповідь щодо обчислення виразу. З допомогою цеглинок можна вивчати склад числа у межах першого десятка та розрядний склад чисел. Підвищує пізнавальну активність учнів вправа «Будування LEGO-вежі». Школярі повинні обчислити вирази та скласти вежу з цеглинок у відповідній послідовності кольорів. Для самоперевірки цього завдання вчителю достатньо продемонструвати правильно складену вежу.

Використання наборів Лего на уроках математики формує в школярів обчислювальні навички, сприяє розумінню арифметичних дій, навчає мислити просторово, самостійно обчислювати двох – та трьох – значні числа. З допомогою цеглинок учитель ознайомлює учнів з геометричним матеріалом: діти конструюють геометричні фігури, формують уявлення про периметр та площу предметів, розвивають навички орієнтування в просторі та на площині.

Конструктор LEGO ефективно використовується також під час уроків української мови. З допомогою цеглинок школярі будують схеми речень, звукові моделі слів. На уроках української мови можна використати такі вправи та ігрові завдання:

«Риболовля» – об'єднати учнів у дві групи, «наловити» риби (відновити слова – назви риб на цеглинках), побудувати з кожним утвореним словом речення.

Мета гри: формувати вміння співпрацювати в команді, бути активними, домовлятися та шукати спільні рішення.

- «Склади слово» – складання слів із складів, записаних на цеглинках.
Мета гри: формування умінь дискутувати.

- «Словотвір» – об'єднати дітей у групи, із слова, записаного на цеглинці, скласти якнайбільше нових слів та зробити їх звуко-буквений аналіз.

Мета вправи: розвиток умінь добирати та утворювати нові слова, висловлювати свої думки, розширювати активний словниковий запас слів.

- «Загадкова вежа» – учитель зачитує загадки, а учні з шести цеглинок, які є на парті, обирають той колір, на якому, на їхню думку, є правильна відповідь. Протягом гри діти будують вежу з обраних ними кольорів.

Мета гри: формування уваги, умінь зосереджуватися на виконанні завдання.

Для успішного гармонійного розвитку дітей та створення ситуації успіху LEGO DUPLO є ефективною технологією для використання під час уроків інтегрованого курсу «Я досліджую світ». Конструюючи наочні моделі з шести цеглинок, школярі навчаються встановлювати причинно-наслідкові зв'язки в природі, збагачують уявлення про фауну та флору суші та водного простору, швидко опановують різні технологічні процеси. Для розвитку творчої фантазії та уяви школярам можна запропонувати сконструювати з цеглинок тварину чи рослину, якої не існує, придумати їй назву та описати середовище її існування. З допомогою шести цеглинок можна об'єднати учнів у групи за їх улюбленим видом занять або видом спорту. Таким чином, формується згуртована класна спільнота. Ігри з LEGO DUPLO можна застосовувати при закріпленні знань про види рослин (дерева, кущі, трав'янисті рослини), при класифікації тварин (звірі, риби, птахи, комахи тощо). Вивчаючи природні явища (вулкани, кругообіг води в природі, природні джерела енергії), школярі можуть конструювати об'єкти, що вивчаються, працюючи у парах, групах. Так створюються міні-проекти: «Місто майбутнього», «Транспорт майбутнього», «Енергоощадний будинок» тощо.

Під час уроків мистецтва можна запропонувати школярам використати цеглинку улюбленого кольору як частину малюнка, зобразивши навколо інші деталі композиції. Учні також можуть створити композиції з цеглинок, які розміщують на аркуші паперу таким чином, щоб утворилася тінь. Школярі обводять тінь від цеглинки або утвореної фігури та перетворюють її на зображення. Дані ігри-завдання розвивають фантазію, уяву школярів, навчають їх генерувати нестандартні ідеї.

Чимало завдань з цеглинками LEGO DUPLO спрямовані на спільну командну роботу школярів: сконструювати найдовшу вудочку та дістати нею відповідний предмет; побудувати найвищу вежу; побудувати місток через уявну річку, використавши найменшу кількість цеглинок; збудувати транспорт, не скріплюючи цеглинок; запам'ятати послідовність цеглинок за короткий час і відтворити її. Виконуючи такі завдання, школярі навчаються

зосереджуватися на роботі, не відволікатися, бути ініціативними, дослухатися до думки однокласників, комунікувати в групі, асоціативно мислити.

Розвиток дрібної моторики, що відбувається при використанні цеглинок, дає змогу домагатися від дітей більш якісного виконання вправ. При цьому розвивається впевненість у своїх силах, витривалість, концентрація уваги і, як наслідок, удосконалюються фізичні рухи. Працюючи за технологією LEGO DUPLO, можна помітити, що школярі стають зосередженішими, більш посидючими. Їхня дитяча активність та жвавість спрямована у правильне русло пізнання нового. А коли цей процес ґрунтується на застосуванні цікавих для дітей вправ та засобів, дитяча допитливість розвивається і зростає, а не зникає, підвищуючи разом із тим мотивацію та інтерес до навчальної діяльності.

Важлива роль в організації діяльнісного навчання за технологією LEGO DUPLO належить учителю. Із ретранслятора знань педагог трансформується у модератора та порадирика кожного школяра. Він підтримує порадами, допомагає знайти відповідь при потребі, мотивує до самостійного пошуку рішень. Така партнерська взаємодія вчителя та учнів створює атмосферу довіри та взаємопідтримки в освітньому середовищі.

Для проведення занять з використанням LEGO потрібно дотримуватися певних правил, щоб така роботи принесла бажаний результат у навчальній діяльності:

- пропонуване завдання має відповідати віковим та психологічним особливостям дітей молодших класів, має бути доступним та посильним для самостійного виконання;
- школярі повинні мати достатньо часу на виконання завдання;
- учитель може допомогти дитині зрозуміти, в чому її труднощі, спрямувати роботу в потрібне русло, але не робити за дитину;
- акцентувати увагу слід на процесі роботи, а не кінцевому результаті;
- кожна робота дитини має бути представлена, проаналізована, тобто учень повинен знати, з якою метою і для чого він виконує поставлене завдання.

Таким чином, на сучасному етапі розвитку освіти технологія LEGO DUPLO доводить свою ефективність для занять із дітьми у початковій школі. Вона цікава тим, що поєднує в собі елементи гри та експериментування. Під час вивчення усіх навчальних дисциплін можна знайти застосування шести цеглинкам: на уроках фізкультури – як нестандартне обладнання, під час уроків мистецтва – як засіб для навчання ритму та музичних нот; за допомогою LEGO учні можуть вивчати математику, українську мову і навіть малювати цеглинками. Отже, завдання з шістьма цеглинками можна інтегрувати до будь-якого виду діяльності та форми роботи, оскільки дана технологія має мультидисциплінарний характер.

Використання LEGO DUPLO під час навчальної діяльності у початковій школі є важливим елементом освітнього процесу, з допомогою якого можна сприяти розвитку психічних та розумових здібностей школярів через тактильний досвід і таким чином реалізувати ідею, що «інтелект знаходиться на кінчиках пальців». У процесі такого навчання формують навички взаємодії з однолітками, взаємодопомоги та обміну інформацією, навчаються шукати рішення проблем та брати на себе відповідальність за спільно виконану роботу, розвивають свої комунікаційні навички. При цьому технологія навчання з використанням LEGO «Шість цеглинок» здатна мотивувати школярів до активного пізнання навколишнього світу.

Список використаної літератури

1. Бережко Ю. 5 речей, яким діти навчаться граючи LEGO. URL: <http://abetkaland.in.ua/5-rechej-yakym-dity-navchatsyagrauyuchy-lego/>. **2. Гра** по-новому, навчання по-іншому: методичний посібник / упоряд. О. Рома. The LEGO Foundation, 2018. 44 с. **3. Інноваційні педагогічні технології:** навчальний посібник / І. М. Дичківська. 2004. 334 с. **4. Закон** України «Про освіту». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text/>. **5. Інноваційні технології** ЛЕГО – конструювання в навчальному закладі; методичний посібник / Ульянець Г. П., Горяїнова В. В. Харків, 2016. 62 с. **6. «Методичні рекомендації** щодо оцінювання результатів навчання учнів 1-4 класів закладів загальної середньої освіти» №813 від 13 липня 2021. URL: <https://mon.gov.ua/ua/npa/pro-zatverdzhennya-metodichnih-rekomendacij-shodo-ocinyuvannya-rezultativ-navchannya-uchniv-1-4-klasiv-zakladiv-zagalnoyi-serednoyi-osviti/>. **7. Нова** українська школа. Концептуальні засади реформування середньої школи. Київ : Міністерство освіти і науки України, 2016. 40 с. **8. Основні** напрями та механізми становлення публічного управління в освіті як аспект реалізації концепції Нової української школи: збірник тез доповідей науково-практичної конференції (27 червня-15 серпня 2018 року). Дніпро, 2018. 93 с. **9. Офіційний** сайт Нової Української школи. URL: <https://nus.org.ua/>. **10. Програми** розвитку дітей дошкільного віку та методичні рекомендації «Безмежний світ гри з ЛЕГО» / О. Ю. Рома, В. Ю. Близнюк, О. П. Борук. The LEGO Foundation, м. Київ, 2016. 140 с. **11. Шість** цеглинок в освітньому просторі школи: методичний посібник / упоряд. О. Рома. The LEGO Foundation, 2018. 32 с.

Качур Л. Г. LEGO як інструмент навчання в початкових класах Нової української школи

У статті розкрито теоретичні та практичні аспекти використання LEGO-технології в освітньому просторі Нової української школи під час навчальної діяльності; обґрунтовано сутність та ефективність технології «Шість цеглинок» на уроках навчання грамоти, математики, мистецтва та інтегрованого курсу «Я досліджую світ», здатність мотивувати школярів до активного пізнання навколишнього світу засобами інноваційних технологій.

Ключові слова: інноваційні технології, компетентності, ігрова діяльність, LEGO DUPLO, «Шість цеглинок», співпраця.

Kachur L. LEGO as a Learning Tool in the Primary School of the New Ukrainian School

The article reveals the theoretical and practical aspects of the using LEGO technology in the New Ukrainian School's learning environment during educational activities. The essence and effectiveness of the «Six Bricks» technology in the lessons of literacy, mathematics, art, and the integrated course «I Explore the World» demonstrate the ability to motivate students to actively learn about the world through innovative technologies.

Key words: innovative technologies, competencies, game activity, LEGO DUPLO, «Six Bricks», cooperation.

*Лота Олена Анатоліївна,
учитель початкових класів, спеціаліст
вищої кваліфікаційної категорії,
учитель-методист Лубенської
спеціалізованої школи I-III ступенів №6
Лубенської міської ради Полтавської області*

ПРОЄКТНА ДІЯЛЬНІСТЬ ЯК МЕТОД РОЗВИТКУ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ ЗДОБУВАЧІВ ПОЧАТКОВОЇ ОСВІТИ

Актуальність проблеми зумовлюється необхідністю дослідження суті успішної реалізації проєктної діяльності здобувачів освіти НУШ як методу розвитку компетентностей учнів початкової освіти.

Реалії сьогодення демонструють нам сучасних дітей, котрі дуже відрізняються від своїх однолітків кінця ХХ століття, адже вони потребують більшої свободи, їм не цікава репродуктивна подача інформації, їх ваблять пошукові, експериментальні та творчі завдання. Водночас провідні українські роботодавці хочуть бачити у своїх працівників додаткові соціально-емоційні та когнітивні навички, а у світі вже давно говорять про softskills – м'які навички. Відповідно до викликів сьогодення реформується освітній процес і наразі дедалі більших обертів набирає проєктне навчання, котре дозволяє ефективно та по-сучасному підходити до освітнього процесу, мотивуючи здобувачів освіти до навчання та підвищення рівня досягнень.

Водночас «така форма роботи допомагає реалізувати частково програму ранньої профорієнтації учнів, аби в майбутньому випускники свідомо обирали професію і навчальний заклад» [4].

Метод проєктів відомий у світовій педагогіці з кінця ХІХ початку ХХ століття як метод проблем. Він пов'язувався з ідеями гуманістичного спрямування у філософії та освіті, розробленими американським філософом і педагогом Дж. Дьюї, а також його учнем В. Х. Кіппатріком.

Сучасні фахівці тлумачать «навчальний проєкт» як:

- «форму організації занять, яка передбачає комплексний характер діяльності всіх її учасників з метою отримання освітньої продукції за певний проміжок часу – від одного уроку до кількох місяців» (М. Скаткін);
- «обґрунтовану й усвідомлену діяльність, спрямовану на формування в учнів певної системи інтелектуальних і практичних умінь» (С. Гончаренко);
- «самостійно розроблений і виготовлений продукт (матеріальний чи інтелектуальний) від ідеї до її втілення, виконаний під контролем і з консультаціями вчителя» (О. Савченко);
- «цільовий акт діяльності, в основу якого покладено інтереси людини» (О. Пометун) [1].

Серед різноманітності тлумачень цього поняття варто звернути увагу на думку О. Онопрієнко – доктора педагогічних наук, старшого наукового співробітника, завідувачки відділу початкової освіти Інституту педагогіки НАПН України: «Для початкової школи є прийнятним розуміння навчального проєкту як особливого виду навчально-пізнавальної діяльності учнів, спрямованої на вирішення проблеми, пов'язаної із створенням освітнього продукту, який має суб'єктивну чи об'єктивну цінність, а метод проєктів слід розглядати як спосіб організації такої діяльності» [2].

Мета статті полягає в розкритті суті успішної реалізації проєктної діяльності здобувачів освіти Нової української школи, можливості інтегрувати навчальний зміст різних предметів, що значно розширює потенціал школярів, формує ключові компетентності та водночас сприяє креативності та інноваційній діяльності педагога.

Методи досліджень побудовані на основі аналізу наукових джерел, їх порівнянні та конкретизації, спостереженні за практичними діями.

Навчальний проєкт набуває все більшої популярності, оскільки є потужним інструментом викладацької та навчальної діяльності. Численні спостереження підтверджують те, що навчання відбувається природним шляхом, ненав'язливо, адже ціль – не вивчити, а виконати завдання, отримати результат, що дійсно мотивує дітей.

Керуючись у роботі зі школярами тим, що навчально-пізнавальний процес рекомендується базувати на компетентнісно зорієнтованих завданнях із використанням сучасних освітніх технологій, значна увага приділяється проєктній діяльності, упровадження якої спрямоване на стимулювання інтересу в здобувачів освіти до нових знань, розвиток дитини через розв'язання проблем і застосування здобутих знань у конкретній діяльності.

Метод проєктів є однією з інноваційних педагогічних технологій, що відповідає вимогам Національної доктрини розвитку освіти щодо переходу до нового типу гуманістично-інноваційної освіти, коли увагу переносять на процес набуття здобувачами освіти знань, умінь, навичок, життєвого досвіду, які трансформуються в компетенції.

Це одна з альтернатив класно-урочної та позаурочної системи навчання, що використовується як доповнення до інших видів навчання й дає змогу отримати комплексні знання. Головна перевага такої системи полягає в тому, що дитина з великою зацікавленістю буде виконувати ту діяльність, яку обере самостійно. Це система навчання, у процесі якої здобуваються знання шляхом планування й виконання практичних завдань (проєктів), які поступово ускладнюються.

Ця інноваційна педагогічна методика дозволяє найповніше враховувати орієнтири НУШ, зважаючи на індивідуальні особливості кожного учня, реалізовувати особистісно орієнтований підхід у навчанні, передбачає залучення школярів до систематизації та набування знань, створення власних продуктів, розвиває навички критичного мислення,

співпраці, спілкування, міркування, підвищує інтелектуальний та моральний розвиток дитини. Вона допомагає розв'язати проблему мотивації, створити позитивну атмосферу навчання, навчити школярів застосовувати свої знання на практиці для вирішення життєвих і особистісних проблем.

Часто під час роботи над реалізацією проєкту учням доводиться використовувати інформацію в нестандартних ситуаціях, вони узагальнюють, перетворюють знання в гнучкі системи, творчо аналізують та мислять. Звичайно, вік накладає природні обмеження на організацію проєктної діяльності молодших школярів, однак розпочинати залучати дітей до неї варто обов'язково. Справа в тому, що саме в молодшому шкільному віці закладається цілий ряд ціннісних установок, особистісних якостей та ставлень. Якщо ця обставина не враховується, якщо цей вік сприймається як «прохідний» для методу проєктів, то порушується послідовність між етапами розвитку навчально – пізнавальної діяльності учнів і значній частині школярів так і не вдається пізніше досягти бажаних результатів у проєктній діяльності.

Зважаючи на вікові особливості, залучаючи дітей до співпраці, варто постійно створювати «ситуацію успіху», поважати дитину та виховуючи творчо працюючу особистість. Теми проєктних робіт краще обирати зі змісту навчальних предметів або із близьких до них галузей, тому що для проєкту потрібна особистісно-значуща й соціально-значуща проблема, яка знайома молодшим школярам і має для них значення.

Проблема проєкту або дослідження, яка забезпечує мотивацію включення школярів у самостійну роботу, повинна бути в галузі пізнавальних інтересів учнів і знаходитися в зоні їх найближчого розвитку. Багато уваги від учителя вимагає й процес осмислення, цілеспрямованого здобування й застосування школярами знань, потрібних у тому чи іншому проєкті. Від наставника при цьому вимагається особлива тактовність, делікатність, щоб не «нав'язати» учням інформацію, а спрямувати їх самостійний пошук.

Метод проєктів ґрунтується на ідеї спрямованості навчально-пізнавальної діяльності школярів на результат, який можна отримати завдяки вирішенню тієї чи іншої теоретично чи практично значущої для учня проблеми. Зовнішній результат можна побачити, осмислити, оцінити, застосувати на практиці. Внутрішній результат – досвід діяльності – стане безцінним надбанням учня, об'єднавши знання й уміння, компетенції та цінності.

Метою роботи над проєктом є розв'язання конкретної, соціально-значущої проблеми – дослідницької, інформаційної, практичної. Переважна більшість проєктів виконується поетапно. Не всі вони мають однаковий алгоритм, але всі вони мають основні етапи:

- підготовка та планування;
- дослідницька робота;
- презентація продукту;

- підбиття підсумків.

Виконання роботи завжди починається з підготовки та планування самого проекту. Готуючись до роботи над проектом, необхідно, по-перше, створити позитивну та дружню атмосферу в утворених групах, яка сприятиме формуванню впевненості та довіри в колективі, що дасть можливість краще пізнати одне одного та допоможе умінню конструктивно висловлювати свої думки. По-друге, слід допомогти учням зосередитися на загальній тематиці проекту, мотивувати, підготувати їх до його виконання. По-третє, слід визначити конкретну – актуальну й важливу – проблему. Відповідно до проблеми визначають мету, складають детальний план роботи, щоб робота окремих груп була узгодженою. Можливо, під час планування щось не було враховане, тому в процесі роботи відбувається доцільне її коригування.

Обов'язкова умова кожного проекту – дослідницька робота, яка полягає в пошуку інформації, що потім обробляється й представляється учасникам проектної групи. Враховуючи те, що значна кількість проектів чи мініпроектів вимагає опрацювання різноманітних повідомлень (потрібно знаходити, аналізувати, систематизувати, узагальнювати, критично оцінювати), саме тут є актуальним формування ключових компетентностей здобувачів освіти.

Кінцевим результатом роботи над проектом є презентація продукту, створеного учасниками групи в ході вирішення поставленої проблеми. Мета цього кроку – підготувати загальну презентацію дослідницької роботи та її результатів. Учні повинні самі обрати, у якій формі буде відбуватися презентація: стіннівка, слайди, відеозапис, індивідуальні доповіді, лепбук, виступ групи, драматизація тощо.

Завершальний етап – підбиття підсумків та оцінювання. Його особливістю полягає в тому, щоб з'ясувати, чи досягнута загальна мета проекту, навчити оцінювати зроблену роботу та її результати, показати важливість проведеної діяльності в контексті подальшого навчання та у формуванні ключових компетентностей особистості.

Висновки. Організуючи проектну діяльність у початковій школі, учитель має враховувати вікові й психолого-фізіологічні особливості дітей молодшого шкільного віку, які мають невеликий життєвий досвід, тому й коло соціально значущих проблем, які їм траплялися, вузьке, а їхні уявлення про такі проблеми мало диференційовані, однопланові. Водночас проблема проекту, яка пропонується молодшому школяру, має бути соціально детермінованою, знайомою та цікавою для нього. Забезпечити мотивацію включення молодших школярів у самостійну роботу над проектом можна за умови, коли проблема дослідницької роботи відповідає пізнавальним інтересам учнів, знаходиться в зоні їхнього найближчого розвитку та інтегрується в навчальну діяльність.

Список використаної літератури

1. Михайлишин Р. Метод проєктів у початковій школі як педагогічна технологія. *Вісник Львівського університету. Серія педагогічна*. 2016. №30. С. 43-53. **2. Онопрієнко О.** Проєктна діяльність у початковій школі: методичний посібник. Київ: ТОВ «СІТІПРІНТ», 2013. 83 с. **3. Шевчук П.,** Фенрих П. Інтерактивні методи навчання: навч. посібник. Щецін: WSAP, 2005. 232 с. **4. Дьоміна І.** Проєктне навчання: коротко про головне. URL: <https://nus.org.ua/view/proektne-navchannya-korotko-pro-golovne>.

Лоташ О. А. Проєктна діяльність як метод розвитку компетентностей здобувачів початкової освіти

У статті висвітлено питання суті успішної реалізації проєктної діяльності здобувачів початкової освіти НУШ, акцентовано увагу на можливості інтегрувати навчальний зміст різних предметів. Продемонстровано основні етапи роботи над проєктами та рекомендовано орієнтири, що розширюють потенціал школярів, котрий формує ключові компетентності.

Ключові слова: проєктна діяльність, інтеграція навчальної діяльності, дослідницька робота, ключові компетентності.

Lotash O. Project Activity as a Method of Competence Development of Primary Education Students

The article highlights the issue with the essence of successful implementation of the project activity of the primary education students at NUS, emphasis is placed on the possibility to integrate the educational content of various subjects. The main stages of work on projects are demonstrated and guidelines are recommended so that to expand the potential of schoolchildren, which forms key competencies.

Key words: project activity, integration of educational activities, research work, key competencies.

*Назаренко Лариса Петрівна,
учитель початкових класів,
спеціаліст вищої кваліфікаційної категорії
Лубенського закладу загальної середньої освіти
I – III ступенів №4 Лубенської міської ради
Полтавської області*

РОЗВИТОК ПІЗНАВАЛЬНОЇ АКТИВНОСТІ УЧНІВ У НОВІЙ УКРАЇНСЬКІЙ ШКОЛІ

Актуальність дослідження зумовлюється необхідністю пошуку ефективних форм, методичних технологій та прийомів організації пізнавальної діяльності учнів та їх ресурсного забезпечення, спрямованих на поетапний розумовий розвиток школярів у різних видах навчальної діяльності, в тому числі – самостійної.

Загальна початкова освіта за Державним стандартом має перед собою мету: протягом навчання в початковій школі учні повинні оволодіти ключовими компетентностями, які передбачають їх особистісно-соціальний та інтелектуальний розвиток, формуються на міжпредметній основі та є інтегрованим результатом предметних і міжпредметних компетенцій [1, с. 3]. Тому велике значення має якісна організація освітнього та виховного процесу. Ця проблема була актуальною завжди, її становлення відбувалося з розвитком суспільства: змінювались потреби суспільства – змінювались форми організації. Наразі у практиці початкової школи застосовується велика кількість педагогічних технологій різного рівня: від технологій – систем навчання до технологій викладання окремих навчальних курсів, предметів і технологій – способів навчання.

На мій погляд, для якісного оновлення уроку в початкових класах у центрі уваги стоїть розвиток пізнавальної активності школяра.

Навчання людини не може бути успішним, якщо в того, кого навчають, немає бажання вчитися. Робити або не робити те, що пропонують, – це право кожної людини, тому успіх справи значною мірою залежить від бажання вчитися, прагнення пізнавати щось нове. Чим сильніше це бажання, тим успішніше йде навчання, а без бажання, проти волі, воно не піде – насильно не навчиш.

Різні аспекти проблеми розвитку пізнавальної активності учнів досліджувалися вченими (Т. Форостюк, С. Лупаренко, І. Страгіною, В. Крутецьким, С. Созіменко та ін.).

На думку німецького педагога А. Дістервега, будь-який метод поганий, якщо привчає учня до пасивності, і гарний, якщо пробуджує в ньому самодіяльність.

За словами Л. Сапунової, пізнавальні потреби, інтереси, мотиви, мета, пізнавальна активність, пізнавальна самостійність впливають на характер самостійної пізнавальної сфери [2, с. 207].

А кандидат педагогічних наук С. Созіменко запевняє, що пізнавальний інтерес є неодмінною і найважливішою складовою людської діяльності, що обумовлює розвиток суспільства і самої особистості [3, с. 7].

Мета дослідження – розробка комплексної, багаторівневої системи організаційних форм, методичних технологій та прийомів організації пізнавальної діяльності учнів та їх ресурсного забезпечення, спрямована на поетапний розумовий розвиток учнів у різних видах навчальної діяльності.

Об'єктом дослідження є розумовий розвиток учнів як послідовний процес переходу від вміння вирішувати навчальні завдання до навичок застосовувати набуті знання на практиці, від наочного мислення до наочно-образного і, нарешті, до словесно-логічного. Відповідно до визначеного об'єкта предметом дослідження є система форм, методів, прийомів та засобів розумового розвитку учнів.

Для досягнення поставленої мети було сформовано такі завдання дослідження:

1. Проаналізувати стан проблеми пізнавальної активності учнів у науковій літературі і практиці початкового навчання.

2. Окреслити особливості використання інтерактивних методів при навчанні учнів.

3. Визначити теоретичні засади моделі розвитку пізнавальної активності школярів із використанням інтерактивних методів навчання.

4. Експериментально перевірити ефективність моделі розвитку пізнавальної активності дітей із використанням інтерактивних методів навчання.

Для вирішення поставлених завдань було використано такі методи:

- теоретичні – аналіз науково-методичної літератури з проблеми дослідження; класифікація та систематизація отриманих даних;
- емпіричні – методи збору інформації (анкетування, тестування, бесіда, педагогічне спостереження, вивчення продуктів діяльності учнів).

Світ постійно змінюється, розвивається, рухається вперед. У час комп'ютеризації та інтенсивного розвитку науки та виробництва ми глибоко усвідомлюємо незворотність демократичних змін, що відбуваються в суспільстві та освіті зокрема.

Соціальні перетворення в українському суспільстві докорінно змінили орієнтації в галузі освіти. Головною стратегією педагогічної діяльності визначено: спрямування освітнього та виховного процесу на формування духовного світу особистості, утвердження загальнолюдських цінностей, розкриття потенційних можливостей та здібностей учнів.

Удосконалюючи традиційні та вивчаючи інноваційні методи і прийоми навчання, пізнавальну діяльність учнів трактуємо як цілеспрямовану, організовану взаємодію між учителем та учнем. Своєрідним посередником

такої взаємодії є відповідні засоби навчання. Від того, якою буде ефективність організації та управління пізнавальним процесом школярів, залежатиме кінцевий результат – якість навчальних досягнень учнів та рівень їх розумового розвитку.

Плануючи урок, чітко визначаю його навчальні завдання й заздалегідь готую необхідні для цього матеріали. Це дає змогу забезпечити активну діяльність усіх учнів класу.

У власній педагогічній практиці застосовую широкий спектр форм організації освітнього процесу. Для того, щоб результат був більш ефективним, намагаюся раціонально розподілити час між різними частинами уроку; вивчення теоретичного матеріалу поєдную з виконанням різнорівневих практичних завдань на закріплення та перевірку засвоєння навчального матеріалу.

Велику увагу приділяю використанню інноваційних технологій. Однією з основних методичних інновацій є інтерактивні методи навчання.

Мета інтерактивного навчання – створити комфортні умови, при яких учень відчує свою успішність, свою інтелектуальну досконалість, що зробить продуктивним сам освітній процес.

Пошук учителями-практиками найбільш ефективних методів та прийомів завжди спирається на досягнення психолого-педагогічної науки, яка ставить першочергове завдання – забезпечення оволодіння школярами змістом освіти.

Тому мета впровадження на сучасному етапі інтерактивних методів навчання полягає у тому, щоб освітній процес відбувався за умов постійної, активної взаємодії всіх учнів. Під час інтерактивного навчання діти вчаться бути демократичними, спілкуватися з іншими людьми, конструктивно мислити, приймати продумані рішення. Інтерактивне навчання – це навчання, занурене у спілкування, це специфічна форма організації освітнього процесу, під час якого вчитель має забезпечити такі умови, щоб кожен учень вірив у свої сили, відчував свої успіхи, бачив і розумів результати свого навчання.

Основними формами інтерактивної роботи є взаємодія учнів у парах і мікрогрупах. Оптимальний склад групи – не більше, ніж 4-6 осіб, які вивчають навчальний матеріал і вдосконалюють практичні вміння.

Інтерактивна робота має свої принципи:

- одночасна взаємодія (учні працюють одночасно);
- однакова участь (для виконання завдання кожній групі надається рівний проміжок часу);
- позитивна робота (група виконує завдання за умов успішної роботи кожного учня);
- індивідуальна відповідальність (працюючи, кожен учень розуміє відповідальність за кінцевий результат).

Інтерактивні форми надзвичайно різноманітні, наприклад: «Сенкан», «Дебати», «Вузлики», «Сторітелінг», кубик Блума, досліди, дидактичні ігри,

перифрази, асоціативні кущі тощо. Заняття організуються як індивідуально, так і в постійних та у змінних групах. У молодших школярів формується розгорнута навчальна діяльність шляхом оволодіння організаційними, логіко-мовленнєвими, пізнавальними і контрольно-оцінними вміннями і навичками, особистий досвід культури поведінки в соціальному та природному оточенні, співпраці у різних видах діяльності [4, с. 39-55].

На практиці використовую елементи інтерактивного навчання, які доцільні в роботі з класним колективом дітей та при вивченні конкретної теми. Адже саме під час застосування цих методів набуті теоретичні знання відразу ж закріплюються. Це надає змогу учням формувати характер, розвивати світогляд, логічне мислення, зв'язне мовлення; формувати критичне мислення; виявляти й реалізовувати індивідуальні можливості.

Структура інтерактивного уроку відрізняється від загальної структури комбінованого уроку.

Інструкція проведення (регламент)

1. Учитель розповідає учасникам про мету вправи, правила, послідовність дій і кількість часу на виконання завдань; запитує, чи все зрозуміло учасникам (2-3 хв.).

2. Об'єднання в групи і (або) розподіл ролей (1-2 хв.).

3. Виконання завдання, під час якого вчитель виступає як організатор, помічник, ведучий дискусії, намагаючись при цьому надати учасникам максимум можливостей для самостійної роботи.

4. Презентація результатів виконання вправи (3-15 хв.).

5. Рефлексія результатів учнями: усвідомлення отриманих результатів, що досягається шляхом їх спеціального колективного обговорення або за допомогою інших прийомів (5-15 хв.) [5, с. 93].

Часто на уроках користуюся методом побудови «асоціативного куща», або «логічного дерева», або «гірлянди асоціацій», або «павутинки асоціацій», «гронувannya».

Спочатку одним словом називаю тему, над якою будемо працювати, а учні згадують все, що виникає в пам'яті стосовно цього слова. Потім діти самі по черзі дописують все, що спало їм на думку. Виходить розкішне «гроно» чи «гірлянда асоціацій». Цей метод може використовуватися під час вивчення будь-якої навчальної дисципліни на всіх етапах уроку.

А саме: у першому класі під час вивчення теми «Нумерація чисел у межах 10». 1. Наприклад: один – це одне сонце на небі, один хобот у слона, один дзьоб у птаха, один Президент в Україні, одна Україна у світі. 2. Наприклад: п'ять – це п'ять пальців на руці, п'ять робочих днів тижня, п'ять кутів у п'ятикутнику. 3. Наприклад: сім – це сім нот, сім чудес світу, сім днів тижня, сім кольорів веселки, «Білосніжка та семеро гномів», «Вовк та семеро козенят».

При вивченні теми «Повітря» у 3 класі пропоную згадати все, що діти знають про повітря. Учні пригадують: безбарвне, без запаху, необхідне для

людей, рослин та тварин, пружне, не проводить тепло. Будуємо асоціативний куш.

Під час вивчення чи повторення теми з будь-якого предмету використовуємо інтерактивну вправу кубик Блума. На гранях куба, виготовленого з картону, пишу запитання або завдання (по одному на кожній). Учні пропонують в усній чи письмовій формі висловити свої думки на запропоновану тему впродовж 2-4 хв.

Наприклад: урок з предмету «Я досліджую світ», тема «У царстві рослин». Не даючи запитань учням, а лише демонструючи грані куба, усно підсумовуємо вивчений матеріал з теми «Жива і нежива природа».

Або, з літературного читання, під час вивчення теми «Усна народна творчість. Прислів'я» діти добирають подібні прислів'я, пояснюють їх значення.

Одним із найцікавіших методів для дітей є проведення дослідів. Учні із захопленням досліджують певні речовини за поданою інструкцією, спостерігають та роблять висновки, записують результати власних досліджень. Наприклад: під час уроку з ЯДС ми досліджували речовини важчі та легші за воду. Діти підфарбовували воду, клали туди камінчик, добавляли краплину олії та робили висновки.

Захопливим для дітей є також використання цеглинок LEGO. Адже це джерело натхнення, фантазії та творчості. Цеглинки можна використовувати з будь-якого предмета. Наприклад: під час уроку з української мови даю завдання в групах, щоб діти створили дивовижну тварину та описали її. З математики (1 клас, «Обчислення у межах 10»): я проговорюю математичні дії, а діти демонструють їх на цеглинках.

Важливе місце в освітньому процесі на сучасному етапі розвитку освіти належить комп'ютерно-орієнтованим технологіям навчання. Численне якісне програмне забезпечення, що ефективно можна використовувати під час організації дидактичних ігор на будь-яких уроках у молодших класах, сприяє вихованню інтуїції, розвитку евристичного мислення, фантазії, елементарних дослідницьких навичок, умінню оперувати образами, постійно захоплює гравця перспективою, швидкою зміною зображень, персонажів, прихованих стимулів [6, с. 45-47].

Висновки. Оптимізація освітнього процесу – це вдосконалення методів та організаційних форм навчальної роботи, яке забезпечує активну та самостійну теоретичну й практичну діяльність школярів. Учителі-практики постійно шукають такі методи та прийоми навчання, які б забезпечили тісний зв'язок засвоєння знань із застосуванням їх під час вирішення завдань, які потребують від учнів пошуку нового, відбору даних, видозмінення звичних дій (ініціативу, наполегливість, розв'язування завдань проблемного характеру).

Сучасні автори, що досліджують розвиток пізнавальної активності молодших школярів, звертають увагу на такі методи та засоби навчання, які б розвивали гнучкість словесного й образного мислення, здатність

знаходити ідеї в складних обмежених ситуаціях. Щоб привести в рух внутрішні сили дитини, потрібен не лише вчитель як духовний опікун, а й відповідне середовище. Це таке середовище, яке дає їй змогу активізувати життєву енергію та духовне збагачення для реалізації самовизначення, самовдосконалення.

Педагогіка та дидактика рекомендують надавати перевагу тим методам, які передбачають залучення учнів до активного здобуття знань умінь та навичок, формування ключових компетентностей. Інтерактивні методи чи проблемне навчання не можна протиставляти інформаційним методам або репродуктивному засвоєнню знань. Лише вдале поєднання підібраних методів та прийомів підвищує ефективність навчання. Формування досвіду пошукової діяльності учнів не лише має розвивальне значення, а й об'єднує процеси навчання й виховання, стимулює пізнавальні потреби. Тому важливо, щоб високий навчальний результат поєднувався з розвитком пізнавальних можливостей і потреб особистості дитини, щоб виконавська діяльність підпорядковувалася творчій.

Отже, в сучасних умовах навчання й виховання передбачає активну позицію учнів, розвиток їхньої пізнавальної самостійності, умінь застосовувати набуті знання. Найефективніший результат сьогодні дає використання таких засобів активізації, як системи творчих і пізнавальних завдань, застосування різних прийомів співробітництва й навчального діалогу, роботи в парах, групової та індивідуальної роботи, що сприяє зміцненню інтересів дітей.

Список використаної літератури

1. **Державні стандарти НУШ.** [Електронний ресурс]. Режим доступу: zakon5.rada.gov.ua/laws/show/462-2011-p.
2. **Сапунова Л.** Розвиток пізнавальної активності учнів початкових класів у навчальному процесі. *Таврійський вісник освіти.* 2013. №1. С. 205–210.
3. **Зосіменко С.** Інтерактивні методи навчання для розвитку пізнавальної активності учнів початкової школи. Режим доступу: <https://www.repository.sspu.edu.ua/bitstream/>.
4. **Кузьо О.** Пізнавальні інтереси молодших школярів. *Початкова освіта.* 2015. №21. С. 39–55.
5. **Дівакова І.** Інтерактивні технології навчання у початкових класах. Тернопіль: Мандрівець, 2011. С. 180.
6. **Савченко О. Я.** Сучасний урок у початкових класах. К.: Магістр-5, 2007. С. 255.

Назаренко Л. П. Розвиток пізнавальної активності учнів у Новій українській школі

Статтю присвячено актуальній проблемі пошуку ефективних методів та прийомів для розвитку пізнавальної активності учнів у Новій українській школі. Акцентовано увагу на інноваційних технологіях, інтерактивних методах розвитку творчих здібностей дітей.

Ключові слова: Нова українська школа, освітній та виховний процес, пізнавальна активність, форми, технології, методи, прийоми, інноваційні, інтерактивні.

Nazarenko L. Development of Students' Cognitive Activity in the New Ukrainian School

The article is devoted to the actual problem of finding effective methods and techniques for the development of students' cognitive activity in the new Ukrainian school. Attention is focused on innovative technologies, interactive methods development of children's creative abilities.

Key words: new Ukrainian school, educational process, cognitive activity, forms, technologies, methods, techniques, innovative, interactive.

*Небеська Людмила Михайлівна,
учитель початкових класів,
спеціаліст I кваліфікаційної категорії
Лубенської загальноосвітньої школи
I-III ступенів №8 Лубенської міської ради
Полтавської області*

ВИКОРИСТАННЯ ІНТЕРАКТИВНИХ МЕТОДІВ НАВЧАННЯ У ПРОФЕСІЙНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ СУЧАСНОГО ВЧИТЕЛЯ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ

Актуальність дослідження зумовлена тим, що українське суспільство на сучасному етапі свого розвитку особливо потребує самостійних, творчих, неповторних особистостей. Про це йдеться у Державній доктрині розвитку освіти XXI століття. Головним завданням української системи освіти є створення умов для розвитку та самореалізації кожної особистості як громадянина України. У Законі України «Про загальну середню освіту» сказано: «Завданням загальної середньої освіти є формування особистості учнів, розвиток їхніх здібностей і талантів» [3].

Сьогодні українська шкільна освіта спрямована на гуманізацію та демократизацію всього освітнього та виховного процесу в школі, визначення нових пріоритетів виховання і розвитку, прагнення до формування особистості, здатної до раціональної творчої праці.

У розвитку сучасної освіти з'являються різні педагогічні технології, які дають можливість викладачам раціонально побудувати освітній процес і досягти високої освітньої ефективності. Аналіз науково-методичної літератури дозволяє зробити висновок, що не школа повинна бути підготовкою до життя, а школа повинна бути життям. Цього можна досягти, створивши інтерактивне освітнє середовище, використовуючи групові форми роботи.

Реформування освіти надало вчителям широкі можливості для використання інтерактивних технологій всебічного розвитку та формування творчої особистості вихованців.

Ми не повинні вчити своїх дітей так, як вчили нас. Тому педагог повинен розглядати кожного учня як людину з її власними думками, переконаннями та почуттями. Інноваційні технології, особливо інтерактивні, є вирішенням цієї проблеми.

Освіта й виховання повинні задовольняти індивідуальні потреби, такі як: творча самореалізація, набуття додаткових знань, умінь та інтересів, інтелектуальний розвиток та підготовка дитини до активної професійної діяльності. Учні в майбутньому зможуть реально оцінювати життєві ситуації та причини їх виникнення, ставити перед собою прогресивні цілі та

знаходити ефективні засоби для їх досягнення. І саме в початковій школі мають бути сформовані вищезазначені риси характеру.

Вивчення та впровадження сучасних методів в освітній процес є актуальним завданням. Йому присвячені праці О. Дусавицького, Н. Репіної, Г. Цукерман, Ш. Амонашвілі, які дають можливість стверджувати, що саме інтерактивні форми і методи навчання є базою для розвитку пізнавальної активності молодших школярів. Учень стає не об'єктом, а активним учасником подій і власної освітньої траєкторії.

Існує широкий спектр стратегій, методів і прийомів, не всі з яких адаптовані до умов сучасної школи. Немає сумніву, що вчитель має глибоко усвідомлювати пріоритети своєї роботи, формувати концептуальне бачення освітньої системи, в яку він особисто включає своїх вихованців. Саме тому я обрала тему «Використання інтерактивних методів навчання у професійній діяльності сучасного вчителя початкової школи».

Об'єкт дослідження – освітня діяльність учителя початкових класів, методи, прийоми та засоби інтерактивного навчання дітей молодшого шкільного віку.

Мета дослідження – теоретичне обґрунтування сутності інтерактивних методів навчання та їх впровадження в освітній процес.

Виходячи з об'єкта та мети дослідження, були визначені наступні завдання:

- проаналізувати науково-методичну літературу з проблеми використання інтерактивних методів навчання у професійній діяльності сучасного вчителя початкових класів;
- встановити природу інтерактивних технологій навчання;
- вивчити шляхи впровадження інтерактивних форм і методів в освітній процес.

Одні науковці розуміють термін «технологія» з точки зору управління освітніми процесами, інші – як способи організації діяльності учнів, різні методи і прийоми роботи вчителя для досягнення поставлених ним освітніх цілей тощо. У глосарії ЮНЕСКО поняття «освітня технологія» трактується як проектування та оцінювання освітніх процесів з урахуванням людських, часових та інших ресурсів з метою досягнення освітньої ефективності.

До основних особливостей технології можна віднести:

- стандартизацію (єдину типову форму організації, проведення та здійснення чого-небудь);
- уніфікацію (приведення чого-небудь до єдиної форми, системи або єдиного стандарту);
- можливість ефективного відтворення відповідно до заданих умов.

Однак, сучасна початкова школа має певні прогалини. Одним із упущень є те, що, навчаючи дітей, працюють переважно вчителі [20, с. 301]. Василь Сухомлинський сказав: «Праця учнів, які мовчки сидять за партами, слухають вчителя і намагаються запам'ятати те, що їм говорять, не може

гарантувати ні повноцінного розвитку їх особистості, ні найвищого людського щастя через успішну працю».

На сучасному етапі освіти діти по-справжньому навчаються лише тоді, коли вони повністю самореалізуються. Вони не бояться висловлювати свою думку, критикувати і бути почутими. На уроках учитель має бути невидимим диригентом, який уміє керувати процесом. У сучасній школі виховна робота спрямована на формування духовного світу особистості, розкриття потенціалу та здібностей учня, утвердження загальнолюдських цінностей. У центрі цього процесу – конкретний учень. Завдання школи – знайти ефективні форми і методи роботи, які дають можливість школярам самостійно здобувати знання, пізнавати себе та інших.

Інтерактивні методи навчання ефективно формують у кожної дитини загальнолюдські цінності та загальноприйнятту систему поведінки, розвивають здатність цінувати та реалізовувати свободу розвитку, усвідомлювати особисту відповідальність та об'єднуватися з іншими членами суспільства для вирішення спільних проблем, визнавати та поважати цінності інших людей.

Сьогодення вимагає впровадження нових освітніх технологій, спрямованих на цілісний розвиток дитини. Однією з таких освітніх технологій є інтерактивне навчання. Його переваги полягають у тому, що учні оволодівають усіма рівнями пізнання (знання, розуміння, застосування та оцінювання), а також у тому, що на уроці збільшується кількість учнів, які свідомо засвоюють матеріал. Діти займають активну позицію та стають більш зацікавленими у здобутті знань. Значно зростає особиста роль педагога – він виступає як лідер та організатор освітнього та виховного процесу.

Важливим є висновок дослідників О. Пометун та Л. Пироженко про те, що інтерактивне навчання – це сукупність технологій. Автори поділяють інтерактивні технології на чотири групи:

1. Технології кооперативного навчання – це модель організації навчання у малих групах учнів, об'єднаних спільною навчальною метою. Її використання вчить учнів співпрацювати, досягати успіхів у навчанні, взаємодіючи між собою. Вони дивляться на поставлену проблему з іншого боку, працюють із думками, які не співпадають із власними.

2. Технології кооперативно-групового навчання передбачають спільну роботу всього класу. Учитель спрямовує учнів до активної роботи шляхом поставлених завдань та їх обговорення. Вироблені ідеї виносяться на розсуд колективу.

У своїй практиці ми використовуємо такі форми роботи як:

- «Мікрофон»,
- «Мозковий штурм»,
- «Навчаючи – вчуся»,
- «Кейс-метод»,
- «Ажурна пилка».

3. Технології ситуативного моделювання (навчання у грі) – це побудова освітнього процесу шляхом включення учня до гри (передусім, до ігрового моделювання явищ, що вивчаються). Вона спрямована на досягнення низки цілей:

- учасники перебувають в умовах, відмінних від умов традиційної освіти;
- надається максимальна свобода інтелектуальної діяльності, яка обмежується лише певними правилами гри;
- обираються ролі самостійно;
- передбачаються ймовірні події;
- створюються проблемні ситуації;
- учні шукають шляхи їх вирішення;
- учасники беруть на себе відповідальність за прийняті рішення.

4. Технології опрацювання дискусійних питань

Дискусії – це чудова можливість виявити різні точки зору на будь-яке питання. Під час дискусій співрозмовники вчаться вислуховувати думки один одного та наводити переконливі аргументи. Для того, щоб говорити про це відкрито, намагаюся створити в класі атмосферу довіри та взаємоповаги. Під час проведення дискусій дотримуюся таких правил:

- Говоріть по порядку, а не всі одразу.
- Не перебивайте спікера.
- Критикуйте ідеї, а не людину, яка їх висловлює.
- Поважайте всі висловлені думки (позиції).
- Не смійтеся, коли хтось говорить, якщо тільки це не жарт.
- Не змінюйте тему.
- Спробуйте заохотити інших приєднатися до обговорення.

Із прийняттям нових парадигм освіти, поширенням педагогічних досліджень, розвитком сучасних форм навчання, методик викладання, технологій інноваційного характеру та управлінської науки, в цілому, значно актуалізувалася проблема впровадження інтерактивних технологій в освітній та виховний процес початкової школи. Ученими переконливо доведено, що прискорений темп життя і великий потік знань, які впливають на сучасну людину, вимагають від неї вміння користуватися багатьма різними джерелами інформації та методами пошуку для швидкого знаходження необхідних рішень. У зв'язку з цим серед традиційних форм і методів навчання в освітній практиці все частіше використовуються інтерактивні методи.

Складність розв'язання проблеми поглиблюється укоріненням у системі шкільної освіти протиріччям між традиційним розумінням освітнього процесу як інтегративної основи виховання учнів та створенням відповідних умов для його успішності. Тому є потреба в удосконаленні змісту та використанні нових форматів і методів навчання в сучасній початковій школі.

Інтерактивне навчання – це, перш за все, навчання, в якому взаємодіють викладач й учні [4].

Список використаної літератури

1. Державна національна програма «Освіта» (Україна XXI ст.). *Освіта*. 1993. № 44-46. **2. Сухомлинський В. О.** Вибрані твори: в 5-ти томах. Т. 1: Проблеми виховання всебічно розвиненої особистості. Духовний світ школяра. К.: Радянська школа, 2006. 654 с. **3. Пометун О.,** Пироженко Л. Інтерактивні технології навчання: теорія і практика. К., 2002. 136 с. **4. Комар О.** Інтерактивні технології – технології співпраці. К.: Абрис, 2002. 247 с. **5. Нісімчук А. С.,** Падалка О. С., Шпак О. Т. Сучасні педагогічні технології. К., 2000. 368 с. **6. Тополя Л.** Інтерактивне навчання у вищій школі з використанням комп'ютерних технологій. URL: www.nbu.gov.ua/Portal/Soc_Gum/.../040_044_30_2008.pdf.

Небеска Л. М. Використання інтерактивних методів навчання у професійній діяльності сучасного вчителя початкової школи

Статтю присвячено питанню використання інтерактивних методів навчання у початковій школі. Проаналізовано їх місце і роль в освітньому процесі, розкрито суть інтерактивних технологій. Вони дають можливість кожному учню відчувати свою успішність та інтелектуальну спроможність.

Ключові слова: інтерактивні методи навчання, освітня реформа, принципи інтерактивного навчання.

Nebeska L. The Use of Interactive Teaching Methods in the Professional Activity of a Modern Primary School Teacher

The article is devoted to the issue of using interactive teaching methods in primary school. Their place and role in the educational process is analyzed, the essence of interactive technologies is revealed. They give every student the opportunity to feel their success and intellectual ability.

Key words: interactive teaching methods, educational reform, principles of interactive learning.

*Павлова Олена Вікторівна,
учитель початкових класів,
спеціаліст вищої кваліфікаційної категорії,
учитель-методист
Лубенської спеціалізованої школи
I-III ступенів №6 Лубенської міської ради
Полтавської області*

АКТИВІЗАЦІЯ РОЗУМОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ НА УРОКАХ ЧИТАННЯ ШЛЯХОМ УПРОВАДЖЕННЯ ІНТЕРАКТИВНИХ ТЕХНОЛОГІЙ

Багато інформації з усіх боків стукає у двері нової української школи. Як розібратися в ній маленькій дитині? У сучасному світі педагоги покликані не лише дати відомості з основ того чи іншого предмета, а й навчити самостійно здобувати знання, творчо застосовувати їх при нагоді, виділяти з величезного інформаційного потоку необхідне в кожній життєвій ситуації. Для цих видів розумової діяльності потрібна мова, бо це засіб мислення, спілкування, пізнання. Мовні уміння потрібно спрямовувати на формування і розвиток основних понять, засвоєння норм літературної вимови, вчити дітей володіти опорними вміннями логічного та критичного мислення. На уроках використовувати такі форми і методи, щоб у повній мірі активізувати розумову діяльність. Вчити відчувати, уявляти, тренувати пам'ять, що зберігає та відтворює інформацію, бути уважними. А це можливо, якщо поєднувати роботу над матеріалом програми з різноманітними і добре продуманими іграми, логічними завданнями, нестандартними та проблемними запитаннями, забезпечувати активну взаємодію здобувачів освіти із педагогом та між собою.

Багато вітчизняних та закордонних науковців у своїх працях досліджували інтерактивні технології. О. Савченко, М. Гриньова, О. Пехота, О. Пометун, Л. Пироженко, О. Біда, Т. Кравченко, М. Скрипник та інші наголошували на ефективності таких форм та методів взаємодії під час навчання, бо уміння спостерігати та аналізувати, роздумувати й порівнювати, наводити аргументи, критично мислити і приймати рішення, вміння спілкуватися у парах, групах і є ключем до формування предметних та життєвих компетентностей здобувачів освіти та в повній мірі активізації їх розумової активності.

Подані у статті методичні рекомендації допоможуть побудувати урок так, щоб дітям було цікаво вчитися, методи роботи сприятимуть швидкому запам'ятовуванню необхідного навчального матеріалу, розвиватимуть пам'ять, кмітливість, мислення, розширюватимуть уявлення про навколишній світ, збагачуватимуть словниковий запас, а, отже, і

формуватимуть важливі компетентності школярів. А самі здобувачі освіти будуть активними та матимуть високу мотивацію під час навчальної діяльності.

Отже, метою статті є розкриття значимості інтерактивних форм та методів роботи на уроках читання, які в найбільшій мірі активізують розумову активність школярів та сприяють більш глибокому засвоєнню навчального матеріалу.

У процесі навчання здобувачі освіти спілкуються між собою, з вчителем. Отже, повинні володіти мовленнєвими вміннями. Тому на початковому етапі потрібно працювати над збагаченням, уточненням і активізацією словника дітей молодших класів, допомагати їм опанувати граматичний лад мовлення. Бо саме розвиток комунікативних компетентностей і забезпечує власне мовленнєві вміння: орієнтацію в умовах, змісті висловлювання, формі його викладу, групування зібраного матеріалу, визначення послідовності викладання власної думки [2]. Потрібно постійно працювати над тим, щоб зацікавити учнів молодшого шкільного віку роботою на уроці. А саме інтерактивні технології і допомагають підвищити мотивацію до вивчення матеріалу, заохотити до читання різних видів текстів, обговорення та висловлювання власної думки. Дитина під час взаємодії вчиться розуміти значущість поданого матеріалу. Але для інтерактивних методів роботи слід створити оптимальне навчальне середовище для реалізації сутнісного потенціалу кожної особистості. Бо мислительні операції формуються за допомогою спеціальних вправ при умові, що кожний школяр відчуває підтримку та успіх. У розумовій діяльності емоції мають важливе значення. У позитивних умовах навчання поліпшується пам'ять і зростають творчі можливості.

На початку уроку можна використовувати різного роду мовні розминки, ігри зі словом, які відповідають віковим особливостям учнів, підпорядковуються темі уроку, поступово ускладнюються, проходячи через усі рівні від складу до тексту. Такі вправи доцільно починати проводити ще на уроках навчання грамоти, тоді дітям легко з ними працювати у наступних класах. Вправа «Вилучи зайве» спочатку може бути використана на вилучення приголосного звука серед голосних, потім на вилучення закритого складу серед відкритих, односкладового слова серед двоскладових, можна вилучити зайве слово й дізнатися тему уроку. Вправу «Роз'єднай слова» доцільно використовувати при роботі з прислів'ями та приказками. А при роботі зі скоромовками можна запропонувати вправу «Я сам, ми удвох, всі разом». При цьому дитина може сама обрати, з ким їй хочеться у парі працювати, а можна використати непередбачуваний вибір за допомогою карток. Потрібно обов'язково стежити, щоб завдання були доступними, часто не повторювалися, час від часу мали елементи новизни для дітей.

Маленьку дитину, яка має конкретне мислення, потрібно поступово вчити оперувати всіма необхідними розумовими функціями для виконання

поставлених завдань. А це можливо тоді, коли учню цікаво на уроці, він включається в роботу, а не виконує пасивну роль. Саме знання особливостей мислення молодшого школяра дає можливість учителю в найбільшій мірі розвинути його інтелектуальні здібності, активізувати розумову діяльність. А інтерактивні вправи і спрямовані на розвиток умінь аналізувати, міркувати, шукати власні способи розв'язання завдань. Наприклад, метою вправи «Знайди спільні ознаки» є розвиток вміння виділяти спільні та відмінні ознаки, а вправи «Найтісніший зв'язок» – розвиток словесно – логічного мислення, вміння конкретизувати поняття. Для розкриття творчих здібностей і переосмислення вивченого матеріалу можна запропонувати інтерактивний прийом «Сенкан» – створення малих віршованих форм за певним алгоритмом, а метод «Інтерв'ю» допоможе зробити підсумок з актуальних питань, що опрацьовувалися під час навчання. Полюбляють школярі і хвилинки поезії та наукового пізнання, де можуть виступити перед усім класом і показати свої таланти та можливості. Після таких видів роботи можна запропонувати інтерактивний метод «Уявна картина», де школярі будуть по черзі тренуватися в описі уявного предмета чи явища, тримаючи в руці чистий аркуш паперу. Опис з кожним висловлюванням при цьому буде розширюватися, а у дітей збільшуватиметься ще й словниковий запас. А прийом «Перевтілення» допоможе не тільки активізувати розумову діяльність, розкрити творчі здібності молодших школярів, а й розвиватиме комунікативну компетентність при спілкуванні з товаришами в команді та під час презентації свого образу. Не менш цікавим на уроках читання буде метод багатоканальної діяльності, в ході якого у школярів задіюються не тільки мовлення, зір та слух, а й дотик, нюх та смак. Таку роботу можна провести під час роботи над картиною, коли об'єкти не лише розглядаються, а й уявляються через різні органи чуття. Доцільно ставити перед дітьми різні нестандартні запитання:

- Які звуки картини чуєте, коли її розглядаєте?
- Чи відчуваєте аромат квітів, фруктів, зображених на картині?
- Про що говорять дерева?
- Уявно доторкніться до картини і відчуйте її поверхню. Яка вона на дотик? Холодна, тепла, гладенька? За допомогою цього методу можна навіть вийти за межі зображуваного.

- Якщо підете по стежинці на картині, куди вона приведе?

Здобувачам освіти також буде цікаво створити своє «Коло ідей», коли вони, працюючи в групах, виконують одне завдання, обговорюють його, вносять власні ідеї та пропозиції, аргументують свої рішення. Такий вид діяльності доцільний при роботі з казками. Діти придумують свою щасливу кінцівку, допомагають героям, складають казку на сучасний лад. Можна під час роботи з казками запропонувати скласти пазл із фрагментів або домалювати ту частину, яку пропущено в серії малюнків.

Упровадження таких засобів активізації, як системи пізнавальних і творчих завдань, застосування різних прийомів співробітництва й

навчального діалогу, парної та групової роботи актуальні в новій українській школі, бо вони сприяють зміцненню інтересів дітей, розвивають логічне та критичне мислення, вміння переконувати й вести дискусію. [7]. Під час роботи в парах можна швидко виконати вправи, які за інших умов потребують значної витрати часу. А роботу в групах використати тоді, коли необхідно розв'язати проблему, з якою важко впоратись індивідуально та коли одним із очікуваних результатів є набуття навичок роботи в команді.

Отже, для активізації розумової діяльності потрібно пробудити у дітей емоційне задоволення, радість від отримання знань і від спілкування. А саме включення в урок інтерактивних завдань і допоможе зробити навчання позитивним. Теоретичні знання поєднують з ігровою діяльністю, яка потребує від дітей кмітливості, уваги, вчить витримки, виробляє вміння швидко орієнтуватись і знаходити правильні рішення. Такі технології колективно-групового навчання як «Мозковий штурм», «Навчаючи – вчуся» і є ефективними методами, під час яких відбувається колективне обговорення, шукаються рішення, проявляється уява та творчість, відбувається вільне вираження думок дітей. Вони відчують свою значущість у колективі, вчаться доносити інформацію та бути уважними слухачами.

У багатогранній навчальній діяльності не можна уявити учня, який не читає. Одним із головних факторів успішності навчання школяра є вміння свідомо, правильно, виразно та швидко читати. Тому завжди велику роль потрібно приділяти іграм та завданням, які розвивають читацькі навички, заохочують до самостійного читання, чого важко досягти у нашому сучасному технологічному світі.

Під час роботи з дитячою книжкою доцільно провести гру «Реклама книги». Діти повинні не тільки розказати за короткий термін часу про найяскравіші прочитані події, а й довести, що саме його книжечку потрібно прочитати всім у класі, бо вона корисна для кожного. А під час знайомства з текстом можна організувати групову роботу з елементами рольової гри. Діти за невеликий термін часу розглядають ілюстрації, при потребі ще раз перечитують матеріал, розподіляють ролі і пропонують до уваги всього класу сценки – мініатюри. Саме такі технології ситуативного моделювання, як драматизація та імітаційні ігри, не тільки згуртовують дітей, а й допомагають самим визначити свою роль, спонукають до вправління у швидкості та розумінні читання, щоб зуміти виконувати ролі, що потребують прочитування великого за обсягом тексту. Опрацьовуючи вірші, можна провести гру «Артист», під час якої здобувачі освіти вправляються у виразності розказування, а оцінюють виступи самі однокласники – оплесками.

Для покращення навичок читання доцільно пропонувати цікаві вправи як при індивідуальній роботі, так і в парах, трійках чи групах: «У піжмурки грай – слова прочитай», «Встав букви та прочитай слова», «Переставлянка» та інші. При читанні художніх текстів, доцільно користуватися методом

«Передбачення», де здобувачі освіти висловлюють свої припущення, очікування від твору, а при роботі з текстом, що містить наукову інформацію, можна провести командну гру «Дослідники». Діти після знайомства з таким текстом діляться на трійки, опрацьовують додаткову літературу по цій темі, тобто досліджують запропонований матеріал із наукової точки зору. Після проробленої роботи виступають «науковці», розказують, про що ще дізналися за встановлений час. Така форма роботи привчає дітей працювати з додатковою літературою, а це стане в нагоді протягом всього навчання.

Під час інтерактивних завдань школярам потрібно узгоджувати свої дії з діями інших учасників, дотримуватись правил, бути справедливим до товаришів, вміти не тільки самому говорити, а й слухати однокласників, аналізувати, робити припущення, йти на компроміси. А це одна з умов соціалізації дитини.

Учителю з перших днів дитини у школі треба вірити в її можливості, прагнути, щоб вона здобувала знання з радістю. А це залежить від ефективності розвитку її пізнавальних інтересів. Тому потрібно сприяти виникненню, розширенню й поглибленню зацікавленості до навчання. Включення в урок сучасних форм та методів взаємодії формує у школярів позитивне емоційно-ціннісне ставлення до української мови, читання, дитячої книжки, прагнення вдосконалювати своє мовлення, брати участь у діалозі, інсценізаціях, створювати стислі монологічні висловлювання. Також формуються повноцінні навички читання, вміння працювати з різними видами та джерелами інформації, а, отже, в повній мірі активізується розумова діяльність молодших школярів.

Аналізуючи такий підхід у своїй роботі, бачу позитивні результати. Вихованці мотивовані до отримання нових знань, успішно навчаються, беруть участь у різноманітних конкурсах, перемагають, а значить, впевнені в собі й вірять у свої можливості. Здобувачі освіти критично мислять, знаходять власні шляхи до вирішення поставлених завдань, практично застосовують свої уміння в навчальних і життєвих ситуаціях.

Отже, щоб у повній мірі активізувати розумову діяльність на уроках, потрібно уміло впроваджувати різні інтерактивні форми та методи навчання, створювати ситуацію успіху для кожного школяра. Тільки в такому позитиві у дітей розкриватиметься інтелектуальний потенціал, а це необхідна умова для зростання успішної особистості.

Список використаної літератури

1. Берека В. Є., Галас А. В. Професійна компетентність вчителя початкових класів: навчально-методичний посібник для вчителів. Харків: Галас: Вид-во «Ранок», 2018. 496 с. **2. Біда О. А.,** Кравчук О. В., Кобернік Г. І. Інтерактивні технології навчання в початковій школі. Умань: РВЦ «Софія», 2007. 212 с. **3. Кудикіна Н. В.** Теоретико-методичні засади організації ігрової діяльності дітей. *Організація дитячої ігрової діяльності в*

контексті наступності дошкільної і початкової освіти: навчально-методичний посібник. Київ: Видавничий Дім «Слово», 2010. С. 11-25.

4. Пехота О. М. Індивідуальність учителя: теорія і практика: навчальний посібник. Миколаїв: Іліон, перевидання 2009, 2011. 272 с.

5. Пироженко Л. В. Інтерактивні технології навчання у початковій школі. URL: https://library.udpu.edu.ua/library_files/psuh_pedagog_prob1_silsk_shkolu/23/visnuk_16.pdf.

6. Подрезова М. П. Впровадження інтерактивних технологій навчання в початковій школі. URL: <https://naurok.com.ua>.

7. Пометун О. І. Енциклопедія інтерактивного навчання. Київ, 2007. 144 с.

8. Савченко О. Я. Сучасний урок: суб'єктність навчання і варіативність структури: науково-методичний журнал МОН України. Київ: Початкова школа, 2011. № 9. С. 11-15.

9. Скрипник М. І. Про мовну тенденцію в модернізації вітчизняної освіти: гра словами чи словесна гра. *Управління освітою*. 2019. № 5 (413), травень. С. 18-32.

Павлова О. В. Активізація розумової діяльності на уроках читання шляхом упровадження інтерактивних технологій

У статті подані рекомендації щодо застосування сучасних методів роботи на уроках читання, які активізують розумову діяльність, сприяють високій мотивації до отримання нових знань, допомагають створити найсприятливіші умови, за яких кожен здобувач освіти відчуватиме свою успішність та інтелектуальну спроможність. Запропоновані вправи розвиватимуть особистість дитини, збагачуватимуть її емоційно-чуттєвий досвід, мовленнєво-творчі здібності й формуватимуть ключові, комунікативні та читацькі компетентності.

Ключові слова: активізація розумової діяльності, зацікавленість у навчанні, ігрова діяльність, взаємодія, емоційне задоволення.

Pavlova O. Activation of Mental Activity at Reading Lessons Through the Introduction of Interactive Technologies

The article provides recommendations for the use of modern methods of work at Reading lessons that activate mental activity, contribute to high motivation to obtain new knowledge, help to create the most favourable conditions which let each student feel their success and intellectual capacity. The proposed exercises will develop the child's personality, enrich his or her emotional and sensual experience, speech and creative abilities and will form key, communicative and reading competencies.

Key words: activation of mental activity, interest in learning, game activity, interaction, emotional satisfaction.

*Слінич Вікторія Борисівна,
учитель початкових класів, спеціаліст вищої
кваліфікаційної категорії,
старший учитель Опорного закладу
«Калайдинцівська загальноосвітня школа
I-III ступенів імені Ф. Д. Рубцова
Лубенської міської ради»
Лубенського району Полтавської області*

НЕСТАНДАРТНІ ЗАНЯТТЯ-МИСЛЕННЯ СЕРЕД ПРИРОДИ НА УРОКАХ ЧИТАННЯ

Ми живемо в третьому тисячолітті, у час комп'ютеризації та інтенсивного розвитку всіх галузей науки й виробництва, і глибоко усвідомлюємо незворотність демократичних змін, що відбуваються у суспільстві та освіті зокрема. Навчання повинно вдосконалюватися і встигати за ходом життя. Сучасний світ складний, тож дитині вже не достатньо знань, що вона має. Її необхідно навчити використовувати ці знання. Тому тільки у взаємодії знань та вмінь сучасний школяр не тільки знайде своє місце в цьому світі, а ще зможе творити долю власної держави. Та разом із цим учні повинні усвідомити, що людина й природа нероздільні, що світ природи існує не лише для наукового вивчення та практичної діяльності людини, а є й джерелом естетичної насолоди та милування.

Це і наштовхнуло мене на вибір саме такої теми «Нестандартні заняття-мислення серед природи на уроках читання».

Мета статті – розкрити значення уроків серед природи для формування читацьких умінь учнів початкових класів та проаналізувати особливості їх організації й проведення.

Великий педагог В. О. Сухомлинський сказав: «Людина була і завжди залишиться сином природи, і те, що ріднить її з природою, повинно використовуватись для її прилучення до багатств духовної культури. Світ, що оточує дитину, – це, насамперед, світ природи з безмежним багатством явищ та невичерпною красою. Я бачу виховний сенс у тому, щоб дитина бачила, розуміла, відчувала, переживала, осягала велику таємницю життя в природі...» [6, с. 12].

Спадщину В. Сухомлинського вивчало чимало науковців і серед них слід виділити А. Богуш, І. Зязюн, В. Кузя, Н. Ничкало, О. Савченко, М. Сметанського, О. Сухомлинську, М. Ярмаченка, І. Наливайка, О. Сараєву, І. Суржикову, Г. Ткаченко, Т. Будняк та ін. Проблемою навчання читання займалися С. Бондаренко, Г. Гракін, Л. Добраєв, І. Неволін, Н. Скрипченко. Педагогічна цінність уроків мислення серед природи проаналізована на сторінках преси Л. Стахів, Г. Сухоруковою, Л. Боднар та ін.

Одне з найважливіших завдань школи, вказував В. О. Сухомлинський, – «навчити користуватися знаннями. Якщо набуті уміння і навички тільки засвоюються і не застосовуються на практиці, навчання поступово виходить зі сфери духовного життя дитини, неначе відділяється від її інтересів і захоплень» [2, с. 7-8].

Я вважаю, що в наш час творча спадщина В. О. Сухомлинського є великим скарбом у допомозі педагогу в роботі з дітьми. Саме тому використовую у своїй практиці надзвичайно цікавий елемент – уроки «Під голубим небом».

Велику увагу Василь Сухомлинський приділяв читанню на природі. Він вважав, що це потрібно робити саме на природі або в спеціально відведеній кімнаті. Дітей має оточувати щось казкове, щоб під час читання вони могли відчувати себе героями історії. Саме книга допомагає поринути у світ неймовірних пригод, розвивати їхнє зв'язне мовлення. Завдяки книзі ми можемо пробудити в дітях любов до природи, до Батьківщини, рідного краю, виховати їх добрими, ввічливими та чесними людьми [2, с. 156].

Основна мета «уроків серед природи» – навчити дітей думати, пізнавати радість спілкування з природою, з усім живим, що є в довкіллі, прищеплювати дітям навички раціонального природокористування, виховувати почуття господаря рідної землі [1, с. 12-15].

Ефективність методики дозволяє стверджувати, що учні, перебуваючи на природі, не лише виховуються естетично: природа знімає стреси, викликає приплив сил, піднімає настрій.

На мою думку, одним із шляхів зацікавлення дітей у читанні є нестандартні заняття «уроків серед природи».

На початкових етапах розвитку мислення однією з форм пізнавальної діяльності є слово, адже «через слово педагог бачить, як підходить дитина до живого джерела мислення – природи» [3, с. 134].

Упроваджуючи у практику свій задум, В. О. Сухомлинський для 6-річних учнів проводив «уроки під блакитним небом», «уроки мислення серед природи», «подорожі до джерел думки і рідного слова», щоб закони мислення вперше розкривалися не перед класною дошкою, а серед луків, полів, біля річки, у шкільному садку.

Наша школа знаходиться у мальовничому куточку України в селі Калайдинці. Ми маємо можливість проводити уроки серед природи. Тобто йдемо на природу поза межі села: в ліс, до ставка, в поле, парк. Довкола села цікавих місцин є дуже багато.

Технології таких уроків дуже відрізняються від звичайних уроків та навчальних екскурсій. Вони приносять дітям емоційно-образне поняття про природу.

Наприклад, урок-милування на тему «Чарівниця осінь».

На уроках проводжу різні вправи для розвитку техніки читання:

Вправа «Вітання природі»

- Так як працювати ми будемо під відкритим небом на природі, то зробімо їй комплімент.

Осінь нині нас чарує,
неповторна, чарівна.
Різні барви нам дарує
і дивує нас вона.

Вправи на дихання.

- Чим пахне осінь? (довгий вдих і видих). Вдихніть її аромат (секундне дихання).

- Восени особливо приємно, закутавшись у теплий плед, насолоджуватися ароматним чаєм і згадувати яскраві миттєвості літа (уявляємо, що п'ємо чай).

- Охолодіть і скуштуйте його (подути на чай). Додайте до чаю смачного варення або ароматного меду. Посмакуйте ним (поцокати язичком). Чаю скуштували і продовжуємо далі.

Вправа «Стежкою до казки»

- Знайдіть, де причаїлася казка?

Казки – це цінний матеріал для вивчення природи, рідної мови, історії рідного краю. Діти збагачують свою мову, знання, стають більш допитливими.

Також користуюся вправами на підвищення інтересу до навчального матеріалу:

- «Вхід в урок»
- «Дивуй!»
- «Відстрочена відгадка»
- «Приваблива мета»
- «Лови помилку!»
- «Питання до тексту»
- «Опитування по ланцюжку»
- «Естафета»

Піднести дитяче сприймання на належний емоційно-образний рівень допомагають завдання оцінно-творчого характеру: музичні – послухати «Осінні нотки», словотворчі – скласти казку на тему «Красуня осінь», робота з природним матеріалом «Осінні квіти», а також активні форми емоційно-естетичного пізнання навколишнього світу: ігри, змагання, хто нарахує найбільше відтінків жовтого кольору, конкурс на кращу «Осінню прикрасу», трудові справи (наприклад, почистити джерельце).

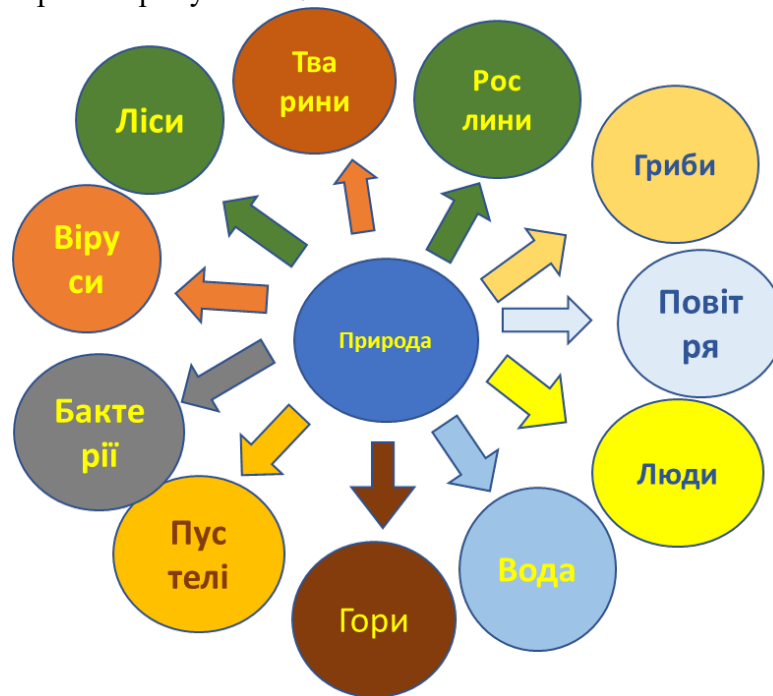
Ці уроки читання, проведені надворі, принесуть більше користі, ніж той же урок у класі, навіть якщо на природі не вдасться дотриматись всіх пунктів плану уроку. Звичайно, такі уроки проводжу не часто. Один-два рази на місяць, при хорошій погоді.

Під час цих занять діти зможуть побігати, порадіти сонечку, доторкнутися та притулитися до стовбура дерева, відчути запах лісу, почути його звуки, насолодитися блакитними небесами, поспостерігати за хмарами,

а якщо вести себе тихо, то можна простежити за птахами, комахами, звірами. Вчителю потрібно бути особливо уважним до поведінки і вчинків дітей. Ніщо не може сховатись від пильного погляду: ні зламана гілка, ні зірваний листок, ні розтоптана квітка, ні спійманий метелик. Також у таких випадках набагато сильніше, ніж окрик чи нотація, впливає на малюків казка, адже через казку, фантазію, гру, через неповторну дитячу творчість – несхибний шлях до серця дитини, як стверджував В. О. Сухомлинський [4, розділ 4].

Так, на уроці позакласного читання запропонувала дітям стати автором своєї книги «Лісовий дуб». Ми виходимо на галявину біля школи, де росте старий дуб.

На першій сторінці книжки записали слова, які асоціюються зі словом «Природа». Вправа «Грунування».

Прочитавши оповідання В. Сухомлинського «Дуб під вікном» (<https://derevo-kazok.org/dub-pid-viknom-vasil-suhomlinskij.html>) та провівши бесіду, пропоную на другій сторінці книжки закінчити вислів «Не вирубуйте дерева, тому що...».

На третій сторінці – скласти і записати сенкан про це дерево:

Дуб
Сильний, могутній.
Росте, мріє, оберігає.
Дуб стоїть на варті своєї землі –
Воїн

Пропоную дітям послухати, про що може розповісти це могутнє дерево:

Притуліться вушком до стовбура, обніміть дерево. Чуєте, як він шепоче. Можливо, він розповідає вам про себе.

У давнину слов'яни вважали, що дубові гаї є житлами богів. Тому кремезні дерева заборонялося вирубувати, їх турботливо огороджували.

Декілька старих дубів ростуть і на території Калайдинцівської громади. Ми знаходимося біля одного з п'яти дерев. Йому майже 150 років. Із сивої давнини шлють нам свій привіт ці сторожеві велетні. Вони пам'ятають повільні довгі чумацькі обози, стрімкі, як вітер, козацькі загани й гомінкий дитячий сміх малечі, яка пасла біля них гусенят. Увесь свій вік вони чатують на варті спокою своєї землі. І хто знає, можливо, тримають вони у своєму стовбурі обломок білогвардійської шаблі з громадянської війни чи кулю фашистських загарбників з років Великої Вітчизняної. І зараз, дякувати Богу та ЗСУ, до них не дотягнулася кістлява лапа російського двоголового орла.

На закінчення проводжу гру «Як зберегти природу»:

- Якщо ти не збираєш великих букетів – сплесни у долоні над головою.
- Якщо ти ніколи не залишаєш сміття у лісі, на березі річки – тупни ногою.
- Якщо ти хочеш більше знати про природу навколо тебе – підними руку.
- Якщо ти допоміг якійсь тваринці – простягни руку вперед.
- Якщо ти переконаний, що кожній людині необхідно піклуватися про природу, все живе – простягни свою руку сусідові.
- Так, як ви дружно взяли за руки, закликаю вас, бути єдиними у прагненні зберегти нашу природу!

То ж рости і красуйся, лісовий велетню, даруючи людям радість!

Уроки на відкритому повітрі не обмежуються лише природою. Для нас вони почали означати набагато більше: навчання в бібліотеці, на шкільному майданчику, в шкільному музеї, у саду, у лісі, на ставку.

Так вчитель відкриває дітям віконечко у світ краси рідної природи.

Працюючи за В. Сухомлинським, вчу дітей любити природу, спілкуватися з нею, описувати її, жити за законами природи. Тоді дитина не зможе пройти повз квітку, яка тільки-но зацвіла, буде нею милуватися, але не зірве її. Завжди зверне увагу на те, що в цьому році чомусь дуже багато метеликів літають над клумбами. Бо тільки зацікавлення викликає допитливість, тільки милування породжує найдобріші почуття, бажання зберегти, допомогти, примножити.

В. О. Сухомлинський наголошував на значенні нестандартних форм у навчальному процесі. Він говорив про необхідність використання творчих видів роботи для того, щоб викликати інтерес до знань в учнів. «У багатьох розумних від природи, обдарованих дітей і підлітків інтерес до знань пробуджується лише тоді, коли їх рука, кінчики пальців включаються в творчу працю» [5, с. 310].

Обов'язково на уроках потрібно враховувати особливості кожного учня. Тому завдання треба розробляти так, щоб кожен школяр був активним

учасником освітнього процесу: для більш сильних учнів – одне завдання, для менш активних – інше, але працювати повинні всі.

Висновки. Вивчаючи педагогічну спадщину В. Сухомлинського, переконуємося в тому, що це цінні теоретичні та практичні знання, які слід упроваджувати в освітній процес НУШ, бо це школа радості, школа, яку діти відвідують із задоволенням; школа, яка дає дітям не тільки знання, а й вчить їх застосовувати вивчене в повсякденному житті. Проведені «уроки серед природи» розвивають зв'язне мовлення, словесну творчість, збагачують словниковий запас дитини. Такі уроки відкривають для кожної дитини своє віконце в широкий світ.

Список використаної літератури

1. **Бондар Л.** Уроки мислення серед природи у педагогічній спадщині В. О. Сухомлинського. *Початкова школа*. 2005. № 9. С. 12-15.
2. **Бех І.** Життя як цінність у культурно-виховній інтерпретації В. О. Сухомлинського. *Рідна школа*. 2007. № 1. С. 7-8.
3. **Сухомлинський В. О.** Серце віддаю дітям. Вибрані твори в п'яти томах. К., 1977. Т. 3. 282 с.
4. **Естетичне** виховання на уроках української мови в початкових класах. Уроки «Під голубим небом» (дипломна робота).
5. **Сухомлинський В. О.** Сто порад учителям. К., 1988. 310 с.

Сліпич В. Б. Нестандартні заняття-мислення серед природи на уроках читання

У цій статті розкрито питання про творчу спадщину В. Сухомлинського, яку слід активно використовувати в освітньому процесі початкової школи для того, щоб викликати в учнів інтерес до знань, розвивати любов до читання. Адже сьогодні перед українською школою й учителем стоїть важливе питання перетворення навчання в цікавий, захопливий процес пізнання дитиною навколишнього світу.

Ключові слова: «уроки серед природи», емоційно-образне поняття, читання на природі, радість спілкування з природою, казка, спадщина В. Сухомлинського.

Slipych V. Non-Standard Lessons – Thinking Among Nature in Reading Lessons

In this article the question of the creative heritage of Sukhomlynskiy which is actively used in the educational process of primary school in order to attract students attention and develop a love of reading is revealed after all, it's an the important question for teachers and students to transform education into exciting process of learning about the world around a child.

Key words: «lessons among nature», emotional and figurative concept, reading among nature, joy of communication with nature, fairy tale, heritage of V. Sukhomlynskiy.

*Стенура Тетяна Анатоліївна,
учитель початкових класів,
спеціаліст вищої кваліфікаційної категорії,
учитель-методист Лубенської загальноосвітньої школи
I-III ступенів №2 Лубенської міської ради
Полтавської області*

РАДІСТЬ НАВЧАННЯ: СУЧАСНІ ЗАСОБИ І МЕТОДИ НАВЧАННЯ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ

Актуальність даного дослідження зумовлена новими вимогами суспільства до освіти, однією з яких є формування особистості, що спроможна ухвалювати неординарні рішення й ефективно налагоджувати взаємини у реальності. Активність, самостійність, творчість, здатність адаптуватися до стрімких змін – це риси особистості, формування яких потребує реалізації нових підходів до процесу навчання.

Ідеалом для сучасного навчання є особистість із розвинутою пам'яттю, гнучким розумом, зі швидкою реакцією на все нове, з повноцінними, розвинутими потребами подальшого пізнання світу, з доскональними орієнтувальними навичками й творчими здібностями.

Нині учні потребують не лише ґрунтовних знань із предметів, а й високого рівня розвитку різних типів компетентностей [1, с. 7–9].

Цілями статті є допомога вчителям зорієнтуватись у багатстві педагогічного досвіду; можливість обрати для себе найбільш ефективні прийоми та методи роботи з учнями та їхніми батьками; виробити власний стиль педагогічної діяльності, спрямований на реалізацію сучасних освітніх завдань.

Початкова школа – це перша сходинка, на яку стають шестирічні школярі, піднімаючись все вище й вище до знань. Тому так важливо в молодшому шкільному віці закласти в дитині жагу до знань, відчуття шкільного товариства, повагу до старших наставників. Ось чому на вчителів початкових класів лежить особлива відповідальність за подальші успіхи своїх вихованців.

Усім відома істина – *діти початкових класів люблять учитися добре!* І тому, головним завданням учителя є створення умов, що забезпечать дитині успіх у навчанні, відчуття радості від усвідомлення того, що «я знаю», що «я вмю», що «я зможу це зробити».

Англійський учений Е. Стоуенс довів, що учні, які емоційно налаштовані на навчання, досягають значно більших успіхів, ніж ті, яких не заохочували [2, с. 1–2]. Отже, вплив учителя на психологічний клімат у класі дуже великий. Напевно, ніхто не заперечуватиме, що коли діти мають

позитивний настрій, потяг до навчання зростає, якщо ж негативний, то навчання не має успіху.

Упровадження інтерактивного навчання здійснюється шляхом застосування фронтальних і кооперативних форм організації навчальної діяльності учнів, використання інтерактивних ігор та методів, що сприяють формуванню творчої особистості.

Насамперед зазначимо, що термін **«інтерактивна педагогіка»** відносно новий. Його ввів у 1975 р. німецький дослідник Ганс Фріц. Лінгвістичне тлумачення слова, що представлено в іншомовних словниках, свідчить, що поняття *«інтерактивність»*, *«інтерактив»* прийшли до нас з англійської мови. *«Inter»* – взаємодіяти, *«act»* – діяти. **Інтерактивність** у навчанні можна пояснити як здатність до взаємодії. Відповідно, у дослівному розумінні інтерактивним може бути названий метод, у якому той, хто навчається, є учасником. Він говорить, управляє, моделює, пише, малює тощо, тобто не виступає тільки слухачем чи спостерігачем, а бере активну участь у тому, що відбувається [3, с. 34–56]. Інтерактивне навчання – це співнавчання, взаємонавчання, де і учень, і учитель рівноправні учасники освітнього процесу, які беруть на себе відповідальність за результати навчання. *«Виклад матеріалу у вигляді лекцій не найкращий спосіб встановлення контакту з учнями, – пишуть американські педагоги М. Гендель та І. Фіни, – учнів треба залучати до дискусії й спонукати ставити запитання. Якщо вони надто боязкі або не можуть сформулювати запитання, викладач мусить сам ставити запитання й стимулювати обговорення»* [4, с. 1].

Нагромаджений уже сьогодні в Україні та за кордоном досвід переконливо свідчить, що інтерактивні методи сприяють інтенсифікації й оптимізації навчального процесу. На сьогодні в Україні вже відомо й описано чимало методів і прийомів інтерактивного навчання. Важливим є висновок науковців О. Пометун та Л. Пироженко про те, що інтерактивне навчання є сукупністю педагогічних технологій [5, с. 6–10]. Тому їх практичне застосування потребує від учителя насамперед відповідної обізнаності. До того ж, кожен із методів вимагає чіткої покрокової реалізації з обов'язковим прогнозуванням результатів, тобто технологічного підходу, що неможливо без спеціальної фахової підготовки вчителя.

На мою думку, майстерність сучасного вчителя – це його здатність вміло залучити учнів до активної діяльності. Зацікавленість учня, викликана вчителем на уроці, переростає в стійкий інтерес до знань. Проблемою розвитку творчих здібностей молодших школярів шляхом застосування інтерактивних методів я зацікавилася багато років тому.

Як же розвивати творчі можливості? Важливим аспектом ефективного розвитку творчих здібностей є створення необхідних умов. Чим частіше дитина досягає найвищої «планки» успіху, тим успішніше розвиваються її можливості. Із чого ж починати? Із перших днів навчання дитини в школі намагаюся створити ситуацію успіху, підбадьорити учня, що зазнав невдачі,

похвалити навіть за незначний крок вперед. Працюючи над даною проблемою, переконалася, що розвивати творчі здібності можна по-різному. Кожен учитель має знати свої сильні сторони і створити саме свою палітру методів і прийомів роботи.

Урок – це творчість. Уроки намагаюся будувати так, щоб вплинути на почуття і розум дітей, добираючи вправи для стимулювання пізнавальної активності учня. При цьому даю дітям можливість вільно висловлювати свої припущення, а потім критично аналізувати і відбирати правильні відповіді. Головне – не кінцева відповідь, а сам процес розумової роботи, різні варіанти досягнення результату.

Продуктивними в розвитку творчих здібностей учнів є нестандартні уроки: інтегровані, театралізовані, міжпредметні тощо. Як показала практика, діти дуже люблять їх. Відповідальна підготовка, що дає розуміння СВОЄЇ значущості в освітньому процесі, позитивно впливає на емоційний стан дітей, формує дитячий колектив, сприяє створенню довірливих стосунків між учителем та учнем. А, головне, ДОДАЄ ВІРУ ДИТИНИ В СЕБЕ! Адже дитина за своєю природою – дослідник, експериментатор. Вона намагається пізнати цей світ у всьому його розмаїтті. Задовольнити цю природну потребу в пізнанні сучасного світу допомагають інноваційні та розвивальні технології.

Саме вони забезпечують позитивну мотивацію здобуття знань, допомагають активному функціонуванню інтелектуальних і вольових сфер, сприяють розвитку творчої особистості.

Інтерактивні методи навчання для дитини уособлюються в низку правил:

- Кожна думка важлива;
- Не бійся висловитись;
- Ми всі партнери;
- Обговорюємо сказане, а не людину;
- Обдумав, сформулював, висловив;

- Говорить чітко, ясно, красиво;
- Вислухав, висловився, вислухав;
- Наводь тільки обґрунтовані докази;
- Умій погодитись і не погодитись;
- Важлива кожна роль.

Незважаючи на розмаїття нововведень, основною формою організації навчальної діяльності учнів залишається урок. Готуючись до нього, учитель повинен продумати кожен етап, добираючи ефективні методи та прийоми.

Ментальна карта ефективного застосування методів інтерактивного навчання допоможе вчителю детально та старанно спланувати свою роботу.

При систематичному використанні інтерактивних методів роботи в учнів розширюється обсяг сприймання навчального матеріалу, розвивається зорова пам'ять, навички логічного мислення, нарощується швидкість читання, збагачується словниковий запас, виробляється зосередженість під час навчання [1, с. 20].

Розглянемо детальніше «метод рівного навчання» та сторітеллінг. Ці інтерактивні методи передбачають принцип «навчаючи вчуся». Використовуючи його, вчитель спонукає дітей навчатись через передавання своїх знань іншим – однокласникам, батькам вдома.

STORYTELLING (у перекладі з англійської *story* означає історія, а *telling* – розповідати; отже, сторітеллінг – це розповідь історій) – це мистецтво захопливої розповіді та передачі за її допомогою необхідної

інформації з метою впливу на емоційну, мотиваційну, когнітивну сфери слухача.

Сучасні діти відкриті до нового. Вони візуали і практики, готові до постійного навчання. Тому застосування методу буде доречним.

Наш мозок працює за «*принципом асоціацій*». Він порівнює ситуацію та нову інформацію з раніше набутим власним досвідом. Простіше розповісти та запам'ятовувати саме історію, що може підштовхнути до потрібних висновків і навіть вчинків. Такі властивості сторітеллінгу спочатку оцінили в бізнесі керівники компаній, менеджери, журналісти, редактори. А вже згодом педагоги. Таким чином, виникло поняття «*педагогічний сторітеллінг*», що має різновиди:

- класичний сторітеллінг;
- активний сторітеллінг.

За *класичним сторітеллінгом* учитель пропонує реальну ситуацію з життя чи придуману історію, а учні слухають і сприймають. Так учитель на початку вивчення нової теми у формі розповіді може подати нові правила, теорії, закони тощо.

Активний сторітеллінг передбачає діяльність учнів. Учитель пропонує ідею, шаблон, основу події, приклад рішення, початок історії або її закінчення, а учні створюють, доповнюють, деталізують, продовжують, закінчують... Активний сторітеллінг – це чудовий варіант для закріплення знань, коли діти створюють і розповідають нову історію.

Існує ще *цифровий сторітеллінг* – це розповідь, доповнена цифровою візуалізацією [6, с. 5].

Учням 1-х – 2-х класів важко одразу створити історію за встановленими правилами. Тому вчитель повинен запропонувати дітям шаблон створення власних історій.

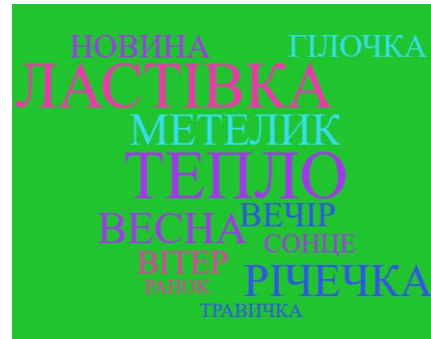
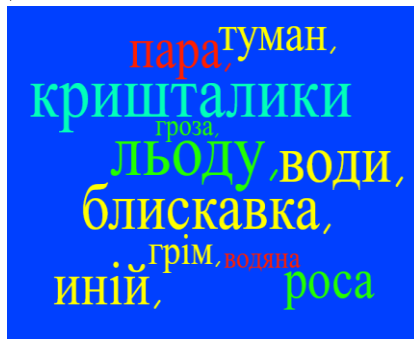

Учителю необхідно звернути увагу учнів, що спочатку має бути *зав'язка*: представлення головного героя, потрібно визначити час, місце, де і

коли відбувається подія. Потім описується **основна подія**: ситуація, яку треба вирішити. І, обов'язково, **розв'язка**: торжество героя.

Учні створюють історію самостійно, а задача вчителя – направляти їх вірним шляхом. Наприклад, на основі слів ГРІМ, БЛИСКАВКА, ГРОЗА, КРИШТАЛИКИ ЛЬОДУ, ІНІЙ, ВОДЯНА ПАРА, ТУМАН, КРАПЛИНКИ ВОДИ, РОСА учням пропонується **оживити неживе**. Створюючи історію з цими героями, учні краще зрозуміють природні явища.

Для створення історій можна використати **гру слів**. Вчитель дає дітям кілька слів і пропонує об'єднати їх в одному сюжеті. Можна використати всі слова або декілька. *Завдання з ускладненням*: використати в одному реченні одразу 2-3 слова. Слова можна подавати у хмарі слів, на кубиках, у формі куща тощо.

Усі історії мають бути спрямовані на емпатію до персонажів, адже часто учні уявляють себе на їхніх місцях. Але вчитель повинен пам'ятати, що НЕ МОЖНА критикувати створені учнями історії, НЕХТУВАТИ віковими особливостями, рівнем інтелектуального розвитку, емоційністю дитини, її фізичним рівнем та духовністю.

Є багато цікавих і ефективних методів і прийомів роботи над розвитком творчих здібностей молодшого школяра, але головне, щоб вони логічно впліталися в урок, утримували увагу дітей, захоплювали роботою, заохочували до творчості кожному дитину.

Висновки. Важлива роль у впровадженні ідей Нової української школи належить учителеві. На моє переконання, сьогодні роль учителя стає роллю одного з партнерів в освітньому процесі. Готуючись до уроку, до нового спілкування з учнями, педагог має пам'ятати, що дуже важливим є інтерес і захопленість самого вчителя, його готовність дивувати і самому дивуватися. «Щоб запалити, потрібно горіти», а запалюють сумління та всебічно розвинена особистість учителя, його душевна щедрість та захопленість професією.

Щоб бути сучасним учителем, необхідно бути сучасним учнем: уміти брати знання, бути комунікабельним, сприймати інновації, постійно турбуватися про саморозвиток як результат самоосвіти. Усвідомлення особистої та суспільної значущості самоосвіти є демонстрацією професіоналізму вчителя, і, як наслідок, формується імідж педагога, його

авторитет серед учнів, батьків, колег. Адже він має допомогти дитині розкрити себе, відшукати свій неповторний талант.

Нові педагогічні знахідки та ідеї стають невід'ємною частиною викладацької діяльності вчителя. Педагогічна практика дає можливість удосконалити, а інколи змінити власну систему роботи, методичні прийоми організації навчальної діяльності, забезпечити високу результативність праці. Сьогодні педагог вільний у доборі методів та прийомів роботи, які допомагають досягти кінцевої мети – це стимулює творчий потенціал учителя, допомагає обрати для себе найбільш ефективні прийоми та методи роботи з учнями та їхніми батьками, виробити власний стиль педагогічної діяльності.

Володіння сучасними методами навчання є важливим елементом загальної культури педагога, підґрунтям, на якому зростає його майстерність. Саме у процесі педагогічної діяльності досвід осмислюється, збагачується, оновлюється, стає надбанням учителя, школи, країни.

Список використаної літератури

- 1. Дмитренко К. А., Коновалова М. В., Семиволос О. П., Бекетова С. В.** Звичайні форми роботи – новий підхід: розвиваємо ключові компетентності: метод. посіб. Х.: ВГ «Основа», 2018. 119 с.
- 2. Балаховська М. І.** Емоційне налаштування на уроці. *Всеосвіта*. URL: <https://vseosvita.ua/library/emocijne-nalastuvanna-na-uroci-450710.html>.
- 3. Бутрім В. Л.** Інтерактивні дидактичні ігри в початковій школі. К.: Шк. світ, 2017. 112 с.
- 4. Навчання в сучасній школі.** Інтерактивні методи навчання. URL: <http://suchasne-navchannya.blogspot.com/2013/11/blog-post.htm>.
- 5. Пометун О. І., Пироженко Л. В.** Сучасний урок. Інтерактивні технології навчання: наук.-метод. посібн. 192 с. URL: <https://docs.google.com/viewer?a=v&pid=sites&srcid=ZGVmYXVsdGRvbWFpbnxubWtwcmlyb2RuaWUwNjYzOTJhYzkyMGNiZjU2ODU>.
- 6. Принцип «Рівний – рівному».** Огляд інтерактивних методів. URL: <http://www.y-peer.kg/peer>.

Степура Т. А. Радість навчання: сучасні засоби і методи навчання молодших школярів

У статті розглянуто методи та засоби сучасної освіти, що покликані принести учневі радість від навчання. Подано матеріал із досвіду роботи вчителя початкових класів, практичні рекомендації щодо його застосування при підготовці та проведенні уроків. Висвітлено основні принципи та напрямки педагогічної діяльності сучасного вчителя, спрямовані на успішне вирішення завдань професійного зростання та формування загальної культури педагога.

Ключові слова: інтерактивна педагогіка, інтерактивне заняття, ментальна карта. «принцип асоціацій», метод рівного навчання, сторітеллінг, педагогічний сторітеллінг, ситуація успіху.

Stepura T. The Joy of Learning: Modern Means and Methods of Teaching Younger Students

The article examines the methods and means of modern education, which are designed to bring joy to the student from learning. Material from the work experience of a primary school teacher, practical recommendations for its application in preparing and conducting lessons are presented. The main principles and directions of the pedagogical activity of a modern teacher, aimed at successfully solving the tasks of professional growth and the formation of the general culture of the teacher, are highlighted.

Key words: interactive pedagogy, interactive class, mental map «principle of associations», method of equal learning, storytelling, pedagogical storytelling, situation of success.

РОЗВИТОК ПРИРОДНИЧО-МАТЕМАТИЧНОЇ ТА ТЕХНОЛОГІЧНОЇ ГАЛУЗЕЙ ОСВІТИ

*Білан Руслан Олексійович,
учитель біології, спеціаліст вищої
кваліфікаційної категорії, учитель-методист
Лубенської загальноосвітньої школи
I-III ступенів №2 Лубенської міської ради
Полтавської області*

МЕТОДИ МОДЕЛЮВАННЯ У ВИРІШЕННІ ПРОБЛЕМНИХ ПИТАНЬ НА УРОКАХ БІОЛОГІЇ ЯК МЕХАНІЗМ НАВЧАЛЬНО-ПІЗНАВАЛЬНОЇ МОТИВАЦІЇ УЧНІВ

Головною силою, що рухає дидактичний процес, є мотивація, адже продуктивність праці учнів залежить від інтересу до навчання.

Проведений аналіз ефективності різних методів, прийомів та технологій навчання біології показує, що проблемний метод навчання є одним із найефективніших методів, який сприяє підвищенню якості знань учнів, їхньої творчої зацікавленості та активності на уроках. Відомий американський актор Мілтон Берл говорив: «Якщо можливість не стукає, побудуйте двері». Суть цієї думки для нас полягає в наступному: «Мислення починається тоді, коли людина відмовляється від прямого досягнення мети, а шукає засоби досягнення мети». Ми самі невпинно до цього йдемо і передаємо цей досвід своїм учням.

Проблема активізації пізнавального інтересу учнів на всіх етапах розвитку освіти була однією з актуальних, оскільки інтерес є необхідною умовою формування розумових якостей особистості.

В умовах сьогодення перед школою, разом з вимогами дати учням глибокі й міцні знання, стоїть завдання сформувати в них такі вміння та навички, які допоможуть їм самостійно опанувати нові знання та способи дії. Якість підготовки учнів залежить не тільки від глибини засвоєння теоретичних знань, практичних умінь та навичок, але й від розвитку їх творчих здібностей. Реалізації цього завдання сприяє впровадження в освітній процес активних методів навчання, одним із яких є проблемно-розвивальне навчання. Саме вони і є предметом даного дослідження.

Мета статті: представити продуктивний педагогічний досвід, спрямувати подальшу професійну діяльність педагогів на активне використання сучасних технологій в освітньому процесі.

Пошуки моделей, які дозволяли б навчати критичного, продуктивного мислення, привели до створення проблемного навчання – одного з видів навчання, заснованих на використанні евристичних методів – спеціальних методів, використовуваних у процесі відкриття нового. У пошуковий процес втягуються і тим самим активізуються знання та аналітичні вміння, наявні в учнів. Повною мірою проблемне навчання отримало розробку в ХХ столітті, зокрема, в педагогіці Джона Дьюї, який виступив із критикою словесної, книжкової школи, що дає дитині готове знання. Дьюї запропонував модель навчання, де вчитель організує діяльність дітей, у ході якої вони вирішують проблеми й отримують необхідні їм знання, навчаючись ставити завдання, знаходити рішення, застосовувати отримані знання [1, с. 96].

Стрімке проникнення інформаційно-комунікаційних технологій в життя людини та перенавантаження інформаційними потоками вимагають від сучасної освіти прийняття нових технологій, зміни способів навчання, способів подання навчальної інформації й запровадження нових технологій навчання, які були б ефективними в умовах сьогодення. Інформаційна насиченість сучасного світу вимагає спеціальної підготовки та певної адаптації навчального матеріалу перед його поданням учням для того, щоб у візуально доступному для сприйняття вигляді надати основні або необхідні відомості, які будуть зрозумілими, легкодоступними та легкозасвоюваними [2, с. 5].

Для розв'язання проблемної ситуації одного уявлення й базових знань достатньо, але для цього потрібно мати високу внутрішню мотивацію. Не всі учні будуть виявляти активність і можуть втратити пізнавальний інтерес до предмета. Я досить довгий час працюю за технологією проблемного навчання, і на даний час одним із найефективніших методів, що спонукає учнів до навчання, вважаю створення візуальних моделей для розв'язання проблемних питань.

Моделювання біологічних систем відносять до активних методів навчання. Воно полягає в уявному або практичному створенні учнями моделі біологічного об'єкта – біогеоценозу, агроценозу, клітини, системи органів, організму тощо. Використання цього методу спонукає школярів до пошуку, часто вимагає різноманітних практичних дій [3].

Отже, від педагогічних ідей Джона Дьюї до сьогодення технологія проблемного навчання залишається найефективнішим підходом до вивчення наук у школі. А для підвищення продуктивності праці учнів потрібно знаходити методи, які збуджують інтерес до навчання.

Одним із сучасних ефективних прийомів застосування комп'ютерних технологій, спрямованих на досягнення мети навчання, є використання елементів комп'ютерного моделювання явищ і процесів оточуючої дійсності [4].

То що ж таке модель? Модель, у буквальному значенні, означає відтворення предмета в зменшеному або збільшеному вигляді, схему, зображення або опис якого-небудь явища або процесу в природі й

суспільстві. Моделі класифікують за різними типами ознак. Наприклад, виходячи з того, із чого вони зроблені, розрізняють моделі предметні, знакові й ігрові.

Моделі в біології застосовуються для моделювання біологічних структур, функцій і процесів на різних рівнях організації живого: молекулярному, клітинному, органно-системному, організмівому, популяційно-видовому, біогеоценологічному.

Моделювання біологічних систем відносять до активних методів навчання. Воно полягає в уявному або практичному створенні учнями моделі біологічного об'єкта – біогеоценозу, агроценозу, клітини, системи органів, організму тощо. Використання цього методу спонукає школярів до пошуку, часто вимагає різних практичних дій.

У навчанні біології застосовують, в основному, матеріальні моделі. Це муляжі плодів, гербарій рослин, моделі квіток, мозку тварин, органів людини. А ось якщо створювати 3D моделі на екранах своїх пристроїв – це викликає задоволення у будь-кого, так як віртуальні моделі більш яскраві, їх можна змінювати та вони можуть створювати гібридну реальність. MicrosoftPaint 3D робить навчання більш наочним, зрозумілим і таким, що запам'ятовується.

До візуальних моделей у вирішенні проблемних питань можна віднести створення інтернет-мемів. Мем – це будь-яка дотепна коротка інформація (фраза, зображення) іронічного характеру, яка відтворює певне ставлення до певних подій чи обставин та поширюється в інтернеті. Вона є ефективним засобом зацікавлення учнів навчальним матеріалом і методом підтримання уваги.

У випадку проблемних ситуацій жартівливі метафоричні вислови про процеси або об'єкти природи дають можливість більш заглибитися у проблему та розвивають порівняльні навички учнів.

Важливою рисою сучасного уроку є активна діяльність учнів. Це насамперед їх активність у навчанні, яка формується в процесі пізнавальної діяльності, це свідомі й цілеспрямовані зусилля дітей. Надзвичайно важливими є практичні роботи. Виконання практичних робіт забезпечує формування умінь застосовувати теоретичні знання на практиці, озброює життєво важливими вміннями. Проблема практичної роботи виникає у послідовності її виконання, тому, зазвичай, учитель дає учням алгоритм дій виконання роботи. Але за допомогою моделей школярі можуть самі створювати схеми послідовності виконання практичної роботи. Тут на допомогу приходять застосунок Jamboard.

Важлива не лише форма проблемних запитань, а й правильна їх постановка. Наприклад: «Якщо качконіс належить до ссавців, то чому він несе яйця?» Учні будуть відповідати, що йому так хочеться або через свою будову.

Запитання слід сформулювати так: «Якщо качконіс несе яйця, то чому він належить до класу ссавців?» Тепер учні шукатимуть ті ознаки, за якими його віднесено до класу ссавців, а не до класу птахів. Це питання можна вирішити, використовуючи ігрові моделі, у командній грі, де всі разом за допомогою простих питань відкривають зображення об'єкта живої природи, склавши пазли.

Учнівська робота будується як пошук і проба засобів вирішення завдання. Тому судження учня, що відрізняється від загальноприйнятого, розглядається не як помилка, а як проба думки. Отже, ідея засвоєння знань включає загальні способи дії. Із них розпочинається освоєння навчального предмета. Потім загальний спосіб дії конкретизується стосовно до окремих випадків. Дотримання принципу послідовності дій дозволяє досягти основної мети навчання – формування системи наукових понять, а також навчальної самостійності та ініціативності. Досягнення мети виявляється можливим тоді, коли знання виступають не як відомості про біологічні об'єкти, а як засіб їх відшукування, виведення і конструювання. Учень навчається визначати можливості та обмеження своїх дій і шукати ресурси їх здійснення. Таким чином, часта постановка перед учнем проблемних ситуацій із використанням та створенням різних комп'ютерних моделей призводить в майбутньому до того, що він не «пасує» перед проблемами, а прагне їх розв'язати, тим самим ми формуємо креативну особистість із критичним та логічним мисленням, завжди здатну до пошуку нових, нестандартних рішень.

Підводячи підсумки, можна виділити те, що реалізація методу моделювання у проблемному навчанні на уроках біології формує життєві компетентності учнів:

- презентацію своїх досліджень українською мовою;
- здатність до абстрактного мислення, аналізу та синтезу;
- здатність генерувати нові ідеї;
- здатність використовувати інформаційно-комунікаційні технології;

- здатність застосовувати щодо міжпредметного кола проблем знання, уміння і навички;
  - здатність продуктивно співпрацювати в групі.
- Тож моє прагнення – навчити учнів бути гнучкими у змінах, легко адаптуватися й уміти навчатися впродовж усього життя.

Список використаної літератури

1. Дьюї Дж. Психологія і педагогіка мислення (Як ми мислимо); пер. з англ. Н. Марак. К., 1999. 489 с. **2. Житеньова Н. В.** Візуальні дидактичні засоби: Створення та використання в освітній практиці: навчально-методичний посібник. Х.: Харківський національний педагогічний університет імені Г. С. Сковороди, 2019. 89 с. **3. Машевська А. С., Єрмейчук Т. М.** Моделювання в біології як засіб підвищення результативності навчально-виховного процесу. *Моделювання в навчальному процесі: матеріали Всеукр. наук.-практ. інтернет-конференції (23–27 лют. 2015 року) / уклад. Н. А. Головіна.* Луцьк: Вежа-Друк, 2015. С. 109–112. **4. Сидорович М. М.** Мультимедійний програмно-методичний комплекс «Віртуальна біологічна лабораторія». *Комп'ютер у школі та сім'ї.* 2006. № 8. С. 13.

Білан Р. О. Методи моделювання у вирішенні проблемних питань на уроках біології як механізм навчально-пізнавальної мотивації учнів

У цій статті розкрито питання про використання ефективних методів навчання за допомогою використання комп'ютерних моделей у проблемних питаннях на уроках біології, що дають можливість створення комфортного психологічного клімату, налаштування учнів на активну і плідну працю. Описано інтеграційний процес ідей Джона Дьюї у сучасну освітню діяльність. Подано алгоритм розв'язання проблемної ситуації на уроках біології з наведенням конкретних прикладів.

Ключові слова: проблемне навчання, метод моделювання, проблемне питання, навчально-пізнавальна діяльність, ігрові моделі, проблема.

Bilan R. Modeling Methods in Solving Problem Questions in Biology Lessons as a Mechanism of Educational and Cognitive Motivation of Students

This article discusses the issue of using effective teaching methods with the help of computer models in problem questions in biology classes, which provide an opportunity to create a comfortable psychological climate, setting students up for active and fruitful work. The process of integration of John Dewey's ideas into modern educational activity with concrete examples is described. An algorithm for solving a problem situation in biology lessons is presented.

Key words: problem-based learning, modelling method, problematic issue, educational and cognitive activity, game models, problem.

*Деркач Лариса Станіславівна,
учитель математики, спеціаліст вищої
кваліфікаційної категорії, учитель-методист
Опорного закладу «Засульський ліцей
Лубенської міської ради Лубенського району
Полтавської області»*

ВИКОРИСТАННЯ ЕЛЕМЕНТІВ STEAM-ОСВІТИ НА УРОКАХ МАТЕМАТИКИ

Перед кожним із нас постає питання: яким буде світ через якихось десять років? Адже, дивлячись, як стрімко розвивається людство, важко передбачити, чи не так? Та саме в цьому світі наші діти житимуть та будуватимуть кар'єру. Чи здатна сучасна школа підготувати їх до цього?

Сьогоднішня освіта – цілеспрямована пізнавальна діяльність людини на отримання знань, умінь та навичок або на їх удосконалення – повинна бути випереджувальною, відповідати тенденціям розвитку суспільства в майбутньому. Із таким завданням покликана справитись STEAM-освіта.

Чому STEAM-освіта така актуальна? Стрімка еволюція технологій веде до того, що незабаром найбільш популярними та перспективними на планеті фахівцями стануть програмісти, ІТ-фахівці, інженери, професіонали в галузі високих технологій і т.д. У віддаленому майбутньому з'являться професії, про які зараз навіть уявити важко, всі вони будуть пов'язані з технологією і високотехнологічним виробництвом на стику з природничими науками. Особливо будуть затребувані фахівці біо-та нано-технологій. Постає питання: як підготувати таких фахівців?

Мета даної статті – проаналізувати сутність STEAM-освіти, поділитися власним досвідом у впровадженні STEAM-освіти під час викладання математики.

Об'єкт дослідження: елементи STEM-освіти, які впроваджують у навчання математики в загальноосвітніх закладах.

Предмет дослідження: методика розвитку впровадження елементів STEAM-освіти у вивченні природничо-математичних дисциплін у загальноосвітніх закладах.

Методи дослідження – освоєння наукової літератури, новітніх педагогічних досліджень і публікацій, їх огляд, аналіз, синтез основних ідей і формулювання цілей дослідження, підсумовування досвіду вчителів та методистів, спостереження за особливостями освітнього процесу в навчальних закладах на практиці та аналіз упровадження елементів STEAM-освіти на уроках математики.

Теоретичні основи STEAM-освіти висвітлено у працях педагогів та психологів (В. Андрієвська, С. Бабійчук, Л. Білоусова, О. Кузьменко,

Н. Морзе, Т. Нанасва, Н. Омельченко, О. Патрикєєва, В. Пікалова, С. Подлесний, Н. Поліхун, І. Сліпухіна, О. Стрижак, О. Тарасов, І. Чернецький, М. Harrison, D. Langdon, В. Means, E. Peters, Burton, N. Morel, J. Confrey, A. House та інших). Більшість науковців зазначають, що STEM-освіта передбачає інтегрований та проєктний підхід, практичну спрямованість. Аналізуючи стан упровадження STEAM-освіти в закладах загальної середньої освіти України, Н. Морзе зазначає, що трансформація освітньої галузі в цьому напрямі передбачає окреслення державної політики, що охоплюватиме такі вектори: професійний розвиток, навчальні програми та систему оцінювання, ІКТ, ресурсне забезпечення та дослідження [6]. В. Андрієвська та Л. Білоусова за основну ідею STEAM-освіти обирають побудову міждисциплінарної основи навчально-пізнавального процесу вивчення конкретних проблемних ситуацій реального життя [1]. О. Кузьменко складовими STEM-освіти називає робототехніку, ІТ-технології та програмування [5]. В. Пікалова пропонує реалізацію STEAM-освіти під час підготовки вчителів математики через завдання проєктно-дослідного спрямування із використанням пакету GeoGebra.

Отже, STEAM-освіта досліджується різнобічно: як педагогічна тема, інноваційна технологія, трансформація освітньої галузі, інтегрований та проєктний підходи, інженерно-технічна освіта та як принцип навчання. Водночас потребує подальшого вивчення питання практичного впровадження STEAM-освіти на уроках із конкретних предметів, що і визначає мету статті.

Навчання – це не просто передача знань від учителя до учнів, це спосіб розширення свідомості і зміни реальності.

Упровадження STEAM-освіти змінить економіку нашої країни, зробить її більш інноваційною та конкурентоспроможною. Адже за деякими даними залучення тільки 1% населення до STEAM-професій підвищує ВВП країни на \$50 млрд. А потреби у STEAM-фахівцях зростають у 2 рази швидше, ніж в інших професіях, тому що STEAM розвиває здібності до дослідницької, аналітичної роботи, експериментування та критичного мислення [8].

Сьогодні, окрім традиційного, існує декілька варіантів терміну STEM:

STEAM = Science + Technology + Engineering + Arts + Mathematics (природничі науки, технологія, інжиніринг, мистецтво, математика).

STREAM = Science + Technology + Reading+writing + Engineering + Arts + Mathematics (природничі науки, технологія, читання + письмо, інжиніринг, мистецтво, математика). Взяті окремо чотири предмети STEM визначаються таким чином:

Наука є вивченням природного світу, в тому числі законів природи, пов'язаних із фізикою, хімією, біологією, а також оперуванням або застосуванням фактів, принципів, концепцій, пов'язаних із цими дисциплінами.

Технологія включає в себе всю систему людей і організацій, знань,

процесів і пристроїв, які входять до створення та функціонування технологічних артефактів, а також самі артефакти, тобто продукти технологічної діяльності.

Інжиніринг є сукупністю знань про дизайн та створення продуктів і способу вирішення проблеми. Інжиніринг використовує поняття науки та математики, а також технологічні процедури та інструменти.

Математика вивчає закономірності і взаємозв'язки між величинами, цифрами та формами. Математика включає теоретичну і прикладну математику. Раннє залучення учнів в STEM може підтримати не лише розвиток креативного мислення та формування компетентності дослідника, а й сприяти кращій соціалізації особистості [1].

STEM-освіту часто називають «навчанням навпаки». Ланцюжок «від теорії до практики» у STEAM зазвичай зворотний: спочатку – гра, придумування та майстрування пристроїв і механізмів, а вже потім, у процесі цієї діяльності, – опанування теорії і нових знань. Найбільша перевага STEAM-освіти в тому, що вона допомагає опанувати нові знання не відокремлено, а за допомогою інтеграції всіх п'яти дисциплін у єдину систему навчання. Ми живемо у світі, який не розділено на окремі дисципліни чи предмети, тому й дітям важливо бачити його цілісним. Сьогодні діти отримують фрагментарні знання, які можна порівняти з пазлами. І лише у небагатьох учнів ці «пазли» складаються в єдину «картину» світу.

STEAM-освіта за допомогою практичних занять демонструє дітям можливість застосування науково-технічних знань в реальному житті. На кожному уроці учні планують, розробляють моделі сучасної індустрії. Створюють проекти, намагаються запропонувати власну модель. Аналізують, роблять висновки, пов'язують її з життєвими ситуаціями, із власним досвідом. Це дає їм можливість бути більш упевненими у власних можливостях, навчитися йти до власної мети, долати перешкоди, перевіряти свою роботу багато разів, але не зупинятися перед перешкодами.

Ліпше один раз спробувати, ніж сто разів почути. Ця прописна істина «працює» і в школі: хоч як не вчи теорію, а на полиці розставляє все практика. У цьому й полягає секрет ефективності проєктного навчання. Учень, який виконує проєкт, має змогу досліджувати і робити власні відкриття, а головне – розвиватися саме у тому напрямі, який йому цікавий.

Працюючи в групах, учні вільно висловлюють власну думку, відстоюють її, вчать правильно формулювати та презентувати свою роботу. Чим більше вони займаються практичною роботою, тим більше розкривають власні здібності та більше проявляють зацікавленість до технічних дисциплін. Це дає можливість правильно вибрати майбутню професію, навчитися розуміти складну термінологію, підготуватися до сприйняття життя.

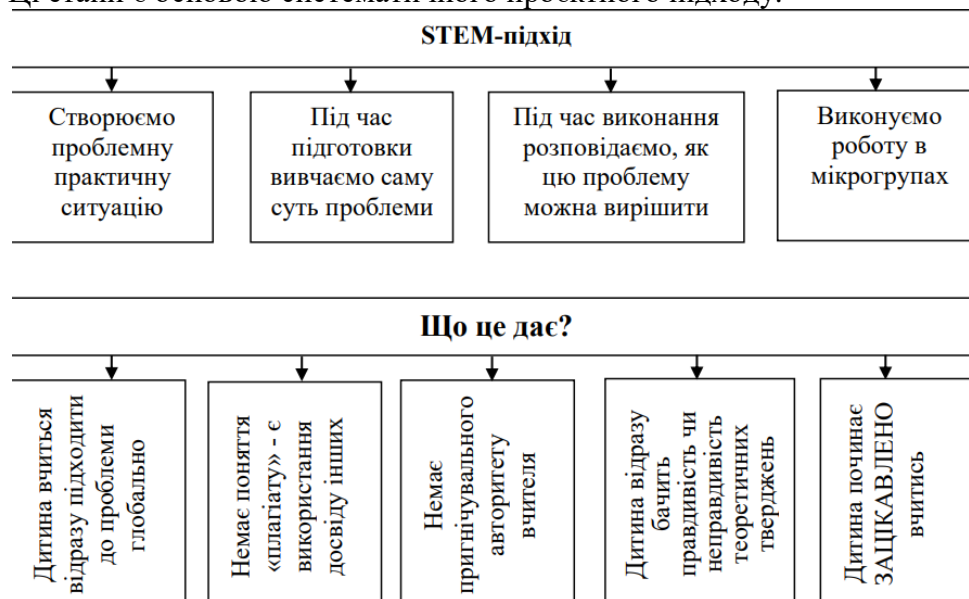
Багато вчителів помилково вважають, що якщо на уроці буде вестися наукове викладання матеріалу з застосуванням математичного апарату та

комп'ютерних технологій, то воно вже буде відповідати принципам STEAM-освіти. Насправді, в основі STEAM-навчання лежить ідея, що учень від бажання зробити конкретний практичний продукт приходять до необхідності вивчення теорії, в тому числі і підвищуючи свій рівень володіння математичним апаратом і комп'ютерною грамотністю і застосовуючи певні технологічні прийоми. У цьому сенсі ідея перевернутого навчання добре узгоджується з принципами STEAM-освіти [5].

Упровадження STEAM-технологій передбачає інтегрований підхід до навчання, поєднання змісту різних предметів. Інтегроване навчання використовує нову концепцію освіти так, щоб учні бачили зв'язок між різними предметами, могли реалізувати здобуті знання, мали можливість для практичного застосування цих знань у житті. Навчання за принципами STEAM-освіти передбачає проходження учнями таких етапів:

- постановка проблеми,
- обговорення поставлених завдань,
- дизайн,
- структура,
- тестування та удосконалення [6].

Ці етапи є основою систематичного проектного підходу.

Таблиця 1. Схема реалізації STEM-підходу

Кожен учитель хоче, щоб його учні вчилися із зацікавленістю. Яким чином цього досягти на уроках математики?

1. Якомога частіше показувати взаємозв'язок математики з життям. Розв'язуючи на уроках математики задачі прикладного характеру, учень отримує факти важливості математики для науки і повсякденного життя. Однією із STEAM-технологій навчання математики є використання прикладних задач. Це можуть бути задачі про магазин, банк, пам'ятки

архітектури; це задачі біологічного змісту про розмноження бактерій, ріст популяцій комах; хімічного змісту про утворення розчинів, швидкість ходу хімічної реакції; фізичного змісту про швидкість руху автомобіля, виконану роботу, силу струму тощо.

2. Проведення практичних робіт. Під практико-орієнтованими завданнями розуміють завдання, умови яких є описом ситуацій із повсякденного життя учнів. Прикладом таких завдань можуть бути завдання на складання текстових задач після проведення виробничих екскурсій; практичні роботи, пов'язані з безпосереднім вимірюванням, спостереженням, збором необхідної інформації; задачі на купівлю товарів, оптимізацію витрат тощо. Можна запропонувати п'ятикласникам такі завдання: «Обчисліть площу класної кімнати, виконавши необхідні вимірювання», «Обчисліть довжину плінтуса, необхідного для оздоблення класної кімнати. Скільки вимірів необхідно зробити, враховуючи, що кімната має форму прямокутника?», «Визначте довжину власного кроку та виміряйте кроками довжину і ширину спортивного майданчика біля школи. Якою буде його площа в кроках? У сантиметрах?».

3. Проведення графічних робіт. Вони дають можливість повніше й більш свідомо засвоїти математичні залежності між величинами, ознайомитись із вимірювальними й обчислювальними приладами та їх застосуванням на практиці, навчитися проводити вимірювання та обчислення з певною точністю тощо.

4. Можна практикувати проведення пленерних уроків – це урок, проведення якого передбачається не в класі, а просто неба або у докїллі, щоб вчитися бачити, слухати і розуміти навколишній світ. На таких уроках можна вдало пов'язати теорію з практикою та реальним життям. Прикладом може бути урок-екскурсія в 5 класі на тему «Периметр і площа прямокутника», яку можна провести на пришкільній території. Головна мета уроку – спостереження за предметами, явищами, процесами, що вивчаються, та використання теоретичних математичних знань на практиці.

5. Використання на уроках моделей, які учні виготовляють самостійно із підручних матеріалів, дозволяє не тільки розвивати просторову уяву, а й сприяє покращенню предметно-перетворюючої діяльності. Із задоволенням учні «відкривають» для себе геометрію, якщо використовувати на уроках папір. Згинання аркуша паперу – найпростіша операція, яка не потребує жодних особливих навичок, крім уяви. А чого варті дерев'яні палички, за допомогою яких можна створити модель будь-якого многогранника.

6. Для розвитку дослідницької компетентності учнів при вивченні математики доцільно використовувати такий потужний інструмент як GeoGebra. Дане інтерактивне середовище, засноване на принципах динамічної геометрії та комп'ютерної алгебри, призначене для створення динамічних моделей.

7. Особливою формою наскрізного STEAM-навчання є інтегровані уроки, які спрямовані на встановлення міжпредметних зв'язків.

Цілеспрямовані змістовні інтегровані уроки встановлюють міцні зв'язки між навчальними дисциплінами, вносять новизну в традиційну систему навчання, допомагають учням зрозуміти важливість вивчення основ наук як єдиної системи знань. Зокрема, можна провести у 9 класі інтегрований урок геометрії та мистецтва на тему «Центральна та осьова симетрія», а у 8 класі – алгебри та фізики «Степінь з цілим від'ємним показником», у 6 класі – з математики, біології, географії на тему «Відсотки» і т.д.

Отже, розглянувши питання «Упровадження елементів STEAM-освіти на уроках математики», можна зробити наступні **висновки**:

- STEAM-освіта – це інтеграція п'яти дисциплін (природничі науки, технологія, інжиніринг, математика, мистецтво) в єдину схему навчання;
- упровадження принципів STEAM-освіти в навчальний простір сприяє створенню принципово нової моделі навчання з новими можливостями як для вчителів, так і для учнів;
- за інтеграцією природничих наук майбутнє, бо вона найкращим чином сприяє формуванню необхідних компетенцій в учнів, інтегроване навчання цілісно забезпечує пізнавальну спрямованість особистості, створюючи умови для самореалізації особистісного потенціалу та саморозвитку;
- використовуючи міждисциплінарний підхід, практичну спрямованість, дослідницько-проектну діяльність під час проведення занять, орієнтуючись у своїй діяльності на концепції STEAM, ми зможемо побудувати сучасне, економічно стабільне, із високим рівнем технологізації, розумне та щасливе суспільство.

Отже, застосування STEM-технологій сприяє розвитку навичок критичного мислення та пізнавальних інтересів учнів, спонукає виявляти уяву та творчість, підвищує активність учнів.

Список використаної літератури

1. Андрієвська В. М., Білоусова Л. І. Концепція BYOD як інструмент реалізації STEAM-освіти. *Фізико-математична освіта: науковий журнал*. 2017. Вип. 4 (14). С. 13–17.
2. Бабійчук С. STEM-освіта у США: проблеми та перспективи. *Педагогічний часопис Волині*. 2018. №1 (8). С. 12–17.
3. Доценко С. О., Гавриш І. В. Еврика. 4 клас: навч. посіб.: зошит з друкованою основою: у 9 ч. Ч. 1. Харків: Інтелект України, 2018. 16 с.
4. Колток Л., Іваник Н. Упровадження STEM-освіти в освітній процес нової української школи. *Актуальні питання гуманітарних наук: міжвузівський збірник наукових праць молодих вчених Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка*. 2020. Том 3, №27. С. 133–136.
5. Кузьменко О. Сутність та напрямки STEM-освіти. Наукові записки. Сер. «Проблеми методики фіз.- мат. і технол. Освіти». Час. КДПУ, 2017. Вип. 9. С. 188–190.
6. Морзе Н. В., Нанаєва Т., Омельченко Н. О. STEM в освіті : навч. посіб. Київ, ACCORD GROUP. 2018. 116 с.
7. Пікалова В. Реалізація STEAM-освіти в проєктній діяльності майбутнього вчителя

математики. Електронне наукове фахове видання «відкрите освітнє е-середовище сучасного університету». 2020. Вип. 9. С. 95–103. URL: <https://doi.org/10.28925/2414-0325.2020.9.8>.

8. Подлесний С. В., Тарасов О. Ф. Актуальність використання STEM-STEAM-STREAM-технологій в сфері інженерно-технічної освіти для сталого розвитку економіки України. *Вісник ВПІ*. 2019. Вип. 2. С. 123–131. **9. Поліхун Н. І.,** Сліпухіна І. А., Чернецький І. С. Педагогічна технологія STEM як засіб реформування освітньої системи України. *Освіта та розвиток обдарованої особистості*. 2017. №3. С. 5–9.

Деркач Л. С. Використання елементів STEAM-освіти на уроках математики

У статті розглянуто актуальну проблему вдосконалення системи освіти, а саме застосування концепції STEAM, як інноваційного підходу, що представляє сьогодні предмет масового інтересу й дослідників, і педагогів-практиків. Завдяки STEAM-освіті у вчителя з'являється можливість розвивати учнів відразу у декількох предметних областях – інформатики, фізики, технології, інженерії, мистецтва та математики. Обґрунтовано необхідність упровадження концепції STEAM-освіти, яка продовжує реалізацію ідей STEM, що викликано переходом суспільства в цифрову епоху.

Ключові слова: STEAM/STEM освіта, проектний підхід, міжпредметні зв'язки, прикладні задачі, практико-орієнтовні завдання.

Derkach L. Using Elements of STEAM-Education in Maths

The article discusses the actual problem of improving the education system, namely the application of the STEAM-concept as an innovative approach, which is today a subject of mass interest for both researchers and practicing teachers. Thanks to STEAM education, the teacher has the opportunity to develop students in several subject areas at once – computer science, physics, technology, engineering, art and mathematics. Scientifically justified implementing the concept of STEAM education, which continues the implementation of STEM ideas. It is known that this is caused by the transition of society to the digital age.

Key words: STEAM/STEM education, project approach, interdisciplinary connections, applied tasks, practical orientation tasks.

*Матвієнко Наталія Леонідівна,
учитель фізики та інформатики, спеціаліст вищої
кваліфікаційної категорії, учитель-методист
Лубенського закладу загальної середньої освіти
I – III ступенів №4 Лубенської міської ради
Полтавської області*

ВИКОРИСТАННЯ ІНТЕРАКТИВНОГО СЕРВІСУ WORDWALL НА УРОКАХ ФІЗИКИ

*Сучасний урок – це твір мистецтва,
де педагог уміло використовує всі можливості
для розвитку особистості учня
М. Ебнер-Ешенбах*

Важливу роль у формуванні та становленні підростаючого покоління, у всебічній підготовці дітей до вимог сьогодення відіграє якість отриманих знань, розвиток предметних компетенцій, здатність системно мислити, що гарантує високий рівень їхньої освіченості та конкурентоспроможності. Пріоритетним напрямком розвитку освіти в Україні є оновлення форм, методів організації освітнього та виховного процесу, застосування інформаційно-цифрових технологій, використання інноваційних методів із урахуванням інтеграційних процесів європейського освітнього простору. В умовах реорганізації структури освіти особливо гостро постає питання впровадження у практику нових підходів навчання, здатних забезпечити міцні й ґрунтовні знання учнів, сприяти розвитку творчих здібностей, формувати зацікавлене ставлення учнів до предметів. Як зазначається в Національній доктрині розвитку освіти України у XXI столітті, одним із пріоритетів розвитку освіти є впровадження сучасних технологій, які розширюють можливості учнів щодо якісного формування системи знань, умінь і навичок, їх застосування у практичній діяльності, сприяють розвитку інтелектуальних здібностей до самонавчання, створюють сприятливі умови для навчальної діяльності учнів і вчителя.

На сьогоднішній день досить гостро постає проблема удосконалення методик викладання дисциплін у загальноосвітніх закладах, що має на меті зробити їх більш якісними для забезпечення соціалізації особистості учнів, формування їхньої національної самосвідомості, загальної культури, світоглядних орієнтирів, екологічного стилю мислення, творчих здібностей, дослідницьких навичок і навичок життєзабезпечення, здатності до саморозвитку та самонавчання в умовах глобальних змін і викликів. Тож актуальність обраної теми зумовлена зниженням інтересу учнів до уроків фізики, недостатнім розумінням практичного застосування отриманих знань,

проблемою критичного та логічного мислення, відсутністю навичок роботи в команді.

Перед учителями постає завдання кардинально змінювати підходи до викладання предмету, орієнтуватися на нові інноваційні, цифрові технології та методи, що сприяють підвищенню мотивації до навчання, адже стрімкий розвиток нових інформаційних технологій має значний вплив на виховання підростаючого покоління та їхнє сприйняття навколишнього світу. Застосування технічних засобів навчання та різноманітних гаджетів в освітньому процесі стало потребою сьогодення. Серед українських дослідників, які займаються проблемами застосування в навчальному процесі цифрових засобів та інтерактиву, слід виділити таких: В. Биков, М. Жалдак, С. Раков, В. Кухаренко, Ю. Машбиць, А. Гуржій, Ю. Жук та ін.

Метою роботи є аналіз сучасних інтерактивних ресурсів для створення вправ, ігор та завдань навчального призначення з фізики, визначення їх ролі в освітньому та виховному процесі й створення практичного доробку щодо використання цифрових технологій як засобу для підвищення рівня мотивації учнів, продуктивності уроку, активізації їх пізнавальної діяльності, пробудження творчої активності, посилення інтересу до навчання.

Одним із головних інструментів успіху нової української школи є наскрізне застосування інформаційно-цифрових технологій в освітньому процесі. Сучасний учитель повинен активно використовувати цифровий мультимедійний контент на уроках, щоб зацікавити цифрове покоління учнів. Інтерактивні завдання – невід’ємна частина сьогочасного навчання, що дає змогу отримувати інформацію систематизовано, мобільно та зручно, з використанням інноваційних технологій у навчанні, зокрема, й у процесі вивчення різних дисциплін. Завдяки мережевим технологіям педагог може сформулювати власне інформаційно-освітнє середовище, яке допоможе взаємодіяти з учнями та досягати високих результатів.

На даний час існує велика кількість інтерактивних навчальних ресурсів для створення дидактичних вправ, завдань та ігор. Одним із таких є програма WordWall (стіна слів – англ.) – багатофункціональний інструмент, що допомагає вирішити одне з головних завдань – підвищити мотивацію учнів, активізувати їх пізнавальну діяльність. Дана платформа – хмарний сервіс для організації та підтримки освітніх процесів із безкоштовним відкритим освітнім ресурсом, що містить як представлені в режимі загального доступу готові навчальні матеріали, так і конструктор для самостійної розробки нових інтерактивних навчально-методичних матеріалів.

Середовище Wordwall можна використовувати не лише для створення дидактичних вправ, завдань та ігор, що з легкістю відтворюються на комп’ютері, планшеті, телефоні чи інтерактивній дошці, а й матеріалів для друку. Друкувати заготовки можна з сайту або завантажити у вигляді файлу PDF, а використовувати як додаток до гри чи як окрему вправу. Сервіс

Wordwall є сучасним інструментом для зацікавленості учнів й урізноманітнення власного уроку. Інтерактивні дидактичні ігри доцільно застосовувати для актуалізації опорних знань, узагальнення та систематизації знань, підведення підсумків уроку та рефлексії, контролю знань. Однією з можливостей на платформі є використання готових вправ. Якщо вчитель самостійно не може створити гру, можна використати розробки інших авторів, які є у вільному доступі.

Перше, що потрібно зробити, щоб працювати в програмі, – зареєструватися в сервісі за посиланням <https://wordwall.net>. За замовчуванням інтерфейс англomовний, тож доцільно скористатися браузером із функцією перекладу тексту або в налаштуваннях обрати українську мову. Реєстрація за допомогою облікового запису Google займає пару секунд часу і один клік.

Для створення власної ігри потрібно натиснути кнопку «Створити вправу» й обрати будь-який шаблон: «Відповідники», «Вікторина», «Випадкове колесо», «Сортування за групами», «Анаграма», «Діаграма з мітками», «Літак», «Пошук слів», «Кросворд», «Магніти зі словами», «Групи і команди». Усього понад 33 різноманітних варіанти, з яких певна частина є у вільному доступі. Слід зазначити, що найважчим завданням є не практичне створення вправи, а вдало підібраний зразок.

Важливим є те, що, наповнюючи свою гру матеріалом, у процесі підготовки можна змінити шаблон, без втрати введених даних. Це дає змогу вчителю підібрати найбільш ефективний формат подачі готового продукту для кожного класу або ж для кожного учня індивідуально. До інтерактивних вправ можна добирати різні теми, кожна з яких змінює зовнішній вигляд за рахунок різної графіки, шрифтів і звуку. Також у ході створення гри можна знайти додаткові варіанти, щоб встановити таймер або змінити хід гри.

Матеріали для друку також мають різні варіанти. Наприклад, можна змінювати шаблон, шрифт або розмістити кілька копій на одній сторінці.

Якщо урок проходить в режимі реального часу, то можна відразу прослідкувати результати учнів у виконанні цього завдання. Та, власне, і переглянути результат домашнього завдання з цим сервісом буде дуже легко. Для цього необхідно у посиланні на завдання зазначити, щоб учні вказували свої дані. Учитель бачить активність дітей, таблицю результатів, помилки, кількість спроб кожного учня та загальний рейтинг.

Використання даного сервісу має як свої переваги, так і недоліки. Охарактеризуємо позитивні якості роботи з сервісом.

Переваги:

1. Сервіс має україномовну версію.
2. Зрозумілий інтерфейс.
3. У текстовому редакторі сервісу є можливість використовувати верхні та нижні індекси, символи, математичні формули.

4. Інтерактивна співпраця учителя та учнів на всіх етапах уроку. Використання будь-яких гаджетів (телефонів, планшетів, ноутбуків) дає можливість використовувати усі вправи онлайн.

5. Усі розробки можна інтегрувати у навчальні платформи, соціальні мережі, або надавати доступ до своїх вправ, що робить їх використання надзвичайно актуальним під час упровадження технологій дистанційного навчання.

6. Усі завдання можна розміщувати на веб-сайтах, що дозволяє наповнювати та удосконалювати віртуальне середовище начального закладу.

Було б неправильно не розкрити негативні якості роботи сервісу, хоча їх і не так багато:

Недоліки

1. Безкоштовна версія ресурсу має лише 5 шаблонів завдань.

2. Шаблон «Шибениця», «Удар крота» та тема шаблону «Моторошна» – недоцільні у використанні для учнів навчальних закладів із огляду на їх вік та емоційний стан.

Отже, застосування інтерактивних та цифрових технологій в освіті – наразі одна з найбільш важливих і стійких тенденцій її розвитку. Вони дозволяють інтенсифікувати освітній процес, підвищити якість сприйняття матеріалу, розуміння та засвоєння знань. Переваги інтерактивних дидактичних матеріалів перед традиційними полягають в їх наочності, доступності, креативності, в застосуванні сучасних гаджетів, що сприяє розвитку інтересу, пізнавальної активності, інформаційно-комунікативних компетентностей учнів. Інтернет-сервіси для створення дидактичних ігор та вправ – це нова можливість для вчителів урізноманітнити освітній процес, зробити його цікавим, доступним та ефективним. Функціональність таких завдань дозволяє використовувати їх для актуалізації опорних знань, узагальнення та систематизації знань, підведення підсумків уроку та рефлексії, контролю знань. Можна використовувати індивідуальну форму, групуву чи колективну.

Поєднання на уроках фізики традиційних форм навчання та хмарних технологій, зокрема сервісу WordWall, підвищує ефективність освітнього процесу, активізує увагу учнів, підвищує зацікавленість навчальним предметом.

Як показав мій власний досвід, методика використання електронних інструментів для організації співпраці на уроках фізики значно підвищує зацікавлення учнів предметом і дозволяє вивести сучасний урок на якісно новий рівень: підвищувати статус вчителя; впроваджувати в навчальний процес сучасні технології; розширювати можливості ілюстративного супроводу уроку; використовувати різні форми навчання та види діяльності в межах одного уроку; ефективно організовувати контроль знань, умінь та навичок учнів.

Тож можна стверджувати, що даний ресурс є сучасним інструментом, сучасним знаряддям, яке допоможе вчителю «йти в ногу» з новим поколінням діджиталізованих дітей.

Список використаної літератури

- 1. Бондарчук Т. В.** Компетентнісний підхід під час вивчення фізики та астрономії. *Фізика в школах України*. 2017. №15-16. С. 28-32.
- 2. Бучинська Д. Л.** Використання хмарно орієнтованих технологій для удосконалення професійної діяльності викладача. *Відкрите освітнє е-середовище сучасного університету*. 2016. № 2. С. 120–126.
- 3. Державний стандарт базової і повної середньої освіти, затверджений Постановою КМУ №1392 від 23.11.11 року.** Режим доступу: https://osvita.ua/legislation/Ser_osv/28030/.
- 4. Заболотний В. Ф.,** Мисліцька Н. А., Слободянюк І. Ю. Хмарно орієнтовані технології навчання: навчально-методичний посібник. Вінниця: ТОВ «Нілан-ЛТД», 2020. 144 с.
- 5. Копняк Н. Б.** Створення візуалізації та інфографіки для інтерактивної дошки з навчальною метою: посібник. Вінниця: ТОВ «Нілан-ЛТД», 2015. 164 с.
- 6. Настільна книга педагога.** Посібник для тих, хто хоче бути вчителем-майстром / Упорядники: Андреева В. М., Григораш В. В. Х.: Вид. група «Основа», 2006. 352 с.
- 7. Кузьмінська О.** Забезпечення умов набуття професійної компетентності педагогів в умовах інформаційного суспільства. *Нова педагогічна думка: науково-методичний журнал*. Рівне, 2010. №2. С. 107–111.
- 8. Морзе Н. В.** Як навчати вчителів, щоб комп'ютерні технології перестали бути дивом у навчанні? *Комп'ютер у школі та сім'ї*. 2010. №6. С. 10–14.
- 9. Нанасва Т. В.** Інноваційні освітні програми корпорації INTEL. *Комп'ютер у школі та сім'ї*. 2010. №6. С. 3–5.
- 10. Сервіси** для створення дидактичних матеріалів. Режим доступу: <https://wordwall.net/uk/myactivities>.

Матвієнко Н. Л. Використання інтерактивного сервісу WordWall на уроках фізики

У даній статті з досвіду роботи проаналізовано роль інноваційних, цифрових технологій, що сприяють підвищенню мотивації до навчання учнів. Описано методику впровадження у діяльність учителя фізики інтерактивного сервісу WordWall, охарактеризовано основні можливості даного ресурсу, визначено його переваги та недоліки.

Ключові слова: фізика, сервіс WordWall, навчальні ресурси, інтерактивні вправи.

Matvienko N. Using the WordWall Interactive Service in Physics Lessons

This article, based on work experience, analyzes the role of innovative, digital technologies that help increase students' motivation to study. The method of implementing the WordWall interactive service into the activity of a physics teacher is described, the main capabilities of this resource are characterized, and its advantages and disadvantages are determined.

Key words: physics, WordWall service, educational resources, interactive exercises.

*Мокренко Євгенія Михайлівна,
учитель хімії, спеціаліст вищої
кваліфікаційної категорії,
учитель-методист Лубенської спеціалізованої
школи I-III ступенів № 6 Лубенської міської ради
Полтавської області*

РОЗВИТОК ПРЕДМЕТНИХ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ НА УРОКАХ ХІМІЇ ШЛЯХОМ ВИКОРИСТАННЯ ДІЯЛЬНІСНОГО ПІДХОДУ В НАВЧАННІ

Основним завданням загальної середньої освіти є формування особистості учня, розвиток його здібностей і обдарувань. Новий етап у розвитку шкільної освіти пов'язаний з упровадженням компетентнісного підходу до формування змісту та організації навчального процесу. Необхідно переорієнтування навчання із засвоєння величезного обсягу знань на освоєння компетентностей, необхідних для життя в XXI столітті: уміння критично мислити, працювати в команді, фінансова грамотність, підприємництво, культурна компетентність. Сьогодні актуалізується поняття «діяльнісний підхід». Зокрема, у новому Державному стандарті базової і повної загальної середньої освіти читаємо: «Діяльнісний підхід спрямований на розвиток умінь і навичок учня, застосування здобутих знань у практичних ситуаціях, пошук шляхів інтеграції до соціокультурного та природного середовища». Тому проблема розвитку й формування предметних компетентностей учнів на уроках хімії шляхом використання діяльнісного підходу в навчанні є **актуальною**.

Метою даної статті є теоретичне обґрунтування аспектів використання діяльнісного підходу для формування й розвитку предметних компетентностей з хімії.

Аналіз теоретичних джерел засвідчив, що проблема впровадження компетентнісного підходу в освіті знаходиться в центрі сучасної педагогічної думки та відображена в нормативних документах про школу, вона активно розробляється вітчизняними та зарубіжними вченими. Існує багато поглядів науковців щодо основоположних питань компетентнісного підходу.

Дослідження проблем та завдань компетентнісного підходу знаходимо в працях В. Байденка, А. Бермуса, В. Козирьова, В. Краєвського, Н. Кузьміної, А. Маркової, О. Овчарука, Р. Уайта та інших. Теоретичному аналізу понять «компетенція», «компетентність» присвячені роботи М. Головань, О. Грішнова, В. Калініна, О. Кучай, Н. Нагорної, В. Лозовецької, Н. Перевознюк, В. Плохій, Г. Руденко та інших [1, с. 223].

У проєкті нового базового Закону України «Про освіту», Стаття 1 наголошується: «Компетентність – динамічна комбінація знань, способів мислення, поглядів, цінностей, навичок, умінь, інших особистих якостей, що визначає здатність особи успішно провадити професійну та/або подальшу навчальну діяльність» [3, с. 5].

Предметну компетентність з хімії можна розглядати як уміння бачити й застосовувати хімічні знання в реальному житті. Можна запропонувати наступне визначення: **предметна компетентність з хімії** – це загальна здатність людини адекватно діяти в реальних життєвих ситуаціях, ефективно вирішувати практичні життєві проблеми, пов'язані з об'єктами та явищами хімічної природи, такими як: хімічний елемент, речовина, хімічне явище, що передбачає можливість встановлення зв'язку між знанням і ситуацією, здатність знайти відповідні знання й способи діяльності, придатні для розв'язання проблем [5, с. 7].

Діяльнісний підхід до навчання – це не сукупність окремих освітніх технологій чи методичних прийомів. Це методологічна основа, на якій створюють різні системи навчання зі своїми конкретними технологіями, прийомами й теоретичними особливостями. Діяльнісний підхід є альтернативним методу передачі знань та їх пасивного засвоєння, дає змогу досягти освітніх цілей, що втілюють потреби суспільства й держави.

Теоретичну основу підходу становлять концепції підвищення можливостей Р. Фейєрстона, яка полягає в пробудженні природного прагнення до навчання за допомогою задач, які розвивають здібності, ідеї гуманно-особистісного підходу Ш. Амонашвілі та розвивального навчання І. Якиманської, дослідження специфіки засвоєння предметних знань, умінь, навичок Н. Тализіної, організації самоосвітньої діяльності Н. Бухлової та практичні поради щодо шляхів впровадження діяльнісного підходу в навчальний процес з хімії (Н. Козік, М. Буринської, О. Ярошенка, Л. Величко, П. Селевко, Л. Занкової, Н. Шиян та ін. [5, с. 12].

Компоненти структури компетентностей, основні його елементи – це знання, діяльність, мотивація, цінності. Усі вони взаємодоповнюються й знаходяться під впливом соціальної взаємодії.

Отож, використання діяльнісного підходу для розвитку предметних компетентностей дозволить подолати ряд проблем:

- розмежованість у свідомості учня навчального предмета та реальної дійсності;
- створення в суспільній свідомості негативного ставлення до хімії, яку звинувачують у всіх екологічних негараздах;
- недостатній рівень прикладних хімічних знань учнів, який загрожує безпеці життєдіяльності, адже кожен із нас у повсякденному житті використовує різноманітні речовини та хімічні явища;
- необхідність орієнтуватися в постійно зростаючому потоці хімічної інформації, а якщо це рекламна інформація, уміння її критично осмислювати;

- невміння аналізувати й пояснювати причини й наслідки подій, учинків, явищ;

- недосконалість навичок створення текстів, виробів, проєктів.

До технологій, що реалізують розвиток компетентностей через діяльнісний підхід, відносять проєктні технології, технології розвитку критичного мислення, інтерактивні технології кооперативного навчання, експериментальну та дослідницьку діяльність [4, с. 60].

Оновлені програми, якими ми зараз користуємося, сприяють формуванню ключових компетентностей особистості, пропонують чимало екскурсій, демонструвань, практичних і лабораторних робіт, лабораторних дослідів, виконання мініпроєктів, написання есе тощо. Розділами програм передбачено проведення дослідницьких практикумів, досліджень, домашніх експериментів. Основним надбанням особистості має стати досвід реалізації певної діяльності. У межах освітнього процесу учні повинні засвоювати знання в дії.

Готуючись до уроку, учитель має враховувати як мінімум три аспекти: цілі, мотивацію та зміст. Правильно поставлені задачі уроку гарантують його успіх. Для учнів, які тільки починають вивчати хімію, постановка цілей скеровується вчителем, щоб якомога повніше розкрити внутрішній потенціал дітей. Із розвитком комунікаційних навичок здобувачі освіти можуть формувати цілі, орієнтуючись на слова-підказки, певні образи, асоціації. Старшокласники ж, за рахунок отриманого життєвого досвіду, реалізують цілі, тісно пов'язані з їхніми потребами чи внутрішньою спрямованістю.

У якості мотиваційного аспекту необхідно намагатися створити ситуацію успіху на уроці, дати можливість дитині відчувати себе комфортно й упевнено. Якнайкраще в цьому допомагають демократичний стиль викладання та «партнерські» відносини між вчителем та здобувачами освіти. Часто девізом своїх уроків роблю гасло: «Працюємо – разом, вчимося – разом, досягаємо – кожен своє!»

Змістовий аспект уроку обов'язково має відповідати золотому правилу: бути доступним, науковим, із виділеними головними лініями, зручними для аналізу, усвідомлення та відтворення. Найефективніше, якщо інформація спочатку подається у вигляді асоціацій, потім підкріплюється образами чи емоціями, далі має місце словесно-логічний аналіз та прогностичне узагальнення, тобто розуміння, де можна використати отримані вміння та навички.

У ході основної діяльності розвитку комунікативної компетентності через дію сприяє робота в парах, групова робота, проблемно-пошукові методи. Завдання варто підбирати орієнтовані на інтереси дітей, різнорівневі, такі, що укріплюватимуть самооцінку. Так, до прикладу, під час актуалізації використовую такі методи: «Мікрофон», «Мозковий штурм», «Займи позицію», «Розірвана шпаргалка» тощо. Для швидкої перевірки використовую хімічні диктанти або тести. Добре зарекомендували

себе освітні ресурси, де тестування має рейтингове оцінювання: «Kahoot!», «Quizizz». Це стимулює та мотивує дітей ретельніше готуватися до занять, розвиває самооцінку.

При формуванні природничо-наукової компетентності дуже важливо використовувати завдання, які пов'язують життя з наукою, тобто є ситуації, з якими ми стикаємося в повсякденному житті й часто не задумуємось, чому це так, а не інакше. Такі ситуації знайомі учням, і вони з цікавістю шукають на них відповіді. Також їхня цінність полягає в тому, що сприяють розвитку критичного мислення. У класі дітям пропоную розглянути наступну ситуацію: у 1989 році Е. Лехнер, Л. Норпченер та М. Кауфман розповсюдили в кампусі Каліфорнійського університету інформацію про забруднення води небезпечною речовиною – монооксидом дигідрогену. Це викликало неабиякий переполох серед студентів. Поясніть, про яку «небезпечну речовину» йшлося у повідомленні? Під час дискусії діти з'ясовують назву речовини, пояснюють, чому їй приписують такі «небезпечні» властивості, приходять до висновку, чому важливо уникати двозначності у назвах хімічних речовин, а дотримуватися виключно наукової номенклатури.

Важливим елементом діяльнісного підходу є використання хімічних дослідів, адже хімія – наука експериментальна. Під час лабораторних та практичних занять здобувачі є не лише спостерігачами, а й дослідниками різних явищ, перетворень. Вони намагаються зрозуміти, у якій галузі їхнього майбутнього професійного життя можна застосувати знання, отримані під час таких уроків. Це також підтримує інтерес до предмета й підвищує пізнавальну активність. Не менш значущим фактором є виконання домашніх експериментів. У своїй роботі не просто добираю й пропоную дітям провести вдома безпечні експерименти, а заохочую їх знімати відео, шукати й пояснювати для інших суть явищ і процесів, що відбуваються. Діти з задоволенням використовують для цього такі ресурси: TikTok, YouTube, VivaVideo, одночасно розвиваючи ще й інформаційно-комунікативну компетентність.

Інформаційно-комп'ютерні технології готують учнів до повноцінної діяльності в умовах сучасного інформаційного суспільства. Так під час вивчення хімії вони підвищують ефективність навчального процесу, у здобувачів освіти розвивають уміння експериментально-дослідницької діяльності. Використання мультимедійних презентацій на час дистанційного навчання можна вважати одним із найефективніших сучасних засобів в освітньому процесі, що може забезпечити наочність, а це, у свою чергу, сприяє комплексному сприйняттю й кращому запам'ятовуванню матеріалу. Більше того, роботу з презентацією під час уроку можна інтегрувати з елементами гри (LearningApps.org, rebus1.com), веб-квесту (Всеосвіта), симуляції чи віртуального досліду (VirtuLab, ChemCollective, phet.colorado.edu), елементів стем-освіти (mozaBook).

У навчально-виховному процесі важливим є метод проєктів. Цей метод дозволяє учням самостійно отримувати необхідну інформацію із різних джерел: ЗМІ, Інтернету, аналізувати та відбирати необхідну інформацію, перетворювати її, зберігати, використовуючи електронні носії, при цьому, замість дій за шаблоном виступають пошукові, дослідницькі дії. Проєктна робота може бути теоретичною або експериментальною. Тривалість проєкту – різна: від уроку (мініпроєкт), кількох днів (короткотерміновий проєкт) до року (довготерміновий). Презентація та обговорення (захист) проєктів відбувається на спеціально відведеному уроці або під час уроку з певної теми.

Отже, надзвичайно важливо повсякчас показувати зв'язок хімії з життям суспільства, роль хімії в розвитку цивілізації, бо сьогодні необхідне не так поглиблення специфічних знань з хімії, як їх соціокультурна адаптація. Необхідно звузити розрив між хімією та реаліями повсякденного життя, зробити хімічні знання особистісно значимими для кожного учня, «вивести» знання за межі кабінету хімії й застосовувати їх для пояснення реальних явищ природи, суспільства, власного життя. Це дозволить в умовах нової школи виховувати компетентну особистість, яка не лише володіє знаннями, а й уміє адекватно діяти в складних ситуаціях, застосовуючи знання й беручи на себе відповідальність за свою діяльність, оскільки без цього людина не має шансів адаптуватися до динамічних умов середовища.

Список використаної літератури

1. Головань М. С. Компетенція та компетентність: порівняльний аналіз понять. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології*. 2011. №8. С. 224-233. **2. Гутак І. О.** Розвиток критичного мислення на уроках хімії через діяльнісний підхід. Шосткинський НВК Сумської області. **3. Закон України** «Про освіту» (ВВР). 2017. №38–39. Ст. 380. **4. Наволокова Н. П.** Енциклопедія технологій та інновацій. Х.: Вид. група «Основа», 2012. 176 с. **5. Чульфа Л. В.** Впровадження компетентнісного підходу шляхом міжпредметної інтеграції на уроках хімії: методичний посібник. Вінниця: ММК, 2021. 92 с.

Мокренко Є. М. Розвиток предметних компетентностей на уроках хімії шляхом використання діяльнісного підходу в навчанні

У статті проаналізовано теоретичні та практичні аспекти розвитку предметних компетентностей через діяльнісний підхід, представлено приклади технологій, методик і засобів навчання. Зроблено висновок про необхідність зв'язку предмету з життям.

Ключові слова: компетентність, предметні компетентності, діяльнісний підхід, технології навчання.

Mokrenko E. Development of Subject Competences at Chemistry Lesson by Using an Active Approach in Education

The article analyzes the theoretical and practical aspects of the development of subject competence through the active approach, gives examples of technologies, methods and teaching tools. It is made the conclusion of necessity of connecting the subject with the real life.

Key words: competence, subject competences, active approach, teaching tools.

*Павленко Олександр Борисович,
учитель інформатики,
спеціаліст I кваліфікаційної категорії
Березотіцької загальноосвітньої школи I – III ступенів
Лубенської міської ради Лубенського району
Полтавської області*

ВИКОРИСТАННЯ СУЧАСНИХ ІНТЕРАКТИВНИХ МЕТОДІВ НАВЧАННЯ НА УРОКАХ ІНФОРМАТИКИ

Сучасна освітня парадигма, дистанційне навчання в умовах локдауну та повномасштабна російсько-українська війна створили нові виклики та завдання для педагогів під час організації освітнього процесу, особливо на уроках інформатики. Їх основною метою є розвиток критичних та творчих здібностей учня. Набуває особливої актуальності стимулювання ключових компетентностей дітей, що є можливим лише при активній співпраці учасників освітнього процесу. Головна мета діяльності вчителя при цьому – навчити дитину орієнтуватися у потоці інформації, самостійно здобувати знання, виявляти творчість при вирішенні поставлених перед нею завдань. У зв'язку з цим вирішального значення набуває проблема використання інноваційних, нестандартних, а також таких, що розвивають критичне мислення, методів навчання. Для досягнення високоефективних результатів у процесі засвоєння знань та практичному їх використанні у новій українській школі широко впроваджується інтерактивне навчання.

Інтерактивні методи навчання – це спосіб взаємодії всіх учасників освітнього процесу, коли слухачі перестають грати пасивну роль й активно долучаються до роботи на уроці, під час якої розвиваються комунікативні навички, створюються комфортні умови та сприятливе емоційне середовище для всіх учасників заняття, формуються навички роботи в команді. Важлива роль при цьому відводиться вмінню висловлювати свої думки, проявляти інтерес та реалізовувати творчий потенціал під час освітнього процесу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теорія та практика інтерактивного навчання, впровадження інтерактивних технологій широко та обґрунтовано представлена у численних наукових працях (І. Луцик, К. Баханов, Г. Волошина, Н. Коломієць, О. Комар, О. Пометун, Т. Сердюк та ін.). О. Пометун у роботі «Енциклопедія інтерактивного навчання» трактує інтерактивне навчання як організацію вчителем за допомогою певної системи способів, прийомів, методів освітнього процесу, заснованого на: суб'єкт-суб'єктних стосунках педагога й учня (паритетності); багатосторонній комунікації; конструюванні знань учнів; використанні зворотного зв'язку; постійній активності учня [12]. І. Луцик визначає поняття «інтерактивне навчання» як таку організацію навчального процесу, що має проблемно-пошукову природу, здійснюється за допомогою засобів комунікації та базується на спільній діяльності, за якої педагог знаходиться

в позиції фасилітатора, а учні активно взаємодіють між собою та вчителем [12].

Мета статті – розкрити суть й особливості використання інтерактивних методів навчання на уроках інформатики. Для досягнення поставленої мети необхідно визначити особливості застосування цих методів на прикладі власного досвіду роботи вчителем інформатики. При написанні наукової статті були використані теоретичні методи аналізу й синтезу, конкретизації та узагальнення, а також практичні – спостереження та узагальнення педагогічного досвіду.

Інтерактив у навчанні завжди цікавий для дітей, продуктивний, розвиває творчі здібності, пізнавальні інтереси школярів. На уроках із використанням таких методів з'являється можливість для учнів із різними рівнями навчальних досягнень проявити себе та розкрити творчий потенціал. Діти активно диспутують між собою, працюючи в групах, та вчаться раціонально використовувати свої можливості й час. Організація освітнього процесу на уроках інформатики з використанням інтерактивних методів передбачає моделювання життєвих ситуацій, застосування рольових ігор, спільне вирішення проблем на основі аналізу обставин та відповідної ситуації. Інтерактивні методи навчання поділяють на дві категорії: групові та фронтальні методи. Їх застосовують на різних етапах того чи іншого уроку і з різною метою.

Під час повторення та закріплення отриманих знань вивченої теми «Всесвітня павутина» у 5 класі особливо актуальним є використання методу «Кубик Блума» (див. рис. 1).

«Кубик Блума» – це один із популярних практичних прийомів, що розвиває критичне мислення в учнів. Цей метод розробив американський учений та психолог – педагог, автор унікальної системи алгоритмів педагогічної діяльності «Таксономія навчальних цілей» Бенджамін Блум, який вважав, що саме школа має навчити дитину вирішувати проблеми, з якими вона буде зіштовхуватися у дорослому житті [9, с. 34].

У чому ж полягає суть методу Блума? Педагог об'єднав освітні цілі у декілька груп, саме ними я користуюся на певних етапах уроку:

- закріплення та аналіз отриманих знань;
- емоційний відгук учнів на здобуті знання;
- використання здобутих знань на практиці.

Враховуючи вікові особливості дітей, ігрові методи є доцільними під час освітнього процесу. Для роботи за цією методикою необхідно створити шаблон кубика з рівними сторонами, кожна грань фігури повинна розпочинатися навідними словами «НАЗВИ», «ЧОМУ», «ПОЯСНИ», «ЗАПРОПОНУЙ», «ПОДУМАЙ», «ПОДІЛИСЯ». Учитель самостійно добирає до кожного слова на кубику коло питань, які слід поставити учням. Якщо відповідь є неповною або містить неточності, діти самі виправляють помилки або корегують сказане. Кожного разу, кидаючи кубик, залучається до обговорення більша кількість учнів. Це підвищує ефективність заняття та

розуміння теми, допомагає вчителю виявити прогалини у знаннях школярів. Крім того, цей метод навчає учасників освітнього процесу аналізувати та інтерпретувати інформацію, будувати гіпотези і відстоювати власну точку зору.

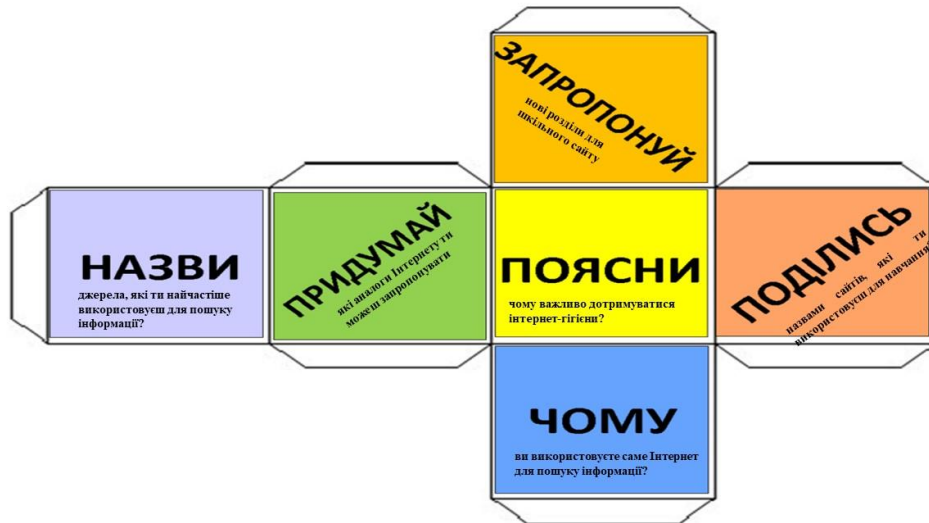

Рис. 1. «Кубик Блума» до теми «Всесвітня павутина» (5 клас)

Під час уроків систематизації та узагальнення знань доцільно використовувати метод «Fishbone», суть якого зводиться у становленні причинно-наслідкових зв'язків між об'єктом аналізу й факторами, які на нього впливають. Перед початком роботи доречно нагадати учням правила роботи, прокоментувавши складові частини «риб'ячого скелету», а саме, голова – проблемна ситуація чи запитання; верхні кістки скелету – ключові причини, що зумовили виникнення певної події чи явища, яке аналізується; нижні кістки скелету – факти, що підтверджують наявність зазначених причин; хвіст – відповідь на поставлене запитання, висновки та узагальнення. Метод «Fishbone» можна впроваджувати як для індивідуальної, парної, так і групової роботи. Працюючи за цією методикою, кількість учасників у групі не має перевищувати п'яти осіб. Із метою ефективного використання часу на уроці, учитель заздалегідь забезпечує учнів шаблонами «риб'ячого скелету», з яким вони в подальшому працюють за оголошеною темою уроку («Основи інформаційної безпеки», 9 клас). Після завершення роботи, учні презентують свої проекти за поданою схемою, аргументуючи свої висновки та відповідаючи на питання однокласників(див. рис. 2).

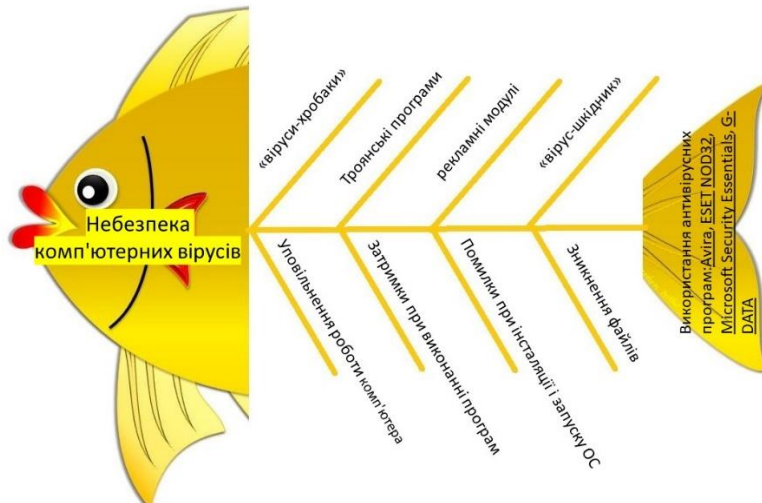

Рис. 2. «Fishbone» до теми «Основи інформаційної безпеки» (9 клас)

Чільне місце серед інтерактивних методів посідає «хмара слів», яка є візуальним відтворенням списку слів, категорій, міток чи ярликів на єдиному спільному зображенні [3]. За її допомогою можна візуалізувати будь-яку текстову інформацію з певної теми у більш наочний спосіб. Це сприяє швидкому запам'ятовуванню вивченого матеріалу. Хмара містить в собі як графіку (наприклад, форма хмари), так і смислове навантаження – сам текст. Наприклад, у п'ятому класі при розгляді теми «Складові комп'ютера та їх призначення» хмара слів постає перед дітьми у вигляді власне самого комп'ютера та акцентує увагу на головних термінах (див. рис. 3).

Рис. 3. «Хмара слів» до теми «Складові комп'ютера та їх призначення» (5 клас)

Після того, як учні уважно роздивляться хмару слів, учитель формулює завдання. Наприклад, як Ви думаєте, чому хмаринка має таку форму? Поясніть запропоновані вашій увазі терміни, які із зазначених пристроїв Ви використовуєте для відтворення аудіо-файлів, а які для графічних зображень? На уроках інформатики актуально використовувати словесну хмару, для

кращого запам'ятовування незнайомих слів-маркерів та основних понять, що вивчаються.

Одним із актуальних методів інтерактивного навчання, який розвиває критичне мислення в учнів, є інтелект-карта, або майндмепінг (Mindmaps) – спеціальна блок-схема, що наочно демонструє головну думку (завдання), ключові елементи та взаємозв'язки між ними [13]. Це унікальний інструмент для впорядкування та запам'ятовування великих об'ємів інформації та генерації ідей (див. рис. 4). Ефективно даний метод використовується при проведенні брейнстормінгу і є доцільним для різних вікових категорій.

Серед головних переваг створення майндмепінгу є: 1) зручна техніка альтернативного запису великого об'єму інформації на уроці; 2) візуалізація наочних об'єктів; 3) класифікація та структурування вивченого матеріалу за логічними блоками; 4) розгляд та вивчення різних напрямків однієї думки; 5) під час роботи над побудовою інтелект-карти активізується процес мислення та генерації нових ідей, відповідно розвивається логічне та креативне мислення; 6) при ознайомленні з новою інформацією, що відображена у форматі інтелект-карти, мозку легше її відокремлювати та сприймати з яскравої схеми, ніж із суцільного тексту.

Для створення mind-map використовуються наступні програми: Mindly, MindMup, MindMeister, Scapple, Ayoa. Більшість із них ліцензійні та з англійським інтерфейсом, але є безкоштовні функції, яких вистачає, щоб цей інструмент застосовувати лише час від часу. Безоплатним програмним забезпеченням є bubbl.us. Воно дозволяє використовувати функцію вставлення графічного зображення в інтелект-карту та надає можливість завантажувати готовий продукт у різних форматах, таких як: **JPG, PNG, контур HTML, простий текст.**

Інтелект-карта є креативною альтернативою типовому конспекту, покроковим яскравим планом, змістовним доповненням до будь-якого уроку чи оригінальним способом перевірки знань школярів. При цьому її створенням займається як учитель, так і учні під час уроку.

Метод майндмепінгу є універсальним для впорядкування інформації. Його можна використовувати як для візуалізації та осмислення навчального матеріалу під час уроків, так і для організації будь-якої іншої освітньої діяльності. Наприклад: для розробки певного етапу уроку (тема, завдання, організаційний етап, перевірка домашнього завдання, актуалізація опорних знань, робота з новим матеріалом, підсумок, домашнє завдання) або для подання всього навчального матеріалу для здобувачів освіти.

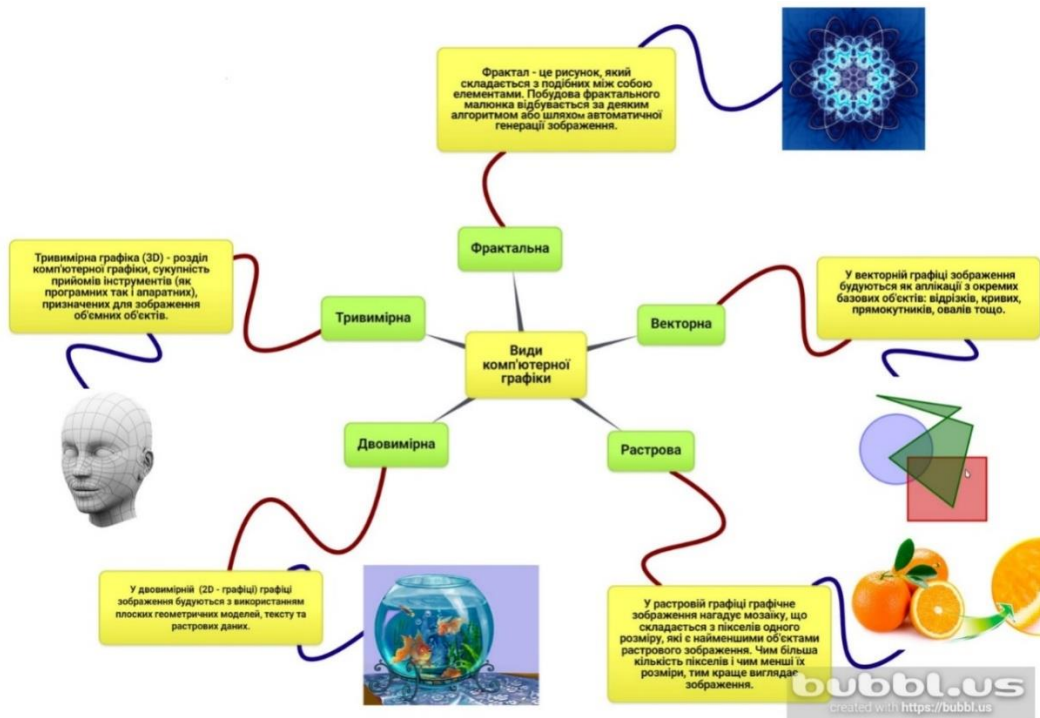

Рис. 4. Mindmaps на тему «Види комп'ютерної графіки» (6 клас)

Застосування методів, що включають двосторонню активну комунікацію «вчитель-учень» на уроках інформатики, формує основні принципи інтерактивного навчання, що дозволяє розвинути в дітей творче та критичне мислення, яке є основними постулатами нової української школи. При використанні таких методів навчання, як хмара слів, кубик Блума, фішбоун, майндмепінг, здобувачі освіти мають змогу працювати в групах або парах, при цьому впевнено висловлювати власну думку та мати чітку позицію. Діти формують у собі вміння приймати спільні рішення шляхом полемічного спілкування один із одним. Інтерактивні методи навчання на основі інформаційних і комунікаційних технологій, особливо під час дистанційного навчання, дозволяють інтенсифікувати освітній процес, збільшити швидкість сприйняття, розуміння та глибину засвоєння знань. Сучасні комп'ютерні технології дають учителю нові можливості, дозволяючи разом з учнем отримувати продуктивну результативність від урочної співпраці.

Список використаної літератури

1. Бонч-Бруєвич Г. Ф. Технічні засоби навчання з використанням інформаційних комп'ютерних технологій: навч. посіб. К.: КМПУ імені Б. Д. Грінченка, 2007. 44 с. **2. Власій О. О., Дудка О. М.** Шляхи формування інформаційно-цифрової компетентності учасників освітнього процесу. Електронне наукове видання «Відкрите освітнє e-середовище сучасного

університету». Спецвипуск «Нові педагогічні підходи в STEAM освіті». С. 375–382. DOI: <https://doi.org/10.28925/2414-0325.2019s35>.

3. Використання інтерактивних методів навчання / О. М. Ковальова, Н. А. Сафаргаліна-Корнілова, Н. М. Герасимчук, О. А. Кочубей. 2016. URL: <http://www.refs.in.ua/m-kochubej-o-a-vikoristannya-interaktivnih-metodiv-navchannya.html>. **4. Гадкевич Л.** Інтерактивні технології. *Завуч*. 2004. №6. С. 23–25. **5. Галіцина Л.** Ігри дорослих. Інтерактивні методи навчання / за заг. ред. Л. В. Шелестова. К.: Вид. дім «Калита», 2005. 96 с. **6. Гергега Т.** Інтерактивні методи на уроках. *Завуч*. 2004. №7. С. 14–16. **7. Державний стандарт базової і повної загальної середньої освіти.** URL: <http://mon.gov.ua/ua/often-requested/state-standards/>. **8. Засоби** навчання, класифікація засобів навчання. URL: <http://www.lektsiopedia.org/lek2-46799.html>. **9. Лабудько С. П.** Теорія та методика застосування інтерактивних засобів навчання: методичні вказівки. Суми: Редакційно-видавничий відділ СОІППО, 2014. 48 с. **10. Лалак Н. В.** Інтерактивна модель навчання студентів: проблеми та перспективи. *Науковий вісник Ужгородського національного університету: Серія «Педагогіка. Соціальна робота»*. Збірник наукових праць ЗОІППО. 2017. № 1(27), Вип. 20. С. 69–70. **11. Левандович В. І.** Використання інтерактивних технологій у процесі навчання інформатиці. URL: <http://videouroki.net/filecom.php?fileid=98657780>. **12. Луцик І. Г., Бордюг О. Г.** Інтерактивні технології навчання як чинник особистісного розвитку студентів педагогічного коледжу. *Педагогічна освіта: теорія і практика*. 2013. Вип. 13. С. 92–96. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/znppo_2013_13_19. **13. Пометун О.** Енциклопедія інтерактивного навчання. К., 2007. 142 с. **14. Пометун О., Пироженко Л.** Інтерактивні технології навчання: теорія, практика, досвід. Київ, 2011. 135 с. **15. Пометун О. І., Пироженко Л. В.** Сучасний урок. Інтерактивні технології навчання: наук.-метод. посібн. К.: Вид-во А. С. К., 2004. 192 с.

Павленко О. Б. Використання сучасних інтерактивних методів навчання на уроках інформатики

У статті розглянуто поняття інтерактивних методів навчання на уроках інформатики. Висвітлено досвід їх застосування на різних етапах уроку, акцентовано увагу на дієвості та продуктивності учасників освітнього процесу під час інтерактивного навчання, визначено принципи творчого та критичного мислення при активній взаємодії «учитель-учень». Проаналізовано переваги саме цієї методики при викладанні шкільного курсу «Інформатика».

Ключові слова: інтерактивні методи навчання, нова українська школа, освітні цілі, принципи інтерактивного навчання, учасники освітнього процесу, фішбоун, хмара слів, майндмепінг, брейнстормінг, кубик Блума.

Pavlenko O. The Use of Modern Interactive Methods of Teaching in Computer Science Classes

This paper deals with the concept of interactive learning methods in computer-based classes. The experience of their application at different stages of the lesson is highlighted, attention is focused on the effectiveness and productivity of participants in the educational process during interactive learning, the principles of creative and critical thinking during active «teacher-student» interaction are defined. The benefits of this method in the teaching of the school course «Computer Science» have been analysed.

Key words: interactive learning methods, New Ukrainian School, educational objectives, principles of interactive learning, participants in the educational process, fish bone, word cloud, conceptual mapping, brainstorming, Bloom's cube.

*Романенко Володимир
Анатолійович,
учитель трудового навчання,
спеціаліст вищої кваліфікаційної
категорії, учитель-методист Лубенської
загальноосвітньої школи I-III ступенів
№3 Лубенської міської ради Лубенського
району Полтавської області*

3D-ДРУК В ПРОЄКТНИХ ТЕХНОЛОГІЯХ ЯК ІНСТРУМЕНТ STEM ДЛЯ ПІДВИЩЕННЯ ЯКОСТІ ОСВІТИ В ЗАГАЛЬНООСВІТНІЙ ШКОЛІ

Сьогодні інформаційні технології стали невід'ємною частиною сучасного освітнього середовища. Тому якісне й сучасне викладання навчальних предметів технологічного й природничо-математичного циклу неможливе без ефективного використання дидактичних та методичних можливостей ІКТ. Цілком закономірно, що широке впровадження інформаційно-комп'ютерних технологій в освітній процес задекларовано Національною стратегією розвитку освіти в Україні на 2012–2021 роки [1, с. 6, 11; с. 23-24]. Одночасно спостерігається тенденція впровадження в навчальний проєкт засобів сучасної електроніки та останніх технологічних розробок, перше ознайомлення з якими в учнів відбувається, на жаль, поза межами освітніх закладів. Серед таких новинок і технологія 3D-друку, можливість застосування та доцільність впровадження якої в освітнє середовище зараз широко обговорюються. 3D-друк (адитивна технологія) – це сучасна технологія створення об'ємних предметів, в основі якої закладено принцип пошарового нарощування виробу. У 3D-принтері, зазвичай, термопластичні полімерні матеріали перетворюються у виріб із розплаву. 3D-принтер навіть у домашніх умовах дозволяє створювати речі, виготовлення яких раніше було можливим тільки промисловим способом. Ці пристрої вже зараз успішно використовуються для швидкого створення прототипів в інженерії, медицині, ювелірній справі, малосерійному виробництві, кіно-, дизайн-індустрії та багатьох інших. Адитивні технології, маючи практично безмежний потенціал, відкривають нові обрії для розв'язання наукових та освітніх задач. Недорогі, компактні, надійні і, головне, прості в роботі й обслуговуванні 3D-принтери, впроваджені в освітнє середовище, створюють нові можливості для нетрадиційного навчання. Розроблені на комп'ютерах моделі можна роздрукувати й отримати макет у 3D. Теорія й будь-яка ідея швидко реалізується у вигляді реальних об'єктів, які можна потримати в руках, а учні мають можливість бути в тренді високих технологій. При цьому виникає потреба в самоосвіті протягом усього процесу 3D-друку, від ідеї і до готового виробу, також при

використанні ці пристрої не несуть загрози травмування учня. Інтерактивність процесу має багато зручностей для занять, оскільки моделі можуть бути змінені та доопрацьовані в будь-який технологічний момент, тож в підсумку – виріб може бути розроблений поступово, з поетапним контролем, щоб мінімізувати ймовірність браку. Крім того, це альтернатива стандартному навчанню від теорії до застосування знань на практиці.

Аналіз останніх досліджень. Першою експериментальною спробою використанням 3D-принтерів у навчальному процесі можна вважати проєкт «Гюгельтаун», у якому учні долучалися до роздруковування макета власного міста [8]. Проєкт тривав з серпня 2012 по січень 2013 року впродовж 16 занять (по 90 хвилин) з технічного креслення в 8-9-х класах у м. Штеффісбург (Швейцарія). Учні під керівництвом педагогів Курта Майстера (школа Штеффісбурга) і Грегора Лютольфома (педагогічний університет Берна) навчили й поступово залучили до моделювання й роботи з 3D-принтером. Зацікавлені проєктом, вони активно долучилися до розробки креслень будівель свого містечка й окремих ділянок ландшафтів за картою міста. Презентація макета «Гюгельтауна» батькам й іншим зацікавленим особам була організована на останньому уроці, де учні продемонстрували технологічний процес 3D-друку безпосередньо в класі. Результати проєкту «Гюгельтаун» опублікували в кількох інформаційних статтях, де автори відзначили високу мотивацію дітей протягом усього проєкту, що також відобразилося й на відвідуванні уроків. На підставі педагогічних спостережень та відгуків учнів дійшли висновку, що основна мотивація відбулася завдяки наявності 3D-принтера, який втілює ідеї та моделі розробників у реальні об'єкти. Мотивувала й доступність вільних програмних інструментів, якими користувалися в ході проєкту.

У Києві з 5 вересня 2014 року в рамках виставки-конференції передових технологій «3D Print Conference Kiev» [4] пройшов мейкертон із складання 3D-принтера власними силами. Цей майстер-клас мав на меті навчити охочих збирати 3D-принтер власноруч із готового набору під керівництвом наставників, безпосередньо тут також училися налаштовувати та працювати на 3D-принтерах. За підсумками майстер-класу учасники отримували повністю готові до роботи 3D-пристрої. Усе навчання відбувалося під керівництвом досвідчених фахівців із цієї технології. Процес складання 3D-принтера не вимагав складних фізичних процедур і навичок, оскільки зводився до послідовного з'єднання деталей згідно з інструкцією. Мета цього майстер-класу – поширення досвіду роботи присутніх із робототехнікою, з 3D-моделюванням, 3D-принтером, інформування зацікавлених для популяризації цієї технології та впровадження її в різні сфери людської діяльності, зокрема в освіту.

На одній із подібних виставок у Києві на території НТУУ(КПІ ім. Сікорського), у жовтні 2019 року побували й учні Лубенської ЗОШ №3, де ознайомилися з адитивними технологіями, різними видами 3D-принтерів починаючи з тих, що друкують металом (учасники з КПІ), до принтера, який

готував млинці у формі Ейфелевої вежі. Діти отримали велику кількість корисної теоретичної й практичної інформації та масу позитивних емоцій, а їх зацікавленість у подальшому спонукала вчителя проводити уроки трудового навчання з використанням 3D-принтера.

Таким чином, популяризація технологій 3D-друку за допомогою освітніх програм, майстер-класів, виставок компаній-виробників є важливим завданням ІКТ в освіті. Це сприятиме перспективі створення в школах високотехнологічних майстерень Fab Lab з високотехнологічним обладнанням: 3D-принтери, ЧПУ-верстати і все те, що потрібно для роботи з сучасними технологіями в сфері електроніки та робототехніки і подальшої швидкої інтеграції учнів у доросле життя. До речі, перша така Fab Lab, (ідея якої ширяться в світі, забезпечуючи доступ до сучасних виробничих процесів усім зацікавленим учням [5]) була створена 2002 р. Нілом Гершенфельдом у Массачусетському технологічному інституті. У нас вони більш відомі як STEM-лабораторії.

Окресливши проблему й дослідивши її методики, доцільними для сучасних умов воєнного стану та карантинів з online-форматами, є аналіз, порівняння чужих і власних спостережень. Їх узагальнення, що ще раз доводить необхідність докорінних змін освітнього процесу в Україні і дає змогу визначити деякі особливості застосування STEM-технологій у навчальний процес. Одним із ключових інструментів STEM-освіти можуть стати адитивні технології – один із напрямків технології 3D-друку. Чому саме 3D – друк? Тому що освіта в галузі STEM є основою підготовки робітників в області високих технологій. Постає питання: як підготувати таких фахівців? Навчання завжди було непростю передачею знань, а сучасне – це навіть спосіб розширення свідомості й зміни реальності. Тож 3D-друк може стати тією технологією, що докорінно змінить освіту.

Отже, почнемо з'ясовувати, що це за технологія. Нову технологію конструювання фізичних 3D-об'єктів із ряду суміжних 2D-зображень за допомогою нанесення шарів або зрізів обмеженої товщини називають адитивним виробництвом (Additive Manufacturing) [6]. Вона була створена наприкінці 80-х років С. Скоттом Крампом, який запатентував її в 1989 р. й заснував компанію «Stratasys». Перші комерційні пристрої, що працювали за цією технологією, були випущені в 90-х роках ХХ століття, і тривалий час «Stratasys», залишаючись монополістом з постачання таких тривимірних принтерів, пропонував своє «ноу-хау» за ціною не нижче 25000 \$, що дуже уповільнювало їх використання. Однак, нещодавно термін дії патенту закінчився, унаслідок чого на ринку з'явилося багато недорогих моделей FDM-принтерів від різних виробників, що й спричинило швидкий розвиток корисної технології [2].

3D-друк (AM) – це сукупність різних процесів, які використовуються для створення тривимірного об'єкта 3D-принтером. Про технології, які дозволяють відтворити модель у реальному матеріалі, більшість користувачів навіть не задумувалися. Або якщо й чули термін «3D-

принтер», то здебільшого все уявляли собі досить примітивно: скачав файл, завантажив його в принтер, натиснув «роздрукувати» і... отримуй готовий виріб. Усе поки що набагато складніше. Хоча метою нашої статті не є заглиблення в цю технологію, та все ж дуже стисло розглянемо її.

Спочатку в графічному редакторі або в одній з CAD-програм створюється 3D-модель предмета (у кращому випадку можна скачати з мережі «Інтернет», існує вже велика база у відповідних спільнотах), потім перейти до етапу її оптимізації до принтера відповідного типу і його габаритних параметрів. Для подальшої обробки та підготовки до друку об'єкти повинні бути конвертовані у .stl-формат, завантажити конвертовану модель у програму-слайсер (наприклад, «Cura»), яка дозволяла налаштувати параметри друку моделі, розбиваючи тривимірну модель на шари. Таким чином, слайсер з тривимірної моделі (.stl-файлу) утворює G-code-файл з командами 3D-принтеру для пошарового друку. Наступний етап – технологічна підготовка принтера, вибір матеріалу, заключна візуальна перевірка. За допомогою програмного забезпечення ми маємо можливість розмістити модель у потрібному місці принтера й доволі легко знайти помилку, якщо її допущено при створенні, виконавши огляд пошарових виглядів. А далі – друк, перевірка якості, підгонка, складання, шліфування, склеювання, опоряджувальні й оздоблювальні технологічні операції (за потреби).

Чи не забагато складнощів як для освітнього процесу, скажете ви? По-перше, на нашу думку, цей процес із часом буде тільки спрощуватися, а по-друге, ці складнощі – ніщо в порівнянні з величезними перевагами. Ці технології дозволяють уже сьогодні швидко розробляти й створювати потрібні спеціальні агрегати, складові частини пристроїв і механізмів. 3D-технологія викликає зацікавленість, дозволяючи виконувати змістовні та корисні проекти. Крім того, за допомогою 3D-друку з'явиться можливість забезпечення освітніх закладів дублікатами навчального обладнання за низькою вартістю.

Не може залишатися осторонь цих новітніх процесів й освіта, поступово формуючи дидактичну концепцію застосування 3D-друку під час вивчення різних шкільних предметів, а саме:

- на уроках історії можна роздрукувати історичні артефакти для подальшого вивчення;
- на уроках географії можна роздрукувати різноманітні рельєфи, топографічні, демографічні карти;
- на уроках мистецтва можна роздрукувати барельєфи, гравюри, навіть музичні інструменти;
- на уроках хімії можна роздрукувати 3D моделі молекул та ознайомитися з додатковими властивостями пластиків для друку;
- на уроках біології можна роздрукувати клітини, моделі РНК і ДНК, віруси, органи, скелет хребетних тварин та інші біологічні матеріали;

- на уроках геометрії можна роздрукувати 3D-моделі фігур, які потім можна використовувати для розв'язання задач тощо;

- на уроках фізики та технічної праці вивчаються принципи роботи 3D-принтера, його основні компоненти та їх функції (екструдер, платформа, механізми подачі рухомих частин, пластику), проводяться практичні роботи зі складання принтера та занотовування спостережень і вимірювань, що належать до 3D-друку. Підключаються зовнішні пристрої, з'єднуються блоки 3D-принтера, вивчаються сигнали про готовність та неполадки, отримується інформація про характеристики 3D-принтера. Учасник освітнього процесу збирає сам під наглядом учителя 3D-принтер, при цьому детально вивчаючи його будову. Це абсолютно новий рівень залучення учнів до інженерії, конструювання та винахідництва. Школяр добре розумітиме процес друку, склавши принтер, зможе керувати ним і не боїтиметься щось зламати. 3D-принтер дозволяє роздрукувати практично повний комплект для виконання експериментального практикуму з фізики або навіть новий принтер;

- на уроках інформатики та технологій вивчається програмний принцип роботи 3D-принтера, програмне забезпечення, його структура, формат файлів для роботи на 3D-принтері, командна взаємодія користувача з 3D-принтером, графічний інтерфейс (робочий стіл, вікна, діалогові панелі, меню). Відбувається планування інформаційного простору, збереження інформаційних об'єктів на зовнішніх носіях;

- на уроках креслення й інформатики даються основи 3D-моделювання.

Опанування процесом 3D-друку відбувається одночасно при вивченні тем різних предметів, передбачаючи відпрацювання окремих технологічних прийомів роботи з 3D-технологіями й інтегрованих практичних робіт, орієнтованих на отримання цілісного змістовного результату, осмисленого й цікавого для учнів. Частина практичної роботи (підготовчий етап), що не потребує використання 3D-принтерів, може бути включена в домашні завдання учнів, у проєктну діяльність, її краще поділити на частини й здійснюватися протягом кількох тижнів або й місяців.

Слід також зауважити, що 3D-моделі мають тривалий термін використання, на їх поверхню можна наносити помітки. А ще дітям буде цікавий сам процес створення моделей-наочностей. Не школа, а «кремнієва долина».

Оскільки вартість 3D-принтерів із кожним роком стає доступнішою, вони вже не є тільки частиною складних технічних лабораторій. Такі пристрої стали доступними для шкіл та навіть домашнього вжитку. Вони роблять навчання та розуміння нового матеріалу простішим завдяки:

- створенню так званої інтриги. 3D-друк дає змогу учням втілити свої ідеї в проєктах від етапу моделювання до фактичного створення зразка, досліджуючи деталі в реальності, а не лише на екрані чи в підручнику;

- спонуканню до знань, які раніше, на переконання дитини, були не потрібні. Використання 3D-принтерів тягне за собою цілу низку необхідних знань із моделювання, креслення, трудового навчання, фізики, математики, програмування. 3D-друк – це потужний освітній інструмент, який може прищепити дитині звичку не використовувати тільки готове, а й творити самому;

- спонуканню до творчості. 3D-друк позбавляє учнів пасивного споживання інформації в класі, спонукає до ефективного навчання. На відміну від звичайних занять, де учням швидко стає нудно, у класах, де практикується 3D-друк, школярі стають активними та задіяними учасниками розробки проєкту, взаємодіють з необхідним обладнанням та вчителем;

- відкриттю нових можливостей для навчання. 3D-друк надає можливості учням експериментувати з ідеями, розширювати особисту творчість, візуалізує середовище навчання, покращує їх розуміння світу, реалізує можливість торкатися та бачити власні результати;

- тренуванню учня «тримати удар» через невдачі. Практикуючись у розробці та друку моделей, учні дізнаються, що цілком нормально зазнати невдачі при першій спробі, а потім спробувати знову, щоб удосконалитись. Коли школярі починають розуміти, що невдача є частиною робочого процесу, вони стають менше боятися втілювати в життя нові ідеї.

Усе це формує впевнених і самовмотивованих учнів, а вчителі отримують задоволення від вагомих результатів власної праці й стимул до професійного зростання.

Опанування адитивними технологіями в освіті сприятиме:

- розвитку експериментаторської культури при організації власної проєктної діяльності та плануванні результатів;

- засвоєнню учнями системи наукових знань про технології сучасного 3-D конструювання та моделювання;

- оволодінню вміннями працювати з 3D-принтерами за допомогою комп'ютера та інших засобів інформаційних технологій;

- активізації пізнавальної діяльності суб'єктів навчання, розвитку їхніх інтелектуальних та творчих здібностей для подальшого оволодіння професіями, які затребувані й високооплачувані на ринку праці.

Отже, зрозуміло, що 3D-друк надає можливості для розвитку особистості кожної дитини.

Які ж додаткові можливості і переваги в освітньому процесі дає 3D-друк особисто вчителю? Через упровадження нової технології освітяни матимуть такі вигоди:

- учитель сам створюватиме тривимірні наочні посібники, без яких складно повноцінно опанувати матеріал;

- 3D-принтери дозволяють реалізувати результати навчання практично;

- можливість розширити рамки навчальних програм, зробити їх більш практичними;

- 3D-друк в школі допомагає розвивати міжпредметні зв'язки;
- надає більш широкі можливості при проведенні бінарних уроків, поєднуючи при цьому, на перший погляд, непоєднувані уроки: хімії й інформатики, історії й трудового навчання, фізики й фізичної культури тощо;
- і зрештою, є потужним стимулом до особистого професійного зростання.

Це ще один аргумент на користь упровадження адитивних технологій у STEM-освіту з метою покращення освітнього процесу, але який може виявитися неефективним без зважених, дієвих системних змін.

3D-друк також може стати і серйозним інструментом у вихованні майбутнього покоління, це – екологічна освіта, наприклад, у нашій школі тривалий час існує вже системний проєкт «zero waste». Але 3D-друк надасть нові можливості більш широкого залучення учнів до проєктів, які покращують або зберігають навколишнє середовище. Наприклад, одним із таких є проєкт, реалізований у Нідерландах фірмою Perpetual Plastic, яка використовує пластикове сміття для створення матеріалів для 3-D принтерів. Компанія переслідує дві основні цілі: переробку відходів із пластику та набуття знань споживачів про нові способи утилізації. У майбутньому Perpetual Plastic сподівається розробити всесвітню мережу підприємств по утилізації сміття й використання відходів у виробництві матеріалів для 3D-друку. Отже, наша школа має можливість долучитися до цього. Проєкт має потенціал, щоб зробити реальні зміни в технологічних, соціальних й екологічних сферах. 3D-друк є однією з найбільш перспективних, об'єднувальних технологій в усіх сферах життя.

Усе вищесказане, зацікавленість учнів спонукала нас провести в Лубенській ЗОШ №3 бінарні уроки з трудового навчання й хімії за темами: «Методи проєктування. Основні етапи проєктування виробу. Наочні зображення предметів у системі аксонометричних проєкцій. Проєктування простих виробів в CAD середовищі з використанням адитивних технологій» і «Пластмаси в житті людини». На уроках учні ознайомилися з адитивними технологіями, історією появи й розвитку цієї технології, можливостями 3D-друку й сферами його застосування, матеріалами для 3D-друку і їх властивостями, 3D-моделюванням й інженерною графікою. Також перенеслися в майбутнє, примірявши на себе одразу кілька професій: інженера-проєктувальника, технолога, дизайнера. Перед присутніми й учнями з захопливою розповіддю про адитивні технології виступив і колишній випускник (2015 р.), а нині аспірант НАН України Владислав Романенко, який сам серйозно займається 3D-друком, є активним учасником різноманітних заходів із цієї технології і її пропагандувальником.

В останні роки STEM-освіта, хоч і не так активно з об'єктивних і суб'єктивних причин, поступово впроваджується в освітню галузь України, а разом з нею і процес використання технологій 3D-друку. Ця сучасна технологія розвивається завдяки ентузіастам-учителям, які викладають предмети: технології (трудове навчання), креслення, інформатику, фізику. Саме на уроках цих шкільних предметів найактивніше розвиваються технології створення реальних фізичних об'єктів за допомогою 3D-друку через найбільшу кількість відповідних проєктів. А використання 3D-технології дозволить мінімізувати ручну працю, виконувати креслення й розрахунки вручну та виявляти недоліки не в процесі виготовлення виробу, а ще на етапі проєктування, особливо це стосується уроків трудового навчання. При створенні моделі на 3D повністю відсутні обмеження на складність форми і дизайну, що дозволяє сповна задіяти власну фантазію й виготовити справді ексклюзивний і оригінальний виріб, без перебільшення – шедевр. Тому сьогодні актуальним є пошук шляхів та можливостей ознайомлення з 3D учнів та інших суб'єктів освітнього процесу в загальноосвітній та вищій школі.

У статті наведено аргументи щодо доцільності впровадження в освітній процес технологій 3D й популяризації, електроніки та робототехніки в освітньому середовищі через активізацію пізнавальної діяльності суб'єктів навчання на власному прикладі. Проте, саме питання дидактичних та методичних можливостей використання 3D-принтерів у навчальному процесі потребує більш детального і більш об'ємного подальшого дослідження. Беззаперечно, технологія 3D – технологія майбутнього, якій знайдеться гідне місце в освітньому процесі.

Список використаної літератури

1. Національна стратегія розвитку освіти в Україні на 2012–2021 роки. URL: http://oneu.edu.ua/wp-content/uploads/2017/11/nsro_1221.pdf. **2. Енріке Канесса, Карло Фонда, Марко Зенаро.** Доступная 3D печать для науки, образования и устойчивого развития. The Abdus Salam International Centre

for Theoretical Physics. M., 2013. 192 c. URL: <http://sdu.ictp.it/3D/book.html>. **3. Christopher Barnatt.** 3D Printing : TheNextIndustrialRevolution.2013. **4. 3D Print** Conference Kiev. Выставка-конференция передовых технологий 3D печати и сканирования: URL: <https://printus.com.ua/article/read/2242>. **5. Fab Lab** FAQ: URL: <http://fab.cba.mit.edu/about/faq/>. **6. The Latest** News in AM Education, Classes and More : URL: <http://additivemanufacturing.com/category/education/>. **7. Що таке** STEM-освіта у навчальному закладі: URL: <https://oplatforma.com.ua/article/1401-shcho-take-stem-osvta-u-navchalnomu-zaklad>. **8. Using** 3D Printers at School: the Experience of 3drucken.ch. URL: <http://www.3drucken.ch/p/guegeltown.html>.

Романенко В. А. 3D-друк в проєктних технологіях як інструмент STEM для підвищення якості освіти в загальноосвітній школі

У статті проаналізовано можливі шляхи впровадження технологій 3D-друку в освітній процес предметів основної школи в рамках STEM-освіти згідно з останніми дослідженнями. Закцентовано увагу на можливостях реалізації міжпредметних зв'язків при вивченні технологій (трудового навчання), креслення, фізики, інформатики, хімії через технологію 3D-друку. Розкрито потенціал адитивної технології як заохочувального компонента в самоосвіті учнів, розвитку їх інтелектуальних та творчих здібностей.

Ключові слова: 3D-друк, слайсери, stl-формат, CAD-програма, графічний інтерфейс, навчальний проєкт, навчальний експеримент.

Romanenko V. 3D-printing as a Tool in Project Technologies STEM for Improving Thequality of Educationin the Secondary School

The article analyzes the possible ways of introducing 3D printing technologies into the educational process of primary school subjects within the framework of STEM education according to the modern investigations. Our article pays attention to the possibilities of realizing interdisciplinary connections when studying technologies (on-the-job training), drawing, physics, informatics, chemistry through 3D printing technology. It demonstrates the potential of additive technology as an encouraging component in the self-education of students, the development of their intellectual and creative abilities.

Key words: 3D printing, slicers, stl format, CAD program, graphic interface, educational project, educational experiment.

*Романенко Наталія Миколаївна,
заступник директора
з навчальної роботи, учитель математики,
спеціаліст вищої кваліфікаційної категорії,
учитель-методист Лубенської загальноосвітньої
школи I-III ступенів №3 Лубенської міської ради
Лубенського району Полтавської області*

ФОРМУВАННЯ МАТЕМАТИЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ЗАСОБАМИ STEM-ОСВІТИ НА УРОКАХ МАТЕМАТИКИ

А. Дістервег стверджував: «Сумне явище, коли голови учнів наповнені великою чи малою кількістю знань, але вони не навчилися їх застосовувати». Виникає питання: а сучасна школа здатна підготувати дітей до опанування спеціальностями майбутнього й адаптувати їх до швидких змін?

Освіта XXI століття повинна стати освітою для людини, що, послугуючись власним різноманітним інструментарієм, навчає й виховує відповідальну особистість, яка здатна до самоосвіти й саморозвитку, готова опрацьовувати різноманітну інформацію, аналізувати її, приймати виважені рішення, критично мислити, творчо розв'язувати проблеми, бути відповідальним за своє майбутнє та досягнення життєвого успіху.

Тому важливою й актуальною проблемою сучасної школи має бути формування в учнів життєвих або ключових компетентностей.

Математика як шкільний предмет має достатній потенціал для формування та розвитку тих якостей, які необхідні людині для того, щоб бути успішною в сучасному житті.

Учитель математики повинен знайти шлях до особистості учнів через звернення до їх життєвого досвіду, задачі прикладного змісту, використання історичного матеріалу, що викликає інтерес учнів до предмета, формує в них корисні й необхідні компетентності.

Саме сучасні ІКТ сприяють максимальному підвищенню ефективності освітнього процесу, створюють умови для залучення учнів до активної, творчої навчальної діяльності, процесу самонавчання, самореалізації, комунікації, співпраці, критичного мислення, відстоювання власних позицій.

Сьогодення ознаменоване швидким економічним та інформаційно-технологічним зростанням. Стрімкий розвиток ІТ-галузі, робототехніки, нанотехнологій виявляє потребу в досвідчених фахівцях, спеціалісти майбутнього повинні мати відповідний багаж знань із природничих наук, математики, технологій, інженерії. Отже, виникає гостра освітня потреба в якісному навчанні учнів природничих та технічних дисциплін: математики,

фізики, хімії, інженерії (технологій, креслення), програмування. Як їх підготувати? Відповіддю та рушієм може стати STEM-освіта.

Сучасний тренд «STEM-освіта» – це синтез інтегрованого навчання за чотирма профільними дисциплінами в міждисциплінарному та практичному руслі, що і є актуальним феноменом щодо отримання новим поколінням конкурентних переваг у різних сферах людської діяльності. Важливо розуміти, які професії будуть затребуваними в майбутньому. Отже, зрозуміло: STEM-освіта сприяє підготовці компетентних фахівців для високотехнологічних виробництв, що забезпечить високий науковий потенціал держави. Вирішення цих завдань пов'язане з мотивацією діяльності для розвитку творчої особистості учня.

Саме STEM-орієнтований підхід до навчання є найактуальнішим для модернізації та інноваційного розвитку природничо-математичного й технологічного профілів освіти, а STEM-грамотність надає інструментарій, яким поєднуються науковий підхід, технології, інженерія та математика.

Одним із інструментів реалізації основної мети STEM-освіти є саме математика, де учні не в теорії, а прямо на уроках шляхом спроб та помилок, використовуючи наявний науковий та творчий потенціал, розв'язують ті чи інші реальні завдання. Ці завдання, спочатку маючи суто математичне спрямування, у подальшому мають вирішувати прикладні проблеми у сфері фізики, інформатики, креслення, технологій, інженерії тощо.

Уроки за STEM-технологією дозволяють не тільки вивчати теоретичний матеріал, але й закріплювати знання за допомогою можливостей практичного виконання різноманітних проєктів, які можуть бути настільки цікаві, що їх складність не викликатиме в учнів неприйняття.

Для розробки ефективних форм і методів реалізації поставлених задач ми провели аналіз психолого-педагогічної і методичної літератури, який засвідчує, що концептуальні підходи та практичні напрями реалізації STEM-освіти цікавлять багатьох науковців, зокрема, фахівців із теорії методики навчання математики.

Про необхідність застосування STEM-підходів у навчанні зазначають такі провідні фахівці, як-от: О. Барна [2], Ю. Ботузова [3], О. Гриб'юк [4]; І. Василяшко, Д. Васильєва [2], С. Волянська, О. Данилова, В. Єлізарова, Н. Морзе, О. Ткаченко, В. Юнчик та ін.

Зокрема, Л. Рощенська [2] пропонує STEM-проєкт, у якому учні можуть моделювати кімнату з підручних засобів чи будувати 3D-макет за допомогою геометричних фігур у просторі (площин, призм, пірамід, сфер, конусів, циліндрів та ін.), використовуючи програми з динамічної математики GeoGebra. Д. Васильєва рекомендує вчителям математики запропонувати учням вдома переглянути тематичні відео з біології про ланцюжки живлення, екологічну піраміду тощо, а в класі проаналізувати набуті знання і розв'язати класичну еко-задачу засобами математики. У навчанні STEM-підхід розглядають О. Семеніхіна, М. Друшляк [5], Т. Кобильник та інші, пропонують використовувати в підготовці вчителів

математики та інформатики і подальшого навчання школярів вільне програмне забезпечення Gran1, GeoGebra, R та інші.

Логічно, що STEM-технології також орієнтовані на розвиток практичних навичок і формування готовності випускників шкіл продовжити реалізацію творчих ідей у вищих навчальних закладах та подальшій професійній діяльності. Наприклад, на заняттях трудового навчання учні самостійно створюють прототипи виробів, використовуючи сучасні матеріали й обладнання, опираючись на прості й доступні інженерні рішення. У кінцевому результаті вони можуть скористатися існуючими елементами й деталями або створити модель із пластику чи картону, що в будь-якому випадку зробить їх досвідченішими як в комбінуванні різних матеріалів і їх властивостей, так і в розумінні кращих способів поєднання структурних елементів моделі для її максимальної функціональності й ефективності.

Формування критичного мислення – ще одна функція STEM-навчання. Критичне мислення вимагає самостійності, більш широкого нетрадиційного погляду на ті чи інші питання, вміння ставити під сумнів відомі факти, проводити самостійний аналіз наявних даних з метою створення власних ідей і їх вирішення. Це загалом один із рушійних чинників науки, а на сьогодні існує безліч можливостей по-іншому поглянути на існуючу реальність, упритул підійшовши до відкриття в галузі передових технологій із математичним інструментарієм. Критичне мислення дасть змогу підлітку ефективніше взаємодіяти з інформаційним простором, оцінити й знайти суперечності в будь-якій інформації. Особливо цінна ця здатність у дітей у зв'язку з відсутністю обмежень у їх мріях, коли фантастичні, на перший погляд, ідеї можуть стати стартом до вирішення різних проблем або інновацій.

Потрібно згадати ще одну перспективу напрямків STEM – це застосування проблемного навчання. Ця методика добре зарекомендувала себе у викладанні природничо-математичних наук та реалізації підходів STEM у вирішенні проблемних ситуацій, пошуку правильних рішень та подоланні перешкод на шляху до їх розв'язання. У цьому питанні важливим моментом є формування в учнів особливого алгоритму розумової діяльності, їх самостійності й дослідницької допитливості. Наприклад, у моделі екобудинку може не працювати система контролю природної вентиляції. Для усунення цієї проблеми потрібно знайти причину, розробити етапи послідовного її вирішення, скориставшись знаннями з фізики, математики, техніки тощо.

Це є свідченням, що для реалізації STEM навчання доцільно використовувати інтеграцію предметів природничо-математичного циклу.

По-перше, існують можливості проведення інтегрованих уроків двох і більше дисциплін, наприклад, урок з вивчення властивостей води з точки зору фізики, хімії та біології, що містить завдання, які вимагають від учнів володіння знаннями про її склад і фізичні властивості, хімічні зв'язки в

молекулах і роль води в існуванні життя. Ще одним прикладом бінарних можуть бути уроки біології та інформатики з вивчення будови опорно-рухової системи з використанням комп'ютерної графіки або уроків фізики й біології при вивченні процесу фотосинтезу й фізичних умов для цього.

По-друге, як говорилося, реалізація STEM-навчання через створення учнями проєктів із застосуванням знань із кількох предметів і консультаціями вчителів-предметників, наприклад, створення удосконаленої моделі дрона, адаптованої для виконання тих чи інших завдань збройними силами. При цьому учням знадобляться знання з інженерії (3D-моделювання і 3D-друку), математики, фізики та інформатики.

Шляхи реалізації STEM-освіти не обмежуються вище описаними, крім того, вони напряму залежні від кожного вчителя, його майстерності та особистої вмотивованості. А як результат – суспільство прямо зараз буде підготовленим до широкого впровадження інноваційно-комунікативних технологій. Наприклад, сьогодні все більш затребуваними стають випускники навчальних закладів різного рівня акредитації, які використовують ІКТ в усіх сферах людської діяльності. На заняттях зі STEM невід'ємною частиною роботи учнів є використання комп'ютерних програм для проєктування, розрахунків, а в більшості проєктів перед виготовленням готового виробу створюється 3D-модель і роздруковується 3D-копія. При використанні доступного відповідного програмного забезпечення на сьогоднішній день є можливість кожному учню середньої школи проводити тестування технічних характеристик, ефективності і якості кінцевого виробу.

Розглянемо один із поширених і доступних програмних засобів (їх зараз існує величезна кількість) для унаочнення уроків математики – ПЗ та онлайн-сервіси. Через це в учителя з'являються питання при виборі відповідного програмного забезпечення, яке б задовольняло цілі навчання, було доступним, мало простий і в той же час функціональний інтерфейс.

На нашу думку, потужним та зручним навчальним інструментом при вивченні математики є програма динамічної математики для всіх рівнів освіти, яка об'єднує геометрію, алгебру, таблиці, графіки, статистику та обчислення в одному простому для використання пакеті, і це – GeoGebra. Також GeoGebra – це спільнота мільйонів користувачів по всьому світу, яка стала провідним постачальником програм динамічної математики, що використовується для підтримки STEM-освіти та інновацій у всьому світі.

Основна перевага GeoGebra в безкоштовності, наявності online, oflinета мобільної версії програми, простого інтерфейсу при потужному функціоналі. Вона дозволяє створювати авторські інтерактивні навчальні матеріали у вигляді веб-сторінок, доступна на багатьох мовах і має величезну світову спільноту користувачів, у якій можна обмінюватись матеріалами й досвідом з відкритим вихідним кодом програмного забезпечення (ПЗ). Безкоштовність доступу відкидає проблеми з

ліцензуванням, дозволяючи учням та вчителям вільно користуватися нею, де потрібно.

Часто виникають питання, наприклад: «Чи можуть програмні засоби допомогти учням краще зрозуміти математику?», «Чи будуть послаблюватись можливості учнів до виконання усних обчислень?» або «Чи можуть механізми обчислень, що реалізуються програмою, знівелювати математичне розуміння предмету?». Відповісти однозначно на подібні питання майже неможливо, оскільки це залежить від багатьох чинників і, зокрема, підбору потрібних навчальних методик й умілого користування подібними засобами.

Побутує й інша думка, що комп'ютер з його можливостями має бути обов'язковим складовим елементом в арсеналі дидактичних засобів сучасного вчителя математики, але й це є спірним питанням. Та все ж інтегровані уроки є особливою формою STEM-навчання, спрямованою на встановлення міжпредметних зв'язків, що сприятимуть формуванню в учнів цілісного світогляду й компетентностей якісно нового рівня, зокрема, із застосуванням математичних знань і наукових понять.

Розглядаючи питання STEM-освіти в середній школі, доречно звернути увагу, що вчитель має готувати учнів до комплексного вивчення світу, а не сприйняття його у вигляді ізольованих частин. Це можна зреалізувати насамперед традиційно – через постійне використання в навчанні міжпредметних зв'язків, реалізацію міжпредметних проєктів, розв'язування прикладних задач, проводячи бінарні уроки. Учні також слід залучати до пошуку проблем і шляхів її вирішення, що в кінцевому результаті підводить їх до самостійної дослідницької діяльності. У результаті чителю потрібно ґрунтовно продумувати способи інтеграції тем, об'єднавши їх у певні блоки, та спонукати учнів до обрання тем, які мають практичний зміст. Наприклад, при розробці наступного проєкту «Вода – основа життя» «математичний відділ» команди може визначати втрати води при невідремонтованому крані і кошти, які необхідні на повторну її очистку, та співставити їх з витратами на ремонт крана. Вивчаючи теми «Многогранники», «Тіла обертання» тощо, запропонувати учням створювати з підручних матеріалів макети меблів, будинків, природних ландшафтів, пропагуючи мейкерство як один із STEM-підходів у навчанні.

Різноманітні гаджети з відповідними додатками повинні стати дієвими інструментами STEM-освіти для засвоєння й набуття навичок розв'язування математичних задач і завдань дослідницького характеру, демонстрації експериментів із їх аналізом, що систематизуватиме отримані знання й стимулюватиме участь у навчальних проєктах. Важливо, щоб методологія STEM-навчання сприяла як переходу від передавання системи знань від учителя до учня, від учня до учня, так і до самостійного вибудовування учнем особистої системи знань в освітньому процесі, в основу якого покладено дослідницький характер. Створивши ситуацію успіху, у процесі пошуку учнем нових знань учитель має бути в ролі менеджера. У середній

школі запровадження STEM-підходів також має закріпити стійку зацікавленість учнів до вивчення природничо-математичних наук, а в профільній – допомогти вибору STEM-професії. STEM-орієнтований підхід до навчання сприятиме популяризації інженерно-технологічних професій серед молоді, що актуально для нашої країни.

Здійснення переходу до компетентної моделі навчання передбачає зміщення акцентів у навчальній діяльності з вузькопредметних на загальнодидактичні. Упровадження системної STEM-освіти потребує оновлення структури та змісту навчальних предметів і спецкурсів. Також на зміни чекає й система оцінювання результатів навчання через ключові та предметні компетентності в сукупності з оновленими формами й методами навчання. STEM-навчання реалізується шляхом набуття відповідних STEM-компетентностей, що значною мірою пов'язані з ключовими компетентностями, під якими розуміють сукупність особистісних якостей учня, обумовлених досвідом діяльності в певній соціально й особистісно значущій сфері. У комплексі STEM-компетентностей можна розглядати здатність здобувачів освіти до інноваційної діяльності, яка включає готовність до розв'язання комплексних задач, критичне мислення, креативність, уміння працювати в команді, організаційні здібності, оцінювання й прийняття рішень, здатність до ефективної взаємодії, уміння домовлятися, когнітивну гнучкість, емоційний інтелект.

Важливим досвідом для вчителя буде запровадження методики «перевернутий клас», коли опанування теоретичним матеріалом виноситься на самостійне опрацювання, а під час уроку розглядаються питання з їхнього використання на практиці. «Занурення» в тему, парні та групові форми при виконанні лабораторних робіт та проєктів матимуть позитивні результати. Використання STEM-проєктів сприятиме не тільки творчому розвитку учнів, а й готуватиме їх до вирішення проблемних ситуацій у повсякденному житті. Водночас залучення школярів до проведення тематичних тижнів, реалізація міжпредметних проєктів, участь у предметних гуртках, конкурсах, олімпіадах, науково-дослідницьких роботах також будуть дієвими формами STEM-навчання. Крім вище переліченого, учнів також можна долучати до практичних проєктів, у яких застосовуються знання, що пов'язані з використанням ознак рівності й подібності трикутників, теореми косинусів, синусів тощо. Наприклад, ландшафтне облаштування пришкольних територій, розмічання дослідних ділянок тощо.

Розглянемо питання добору змісту й побудови системи задач на прикладах STEM-підходів при вивченні математики, подане в навчальному посібнику для учителів математики, учнів, педагогічних закладів вищої освіти [5], зокрема, при опрацюванні матеріалу на дослідження функцій, розв'язуванні задач з параметрами, планіметричних задач на дослідження та доведення, задач на дослідження екстремумів функції та ін. Тут одним із важливих інженерних інструментів пропонується використання системи динамічної математики *Gran*.

У публікації Т. Крамаренко, О. Банада «Використання системи динамічної математики...» [6] обґрунтовано доцільність використання при вивченні математики системи динамічної математики GeoGebra. Ці напрацювання певною мірою перекликаються зі збіркою завдань Ю. Ботузової [3], що підтверджує актуальність застосування зазначених електронних інструментів.

Використання згаданих засобів, на нашу думку, допоможе забезпечити візуалізацію досліджуваних математичних об'єктів, ілюстрацію методів побудови, чіткість графіки. Через побудову інтерактивних динамічних креслень, моделювання математичних об'єктів і спостереження за динамікою їх змін можна формувати в учнів вміння виділяти характерні ознаки, встановлювати закономірності, робити узагальнення.

Під час виконання STEM-проєкту можуть виникати моменти, наприклад, коли потрібно вибрати певне зображення, завантажити його на полотно побудови, виділити графіки, підібрати формули для їх опису. Усе це можна здійснити інструментарієм GeoGebra. Описуючи графіки, можна якнайраціональніше вибрати потрібні функції, тому математичне моделювання з використанням систем динамічної математики сприятиме глибокому розумінню тем, що вивчаються. Перед вивченням нового матеріалу з теми «Побудова графіків функцій $y = kf(x)$ та $y = f(kx)$ » можна зробити заготовки графіків функцій $y = Wx$ та $y = Vfx$ в програмному засобі GeoGebra. Тоді, використовуючи інструмент «бігунок», замість значення « k » будуть підставлені певні числа. Аналізуючи перетворення графіків при $0 < k < 1$ та $k > 1$, можна здійснити узагальнення для побудови графіків за перетвореннями $f(kx)$ та $kf(x)$.

Під час вивчення матеріалу з теми «Функції» учителю можна залучати учнів до виконання проєктів типу «рухома картина». Спочатку варто зобразити малюнок на аркуші, далі подати його в системі динамічної математики за допомогою побудови графіків. При цьому до координат окремих точок, формул, якими задано функції, доцільно вводити параметри, щоб у подальшому, змінюючи їх, отримувати динамічні графіки.

Під час вивчення теми «Геометричні перетворення на площині, гомотетія» вчителі математики можуть виконати STEAM-проєкт «Сніжинка». Оскільки в системах динамічної математики є можливість симетричної побудови геометричних фігур відносно координатних осей, побудови фігур, що мають симетрію обертання, паралельне перенесення об'єктів, застосування гомотетії, динамічну побудову графічних об'єктів та створення анімацій, то це значно спростить засвоєння теми й краще візуалізує STEAM-проєкт. Спочатку необхідно намалювати «сніжинку» на папері олівцями, а потім відтворити її згаданими засобами GeoGebra, будуючи графіки функцій, рівнянь та різноманітних геометричних фігур. Створення динамічних комп'ютерних моделей пробуджує зацікавленість до предмету, підвищує розумову активність та розвиває просторову уяву. Під

час побудови такої «сніжинки» в учнів розвиватиметься фантазія й логіка, з'явиться інтерес до раціоналізаторства й винахідництва.

З вищесказаного можемо зробити висновок, що використання функціоналу програми GeoGebra дозволить учителю розширити власний потенціал при викладанні предмету, сприятиме ефективній реалізації завдань STEM-освіти, а учням – з цікавістю зануритися у вивчення математики для втілення власних мрій і задумів у дорослому житті.

Тому STEM-освіта – це вектор навчання, який запалює інтерес до дослідницької діяльності та готує дітей до життя у високотехнологічному світі, а математика – унікальний засіб формування не тільки освітнього, а й розвивального та інтелектуального потенціалу особистості. При цьому лаконічність її мови, логічна схема міркувань, чіткість, точність, систематична послідовна аргументація – усе це сприяє вихованню розумової культури учнів, впливає на успішне вивчення всіх предметів, у тому числі й гуманітарних.

Упровадження STEAM-освіти – це інноваційний шлях у вивченні математики, ці елементи необхідно використовувати на уроках, де учні вчать знаходити шляхи вирішення не теоретично, а безпосередньо на практиці. Структура уроку повинна включати основні предметні знання, узагальнені поняття та інженерні навички, отже, центр уваги в ньому зміщується на практичне вирішення проблеми. Тому урок доцільно будувати на реалізації конкретного проекту, застосуванні науково-технічних знань у реальному житті, набутті знань не запам'ятовуванням фактів, а розумінні й формуванні практичних умінь і навичок через конструювання, що сприятиме підготовці майбутніх фахівців у галузі високих технологій та стане основою економічного та інноваційного розвитку країни. Учителю від впровадження STEM-підходів отримає нові інструменти й можливості, а учень поступово навчиться продукувати ідеї та втілювати їх в життя, знаходити необхідну інформацію, вирішувати складні завдання, приймати рішення, організовувати співпрацю з іншими учнями та вчителем, презентувати результати власних досліджень, крок за кроком інтегруючись у сучасне суспільство.

Список використаної літератури

1. Методичні рекомендації щодо розвитку STEM-освіти в закладах загальної середньої та позашкільної освіти України у 2022/2023 навчальному році (№ 22.1/10-1080 від 15.08.2022 р.). URL: <https://imzo.gov.ua/2022/08/15/lyst-imzo-vid-15-08-2022-22-1-10-1080-metodychni-rekomendatsii-shchodo-rozvytku-stem-osvity-v-zakladakh-zahal-noi-seredn-oi-ta-pozashkil-noi-osvity-u-2022-2023-navchal-nomu-rotsi/> (дата звернення: 29.11.2022 р.). **2. Український проєкт «Якість освіти».** WEB-STEM-школа-2023. URL: <http://yakistosviti.com.ua/uk/web-stem-shkola-2023> (дата звернення: 11.01.23 р.). **3. Ботузова Ю. В.** Динамічні моделі GeoGebra на уроках математики як основа STEM-підходу. *Фізико-математична*

освіта. 2018. Вип. 3(17). С. 31–35. **4. Гриб'юк О. О.** Комп'ютерне моделювання та робототехніка в навчально-виховному процесі сучасного навчального закладу. *Матеріали 7 Міжнародної науково-практичної конференції FOSS Lviv-2017: Збірник наукових праць (м. Львів, 27-30 квітня 2017 р.)*. Львів: ЛНУ ім. І. Франка, 2017. С. 38–43. **5. Інноваційні інформаційно-комунікаційні технології навчання математики: навчальний посібник** / В. В. Корольський, Т. Г. Крамаренко, С. О. Семеріков, С. В. Шокалюк; науковий редактор М. І. Жалдак. Кривий Ріг: Книжкове видавництво Киреєвського, 2009. 316 с. **6. Крамаренко Т. Г., Банада О. С.** Використання системи динамічної математики GeoGebra в розробці STEM-проектів. *Актуальні аспекти розвитку STEM-освіти у навчанні природничо-математичних дисциплін: збірник матеріалів I Міжнародної науково-практичної конференції, м. Кропивницький (16-17 травня 2018 р.)* / за заг. ред. О. С. Кузьменко, В. В. Фоменка. Кропивницький, 2018. С. 80–83. **7. Семеніхіна О., Друшляк М.** Розв'язування задач шкільного курсу статистики у середовищах Gran1 і GeoGebra: порівняльний аналіз. *Фізико-математична освіта: науковий журнал*. Суми: СумДПУ ім. А. С. Макаренка, 2015. № 1(4). С. 21–30.

Романенко Н. М. Формування математичної компетентності засобами STEM-освіти на уроках математики

Метою статті є розробка методики впровадження елементів STEM-освіти на уроках математики з метою реалізації навчальної програми. Задачами статті є аналіз існуючих можливостей та шляхів упровадження елементів STEM-освіти на уроках математики, їх застосування з метою реалізації навчальної програми. Об'єктом дослідження є процес навчання математики учнів основної школи. Предметом дослідження статті є впровадження елементів STEM-освіти на уроках математики. У роботі проаналізовано основні шляхи та наведені методичні рекомендації для реалізації навчальної програми зручним навчальним інструментом при вивченні математики, яким є GeoGebra – програма динамічної математики для всіх рівнів освіти. Результати роботи показали, що впровадження елементів STEM-освіти на уроках математики сприятиме підготовці учнів до реального життя, формуванню компетентностей, які дозволять розв'язувати реальні практичні потреби, а це відповідає запитам та вимогам сучасної освіти.

Ключові слова: STEM-освіта, GeoGebra, навчання математики, навчальна програма.

Romanenko N. Formation of Mathematical Competence by Means of STEM-Education in Mathematics Lessons

The purpose of the article is to develop a methodology for implementing elements of STEM education in mathematics lessons in order to implement the curriculum. The objectives of the article are the analysis of existing opportunities

and ways of implementing elements of STEM education in mathematics lessons, their application for the purpose of implementing the curriculum. The object of research of the article is the process of teaching mathematics to elementary school students. The subject of the article's research is the implementation of elements of STEM education in mathematics lessons. The article analyzes the main ways and gives methodological recommendations for the implementation of the curriculum, a convenient educational tool for studying mathematics, which is GeoGebra – a program of dynamic mathematics for all levels of education. The results of the work demonstrate that the implementation of elements of STEM education in mathematics lessons will contribute to the preparation of students for real life, the formation of competencies that will allow solving real practical needs, and this meets the demands and requirements of modern education.

Key words: STEM-education, GeoGebra, mathematical education, curriculum.

Семенова Ірина Василівна,
*учитель інформатики, спеціаліст вищої
кваліфікаційної категорії Лубенської загальноосвітньої
школи I-III ступенів №2
Лубенської міської ради Полтавської області*

РОЗВИТОК КРЕАТИВНОГО, КРИТИЧНОГО ТА ЛОГІЧНОГО МИСЛЕННЯ З ВИКОРИСТАННЯМ СУЧАСНИХ ІНТЕРНЕТ-РЕСУРСІВ

Актуальність дослідження зумовлюється необхідністю вивчення методів розвитку критичного, логічного й креативного мислення та їх технологій розвитку на уроках інформатики з метою глибшого засвоєння учнями навчального матеріалу, позитивного впливу на поглиблення знань із предмету, формування інтересів й естетичних смаків, активізації дослідницької діяльності учнів та їх творчої активності.

Сучасному суспільству потрібні громадяни, які здатні орієнтуватися в мінливості життя, приймати нестандартні рішення, творчо підходити до вирішення проблем, самооцінювати результати своєї діяльності, уміти мислити гнучко, динамічно, бути здатним адаптувати своє мислення до мислення інших людей.

Давня мудрість говорить: «Хто стоїть на місці, той відстає». А хто не хоче відставати, мусить рухатися вперед і не зупинятися, досягнувши вершини, а підійматися вище. Саме тому сучасний учитель повинен бути готовим до застосування нових освітянських ідей, здатності постійно навчатися, бути в постійному творчому пошуку. Ці якості не видаються додатком до диплома про педагогічну освіту, а формуються у щоденній учительській праці.

Сьогодні змінилися пріоритети діяльності вчителя: не навчити, а створити умови для самостійного творчого пошуку. Це передбачає широкий пошук нових підходів, педагогічних та інформаційних технологій, адекватних динаміці розвитку суспільства. Роль Інтернету в цьому особливо значна, оскільки його використання дозволяє збільшити кількість джерел інформації й уникнути довіри тільки одному джерелу. Інтернет сприяє тому, щоб школярі опанували вміння зіставляти різні інтерпретації фактів, вчилися критично оцінювати їх і не перетворювалися на об'єкти маніпуляцій. «Робити вигляд, що гаджетів не існує, що це – ворожа річ для школи, безглуздо. Вони вже є частиною життя, тому їх треба робити частиною навчального процесу», – вважає радник міністерки освіти та науки України Олександр Елькін.

Ми всі «гуглимо» інформацію про щось невідоме та незрозуміле, то навіщо забороняти робити це дітям? Навпаки, наше завдання – навчати їх правильно «гуглити», мислити, креативити.

Світ є цілісним. Кожна особистість – цілісна. Саме тому потрібен цілеспрямований розвиток як логічної складової мислення, так і креативної та критичної. Найправильніше «надбудувати» творчу складову на логічній, як на міцному фундаменті.

Як учитель-практик, я вважаю, що кожного можна навчити мислити. Критичне мислення – мислення вищого порядку, що спирається на інформацію, усвідомлене сприйняття власної інтелектуальної діяльності. Освітня технологія розвитку критичного мислення – це сукупність різноманітних педагогічних прийомів, яка допомагає:

- створювати сприятливі умови для творчого мислення дітей;
- формувати вміння ставити проблему;
- приймати самостійні рішення та чітко аргументувати свої думки;
- розвивати самостійність і комунікативні навички;
- виховувати колективізм, поважне ставлення до співрозмовника [2].

Запровадження цієї технології сприяє набагато кращому засвоєнню знань, адже інтерактивність методики спрямована не на запам'ятовування, а на вдумливий процес пізнання світу, на постановку проблеми та пошуки її вирішення. Особливо хочеться підкреслити, що для впровадження даної методичної системи не потрібно ніяких додаткових обставин. Єдина необхідна умова – це бажання вчителя працювати.

Мислити критично – означає вільно використовувати розумові стратегії та операції високого рівня для формулювання обґрунтованих висновків та оцінок, прийняття рішень. Здобувачам освіти дуже імponує такий вид навчання, коли вони отримують матеріал для обдумування, коли вони можуть проявляти самостійність, а також ініціативу в момент, коли розумова діяльність школярів перебуває в певній напрузі, задіяти власну креативність та творчість. Ми повинні пам'ятати, що модель уроку критичного мислення складається з трьох стадій:

- Стадія 1. Виклик (evocation);
- Стадія 2. Осмислення (realization of meaning);
- Стадія 3. Рефлексія (reflection) – роздуми [3].

Усі школярі мають певні особливі здібності. Завдання педагога – розкрити зернинки їх таланту, розвинути, удосконалити та навчити проявляти себе на кожній із трьох стадій.

Моє життєве кредо співпадає з провідною думкою педагога Лоуренса Пітера: «Щоб уникати помилок, треба набиратись досвіду; щоб набиратись досвіду, треба робити помилки».

А у своїй педагогічній діяльності я опираюся на крилатий вислів М. Лауса: «Не так важливе здобуття знань, як розвиток здібностей мислення».

Саме тому уроки, що сплановані з дотриманням відповідних технологій, форм і методів формування розвитку критичного, креативного та логічного мислення, створюють плідне підґрунтя для цього під час:

- опрацювання інформації;
- розв'язання задач і проблем;
- оцінки ситуації;
- вибору раціональних способів діяльності.

Якісний урок – основа моєї з учнями навчальної діяльності. Від того, як він побудований, чим насичений, наскільки цікавий і спонукаючий до дії, залежить результат успішності учнів. Зрозуміло, що такий урок, зазвичай, не є стандартним. Переважно саме навпаки – це урок-подорож, урок-гра, урок-змагання, урок-дослідження, урок-дискусія тощо.

Щодо креативного мислення, то це – нестандартний, оригінальний тип мислення, здатний привести до несподіваних рішень чи нових відкриттів. Ще Альберт Ейнштейн говорив: «Креативність – це інтелект, якому весело».

Чи замислювались ви колись, що уміння креативного мислення можна розглядати як мистецтво пошуку істини за допомогою запитань, як підґрунтя для здатності людини до інновацій, розв'язання проблем і просування вперед у кар'єрі і житті взагалі. Щоб Ваш учень перетворився на активний суб'єкт навчання, потрібно «увімкнути», «запалити» його мислення. У процесі мислення саме запитання виступає його пусковим механізмом – тим сірником, що його запалює. Думка залишається живою лише за умови, що відповіді стимулюють подальші запитання [5].

На своїх уроках для розвитку різних видів мислення надзвичайну увагу приділяю інтерактивним методам і прийомам подання матеріалу: методу контрольних запитань, методу фокальних об'єктів (метод каталогу), методу синектики, моделювання маленьких чоловічків, методу мозкового штурму, методу асоціацій та аналогій, технології ситуативного моделювання (навчання у грі), методу «Кроссенс», «Дерево рішень», «Ґрунування», «Сократовський діалог», «Бджолиний вулик», «Мікрофон», «Маневр Метта», «Навчаючи вчуся», «Незакінчене речення», «Коло ідей», «Ланцюжок ознак», «Фішбоун», «Займи позицію», «Розбивка на кластери», прийому «Кошик» ідей, понять, імен ...».

Зрозуміло, що застосування лише однієї вправи чи методу не збагачує урок. Тому намагаюся поєднувати такі інтерактивні вправи там, де це доцільно.

Із засобів навчання використовую вербальні, наочні, практичні. Поєдную групову, фронтальну та індивідуальну форми організації навчання. Вважаю недоцільним застосовувати лише якусь одну зі згаданих і поясню чому. Індивідуальній навчальній діяльності не властива пряма взаємодія учнів між собою. У них є можливі прогалини в знаннях, недостатня сформованість умінь самостійної навчальної діяльності. Таку ситуацію вдало компенсує групова діяльність. Слабкий учень у групі відчувається спокійніше, тягнеться за успішним учнем, отримує позитивний досвід.

Проте, якщо надавати перевагу лише груповій роботі, то можна «втратити» сильного учня. Тому лише вдале та доцільне поєднання індивідуальної і групової форм організації навчання допомагає успішному навчанню дітей.

Освітній процес урізноманітнює за допомогою QR-кодів, шляхом кодування посилань на домашні завдання або ж проведення квестів. Із одного боку, учням зручно зчитувати цікаву інформацію та оперативно зберігати її в пам'яті мобільних пристроїв, з іншого – такий підхід дозволяє задіяти додатковий (тактильний) канал сприйняття інформації.

Ключовим моментом саморозвитку учнів вважаю взаємооцінювання якості знань.

Застосування онлайн-сервісів дає можливість комбінувати на одному уроці значну кількість цікавих завдань, залучаючи до роботи більшу кількість учнів. Головне завдання, яке ставлю перед собою, полягає в тому, щоб до мінімуму звести передачу учням готових знань, шляхом створення на уроках проблемних ситуацій навчити школярів учитися, сформулювати у них позитивну мотивацію до навчання та здатність до самостійного й свідомого пошуку та засвоєння знань і вмінь.

Нові програми та сервіси – це додаткова робота, утім і додаткові можливості. Якщо ви маєте конкретну тему або проблему, цілком може існувати ідеальний ресурс, що допоможе дітям розуміти її значно краще, ніж стандартні уроки та виховні години. Варто лише спробувати!

Обираючи ресурс, обов'язково потрібно визначитися, з якою метою ви будете його використовувати:

- підготовка до розкриття теми;
- перевірка знань;
- створення оригінальних завдань.

Головне правило, яким варто керуватись, – ресурс має підвищувати якість роботи й рівень засвоєння теми. Сайт чи додаток повинні:

- торкатися теми, що цікавить учнів;
- використовувати форми роботи, які найбільше надихають дітей;
- бути багатофункціональним;
- мати унікальний функціонал, що зробить його незамінним при вивченні певної дисципліни або теми.

Напередодні особливо важких тем використовую випереджувальні домашні завдання. Добре відомо, що, пояснюючи матеріал, людина краще його сприймає. Відповідаючи на питання – поглиблює свої знання. Тому на уроках намагаюся більше надавати слово учням. Адже навіть допущені помилки дають можливість активізувати клас, спрямовують на пошук допущених товаришем помилок та методів їх усунення.

Для створення дидактичних матеріалів використовую сервіси WordArt, FreeMind, інтерактивних аркушів Wizer.me. Ментальні карти або інтелект-карти (сервіс MindMaps, MindMeister) дозволяють організувати процес творчого мислення за допомогою схем, побудованих за певними правилами. Для створення динамічних презентацій використовую сервіси

<https://www.canva.com> та <https://prezi.com>, для візуалізації інформації корисними є відеоскрайбінги (платформа PowToon). Сучасною формою роботи є використання креолізованого тексту, до якого належать пост, постер, дудл, логотип, комікс (WriteComics). Для створення інтерактивних вправ, ребусів, розв'язування кросвордів, створення карт знань, установлення логічних пар, послідовності сюжетних елементів, складання пазлів, інтерактивних ігор застосовую сервіси <https://learningapps.org> та <https://wordwall.net>, <http://rebus1.com/ua>.

У своїй освітній діяльності також використовую сервіси та платформи, які полегшують підготовку й проведення тестування (Kahoot, Quizlet, Plickers, Quizizz, Всеосвіта). Вони дозволяють здійснити контроль у формі тестів, вікторин, опитувань, організувати зворотний зв'язок, надають можливість отримати оперативну інформацію щодо результатів засвоєння матеріалу. Для проектної роботи, пірінгової взаємодії, індивідуальних завдань чи як інструмент збору інформації від всіх учасників процесу в одному місці я обрала Padlet (універсальна онлайн-дошка).

Отже, можна сказати, що використання онлайн-сервісів дозволяє:

- індивідуалізувати, диференціювати та інтенсифікувати процес навчання;
- посилити мотивацію навчання за рахунок використання різних видів діяльності і джерел інформації;
- формувати вміння орієнтуватися в проблемі ц шукати шляхи її вирішення;
- змінити характер пізнавальної діяльності учнів;
- візуалізувати навчальну інформацію;
- забезпечити доступ до мережі інформації;
- формувати інформаційну компетенцію вчителя та учнів [4].

Наші учні мають бути здатними сприймати фактичний матеріал, ретельно і критично аналізувати його, доповнювати власними дослідженнями, знаходити причинно-наслідкові зв'язки, синтезувати власні твердження. Адже ще в середині ХХ століття Антуан де Сент-Екзюпері – людина, далека від педагогіки, розмірковуючи про численні проблеми людства, пише: «Не постачайте дітей готовими формулами, формули – порожнеча, збагатіть їх образами і картинками, на яких видно сполучні нитки. Не обтяжуйте дітей мертвим вантажем фактів, навчіть їх прийомам і способам, які допоможуть їм досягати. Не судіть про здібності по легкості засвоєння. Успішніше і далі йде той, хто болісно долає себе і перешкоди. Любов до пізнання – ось головне мірило».

Список використаної літератури

1. Комар О. Інтерактивні технології – технології співпраці. *Початкова школа*. 2004. № 9. С. 5–8. **2. Технології** розвитку критичного мислення учнів / А. Кроуфорд, Е. Венди Саул, С. Метьюз, Дж. Макінстер, адаптований переклад з англ.; за заг. ред. Олени Пометун. 2006. Електронний ресурс.

Режим доступу: <http://www.criticalthinking.expert/shop/tehnologiyi-rozvytku-krytychnogo-myslennya-uchniv/>. **3. Макаренко В. М.,** Туманцова О. О. Як опанувати технологію формування критичного мислення. Х.: Основа, 2008. 96 с. **4. Сидоркін Є.** Формування інформаційної компетентності учнів засобами комп'ютерних технологій. *Рідна школа*. 2014. №4-5. С. 53–56. **5. Скасків Г. М.** Інноваційні методи навчання при підготовці майбутніх учителів інформатики. *Інноваційна педагогіка: науковий журнал*. 2020. Вип. 30, Т. 2. С. 90–93.

Семенова І. В. Розвиток креативного, критичного та логічного мислення з використанням сучасних інтернет-ресурсів

У статті розкрито теоретичні аспекти креативного, критичного та логічного мислення. Розглянуто інтерактивні методи і прийоми подання матеріалу, спрямовані на розвиток мислення. Наведено приклади використання освітніх сервісів та платформи, які полегшують підготовку й проведення тестування, сервісів для створення дидактичних матеріалів та сприяють покращенню та урізноманітненню освітнього процесу.

Ключові слова: критичне, креативне, логічне мислення, онлайн-сервіси, освітня діяльність, мережа Інтернет.

Semenova I. Development of Creative, Critical and Logical Thinking with the Use of Modern Internet Resources

The article deals with the theoretical aspects of creative, critical and logical thinking. Interactive methods and methods of presentation material, which help to develop thinking, are considered. The article gives examples of using educational services and platforms that facilitate the preparation and conduct of testing, services for the creation of didactic materials and contribute to the improvement and diversification of the educational process.

Key words: critical, creative, logical thinking, online services, educational activity, the Internet.

*Склярєва Лариса Леонїдївна,
учитель математики, спеціалїст вищїї
квалїфікаційної категорїї, старшїй учитель
Лубенської загальноосвітньої школи I-III ступенїв № 2
Лубенської мїської ради Полтавської областї*

ФОРМУВАННЯ ЕКОЛОГІЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ НА УРОКАХ МАТЕМАТИКИ

Екологія поряд із економікою і національними відносинами стала однією з болючих проблем країни. Про це свідчить те, що сьогодні майже 30% населення України мешкає в екологічно небезпечних зонах, а 45-50% в екологічно важких умовах. Загальний рівень здоров'я населення в останні роки різко знизився. Смертність перевищила народжуваність. Зменшилась тривалість життя людей на 6 років. І все це – внаслідок катастрофічного погіршення стану навколишнього середовища. Мабуть, починають справджуватися слова Нільса Бора: «Людство не загине в атомному жаху, воно задихнеться у власних відходах». Погіршує екологію країни її народ, тобто люди. Тож і впливати, сприяючи формуванню екологічних цінностей, потрібно саме на громадян, у тому числі і на наймолодших. Підготовка до життя покоління, здатного оптимізувати взаємовідносини між суспільством і природою, – соціальне замовлення сучасній школі.

Метою статті є вивчення актуальності включення екологічних задач у шкільний курс математики для формування покоління екологічно грамотних і небайдужих до проблем навколишнього середовища громадян. Тільки самостійно отримавши реальні цифри, що стосуються екологічної проблеми, вражена дитина перестає бути байдужою й замислюється над подальшими наслідками знищення себе й середовища свого існування.

Автором опрацьовано статистичні дані, що стосуються екологічної ситуації в місті та області, складено та розв'язано авторські задачі екологічного змісту, проведено опитування школярів щодо важливості та актуальності даних задач при вивченні математики, проведено уроки та заняття факультативу. Після проведеної роботи зроблені висновки.

Значні напрацювання в галузі екологічного виховання були закладені в працях видатних педагогів: Г. Ващенко, К. Ушинського, В. Сухомлинського.

На думку сучасних науковців (С. Дерябо, І. Зверєва, Л. Лук'янової, Г. Пустовіта, Г. Тарасенко, Є. Флешар, С. Шмалей), наголос у сучасній екологічній освіті необхідно робити не на оцінці знань законів природного середовища, а на рівні екологічної вихованості, екологічної відповідальності учнів.

У Законі України «Про освіту» екологічна компетентність вказана в переліку базових компетентностей, завдяки яким досягається мета загальної середньої освіти.

Зокрема, екологічна компетентність розуміється як:

- здатність виокремлювати, розуміти, оцінювати сучасні екологічні процеси, спрямовані на забезпечення екологічної рівноваги та раціонального природокористування [4, с. 5];

- здатність застосовувати екологічні знання й досвід у професійних і життєвих ситуаціях, керуючись пріоритетністю екологічних цінностей і непрагматичною мотивацією взаємодії з довкіллям на основі усвідомлення особистої причетності до екологічних проблем і відповідальності за екологічні наслідки власної професійної і побутової діяльності [3, с. 7];

- здатність фахівця гармонійно взаємодіяти з природним довкіллям та соціумом у всіх сферах власної життєдіяльності [2, с. 9].

До методів формування екологічної компетентності можна віднести: пояснювально-ілюстративні методи (бесіда, пояснення, художня розповідь, відповіді на запитання), репродуктивні методи (завдання екологічного змісту, спостереження, опорні схеми), метод проблемного викладу (пояснення, спостереження, бесіда), частково-пошукові (ребуси, екологічні вікторини, цікаві вправи, складання оповідань екологічного змісту, застосування опорних схем), дослідницькі методи (спостереження за змінами у природі під впливом антропогенних факторів, проблемні завдання) [1, с. 28].

У шкільному віці відбувається інтенсивний розвиток самосвідомості, поглиблюється та ускладнюється процес самопізнання, формується свідоме ставлення до довкілля та до себе. Це найкращий час для закладання основ ціннісних орієнтацій підростаючого покоління. Учні мають зрозуміти, що в сучасних умовах необдуманого використання природних ресурсів подальший розвиток людства стає неможливим. Із цього приводу у Державному стандарті базової і повної загальної середньої освіти одним із завдань освітньої галузі «Математика» визначено розкриття ролі та можливостей математики в пізнанні та описанні реальних процесів і явищ дійсності, забезпечення усвідомлення математики як універсальної мови природничих наук та органічної складової загальної людської культури.

На уроках математики екологічне виховання учнів можна здійснювати в таких напрямках:

- розкриття математичних закономірностей природи через бесіди відповідно до теми уроку;

- з'ясування ролі математики в розв'язуванні екологічних проблем;

- складання графіків і діаграм, які ілюструють функціональні залежності результатів впливу людської діяльності на природу;

- аналізу прикладів економного та ефективного використання природних ресурсів;

- розкриття математичних закономірностей певних явищ природи;

- виховання екологічного розуміння та екологічної культури, відповідальності за стан навколишнього середовища;

- розв'язання задач із метою розуміння окремих екологічних понять, обробка статистичного матеріалу.

Дидактичні матеріали, необхідні для здійснення екологічного виховання на уроках математики, можна систематизувати за напрямками:

- цікаві задачі з природничим змістом;
- цікаві повідомлення;
- проведення інтегрованих уроків;
- інтегрована позакласна робота;
- проведення екологічних ігор.

Задачі екологічного змісту доповнюють систему підручника, роблять уроки цікавими, незвичайними, допомагають здійснювати диференційований підхід в освітньому та виховному процесі.

Із метою формування екологічних знань на уроках математики слід добирати систему задач, яка розкриває питання: споживання води в Україні, значення рослин у житті людини, скорочення лісових ресурсів та його наслідки, забруднення землі побутовими відходами тощо.

Автор пропонує кілька авторських задач екологічного змісту.

Задача 1

Після уроків у класах школи зібрано 1 кг паперового сміття. Якщо учні школи залишатимуть щодня таку кількість паперу, то скільки його пропаде за 190 навчальних днів у нашій школі? У 9 школах міста Лубен? Яку площу лісу буде вирубано даремно, якщо для виробництва 1 т паперу потрібно приблизно 900 м² лісу?

Розв'язання:

За один навчальний рік – 190 днів в одній школі сміття може бути залишено 1 кг 190 = 190 кг, тоді як в усіх школах міста 190 кг 9 = 1710 кг = 1,71 т. Для виробництва такої, даремно витраченої, кількості паперу необхідно 900 м² 1,71 = 1539 м² лісу. А це – невеличкий парк розмірами приблизно 30 м × 50 м.

Відповідь. 190 кг; 1710 кг; 1539 м².

Задача 2

Сигаретний фільтр містить в собі багато отруйних і канцерогенних речовин і розкладається в ґрунті за 100 років. Порахувати, яка кількість використаних фільтрів потрапляє на сміттезвалище нашого міста за рік, якщо з 45 800 мешканців міста палить приблизно кожен п'ятий. У середньому курець викурює одну пачку з 20 сигарет за два дні. Маса одного фільтра 0,5 г.

Розв'язання:

1) Скільки чоловік становить п'ята частина від 45 800?

$45\,800 : 5 = 9\,160$ чоловік.

2) Скільки пачок сигарет викурює один курець за місяць?

$30 : 2 = 15$ пачок.

3) Скільки пачок сигарет викурює один курець за рік?

$15 \cdot 12 = 180$ пачок.

4) Скільки сигаретних фільтрів міститься в 180 пачках?

$20 \cdot 180 = 3600$ фільтрів.

5) Яка маса 3 600 фільтрів, використаних одним курцем?

$0,5 \cdot 3600 = 1800$ г = 1,8 кг.

6) Яка маса 3 600 фільтрів, використаних всіма курцями нашого міста?

$1,8 \cdot 9160 = 16488$ кг = 16,488 т.

Відповідь: 16,488 т.

Задача 3

Вода для жителів міста Лубен береться з артезіанських свердловин, які знаходяться в землі на глибині від 100 до 190 метрів, з глибин Бучацько-Канівського водоносного горизонту. Останнім часом потреба в чистій воді завдяки нераціональному використанню зростає. Із метою збільшення обсягів екологічно чистої води для міста необхідно пробурити артезіанську свердловину глибиною щонайменше 100 м. За перші 50 м треба заплатити 800 грн за кожен метр, а за кожні наступні 25 м на 10% більше, ніж за попередні. Скільки буде коштувати місту нова 100-метрова свердловина?

Розв'язання:

За перші 50 метрів потрібно заплатити 800 грн. $50 = 40000$ грн. Після збільшення вартості буріння на 10%, вона складе: 800 грн. + $0,1 \cdot 800$ грн. = 880 грн. за один метр, отже, за наступні 25 м доведеться заплатити 880 грн. $25 = 22000$ грн. Наступні 25 м свердловини коштуватимуть 880 грн. + $0,1 \cdot 880$ грн. = 968 грн. за 1 м. Тоді за останні 25 м: 968 грн. $25 = 24200$ грн. Усього артезіанська свердловина обійдеться місту в 40000 грн. + 22000 грн. + 24200 грн. = 86200 грн.

Відповідь: 86 200 грн.

Задача 4

Підраховано, що кожен легковий автомобіль при середньому річному пробігу 15 тис. км викидає в повітря 250 кг вуглекислого газу, 93 кг вуглецю та 27 кг оксидів азоту. Знайдіть загальну кількість небезпечних речовин, що викидають у повітря протягом року 8 000 автомобілів міста Лубен.

Розв'язання:

На 1 автомобіль припадає 250 кг + 93 кг + 27 кг = 370 кг шкідливих викидів, тоді на всі автомобілі 370 кг $8000 = 2960000$ кг = 2960 т.

Відповідь: 2 960 т.

Розв'язування таких задач не тільки поповнює знання учнів цікавими відомостями про навколишній світ, а й допомагає глибше зрозуміти окремі екологічні поняття, примушує замислитися над конкретними фактами і числами.

У ході написання статті було проведено вхідне й вихідне анкетування. Усього в дослідженні брало участь 150 осіб, віком від 11 до 17 років, учнів Лубенської загальноосвітньої школи I-III ступенів №2.

Учням до ознайомлення з матеріалами даного дослідження було запропоновано дати відповіді на питання анкети.

Результати опитування:

1. Чи вважаєте Ви, що в нашого міста, області є проблеми з екологією?

Так - 42   Ні - 108

2. Чи відомо Вам, які екологічні проблеми є в нашому місті, області?

Так - 34   Ні - 116

3. Чи маєте Ви уявлення про цифри, що описують ці проблеми?

Так - 9   Ні - 141

4. Чи знаєте Ви про наслідки екологічних проблем?

Так - 127   Ні - 23

5. Чи завжди у Вашій родині дотримуються правил утилізації небезпечних речовин та побутових відходів?

Так - 17   Ні - 133

На основі проведеного вхідного анкетування можна зробити висновок, що переважна більшість опитаних не має ніякого уявлення про екологічні проблеми навколишнього середовища та нехтує правилами утилізації небезпечних речовин та побутових відходів.

Після ознайомлення респондентів із матеріалами даного дослідження, проведення конкурсів, уроків, факультативів з розв'язуванням математичних задач екологічного змісту їм було запропоновано знову пройти анкетування.

Результати опитування:

1. Чи вважаєте Ви, що в нашого міста, області є проблеми з екологією?

Так - 150   Ні - 0

2. Чи вважаєте Ви дані задачі цікавими та актуальними?

Так - 148   Ні - 2

3. Чи вразили Вас отримані відповіді?

Так - 150   Ні - 0

4. Чи поділитесь Ви отриманою інформацією з близькими, друзями?

Так - 141   Ні - 9

5. Чи маєте Ви намір у майбутньому дотримуватися правил утилізації небезпечних речовин та побутових відходів?

Так - 146   Ні - 4

Друге анкетування показало, що запропоновані автором задачі були актуальними та цікавими. Вони змусили замислитися майже всіх респондентів про необхідність переглянути своє відношення до екологічних проблем рідного міста і свою роль у їх вирішенні.

Висновки

Розв'язування математичних задач екологічного змісту на уроках математики, факультативах, конкурсах зумовило потребу в учнів, що взяли участь у дослідженні, зайняти активну життєву позицію щодо розв'язання проблеми «людина – довкілля», навчило критично мислити та усвідомити свою роль у вирішенні екологічних проблем краю, у якому проживаємо.

Список використаної літератури

- 1. Екологічна компетентність учителя Нової української школи:** навч.-метод. посібник в таблицях і схемах / упоряд. Коваль О. В., Погасій І. О. Чернівці: НУЧК імені Т. Г. Шевченка, 2019. 40 с.
- 2. Лободинська О. М.,** Магазинщикова І. П. Роль екологічних практик у формуванні екологічної компетентності фахівця з вищою освітою. Електронний ресурс. Режим доступу: <https://cyberleninka.ru/article/n/rol-ekologichnih-praktik-u-formuvanni-ekologichnoyi-kompetentnosti-fahivtsya-z-vischoyu-osvitoyu>.
- 3. Титаренко Л. М.** Формування екологічної компетентності студентів біологічних спеціальностей університету: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.07 – теорія та методика виховання. К., 2007. 20 с.
- 4. Шмалей С. В.** Система екологічної освіти в загальноосвітній школі в процесі вивчення предметів природничо-наукового циклу : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня доктора пед. наук : спец. 13.00.06. К., 2005. 44 с.

Склярва Л. Л. Формування екологічної компетентності на уроках математики

У статті розкрито суть поняття екологічної компетентності, представлено інформацію щодо методів і напрямків її формування, наведено ряд авторських задач з математики екологічного змісту та показано їх актуальність для здійснення екологічної освіти та екологічного виховання підростаючого покоління.

Ключові слова: екологічна компетентність, екологічне виховання, математичні задачі екологічного змісту.

Skliarova L. Formation of Environmental Competence in Mathematics Lessons

The article reveals the essence of the concept of ecological competence, provides information on methods and directions of its formation, presents a number of author's problems in mathematics of ecological content and shows their relevance for the implementation of environmental education and training of the younger generation.

Key words: environmental competence, environmental education, mathematical problems of environmental content.

ПСИХОЛОГІЧНІ ТА ІНКЛЮЗИВНІ ЗАСАДИ ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ

*Жарова Марта Володимирівна,
фахівець (консультант)
Інклюзивно-ресурсного центру
Лубенської міської ради
Лубенського району Полтавської області*

ОСНОВНІ ПРИНЦИПИ ВСТАНОВЛЕННЯ КОНТАКТУ ТА НАЛАГОДЖЕННЯ ВЗАЄМОДІЇ З ДІТЬМИ ІЗ РОЗЛАДАМИ АУТИСТИЧНОГО СПЕКТРУ

Збільшення кількості дітей з особливими освітніми потребами зумовлює актуальність проблеми інклюзивного навчання, яке базується на принципах недискримінації, врахування багатоманітності людини, ефективного залучення та включення до освітнього процесу всіх його учасників та забезпечує реалізацію права на освіту осіб з особливими освітніми потребами, а також їх соціалізацію та інтеграцію в суспільство [2]. Діти з розладами аутистичного спектру складають окрему групу осіб, які потребують підтримки в освітньому процесі.

Актуальність дослідження розладів аутистичного спектру (РАС) зумовлюється невідомим зростанням кількості дітей, які отримують подібний діагноз. На даний час наявні проблеми з об'єктивними статистичними даними щодо захворюваності, оскільки клінічні прояви є мінливими і має місце вільне трактування наявної у дитини симптоматики. Середній показник захворюваності на РАС серед дітей 8 років для розвинених країн за даними 2018 року складає 1:59 (приблизно 1,7 %). І ці цифри з року в рік демонструють виражену тенденцію до зростання [1].

Розлади аутистичного спектру визначаються як порушення нейророзвитку, основними особливостями яких згідно з «Дослідницькими діагностичними критеріями» МКХ-10 (ВООЗ, 1992) є якісні порушення реципрокної соціальної взаємодії та спілкування, обмежені, повторювані, стереотипні поведінка, інтереси й заняття [7, с. 68].

Проблему аутизму вивчає чимало дослідників, зокрема українських (Я. Багрій, І. Марцинковський, І. Логвінова, К. Островська, О. Романчук, Д. Шульженко, Т. Скрипник та ін.). Нині досліджуються питання організації, форм, змісту спеціальної освіти аутичних дітей, розробляються конкретні корекційні технології соціальної інтеграції та підтримки їх в умовах соціально-реабілітаційних центрів, модифікуються світові лікувально-педагогічні технології (В. Бондар, С. Конопляста, В. Тарасун,

Д. Шульженко) [5, с. 5-6]. Проаналізувавши дослідження проблематики, можна зробити висновок, що значна увага приділялася феноменології аутизму, аспектам соціалізації та освіти аутичних дітей. У той же час мало дослідженим є питання встановлення контакту та налагодження взаємодії з дітьми з РАС.

Відповідно до DSM 5, п'ятого оновленого Посібника з діагностики та статистики психічних розладів, таксономічного та діагностичного інструментарію, розробленого Американською психіатричною асоціацією, виокремлюють дві основні сфери порушень – стійкий дефіцит соціальної комунікації і взаємодій, не враховуючи загальної затримки розвитку, та обмежені, повторювані патерни поведінки, інтересів чи діяльності. Порушення у сфері соціально-емоційні комунікації можуть варіюватися від неправильної ініціалізації соціальних контактів та відсутності навичок вести двосторонню розмову, розпізнавати та обмінюватися емоціями, обмеженого кола інтересів аж до повної відсутності ініціалізації соціальної взаємодії [3]. Труднощі в розумінні та використанні невербального спілкування, нестійкий або взагалі відсутній зоровий контакт, труднощі розуміння різних соціальних ситуацій та адаптація поведінки відповідно до них часто стають причинами соціальної дезадаптації. Без налагодження соціальної взаємодії неможливо перейти до ефективної корекції когнітивної та поведінкової сфери. Тож виходячи з вищезазначеного, встановлення контакту та налагодження взаємодії є першочерговими питанням під час роботи з дітьми з розладами аутистичного спектру.

Мета дослідження – охарактеризувати основні принципи встановлення контакту та налагодження взаємодії з дітьми із розладами аутистичного спектру.

Завдання дослідження полягають у вивченні та аналізі літературних джерел, присвячених проблематиці встановлення контакту та налагодженню соціальної взаємодії з дітьми з РАС.

Методи дослідження: для вирішення поставлених завдань було використано вивчення продуктів діяльності, теоретичний аналіз та узагальнення наявних результатів із проблеми в сучасній науково-методичній літературі.

Виклад основного матеріалу. Довідкова література визначає контакт як спілкування, зв'язок, тісні стосунки; взаємну узгодженість у роботі та взаєморозуміння [9, с. 267]. Психологічний контакт, у свою чергу, визначається як процес встановлення і підтримання взаємного прагнення до спілкування. Для нормотипової людини ці поняття є зрозумілими, а сам процес видається таким, що відбувається природньо, без жодних зусиль з боку особи. У той же час для дитини з РАС налагодження контакту стає майже нездоланим вигуком.

Відсутність соціально-емоційної залежності виявляється в порушенні реакції на інших людей та нездатності модулювати поведінку відповідно до соціальної ситуації [10, с. 166]. Вираз обличчя співрозмовника, його міміка

та емоційне мовлення залишаються поза їхньою увагою. Нерозуміння соціальних знаків, невміння та небажання підтримати соціальну ініціативу, незацікавленість у взаємодії та іграх з іншими дітьми є якісними характеристиками порушень соціальної взаємодії дітей з РАС. Також у них значно обмежена або відсутня здатність до наслідування, на відміну від нормотипових дітей, які опановують ці вміння в немовлячому віці. Нездатність адекватно використовувати візуальний контакт, мимічний вираз та жестикуляцію для регулювання соціальної взаємодії, починати або підтримувати бесіду, відсутність спільних інтересів у спілкуванні з іншими людьми [10, с. 166] є одними з головних чинників, що перешкоджають встановленню контакту та налагодженню взаємодії з дітьми з РАС. Ситуація ускладнюється їхньою нездатністю до рефлексії, тобто для таких дітей залишається незрозумілим, як їх сприймає партнер по спілкуванню, яких реакцій очікує в конкретній ситуації спілкування.

Тож будь-якому корекційному втручанням чи організації навчального процесу дітей з аутистичними порушеннями буде передувати обов'язковий етап встановлення емоційного контакту. Цей етап може виявитися довшим, ніж очікує спеціаліст чи батьки. Та слід пам'ятати про головне: не дивлячись на те, що не можна втрачати час, у роботі з аутистичною дитиною дуже важливо не поспішати та не випереджати події.

На етапі налагодження контакту з дитиною з РАС досить часто дитина або не звертає уваги на незнайому дорослу людину, або ж стає напруженою та агресивною. До такої реакції слід бути готовим. При цьому треба чітко знати психологічні причини такої поведінки. Поява нової незнайомої людини в житті дитини з аутизмом є елементом невідомого, що викликає почуття дискомфорту та страху. Такій дитині потрібен час, щоб призвичаїтися до нових умов [12, с. 20].

На сьогодні існує цілий ряд різноманітних технологій втручання, доказових та менш доказових методик, які застосовуються з корекційною метою в роботі з дітьми з РАС. Їх невід'ємним компонентом є етап встановлення контакту з дитиною. Науково доведена ефективність наступних: Поведінковий пакет (Behavioral Package), який базується, передусім, на навчальній стратегії під назвою Прикладний аналіз поведінки (Applied behavior analysis, АВА), що заснований на принципах поведінкової психології та психотерапії; Стратегія «Розвиток спільної уваги» (Joint Attention Intervention); Навчання опорним (базовим) реакціям (Pivotal Response Treatment, PRT); Структуроване навчання з опорою на візуальну підтримку (елементи Програми TEACCH – Treatment and Education for Autistic and related Communication handicapped Children, (Терапія і навчання аутичних дітей та таких, які мають комунікативні порушення) та ін. [8, с. 26-27].

Одним із широко визнаних методів корекційного впливу на дітей з аутизмом є програма «Son-Rise», яка була розроблена подружжям професійних психологів Баррі та Самарією Кауфманами для допомоги

власному сину. Проаналізувавши тогочасні методи, спрямовані на корегування неправильної поведінки дітей з РАС, Кауфмани прийшли до висновку, що подібний підхід може завдати непоправної шкоди психічному здоров'ю дитини, закріпити паттерни руйнівної поведінки та назавжди закрити для неї дорогу до одужання. Таким чином, був встановлений найважливіший загальний принцип даної програми – не судити дитину. Подружжя обрало підхід, який виключав оцінювання поведінки дитини за загальноприйнятими стандартами, порівняння з однолітками, примус до поведінки «як заведено» [6].

Баррі та Саманта Кауфман встановили для себе три основних правила [6, с. 29]:

1. Що б не відбувалося, не можна виражати незадоволення чи несхвалення поведінкою дитини. Усіма силами дорослі мають показати дитині, що світ не являє собою загрози, її тут чекають та люблять.

2. Контакт із реальністю вимагає від дитини з РАС надзвичайних зусиль. Вона не зможе подолати всі труднощі, якщо сама цього не захоче. Тож дорослі повинні зробити так, щоб дитина захотіла бути поруч із ними, дати їй зрозуміти, що в реальному світі її чекають радість та щастя.

3. Інформацію дитині з РАС потрібно подавати в тому вигляді, в якому вона здатна її засвоїти. Потрібно досліджувати її сприйняття, щоб зрозуміти, яка форма подачі нових відомостей буде для неї максимально комфортною.

Відповідно до методу сім'ї Кауфманів основою встановлення контакту та побудови взаємодії з дитиною з РАС виступає розуміння її сигналів, як вербальних, так і невербальних, вміння дорослого подивитися на ситуацію очима дитини та використання її власної мотивації.

На основі аналізу підходу, який застосовувало подружжя, були виділені основні моменти та принципи налагодження комунікації з аутистичними дітьми.

Починати слід зі створення безпечного простору для діяльності дитини, в якому ніщо не відволікає її увагу та підтримує атмосферу, найбільш сприятливу для навчання та розвитку. На початковому етапі вимагається максимальна простота обстановки, відсутність будь-яких відволікаючих факторів та мінімальне сенсорне навантаження. Рекомендується залишити улюблені іграшки чи предмети, якими любить грати дитина, оскільки необхідно дати дитині зрозуміти, що спілкування з людьми не вимагатиме від неї жертв та не позбавить її улюблених розваг [6].

Оскільки на початковому етапі враження дитини мають бути максимально простими для сприйняття, слід обмежити кількість людей, які починають встановлення контакту. Це може бути хтось один з батьків або спеціаліст, який працює з дитиною.

Долучення до стереотипної поведінки дитини для кращого взаєморозуміння з нею – цей етап є неможливим без періоду ретельного спостереження за поведінкою дитини, її діями, стереотипними рухами. Мета

цього вивчення – виявити, які зовнішні подразники привертають увагу та цікавлять дитину, особливості її реакції на ці подразники, зрозуміти структуру її стереотипної гри чи ритм стереотипних рухів, з'ясувати, чи є у дитини улюблена іграшка, чи вона віддає перевагу маніпулюванню предметами.

На цьому етапі слід пам'ятати про те, що непередбачуваність та неконтрольованість поведінки живих створінь може лякати аутистичну дитину, саме тому вона часто віддає перевагу компанії неживих предметів. Тож, щоб завоювати її довіру, слід бути передбачуваним та безпечним, уникати зайвих звуків і рухів, особливо гучних та різких [6, с. 31-32].

Стереотипні рухи та ігри заспокоюють дитину та дають їй відчуття комфорту, тож є найсприятливішим моментом для встановлення контакту. Розпочати цей етап можна зі знаходження в одному просторі з дитиною. Слід бути готовим як до повного ігнорування, так і до негативної реакції, коли дитина намагатиметься усамітнитися. Головне – не покидати спроб та продовжувати спостерігати. Коли дитина звикне до присутності дорослого, доречними будуть обережні спроби долучитися до її стереотипної поведінки. Наприклад, якщо дитина гойдається, розгойдуватися з нею в однаковому ритмі, якщо «муликає» без слів, «наспівувати» мелодію, якщо бігає по колу, починати її наздоганяти, якщо виконує маніпуляції з предметами, подати необхідну деталь у певний момент.

Таке «приєднання» триває до моменту готовності самої дитини до взаємодії, яка виявляється у тому, що вона починає затримувати погляд на дорослому, допускати його у власну діяльність чи гру, торкатися чи навіть звертатися до нього [12].

Згодом можна долучати фізичний вплив: спочатку сідати поруч, торкаючись до руки чи ноги дитини, гладити чи плескати в ритм її рухів. Поступово, в залежності від готовності самої дитини, фізичний вплив стає тривалішим та різноманітнішим (можна обіймати, лоскотати, підкидати в повітря тощо). При цьому слід пам'ятати про постійний моніторинг реакцій дитини на будь-який вплив чи втручання. У разі негативних реакцій не слід наполягати. Потрібно дати дитині час обробити нові враження.

Ще одним принципом програми Son-Rise Кауфмани виділяли власну мотивацію дитини. Тому важливо, аби дорослий знав інтереси, улюблені фізичні ігри дитини, фрази з улюблених мультфільмів. Мотивація дитини до взаємодії з дорослим повинна бути внутрішньою. Для кожної дитини має бути створений так званий «банк мотивацій» разом із батьками. Ініціатива під час взаємодії з дорослим надається дитині. Спеціаліст не може вимагати виконання дій з боку дитини [10, с. 166-167]. Натомість важливо знайти заняття, яке викликає інтерес у дитини, і використовувати його для налагодження контакту та подальшої взаємодії. Таким чином, йдучи за інтересом дитини, можна привернути її увагу та отримати добровільну участь у співпраці. Багато дослідників вважають це питання актуальним, оскільки внутрішня комунікативна мотивація у дітей з РАС відсутня або

недостатньо сформована, і тому виникає необхідність зовнішнього стимулювання комунікативної активності. Зокрема, в процесі налагодження взаємодії значущими стимулами для дитини можуть виступати продукти харчування, іграшки, предмети побуту, книги, цікаві теми розмов. Використання внутрішньої мотивації дитини сприяє, в першу чергу, розширенню та поглибленню контакту з аутистичною дитиною. Паралельно вона виявляється залученою в процес оволодіння новими навичками.

Навчання через гру також є обов'язковою умовою для налагодження спільної діяльності з дітьми з РАС. Особливо ефективним для досягнення цієї мети виявилось використання сенсорних ігор. Їх головною задачею є встановлення емоційного контакту з дорослим та завоювання довіри дитини. Механізм проведення гри полягає в тому, що, зацікавлена новими відчуттями, дитина отримує задоволення, а отримані позитивні пов'язує з образом дорослого, який розділив їх із нею. Тож із часом дитина з більшою готовністю вступатиме у співпрацю. До репертуару сенсорних ігор можна віднести ігри з фарбами, з водою, з мильними бульбашками, зі світлом та тінями, з льодом, з крупами, з пластичними матеріалами, наприклад, з тістом, глиною чи пластиліном, зі звуками [11, с. 44-58]. При виборі ігор слід пам'ятати про уподобання дитини, відстежувати її реакцію на різноманітні сенсорні подразники та уникати тих, що викликають негативну реакцію.

Узагальнюючи запропоновані принципи встановлення контакту з дітьми з розладами спектру аутизму, можна виокремити декілька основних етапів налагодження взаємодії:

1. Період «емоційно насиченої пасивності», який виключає будь-яку форму втручання та передбачає пасивне спостереження за поведінкою аутичної дитини.

2. Етап «пасивної участі» в діяльності дитини полягає у повторенні форм дитячої поведінки. Саме на цьому етапі доросла людина починає сприйматися як безпечна.

3. Період «активної співучасті» передбачає активне залучення до стереотипної діяльності дитини з РАС, під час якого дорослий виступає товаришем по грі.

4. Етапи «розширення сфери стереотипізованої діяльності» і «вихід за межі діяльності» включають корекційну та терапевтичну взаємодію на основі сформованого на попередніх етапах емоційного контакту [4].

Висновки. Під час побудови стратегії корекційного впливу саме соціалізація є пріоритетним напрямом у роботі з дітьми з РАС. Встановлення контакту є невід'ємним етапом для налагодження подальшої взаємодії й співпраці та здійснення ефективного корекційного впливу. У залежності від складності порушення цей процес може виявитися складним і довгим. При цьому слід пам'ятати, що не існує єдиної уніфікованої моделі, адже кожна дитина, яка отримує подібний діагноз, має свої особливості, інтереси та уподобання. Тож індивідуалізація підходу є головною умовою

успішної реалізації стратегії побудови ефективної взаємодії. Визначені в даній статті принципи не тільки допоможуть налагодити співпрацю, а й стануть основою для розробки та впровадження індивідуальної програми розвитку дитини з розладами спектру аутизму.

Проведене дослідження може стати основою для розробки комплексу вправ та прийомів для налагодження контакту та встановлення взаємодії з дітьми з розладами спектру аутизму.

Список використаної літератури

- 1. Аутизм та розлади аутистичного спектру: сучасне бачення, шляхи рішення** (За матеріалами Американської Академії педіатрії). Геолік Фарм Маркетинг Груп. URL: <https://gfmg.ua/news-medicine/autizm-ta-rozladi-autistichnogo-spektru>.
- 2. Закон** України «Про освіту» від 05.09.2017. Відомості Верховної Ради (ВВР). 2017. № 38-39. Ст. 380. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text> (дата звернення: 03.01.2023).
- 3. Критерії DSM**
- 5. AUTISM.UA.** URL: <https://www.autism.ua/about-autism/18-diagnostyka/41-kriteriji-dsm-5>.
- 4. Озарко О.,** Когутяк Н. На шляху до контакту: особливості роботи із дітьми з аутизмом. Матеріали П'ятої всеукраїнської практично-пізнавальної інтернет-конференції. URL: <https://naukam.triada.in.ua/index.php/konferentsiji/34-p-yata-vseukrajinska-praktichno-piznavalna-internet-konferentsiya/52-na-shlyakhu-do-kontaktu-osoblivosti-roboti-iz-ditmi-z-autizmom>.
- 5. Островська К.,** Качмарик Х., Дробіт Л. Основи діагностики дітей з розладами аутистичного спектра: навч. посіб. Львів: Видавничий центр ЛНУ імені Івана Франка, 2017. 124 с.
- 6. Победить аутизм.** Метод семьи Кауфман / уряд. Н. Холмогорова. М.: Центр лечебной педагогики, 2005. 96 с.
- 7. Розлади аутистичного спектра** (розлади загального розвитку). Уніфікований клінічний протокол первинної, вторинної (спеціалізованої), третинної (високоспеціалізованої) медичної допомоги та медичної реабілітації. *НейроNews: психоневрологія та нейропсихіатрія*. 2015. № 6 (70). С. 65-78.
- 8. Скрипник Т. В.** Стандарти психолого-педагогічної допомоги дітям з розладами аутичного спектра: навч.-метод. посіб. Київ: «Гнозис», 2013. 60 с.
- 9. Словник української мови:** в 11 томах. Том 4, 1973. С. 267. URL: <http://sum.in.ua/s/kontakt>.
- 10. Щербата В.,** Ляховець Л., Горелько А. Корекція комунікативних навичок у дітей із розладом аутистичного спектру. *Вісник Львівського університету. Серія: Психологічні науки*. 2018. Вип. 3. С. 165–172.
- 11. Янушко Е. А.** Игры с аутичным ребенком. Установление контакта, способы взаимодействия, развитие речи, психотерапия М.: Теревинф, 2004. 136 с.
- 12. Ясько Г.** Профілактика поведінкових ускладнень. Робота з дітьми з РАС. *Психолог дошкілля*. 2019. № 8. С. 17–34.

Жарова М. В. Основні принципи встановлення контакту та налагодження взаємодії з дітьми із розладами аутистичного спектру

У статті розкрито труднощі, притаманні дітям з розладами спектру аутизму, які виступають причиною цілісних порушень у сфері соціальної комунікації та взаємодії; акцентовано увагу на симптомах, які перешкоджають встановленню контакту та налагодженню взаємодії; на основі узагальнення різноманітних підходів, зокрема, програми «Son-Rise» виокремлено основні принципи встановлення емоційного контакту та систематизовано прийоми і поради для налагодження зв'язку та взаємодії з дітьми з розладами аутистичного спектру.

Ключові слова: розлади аутистичного спектру, дефіцит соціальної взаємодії та комунікації, стереотипна поведінка, комунікативні навички.

Zharova M. Main Principles of Making Contact and Establishing the Interaction with Children with Autism Spectrum Disorder

The article reveals the difficulties inherent in children with autism spectrum disorder which cause complex impairment in reciprocal social interaction and social communication; special attention is paid to the symptom domains which complicate making contact and establishing interaction; main principals of making emotional contact are outlined; techniques of establishing the interaction and cooperation with children with autism spectrum disorder are defined.

Key words: autism spectrum disorder, impairment in social interaction and social communication, repetitive stereotypy, communicative skills.

*Морозенко Ірина Миколаївна,
практичний психолог,
соціально педагог, спеціаліст вищої
кваліфікаційної категорії
Опорного закладу
«Вовчицький ліцей імені В. Ф. Мицика
Лубенської міської ради Лубенського району
Полтавської області»*

ФОРМУВАННЯ УМІНЬ САМОРЕГУЛЯЦІЇ ЕМОЦІЙ У СТАРШОКЛАСНИКІВ

Емоційні гойдалки, які пов'язані зі сприйняттям воєнних дій, потребують створення міцного психоемоційного захисного механізму. Несформованість саморегуляції, невміння нею скористатися – серйозні чинники, що неминуче провокують негативні наслідки. Особливо це виявляється у сфері емоцій.

Тому розробка конкретних засобів навчання осіб юнацького віку основ саморегуляції емоцій є актуальною проблемою.

Науковці зарубіжної та вітчизняної психології займалися дослідженням проблем керування емоціями.

М. Бахтін, С. Рубінштейн, К. Ізард вивчали здатність заміщувати одні емоції іншими. Е. Фром, К. Роджерс, Р. Байярд пропонували усвідомлення, вербалізацію, відкрите переживання як методи регулювання емоцій. А. Адлер, А. Елліс, А. Бех досліджували когнітивний підхід у саморегуляції емоцій. Е. Джекобсон, І. Павлов розробляли методи тілесної та дихальної терапії.

Саморегуляція – це управління своїм психоемоційним станом, який досягається шляхом впливу людини на самого себе за допомогою слів, уявних образів, управління м'язовим тонусом і диханням. Ця навичка є обов'язковим складником адекватної психіки.

Л. Черніхіна розглядає саморегуляцію, по-перше, як процес впливу на власний фізіологічний і нервово-психологічний стан; по-друге, емоційна саморегуляція суттєво залежить від бажання людини управляти власними емоціями, почуттями й переживаннями і, як наслідок, поведінкою; по-третє, здатність до саморегуляції емоцій не дається від народження, а розвивається в процесі життя, тобто піддається розвитку і самовдосконаленню [1, с. 28].

Ю. Саєнко стверджує, що саморегуляція емоцій – це не придушення їх і не витіснення. Це трансформація емоцій, що сприяє продуктивному здійсненню поточної або майбутньої діяльності та спілкуванню [2, с. 86].

Незважаючи на те, що проблема саморегуляції емоційної сфери досить широко висвітлена у дослідженнях вчених, питання емоційної саморегуляції в юнацькому віці залишається маловивченою.

Метою роботи є розробка роздаткового матеріалу фіксації емоцій до вправ та методик саморегуляції, які можуть бути використані під час проведення соціально-психологічних тренінгів.

Завдання:

1. Опрацювати науково-методичні матеріали.
2. Систематизувати матеріал у вигляді таблиць, бланків
3. Апробувати матеріал під час проведення соціально-психологічного тренінгу з формування умінь саморегуляції емоцій у старшокласників

У роботі використані теоретичні методи дослідження: сходження від абстрактного до конкретного, аналіз і синтез, узагальнення, порівняння; емпіричні методи: спостереження, вивчення продуктів діяльності, бесіда.

Для визначення емоційного стану, спричиненого життєвими подіями, під час тренінгу і в якості домашнього завдання використовується «Емоційний щоденник для старшокласників». Заповнення його дає можливість вибрати дієвий метод саморегуляції.

Кожен із учасників тренінгу має вести щоденник.

Таблиця 1

Дата _____		
Подія	Емоційний стан	Метод саморегуляції

Запитання для рефлексії (1 раз на тиждень або за потреби)

- Які негативні емоції повторювалися протягом тижня?
- Які життєві події чи люди їх викликали?
- Що можна зробити, щоб зменшити негативну реакцію на події та оточуючих?
- Які позитивні емоції повторювалися протягом тижня?
- Які життєві події чи люди їх викликали?
- Що є вашим ресурсом для підтримки психічного здоров'я?

Таблиця 2

Підсумок тижня		
«-» Емоція, яка повторюється	Події, люди, які її викликають	Що змінити?
«+» Емоція, яка повторюється	Події, люди, які її викликають	Що змінити?

Як я проживаю емоцію

1. Виявляємо	Що я відчуваю зараз?	
2. Усвідомлюємо	Про що мені говорить ця емоція? Яка потреба?	
3. Приймаємо	Я маю право на всі емоції	
4. Діємо-вивільняємо	Що я хочу зробити?	
5. Інструкція	Даємо вказівку мозку. Що я хочу відчувати як вирішення цієї емоції?	
6. Сенс	Для чого я відчував цю емоцію і так відреагував? Я приймаю емоцію, проживаю її та відпускаю	

Інформаційні матеріали для старшокласників, які ведуть щоденник Колесо емоцій Плутчика

Центральне коло на колесі – афекти, середнє – базові емоції, зовнішнє – деякі складні емоції. Чим далі від центру, тим менш інтенсивним є переживання, у нижній точці, де пелюстки стуляються, – повний спокій, емоційний нуль.

Афект – надто сильний і відносно короточасний за тривалістю емоційний процес.

Базові емоції – емоції, які притаманні всім людям.

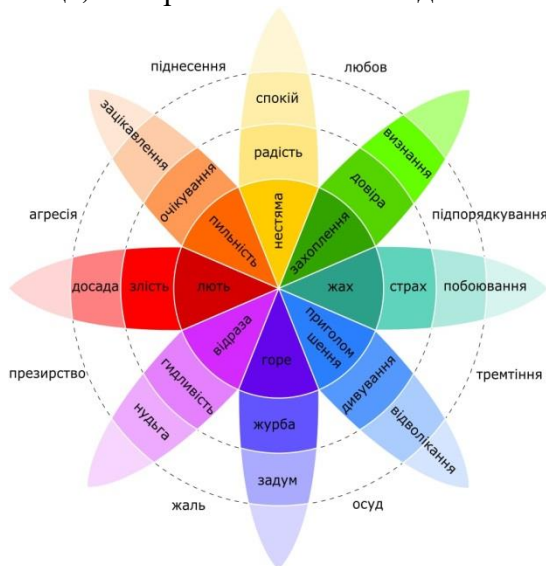

Рис. 1 Колесо емоцій Плутчика

Ведення «Емоційного щоденника старшокласника» дає можливість навчитися ідентифікувати емоційний стан, розуміти свою реакцію

відповідно до потреби, визначати травматичні ситуації та токсичних людей, вибирати методи саморегуляції, приймати, проживати та відпускати емоції.

На тренінгу використовується методика для фіксування власного емоційного стану «тут і зараз» «Термометр» М. Фетіскіна. Методика дає можливість швидко фіксувати емоційний стан у його динаміці.

Інструкція

Перед вами на бланку зображений медичний термометр. На ньому є шкали, які відповідають різним емоційним станам. Поділки на шкалах визначають силу його прояву. Визначте свій емоційний стан та поставте позначку відповідно до рівня сили прояву емоційного стану.

Варто фіксувати емоційний стан під час виконання кожної вправи заняття. Бланк методики роздруковуємо з переліком вправ та їх нумерацією.

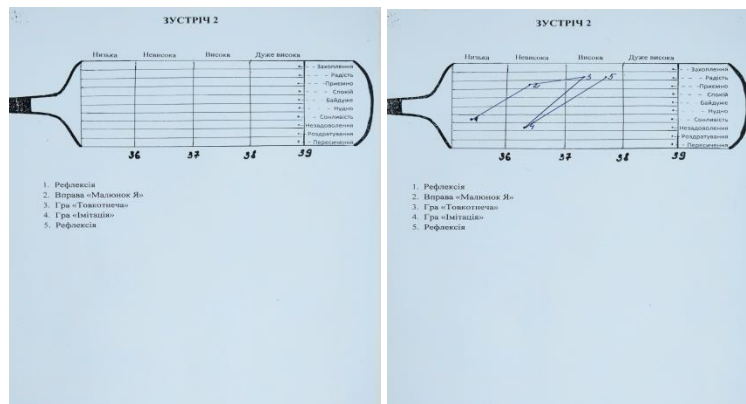

Рис. 2. Бланк методики «Термометр»

Виконання даної методики старшокласником показує практичному психологу зміни емоційного стану дитини, його «больові точки». Старшокласник вчиться розуміти й відслідковувати свій емоційний стан.

Фіксувати свій емоційний стан на заняттях тренінгу можна за допомогою кольорових кіл.

Інструкція

Перед вами на бланку зображено коло. Розфарбуйте його відповідно до емоції, яку ви відчували, виконуючи вправу, одним кольором. Якщо відбувалися зміни емоцій – кількома кольорами.

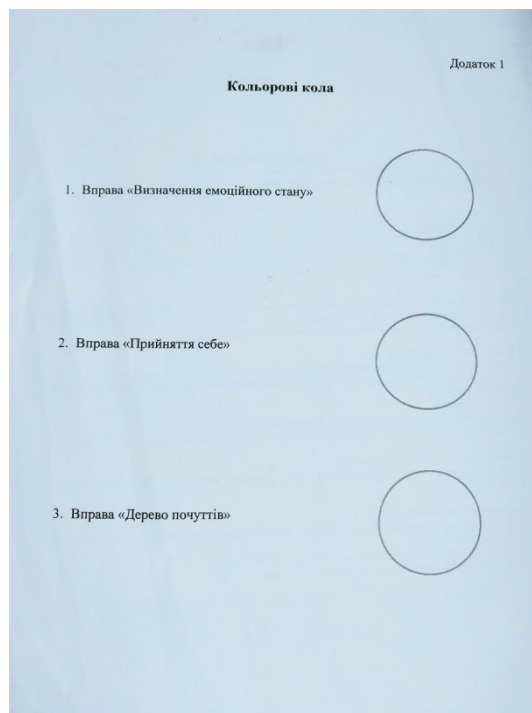

Рис 3. Бланк методики «Кольорові кола»

Методика дослідження емоційного стану на тренінгу. За основу взято восьмикольоровий тест Люшера

Мета використання – діагностування емоційного стану старшокласників.

Обладнання: 8 кольорових олівців, папір А4 з накресленими квадратами.

Інструкція

Розфарбуй квадрат певним кольором. Який настрій ти зараз відчуваєш?

Інтерпретація кольору

Червоний, жовтий, зелений, синій – позитивне ставлення.

Чорний, коричневий – негативне ставлення.

Фіолетовий – швидше позитивне

Сірий – швидше негативне

Незафарбований квадрат (білий) – не визначився, швидше негативний.

Отже, статтю присвячено вивченню емоційної саморегуляції старших підлітків у критичних умовах війни. Матеріалом дослідження стала здатність старшокласників швидко відновлювати свої фізичні та душевні сили, адаптуватися до умов поточної життєвої ситуації.

Систематизовано різні тлумачення поняття «саморегуляція» згідно з даними монографічних джерел та проаналізовано рівень вивченості проблеми у фаховій літературі. Проведено спостереження, розробку роздаткового матеріалу, його облік та проаналізовано отримані результати.

Установлено, що запропоновані методики дають можливість старшокласникам ідентифікувати свої емоційні стани, розуміти причини їх виникнення та використовувати методи саморегуляції.

Список використаної літератури

- 1. Чернихіна Л. В.** Формування здатності до емоційної саморегуляції у майбутніх практичних психологів в процесі професійної підготовки. *Практична психологія та соціальна робота*. 2004. №5. С. 27–29.
- 2. Сасенко Ю. В.** Техніки і прийоми регуляції емоцій. *Вопросы психологии*. 2010. №3. С. 83–93.
- 3. Изард К. Е.** Психологія емоцій. СПб.: «Питер», 2007. 464 с.

Морозенко І. М. Формування умінь саморегуляції емоцій у старшокласників

У статті систематизовано розроблений роздатковий матеріал для ідентифікації емоцій та почуттів старшокласників під час тренінгу.

Ключові слова: саморегуляція, емоції, почуття, базові потреби.

Morozenko I. Forming Skills of Emotional Self-Regulation in High School Students

The article systematizes specially designed hand-outs to identify feelings and emotions among high school students during the training.

Key words: self-regulation, emotions, feelings, basic needs.

ДОСВІД ТА ПЕРСПЕКТИВИ СУСПІЛЬНО- ГУМАНІТАРНОЇ РОБОТИ В ЗАКЛАДАХ ОСВІТИ

*Білан Оксана Григорівна,
учитель української мови та літератури,
спеціаліст вищої кваліфікаційної категорії,
учитель-методист
Лубенської спеціалізованої школи
I – III ступенів №6
Лубенської міської ради Полтавської області*

ФОРМУВАННЯ ЕМОЦІЙНОГО ІНТЕЛЕКТУ ЗДОБУВАЧІВ ОСВІТИ НА УРОКАХ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ ТА ЛІТЕРАТУРИ

Психологи стверджують, що знання, отримані без радості або з гнівом, не можна вважати засвоєними. Досвід показує, що учень краще сприймає, засвоює й запам'ятовує навчальний матеріал, коли вчитель може доторкнутися його емоцій, душі, коли навіть звичайний, робочий урок буде наповнений позитивними почуттями, які, у першу чергу, ітимуть від учителя.

Якщо викладачу вдасться налаштувати дітей на позитивний лад, якщо сам він привітний, випромінює добро, то й учні відповідатимуть йому тим самим. Саме за таких умов у дитини з'явиться бажання вчити краще предмет, бажання одержати похвалу вчителя, показати кращий результат – і порадувати педагога, батьків.

Емоційний інтелект – одна з головних складових у досягненні максимального успіху в житті та відчуття щастя. Якщо в минулому столітті важливим був логічний інтелект, то в сучасному світі актуальний емоційний інтелект і пов'язані з ним форми інтелекту практичного й творчого.

Західними вченими, які розробили концепції емоційного інтелекту, були: Д. Гоулман, П. Саловей, Дж. Мейер, Д. Карузо, Г. Гарднер, Р. Бар-Он, С. Хейн, Р. Купер, А. Саваф, Х. Вайсбах, У. Дакс, К. Кеннон, Дж. Готтман та ін. Серед зарубіжних педагогів-класиків, що досліджували емоційну складову особистості, є такі: І. Гербарт, Я. Коменський, Дж. Локк, І. Песталоцці, Ж. Руссо, та вітчизняних педагогів: І. Бех, Г. Ващенко, С. Русова, А. Макаренко, В. Сухомлинський, К. Ушинський [3].

Науково-педагогічні працівники Полтавської академії неперервної освіти: Н. Курмишева, Т. Водолазська, Н. Білик, О. Новак та інші – досліджують місце емоційного інтелекту в сучасній школі.

Метою даної статті є розкрити суть емоційного інтелекту, його значення в житті особистості та позитивний вплив на процес навчання. Автор статті запропонує форми й методи роботи, які допоможуть учителю

вибудувати навчально-виховний процес так, щоб емоційний інтелект став засобом успішної самореалізації особистості.

Проблема емоційного інтелекту на сьогодні залишається недостатньо дослідженою як у теоретичному плані, так і в експериментальному. Зрозуміло, що сам процес має практичну значущість. Отже, потребує детального наукового обґрунтування.

Для досягнення поставленої мети було визначено такі завдання:

- розглянути зміст поняття «емоційний інтелект»;
- дослідити вплив емоційного інтелекту на процес навчання;
- проаналізувати діяльність людей із високим та низьким емоційним інтелектом;
- виявити найбільш ефективні види навчальної діяльності, які забезпечать розвиток емоційного інтелекту в здобувачів освіти з метою досягнення успіху в житті особистості.

Мета і завдання даної роботи вимагають комплексного підходу до обрання методів. З огляду на це під час дослідження було використано:

- метод аналізу наукових праць, присвячених формуванню емоційного інтелекту в здобувачів освіти;
- метод узагальнення педагогічного досвіду з метою формування найбільш ефективних форм навчальної діяльності для реалізації особистісно орієнтованого підходу під час викладання української мови та літератури в школі;
- бібліографічний метод, який використовується з метою укладення бібліографії до теми, що досліджується.

Термін «емоційний інтелект» (EQ) почали використовувати на початку 1990-х років. Над цим терміном працювали американські психологи П.Саловей і Дж.Мейер. Найактивнішим популяризатором EQ вважається Д.Гоулман, американський журналіст і психолог, який у книзі «Emotional Inteligence» на матеріалах психологічних досліджень і опитувань довів, що успіх у житті залежить не стільки від логічного інтелекту – IQ, скільки від здатності керувати своїми емоціями – EQ.

Останній визначається як «здатність розуміти власні почуття, контролювати сплески емоцій; уміння ухвалювати правильні рішення і залишатись у спокої, оптимістично оцінюючи складну ситуацію». Від чого ж залежить показник емоційного інтелекту? У цілому, його значення зумовлюється трьома основними якостями: самоконтролем, здатністю розуміти почуття інших людей та реалістичним оптимізмом. Щоб підвищити свою емоційну стійкість, доцільно розвивати всі три якості.

Емоційний інтелект відображає внутрішній світ і його зв'язки з поведінкою особистості та взаємодію з реальністю. Емоційний інтелект – це здатність розуміти, аналізувати й контролювати власні почуття, емоції та вміння відчувати, розуміти настрої оточення.

Високий емоційний інтелект допомагає:

- збалансувати емоції й розум;

- відчутти внутрішню свободу та відповідальність за себе;
- усвідомити власні потреби й мотиви поведінки, рівновагу;
- скоригувати стратегію власного життя.

Низький емоційний інтелект призводить до:

- нещастя,
- характеризується страхом, самотністю,
- нестабільністю, агресією,
- почуттям провини, депресією,
- фрустрацією.

Із метою розвитку та підвищення в учнів рівня позитивних емоцій, кожен мій п'ятикласник має папку успіху «Хвилини радості і щастя мить...», куди збирає не лише свої досягнення з української мови та літератури, а й грамоти, власні твори – усе, чим кожен може гордитися. Епіграф до папки – слова: «Мої маленькі перемоги – в майбутньому легкі дороги», які, власне, й визначають важливість кожної дрібнички під час навчання української мови та літератури.

Таким чином, в учнів мимоволі розвиваються позитивні емоції, у першу чергу до предмету, прагнення мати якомога більше досягнень, нехай і незначних. А наприкінці чверті на останньому уроці відбувається виставка папок.

Учні повинні розпізнавати емоції, управляти власними емоціями, бути здатними до розпізнавання емоцій в інших, уміти мотивувати себе, а також набувати здатності керувати соціальними стосунками в позитивному руслі. У папці для цього є окремий аркуш, де учні кожного уроку роблять відмітку про свої емоції – наклейку-смайлик або власноруч намальовану посмішку і, за бажанням, описують словами емоції, які відчують. Ця робота дає змогу учневі розібратися у власних емоціях, оцінити їх, а вчителю – проаналізувати настрій учнів, можливо, хтось не задоволений уроком, бо залишився поза увагою вчителя.

К. Ушинський пише, що «діти не вміють приховувати своїх почуттів, та, коли їх переслідуватимуть за почуття, вони швидко навчаться таїти їх і тоді – вихователь блукатиме у темряві» [2].

Переконана, що рівень емоційного інтелекту є важливим засобом успішної самореалізації особистості. Тому на уроках, виховних годинах, позакласних заходах, гуртках, прогулянках у природу намагаюся створювати ситуації, які б сприяли розвитку позитивних емоцій учнів (адже дедалі більше зустрічаються жорстокі, байдужі до чужого горя діти), допомагали дітям розібратися у власних почуттях, вчили відчувати емоції своїх товаришів і т.д. Розробила й випустила брошуру «Творчі завдання. Ситуації для розвитку творчої уяви та емпатії учнів». Виконання цих вправ удосконалюватиме вміння дітей розпізнавати власні емоції та розповідати про них іншим. Творчі завдання, розміщені в збірнику, сприятимуть розвитку емпатії, однієї зі складових розвитку емоційного мислення школярів.

Швейцарський педагог І.Песталоцці більш ніж двісті років тому пропонував починати будь-яке спільне навчання різних людей з об'єднання їх «через настрої». Вплив учителя на психологічний клімат у класі дуже великий. У забезпеченні творчої співпраці важливу роль відіграє емоційне налаштування на початку, підтримування позитиву під час уроку та рефлексія настрою наприкінці [2].

Для розвитку емоційного мислення учнів на уроці застосовую багато прийомів: навіювання (сугестії), афірмації, ігри кокології, притчі, тести.

Так, під час тестування пропоную, наприклад, обрати один із осінніх листочків (різного кольору), що, на думку дитини, відповідає її настрою на початку уроку. Потім пояснюю значення вибору кожного (враховуючи значення кольорів).

Велику роль на початку чи наприкінці уроку відіграють притчі, легенди, розповіді про власні спостереження тощо. Якщо вдало їх підібрати, то налаштовують на потрібний лад або підсумовують вивчене на уроці, висловлюючи повчання.

Навіювання, сугестії, мають величезне значення під час навчання. Досягти можна лише тоді, коли віриш, що можеш це зробити. Зрештою, нас спіткають невдачі, якщо ми очікуємо їх. На початку уроку або в якості підсумка певного виду роботи використовую такі: «Найщиріші побажання», «Скрина гарного настрою», «Коло компліментів», «У мене найкраще виходить», «Коло успіху», «Від щирого серця», «Ти молодець, тому що...» та інші.

Важливо вчити дітей створювати афірмації – твердження для зміни нашого способу мислення й формування майбутнього, до якого прагнемо. Це думки, слова, відчуття, емоції, що кожний із нас використовує в повсякденному житті. Наприклад, мої учні створили під час одного з уроків таку афірмацію: «Я дорожу своїм життям. Я роблю вибір на користь здорового способу життя. Я знаю про профілактику інфекційних захворювань».

За допомогою таких вправ можна сприяти формуванню емоційного інтелекту школярів на різних етапах уроку:

<i>Етап уроку</i>	<i>Українська мова</i>	<i>Українська література</i>
На початку уроку	«Тепло душі» «Якого кольору краплина дощу?»	Смайли «Веселковий настрої» Повчальні історії
Під час вивчення нового матеріалу	«Усі ми рівні» Ігри кокології «Кожен – неповторність» «Розмалуй чашку»	«Очі – дзеркало душі» «Розбите серце» Афірмації
Під час закріплення матеріалу	«У мене найкраще виходить» «Ти молодець, тому що»	«Квітка знань» «Дякую тобі за...» «Долонька знань»

Під час контролю знань	«Щирі побажання» «Зоряний куліш» Сугестії	«Почуття поета» Притчі Саморефлексія почуттів
------------------------	---	---

Легше вплинути на емоційний стан школярів, звичайно, на уроках літератури. Як же бути з уроками української мови? Тут усе залежить від учителя. «Вчитися треба весело. А здорова жива допитливість буває лише при хорошому настрої... Щоб перетравити знання, треба ковтати його з апетитом», – пише А.Франс. Таким чином, однією з важливих умов, за яких виникає й розвивається інтерес до навчання, підвищується активність учнів, є яскравість, емоційність навчального матеріалу, схвильованість, захопленість самого вчителя. Це справляє величезний вплив на слухачів, їхнє ставлення до предмета та викладача.

Невід'ємною частиною уроків у середній школі є фізкультхвилинки. Намагаюся й під час відпочинку створювати дітям гарний настрій. Окрім зміни діяльності та зняття напруги школярів, фізкультпаузи можуть сприяти створенню піднесеного настрою, а отже, розвивати емоційне мислення дітей. Випустила брошуру «Фізкультхвилинки. Розвиваємо позитивні емоції».

Використання під час уроків методів і прийомів для розвитку емоційного мислення школярів дуже скоро, за невеликий проміжок часу, показало, що в учнів підвищився інтерес до предмету, зросла активність під час уроку, діти із задоволенням виконують традиційні та творчі завдання. Відповідно зростає рівень знань з української мови та літератури.

Повністю погоджуюся з В. Сухомлинським: «Якщо вчитель не думав над тим, щоб створити в учнів внутрішній стан емоційного піднесення, інтелектуального натхнення, знання викликають тільки байдужість, а нечутлива розумова праця приносить утому». Саме цими словами, на мою думку, повинен керуватися кожен учитель, працюючи з дітьми.

Тому хочу побажати кожному навчитися любити свої емоції (навіть негативні), адже це – часточка нас самих. Просто необхідно їх розуміти й правильно скеровувати в потрібне русло, підвищуючи свій EQ. Саме таке підґрунтя дозволяє використати будь-яку кризову ситуацію як джерело подальшого успіху та процвітання.

Підсумовуючи, варто зазначити, що «емоційний інтелект» стає все більш популярним у науковому світі. Різні тлумачення аспектів цього поняття мали місце в усі часи при вивченні проблеми емоційної культури людини та суспільства. Таким чином, проблема емоційного інтелекту, незважаючи на те, що має практичну значущість, по сьогоднішній день залишається недостатньо дослідженою як у теоретичному плані, так і в експериментальному, і потребує ґрунтового наукового обґрунтування. Нова парадигма освіти вимагає віднайти розумний баланс між мисленням та емоціями, установити гармонію між головою й навколишнім світом.

Список використаної літератури

1. **Водолазська Т.** Вплив освітнього середовища на емоційне благополуччя молодшого школяра. *Освіта Полтавщини*. 2011. № 23–24. С. 39.
2. **Коваленко Л.** Емоційне налаштування на урок – запорука успішної діяльності учнів. *Українська мова та література*. 2010. №26-28. С. 9–18.
3. **Савчук М. Р.** Теоретичні засади дослідження емоційного інтелекту. URL: <http://www.economy.nauka.com.ua/?op=1&z=5608>.
4. **Фененко В.** Емоційний інтелект у сучасній школі. *Освіта Полтавщини*. 2011. № 23-24. С. 31.
5. **Хомуга О. А.** Ігрові форми навчання як засіб розвитку творчої особистості. *Вивчаємо українську мову та літературу*. 2008. № 31 (179).

Білан О. Г. Формування емоційного інтелекту здобувачів освіти на уроках української мови та літератури

У статті розкрито суть емоційного інтелекту, його значення в житті особистості та позитивний вплив на процес навчання. Запропоновано форми й методи роботи, які допоможуть учителю вибудувати навчально-виховний процес так, щоб емоційний інтелект став засобом успішної самореалізації особистості. Узагальнено власний досвід роботи з дітьми по розпізнаванню емоцій, керуванню власними, здатності до розпізнавання емоцій в інших, умінню мотивувати себе, а також розвитку здатності керувати соціальними стосунками в позитивному руслі.

Ключові слова: емоційний інтелект, навчальна діяльність, емпатія, реалістичний оптимізм, особистісно орієнтоване навчання.

Bilan O. Development of Students' Emotional Intelligence at Ukrainian Language and Literature Lessons

The article reveals the concept of emotional intelligence, its role in the life of a person and its positive influence on the educational process. A range of classroom activities aimed at helping a teacher to organize the educational process so that emotional intelligence can become a means of successful personal fulfilment is presented. Personal experience in the field of identifying students' emotions, managing personal ones, the ability to recognize other people's emotions, self-motivating techniques and enhancing the expertise in facilitating social relationships through a positive attitude is generalized

Key words: emotional intelligence, learning activity, empathy, realistic optimism, individual approach.

***Большот Олена Миколаївна,**
учитель історії, спеціаліст вищої
кваліфікаційної категорії, учитель-методист,
заслужений учитель України
Лубенської загальноосвітньої школи I-III ступенів
№ 2 Лубенської міської ради Полтавської області*

ВІЗУАЛЬНІ ЗАСОБИ НАВЧАННЯ ЯК УМОВА ФОРМУВАННЯ Й РОЗВИТКУ КЛЮЧОВИХ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ УЧНІВ ПРИ ВИВЧЕННІ ШКІЛЬНОГО ІСТОРИЧНОГО КУРСУ

Актуальність дослідження зумовлюється необхідністю пошуку ефективних методів і форм організації активного навчання, що можуть оптимально забезпечити компетентнісний результат навчання. Доцільність упровадження візуалізації в шкільний освітній процес є очевидною: це відгук освіти на динамічний розвиток та потреби суспільства. У стандартах НУШ візуалізація навчальної інформації є інтегрованою складовою всіх освітніх галузей. Візуальна грамотність, візуальне мислення, візуальна комунікація – важливі складові в епоху інформаційного суспільства.

Метою статті є аналіз основних підходів до поняття «візуалізація», конкретизація та розкриття дидактичних функцій візуалізації як інструмента інтенсифікації освітнього процесу та обґрунтування необхідності використання в організації навчання.

В умовах динамічного розвитку цивілізації перед системою освіти постають нові цікаві завдання, зумовлені необхідністю адекватно реагувати на виклики часу, на кардинальні зміни вимог, що висуває до навчання суспільство.

Сучасна шкільна молодь народилася й зросла у світі, насиченому потужними інформаційними потоками. Це сформувало нові способи мислити, сприймати інформацію, оперувати нею. У школяра основу «образу світу» складають не стільки поняття, скільки смислові образи, створювані за допомогою візуального мислення. Такі зміни безпосередньо відображаються на вимогах до педагога, призводять до переосмислення його ролі.

Сучасний педагог повинен не лише досконало володіти знаннями зі свого предмету, а й бути більш компетентним у питаннях психології й організації сумісної діяльності. Урахування психологічних особливостей здобувача освіти зумовлює звернення до технологій візуалізації інформації, які забезпечують компактність, виразність, динамічність подання змісту навчального матеріалу, донесення його основного сенсу до учнів, а також забезпечують залучення школярів до колективної творчої роботи, під час якої знання, набуті ними, знаходять відтворення й практичне застосування.

Сучасна тенденція практично безмежного поширення інформації, численних систем інтерпретацій й оцінок минулого з особливою силою виявляється в галузі історії, визначає необхідність зміщення цілей історичної освіти від засвоєння, запам'ятовування фактів до навчання способів опрацювання, структурування, аналізу, критики історичної інформації. Специфіка історії як навчальної дисципліни полягає не стільки у матеріалі, з яким працює школяр, скільки в тих розумових операціях і способах діяльності, яких він навчається, працюючи з ним.

«Хто володіє інформацією, той володіє світом» – теза, що поступово втрачає свою актуальність, оскільки вже зараз здобути будь-які дані дуже легко, а ось творчо використати їх – це вже є проблемою. Саме тому завдання історії як шкільного предмета не можуть обмежуватися сьогодні накопиченням знань про минуле людства та про всі можливі його наукові інтерпретації. Вивчаючи історію, діти мають формувати власне ставлення й позицію щодо минулого, опанувувати вміння застосовувати знання сьогодні й завтра.

То що ж таке візуалізація? Як оновилися підходи до цього поняття в умовах інформатизації освіти? Спробуємо дати відповідь на ці запитання. Термін «візуалізація» (від латинського Visualis – зоровий) означає те, що сприймається за допомогою зору, є наочним. Терміни «наочність» і «візуалізація» пересічною людиною, як правило, ототожнюються.

Вікіпедія визначає наочність як один із принципів навчання, заснований на демонструванні конкретних предметів, процесів, явищ. Під засобами наочності у широкому сенсі мають на увазі все те, що можна сприймати за допомогою зору (зображення на екрані, макети, картини та ін.) та слуху [1].

Отже, детальний аналіз наукових і педагогічних досліджень, присвячених питанням теоретичних основ унаочнення навчального матеріалу, видам, типам і засобам наочності, а також теоретичним основам візуальної підтримки навчання, візуального мислення, практичним питанням створення засобів візуалізації, показує, що ці поняття різняться між собою [2, с. 52]. Тлумачення терміну «візуалізація» передбачає процес створення зорового образу, тоді як термін «наочність» асоціюється уже із сформованим образом навчального об'єкта. Це дає підстави стверджувати, що поняття візуалізації навчального матеріалу виходить за рамки, окреслені терміном «наочність».

У 2019 році Інститут педагогіки НАПН України провів дослідження щодо розуміння поняття візуалізації сучасними освітянами шляхом опитування, яке охопило різні регіони України. Респондентам запропонували п'ять позицій, серед яких необхідно було обрати один варіант. Наприклад, 1) використання готових наочних дидактичних посібників на уроках; 2) створення наочного матеріалу вчителем безпосередньо на уроці; 3) створення наочного навчального матеріалу учнями; 4) створення та/або використання наочного навчального матеріалу

учнями разом з учителем; 5) важко відповісти. Було встановлено, що 65% респондентів визначають найсуттєвішою складовою візуалізації інформації в освітньому процесі використання навчальних посібників або наочний супровід розповіді вчителя під час уроку. Це є тотожно класичному розумінню поняття наочність та відповідає лише ілюстративній функції візуалізації. Лише 9% учителів зазначили суть поняття візуалізації інформації в освітньому процесі відповідно до сучасних поглядів, які відображені в концепції НУШ [3].

Як стверджують науковці, проблема візуалізації в сучасному розумінні, її роль, функції, способи застосування для вирішення низки дидактичних проблем, порівняно з іншими педагогічними проблемами, є мало дослідженою в педагогічній науці та практиці [4, с. 5; 5, с. 96]. Дослідники підтверджують, що використання візуалізації є дуже ефективним у процесі навчання. Разом із тим, в умовах інноваційного розвитку освіти України візуалізація перетворюється на провідну ідею сучасного навчального процесу [6, с. 7].

Спеціалісти стверджують, що більшість людей якнайкраще сприймає саме візуальну інформацію: вона швидше систематизується, а кольорові образи завдяки включенню емоційної складової краще сприймаються. За допомогою підтримки й супроводу навчання різними способами й прийомами аналізу, відображення знань у візуальній формі навчання стає більш керованим, прогнозованим, що дає змогу отримати стійкі й передбачувані наперед результати навчання.

Основна мета візуалізації в навчанні – підтримка логічних операцій на всіх етапах навчальної діяльності, а особливо при виконанні аналітичних дій (аналіз, синтез, порівняння, пошук зв'язків і відношень, систематизація, висновок).

Оскільки використання візуалізації сприяє інтенсифікації навчання, то дослідники приділяють особливу увагу вивченню її дидактичних функцій. Серед них виділяють такі:

- компактне подання навчального матеріалу, що дає змогу підвищити інформаційну насиченість навчального процесу [7, с. 8];
- концентроване подання навчального матеріалу в осяжному вигляді зі збереженням його структурної (семантичної) повноти [8, с. 4];
- забезпечення відповідності подання навчального матеріалу психофізіологічним особливостям учня, бо візуалізація сприяє зменшенню витрат часу та енергії учня на сприйняття й розуміння великого за обсягом навчального матеріалу [7, с. 9];
- створення умов для підтримки високого темпу навчання, скорочуючи його неефективні або низькоефективні фази [5, с. 97];
- сприяння раціональній організації навчально-пізнавальної діяльності учнів під час уроку за рахунок можливості алгоритмізувати.

Тобто візуалізація навчальної інформації дозволяє вирішити цілий ряд педагогічних завдань: забезпечення інтенсифікації навчання; активізації

навчальної та пізнавальної діяльності; формування й розвиток критичного та візуального мислення, зорового сприйняття; образного представлення знань і навчальних дій; передачі знань та розпізнавання образів; підвищення візуальної грамотності та візуальної культури.

Отже, візуалізація – це активний процес перетворення, стиснення, згортання інформаційного матеріалу в наочний образ, що вимагає не тільки відтворення зорового образу, а і його конструювання. Використання візуалізації в освітньому процесі створює передумови для підвищення якості навчання, оскільки є активним процесом передачі інформаційного контенту. Візуалізація виступає потужним дидактичним інструментом, застосування якого має бути мотивованим, доцільним із педагогічної точки зору та методично підкріпленим.

Візуалізація навчальної інформації технологічно може бути досягнута різними методичними прийомами й засобами, розробленими багатьма педагогами та психологами. Зараз існує безліч технік, які допомагають вирішити завдання візуалізації інформації. Інноваційні прийоми візуалізації, зокрема, інтелект-карти, хмари слів, інфографіка надають можливість зробити навчання на уроках історії цікавим, креативним, пізнавальним.

Як учитель-практик, віддаю перевагу видам візуалізації, які допомагають «згортати» великі блоки інформації до найголовніших понять. Мова йде про ментальні карти, які мають й інші назви – інтелектуальні карти, карти мислення, карти розуму, карти знань.

Для того щоб зрозуміти принцип створення інтелект-карти, достатньо уявити собі дерево. Є стовбур і коріння – це головна ідея. Далі йдуть товсті гілки, потім більш тонкі.

Етапи побудови інтелект-карт

1. Обмірковування ідеї: проводять мозковий штурм (озвучують будь-які слова, ідеї, образи, асоціації, що спадають на думку), обирають базовий центральний образ (об'єкт вивчення).

2. Деталізація змісту інтелект-карти: будують центральний образ – обмірковують ключові слова – будують головні гілки – записують ключові слова (по одному слову на кожній гілці).

3. Доповнення карти новими ідеями: будують розширені гілки від головних гілок там, де це можливо, додають зображення (іконки, малюнки, значки, символи), прослідковують зв'язки між окремими образами, асоціаціями, активно застосовують різні кольори, шрифти, розміри, товщину слів і гілок.

4. Редагування: повторно застосовують мозковий штурм для з'ясування невикористаних асоціацій: записують нововиявлені асоціації – інтелект-карту переглядають, щоб виявити можливі неточності (описки, помилки, дублювання гілок), – перевіряють можливість відтворення візуальних образів, зображених на ментальній карті.

Інтелект-карти доцільно використовувати при викладанні історії на таких етапах уроку:

- вивчення нового матеріалу – при використанні ментальної карти складні поняття можуть бути пояснені та представлені в систематичному вигляді (застосування цих карт допомагає вчителю донести до учнів чітке узагальнене уявлення того матеріалу, який вивчається; знижується ризик неправильної інтерпретації важливих понять);
- закріплення матеріалу – використання ментальних карт допомагає закріпити формування нових понять, явищ, подій (це дає можливість візуалізувати ключові поняття та узагальнити їх взаємозв'язок);
- повторення теми – за допомогою ментальних карт можна виявити, який матеріал був не засвоєний учнями (використання цих карт також може допомогти вчителю в оцінюванні знань учнів).

Таким чином, інтелект-карта – дієвий спосіб оптимізувати вивчення історії. Візуалізація допомагає здобувачу знань спростити усвідомлення та обробку інформації. Такий підхід є дієвим, тому що запам'ятовування хронології, установлення причинно-наслідкового зв'язку та розуміння понятійного апарату відбувається на емоційному рівні. При укладанні ментальної карти здобувач знань учить самостійності, виражає індивідуальність свого мислення, презентує продукт своєї діяльності. Важливим є те, що він бачить свої успіхи через короткий час – і це слугує своєрідним поштовхом до формування успішного учня.

Інтелект-карти можна малювати вручну на папері, на дошці. В епоху ІКТ існує різноманітне програмне забезпечення для створення та редагування карт знань. Детальну інформацію роботи з інтелект-картами розміщено на <http://www.mind-map.ru/>. Серед популярних сервісів для майндмепінгу є SpiderScribe, FreeMind, Mind42, WiseMapping, Coggle, Mindmeister, Mindjet, XMind [9; 10].

Значення інтелект-карт на уроках історії полягає в розкритті змісту історичної освіти, реалізації міжпредметних наскрізних ліній «Громадянська відповідальність», «Культурна свідомість», розвитку історичного мислення в учнів, сприянні запам'ятовуванню фактологічного матеріалу (дат, імен, подій, термінів), візуалізації історичних процесів, залученні ІКТ в аналітичну роботу, формуванні історичної компетентності молодого покоління, розвитку соціальних компетентностей – здатності продуктивно співпрацювати з різними партнерами в групі/команді та проявляти ініціативу.

Зараз досить дієвим способом візуалізації текстової інформації є хмари слів. Переваги використання даного прийому очевидні. Яскрава графіка у вигляді хмар слів під час навчання дозволить зробити акценти на ключових моментах із теми, що вивчається. Це, у свою чергу, сприяє переосмисленню та систематизації навчального матеріалу. До того ж використання різних кольорів, шрифтів та форм хмар дозволить учням швидше опанувати новий матеріал завдяки активному залученню зорової пам'яті.

Робота з хмарами слів багатогранна та різнопланова. Вона буде доречною й на початку вивчення теми, коли потрібно занурити учнів у тему, активізувати їхні знання, разом пригадати, що вони вже знають, і під час підбиття підсумку для закріплення нових понять, уточнення знань, узагальнення вивченого. Цей вид роботи можна застосовувати на будь-якому етапі уроку. Хмари слів можна використовувати, демонструючи на екрані чи інтерактивній дошці, для фронтальної роботи з класом. Це цікаво ще й тим, що, навівши курсор на окреме слово, його можна виділити. Хмари слів можна застосувати індивідуально і для групової роботи як картки, якщо завантажити їх на комп'ютер і роздрукувати. Учні люблять працювати з хмарами слів та самі долучаються до їх створення.

Досить результативним методом візуалізації є використання інфографіки. Він полягає в глибокому осмисленні й подальшому різнобічному висвітленні явищ і подій, де за допомогою візуальної подачі інформації відбувається висока концентрація фактів, але не перенасичення ними. Також застосування інформаційної графіки може бути викликано тим, що цей метод є доступним і прийнятним для викладу нового матеріалу учням, де школяр отримує відомості швидко, із цікавістю та максимальною інформаційною ефективністю. Наочна інформація сприймається набагато легше, ніж громіздкі тексти. Психологи відносять інфографіку до, так званого «рівня суперчитабельності».

Уведення прийомів візуалізації в освітній процес – це вимога часу. Для креативного вчителя – це творчість, відхід від буденності. Для сучасних учнів – це розвиток критичного мислення, зорового сприйняття, візуальної грамотності та культури. Світ не стоїть на місці. Сучасні прийоми візуалізації здатні не тільки передавати інформацію, але й емоційно впливати на учнів, спонукати в них позитивні емоції та інтерес до досліджуваного предмета. Техніки візуалізації сприяють захопленості дітей, підвищують самостійність і системність у роботі. Візуалізація сприяє якісному засвоєнню матеріалу досить складних тем шкільної програми з історії.

Список використаної літератури

1. Вікіпедія. URL: <https://uk.wikipedia.org>. **2. Бабич О.** До питань про співвідношення понять наочність і візуалізація. *Фізико-математична освіта. Науковий журнал.* Суми: СумДПУ ім. А. С. Макаренка, 2014. Вип. 2. С. 47–53. **3. Лінчевська І. Л.** Візуалізація інформації: сучасний підхід до використання наочності в освітньому процесі початкової школи. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=Vfy4LPr46es>. **4. Безуглий Д.** Візуалізація як сучасна стратегія навчання. *Фізико-математична освіта: науковий журнал.* Суми : СумДПУ ім. А. С. Макаренка, 2014. № 1 (2). С. 5-11. URL: [file:///C:/Users/%D0%AF/Downloads/vizualizatsiya-yak-suchasna-strategiya-navchannya%20\(1\).pdf](file:///C:/Users/%D0%AF/Downloads/vizualizatsiya-yak-suchasna-strategiya-navchannya%20(1).pdf). **5. Щербатюк В. С.** Візуалізація як один із чинників активізації творчої діяльності студентів-філологів. URL:

<http://www.molodyvcheny.in.ua/files/journal/2017/9.2/24.pdf>. **6. Безуглий Д.** Прийоми візуального подання навчальної інформації. *Фізико-математична освіта: науковий журнал*. Суми : СумДПУ ім. А. С. Макаренка, 2014. № 2 (3). С. 7–15. URL: https://fmo-journal.fizmatsspu.sumy.ua/journals/2014-v2-3/2014_2. **7. Білошапка Н. М.** Візуалізація як провідна ідея сучасного навчального процесу в умовах інформатизації світу. URL: https://revolution.allbest.ru/pedagogics/00974636_0.html#text. **8. Дичківська І.** Інноваційні педагогічні технології: навч. посіб. К. : Академвидав, 2004. 352 с. Віртуальний семінар «Особливості використання ментальних карт в роботі вчителя історії». URL: <https://mentalnakarta.blogspot.com/p/3.html>. **9. Інтелект-карта:** мистецтво мислити ширше. Практичні прийоми. URL: <https://naurok.com.ua/post/intelekt-karta-mistectvo-misliti-shirshe>. **10. Інтелект-карти:** таємна сила візуалізації. Студвей. URL: studway.com.ua/intelekt-karta/.

Большот О. М. Візуальні засоби навчання як умова формування й розвитку ключових компетентностей учнів при вивченні шкільного історичного курсу

У статті розкрито теоретичні засади візуальних засобів навчання як важливу складову сучасного освітнього процесу; представлено аналіз основних підходів до поняття «візуалізація»; обґрунтовано необхідність використання візуалізації в умовах НУШ; досліджено інноваційні прийоми візуалізації: ментальні карти, хмари слів, інфографіку; доведено актуальність та ефективність використання цих прийомів під час вивчення шкільного історичного курсу.

Ключові слова: візуалізація, інтелект-карта, хмара слів, інфографіка.

Bolbot O. Visual Teaching Aids as a Condition for the Formation and Development of Key Competencies of Students in the Study of School History Course

The article deals with the theoretical foundations of visual teaching aids as an important component of the modern educational process; presents an analysis of the main approaches to the concept of "visualization"; substantiates the need to use visualization in the conditions of the New Ukrainian School; investigates innovative visualization techniques: mind maps, word clouds, infographics; proves the relevance and effectiveness of using these techniques in the study of the school history course.

Key words: visualization, mind map, word cloud, infographics.

*Дендеберя Віра Іванівна,
учитель англійської мови,
спеціаліст вищої кваліфікаційної категорії,
старший учитель
Лубенської загальноосвітньої
школи I-III ступенів №2
Лубенської міської ради Полтавської області*

РОЗВИТОК КРЕАТИВНОЇ ОСОБИСТОСТІ НА УРОКАХ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ

Актуальність дослідження зумовлена тим, що згідно з Проектом державного стандарту базової та повної середньої освіти кінцева мета загальної середньої освіти – виховання громадянина України, підготовленого до життя в сучасному суспільстві, здатного навчатися, оперувати й управляти інформацією, приймати виважені рішення, ефективно взаємодіяти з людьми, усвідомлювати свою роль у державі й світі, адекватно реагувати на проблеми й виклики часу, нести відповідальність за власні вчинки, досягати творчої самореалізації. Отже, створення умов для розвитку особистості як неповторної індивідуальності, здатної до творчої самореалізації та до навчання впродовж усього життя, – завдання вчителя на уроці.

У сучасному світі проблема творчого розвитку особистості є досить актуальною. Кожна цивілізована країна дбає про творчий потенціал суспільства загалом і кожної людини зокрема. Посилюється увага до розвитку креативних здібностей особистості, надання можливості виявити їх. Наше сьогодні характеризується блискавичним розвитком науки й техніки, запровадженням нових досягнень у різні сфери людської діяльності, тому нині стрімко зростає потреба у творчій, мислячій, високоінтелектуальній особистості, яка засвоюватиме інновації в будь-якій галузі. Людина, яка здатна генерувати ідеї, використовувати знання й уміння в нових ситуаціях, комфортно почувається в нестандартних соціальних умовах, швидше знаходить своє місце в суспільстві [1].

Метою статті є визначення оптимальних шляхів, методів, технологій та обґрунтування необхідності їх використання як засобів розвитку творчих здібностей учнів.

У сучасних умовах проблемі розвитку креативної особистості приділяють увагу педагоги, соціологи, науковці. Психологи переконливо довели, що задатки творчих здібностей властиві будь-якій людині. Не менш важливим є висновок психолого-педагогічної науки про те, що творчі здібності необхідно розвивати з дитинства. Якщо ж малечу з перших років не привчати до творчої діяльності, то втрати від цього важко буде виправити потім. Отже, розвитку креативності дітей слід приділяти увагу з раннього

віку. Над цією проблемою працювало багато науковців. Різні аспекти даного питання розглядалися в працях Л. Виготського, Г. Костюка, Т. Кудрявцева, Л. Леонтьєва, А. Пономарьова, М. Левітова, В. Сидоренка [2, с. 480].

Типовими формами роботи є групова й парна робота. Ці форми мають велике значення для формування творчої особистості учня. Сам процес роботи в групах чи парах завжди є творчо-пошуковим: завдання ставиться перед групою й у кожного є стимул відзначитись і зробити свій внесок. Використання групових форм роботи створює умови як для розвитку мислення, так і для самоствердження особистості. Через ігри та пісні, що обов'язково супроводжуються рухами, діти можуть сприймати іноземну мову на слух, розуміти зміст фраз і речень, а не просто фонетично її відтворювати. Процес засвоєння лексичного матеріалу креативний. Діти малюють, розфарбовують, вирізають, приклеюють. Продовжують перебувати в природному для них світі гри та творчості, отримуючи від своєї діяльності емоційне задоволення. Навчившись відтворювати почуте, вони вчаться ділитися своєю інформацією з товаришами, спілкуватись іноземною мовою, що теж є процесом творчим.

Завдання, які має учень вже на початковому етапі вивчення іноземної мови, не лише «відтвори чи перепиши», а «знайди правильне слово» й «підпиши малюнок», «знайди правильну для даної ситуації фразу з поданих», «вибери необхідні фрази, щоб відповісти товаришу», «знайди та встав пропущене слово», «подумай, що треба змінити» й т. п. Діти цього віку відзначаються високим рівнем імітативних здібностей, міміка й жести широко використовуються в процесі навчання іноземної мови. «Зобрази та здогадайся» – одна з найулюбленіших ігор.

На першому етапі навчання іноземної мови для подальшої креативної діяльності важливо сформувати в учнів звичку бути позитивно активним. Ключовими фразами для цього є «я хочу, я прагну», «я вибираю», «я віддаю перевагу», «я можу», «я зроблю». Учитель не просто вчить дитину говорити це іноземною мовою, він свприяє її формуванню, допомагає відчути себе особистістю й отримати від цього емоційне задоволення [3, с. 3-5].

Наступні етапи вивчення іноземної мови характеризуються використанням більш змістовних рольових ігор, поступово учні долучаються до створення проєктів. Метод проєктів завжди орієнтований на самостійну роботу школярів – індивідуальну, групову, парну, яку учні виконують упродовж певного часу. Цей метод органічно поєднується з груповим підходом до навчання. Він включає в себе сукупність дослідницьких, пошукових, проблемних методів, творчих за своєю природою. Метод проєктної технології варто використовувати на уроках англійської мови, тому що досліджуючи певну проблему (тему), учні не просто вивчають нову лексику, але й застосовують її під час роботи (спілкуючись з товаришами, складаючи повідомлення, статті, захищаючи свої проєкти), намагаючись якомога більш творчо проявити себе.

Сучасна література пропонує декілька варіантів класифікацій, проєктів, проте серед основних можна виділити:

- пошуковий;
- дослідницький;
- творчий;
- інформативний;
- ігровий [4, с. 10-12].

Під час вивчення нового розділу оголошуються теми майбутніх проєктів. Учні об'єднуються в групи чи пари за інтересами й починають працювати. У кожній групі діти мають свої обов'язки: збирач інформації, ілюстратор, дизайнер, редактор. Якщо робота індивідуальна, то школярі самостійно обирають форму проєкту.

Перші спроби використовувати окремі елементи проєктної методики ми робимо вже в початковій школі. Так, у 1 класі учні ще не виконують письмових завдань, але вони вже можуть спробувати себе в цьому виді діяльності. Після вивчення теми «Animals» (Тварини) діти отримують завдання намалювати улюблене звірятко та описати його в усній формі, звичайно, уживаючи раніше вивчені слова та словосполучення (big/small eyes, short/long tail, green, black, white etc.). У 2 класі виконуємо проєкти з тем «My Family», «My ABC».

Учні 3 класу створюють проєкти з теми «Clothes» («Одяг»). Учитель дає завдання дітям намалювати, наприклад, шкільну форму для своєї школи й описати її. Це завдання прищеплює учням естетичний смак та розвиває творчі здібності.

У ході роботи над темою «My Home» учні 4 класу вивчають лексику, читають і слухають тексти, переглядають відеоматеріали, описують кімнати, запропоновані в підручнику. Потім готують буклети з написаними творами про свої помешкання, оздоблюючи роботи малюнками або фотографіями. Під час створення проєктів школярі розвивають свою уяву, креативність, висловлюють власну думку.

Навчальний процес у Лубенській ЗОШ №2 ґрунтується на роботі з підручником англійської мови О. Карп'юк. Цей посібник складається з певної кількості розділів (Unit), що містять у собі кілька уроків. Вивчення кожного розділу завершуємо виконанням певного проєкту.

Наприклад, при опрацюванні теми «Food» («Їжа») учні 5-6-х класів повинні написати рецепт своєї улюбленої страви та процес її приготування. Завжди творчо діти виконують проєкти з тем «Seasons» («Пори року») та «My Motherland» («Моя Батьківщина»).

Семикласники із задоволенням виконують проєктні роботи з тем: «My Favourite Film» («Мій улюблений фільм») та «Travelling to London» («Подорож до Лондона»).

Під час вивчення теми «Засоби масової інформації» у 8 класі школярі отримали завдання випустити свою газету. Працюючи над проєктом, учні знайомились із автентичним матеріалом, британською газетою «The Daily

Telegraph», адже найбільш ефективному формуванню культури мовлення сприяє використання автентичної наочності. Це ще більше стимулює дітей до творчого виконання завдання. Розподіливши доручення між членами групи (головний редактор, журналіст, фотокореспондент, друкар, рекламний агент, коректор), школярі намагалися якомога більше користі принести газеті та творчо проявити себе. Така робота виявляє в дітей організаторські здібності та є посилюючою для учнів із різним рівнем знань. Проте слід пам'ятати, що вчитель не повинен залишати дітей, необхідно підтримувати їх, за потреби надати допомогу, спрямувати в потрібному напрямку.

На старшому етапі навчання учні більш свідомо та творчо підходять до створення проєктів. Із урахуванням інтересів і проблем, які їх хвилюють, пропонуємо проєкти з тем: «Національна кухня Великої Британії та України», «Здоровий спосіб життя», «Мистецтво», «Наука й технічний прогрес», «Природа і довкілля», «Робота й професії», «Великобританія» та інші.

При вивченні розділу «Мистецтво» в 11 класі доцільним є створення інформаційного проєкту з теми «Кіно», що передбачає проведення соціологічного опитування серед школярів щодо улюблених кіножанрів, опрацювання результатів опитування, визначення трьох жанрів-лідерів та збір цікавої інформації про них, підбір уривків фільмів, креативне оформлення тощо.

До творчих проєктів можна віднести художні переклади віршів англійських поетів та їх оформлення малюнками чи фотографіями. Такі роботи захоплюють учнів із достатньою мовною базою та знанням із теорії вірша.

Варто зауважити, що створення власних проєктів прищеплює дітям уміння самостійно приймати рішення, розвиває їхні творчі здібності, виховує інтерес до ведення пошукової та дослідницької роботи.

Одним із дієвих засобів розвитку творчих здібностей при вивченні англійської мови є гра.

На значення гри в навчально-виховному процесі звертали особливу увагу класики педагогіки: Ш. Амонашвілі, Л. Виготський, А. Макаренко, В. Сухомлинський. Не меншу увагу приділяють ролі ігор і сучасні методисти: С. Ніколаєва, П. Підкасистий, Ж. Хайдаров, Т. Шкваріна. На їхню думку, застосування ігрових технологій активізує навчально-пізнавальну діяльність, сприяє розвитку творчого мислення та умотивовує навчальну діяльність учнів [5, с. 4].

Наведемо приклади ігор, які можна застосовувати як ефективний засіб розвитку творчих здібностей учнів.

Усі діти обожають малювати. Ми пропонуємо скористатися цим захопленням на уроках англійської мови та пограти в гру «Намалюй». Учні слухають фрагмент музичного твору, у якому можна почути звуки природи: шум моря, шелестіння листя, пташиний спів тощо. Діти відображають на своїх малюнках ті образи, які вони «побачили». Описуючи класу свій

малюнок, учні повторюють лексику за тем: «Weather» (Природа), «Seasons» (Пори року), «Colours» (Кольори), «Animals» (Тварини). Вправа є надзвичайно ефективним засобом розвитку творчих здібностей учнів, а також прищеплює естетичні смаки та любов до природи.

При вивченні теми «Тварини» доцільно провести рольову гру «Екскурсія до зоопарку». Половина класу – «екскурсоводи», друга половина – «відвідувачі зоопарку». «Екскурсовод» розповідає англійською мовою все про тварину, не згадуючи тільки, де тварина мешкає. Мета «відвідувача зоопарку» – дізнатися про місце помешкання тварини. Гра – це завжди емоції, а там де є емоції, там є активність, уява, працює творче мислення.

Позакласна робота з іноземної мови є, як відомо, невід'ємною частиною загального навчально-виховного процесу. Досвід свідчить про те, що правильно організована позакласна робота сприяє поліпшенню якості знань учнів з мови, поглиблює їх практичні уміння, навички, розвиває активність та творчі здібності.

Доцільно виділити окремо таку форму позакласної роботи, як Тиждень іноземної мови у школі. Ця форма за своїм характером є масовою, бо передбачає участь у ній широкого контингенту учнів, а за своєю структурою є комплексною, тому що включає різні заходи, які відбуваються в певний період часу й спрямовані на реалізацію завдань комплексного підходу до виховання школярів.

Тиждень іноземної мови як комплексна форма сприяє цілеспрямованій організації й систематизації позакласної роботи з іноземної мови в школі, активізації роботи гуртків, для яких Тиждень стає своєрідним творчим звітом, формує творчі стосунки між учнями, учителями й батьками, які взаємодіють у процесі підготовки й проведення Тижня [6, с. 102].

Дослідивши форми й методи роботи при вивченні іноземної мови, спрямовані на розвиток творчої особистості, робимо висновок, що найбільш дієвими й ефективними є проведення позакласних заходів, застосування ігрової та проектної технологій.

Отож, маючи широкі можливості для використання інноваційних технологій навчання, учитель повинен створювати всі умови для розвитку креативності учнів.

Список використаної літератури

- 1. Бохенська Е.** Розвиток креативного мислення учнів на уроках англійської мови. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://metodportal.net/node/7320>.
- 2. Клименко В. В.** Психологія творчості: навчальний посібник. К.: Центр навчальної літератури, 2006. 480 с.
- 3. Крамаренко С. Г.** Інтерактивні техніки навчання як засіб розвитку творчого потенціалу учнів. *Відкритий урок*. 2002. №5-6. С. 3–5.
- 4. Бондаренко А. А.** Використання проектних технологій на уроках англійської мови. *Англійська мова та література*. 2013. №14. С. 10–12.
- 5. Козак А. М.** Використання гри на уроках іноземної мови. *Англійська мова*

та література. 2011. № 14. С. 4–6. **6. Кириченко Р. О.** Позакласні заходи з англійської мови. *Англ. мова та літ.: наук.-метод. журн.* 2015. № 19/21. С. 100–109. **7. Філіпчук О.** Розвиток творчої особистості засобами англійської мови з використанням інтерактивних технологій навчання. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://www.stationline.org.ua/pedagog/106/19767-rozvitok-tvorcho%D1%97-osobistosti-zasobami-anglijsko%D1%97-movi-z-vikoristannyam-interaktivnix-technologij-navchanny>.

Дендеберя В. І. Розвиток креативної особистості на уроках іноземної мови

У статті розкрито теоретичні аспекти розвитку креативної особистості на уроках іноземної мови. Визначено оптимальні методи, технології та обґрунтовано необхідність їх застосування як засобів розвитку творчих здібностей учнів. Наведено приклади використання позакласних заходів, проєктних та ігрових технологій.

Ключові слова: креативне мислення, творчі здібності, проєктна технологія, рольова гра, ігрові технології, позакласна робота.

Dendeberia V. Developing a Creative Personality in Foreign Language Lessons

The article deals with theoretical aspects of creative personality development in foreign language lessons. The optimal methods and technologies are identified, the necessity of their use as means of developing students' creative abilities is substantiated. Examples of the use of extracurricular activities, project and game technologies are given.

Key words: creative thinking, creative abilities, project technology, role-playing game, game technology, extracurricular activities.

Ищенко Ольга Вікторівна,
*учитель історії та правознавства, спеціаліст
вищої кваліфікаційної категорії, учитель-методист
Лубенської загальноосвітньої школи I – III ступенів № 10
Лубенської міської ради
Лубенського району Полтавської області*

Бедрик Людмила Іванівна,
*учитель української мови та літератури,
спеціаліст вищої кваліфікаційної категорії,
учитель-методист Лубенської
загальноосвітньої школи I – III ступенів № 10
Лубенської міської ради
Лубенського району Полтавської області*

ІЗ ДОСВІДУ ФОРМУВАННЯ КРИТИЧНОГО МИСЛЕННЯ НА УРОЦІ ПОЗАКЛАСНОГО ЧИТАННЯ В 9 КЛАСІ ЗА ПОВІСТЮ ТЕТЯНИ СТРИЖЕВСЬКОЇ «ДЕ ЕСС З МОЇХ ХАЛЕП?»

Актуальність дослідження зумовлена зростанням суспільного запиту на критичне мислення, формування якого в більшості випадків делегується закладам освіти. Як відомо, Британська Рада відносить критичне мислення до ключових умінь. В українській освіті воно трактується як наскрізне вміння.

Ще в 1946 р., аналізуючи різні освітні системи, Г. Ващенко у праці «Виховний ідеал», наголошував на тому, що наявність критичної думки і власних переконань є ознакою демократичних суспільств [1, с. 21].

У 80-х роках XV ст. технологія розвитку критичного мислення здобула увагу в американській освіті. В Україні цікавість до неї почали виявляти дещо згодом.

Дане дослідження спирається на погляди на феномен критичного мислення, відображені в працях В. Саул, К. Мередита, Д. Стіл, Ч. Темпла, О. Кретової, П. Кретова; елементи практичного досвіду, наведені в працях О. Пометун, І. Сущенко, Н. Гилюк, О. Діщенко.

Услід за О. Діщенко вважаємо важливою мотивацію уваги до критичного мислення, сформульовану ще Д. Дьюї: розвиток критичного мислення, навичок мислення допоможуть дитині навчитися адекватно оцінювати нові проблеми і формувати стратегію подолання назрілих проблем [2, с. 4].

О. Кретова, П. Кретов звертають увагу на те, що «критичне мислення в інформаційній ситуації постправди має бути опертим на психоемоційну сферу особистісних ціннісних установок...» [3, с. 154].

Нині недостатньо дослідженим залишається досвід розвитку критичного мислення в ході уроків позакласного читання за творами новітньої української літератури для дітей та підлітків. Саме цю прогалину й покликана заповнити запропонована далі методична розробка.

Метою даної роботи є відстеження дидактичних можливостей повісті сучасної української письменниці Тетяни Стрижевської «Де ESCз моїх халеп?» для розвитку критичного мислення учнів.

Конкретними завданнями дослідження є збагачення переліку творів рубрики «сучасна література» («СЛ»), запропонованого нині чинною програмою для позакласного читання; заохочення учнів до самостійного читання через ознайомлення з найкolorитнішими фрагментами тексту; аналіз проблематики, характерів за допомогою прийомів критичного мислення.

Задля реалізації обраної мети та поставлених завдань застосовуватимемо як теоретичні методи (аналіз і синтез, аналогія, моделювання), так і емпіричні (спостереження, бесіда, інтерв'ю).

Вибір твору для уроку позакласного читання зумовлений тим, що це повість сучасної авторки про сучасних підлітків; вона колоритно, толерантно, але з гумором розкриває кризові проблеми становлення юної особистості на різних рівнях.

Водночас робота над повістю – добра нагода поговорити про правові аспекти стосунків у школі й поза школою, на чужих помилках побачити те, чого варто уникати. Як то буває і в реальному житті, герої твору провокують, маніпулюють, звинувачують і самі страждають від звинувачень.

Учениці середніх класів розігрують старшокласниць, виманюють їх до коридору записками про побачення, а потім фотографують та оприлюднюють фото.

П'ятикласниця із помсти малює чорну стрічку на портреті вчительки, а звинувачують у цьому головну героїню. Сніжані оголошує бойкот увесь клас, окрім Юлі Серницької. Коли відвернулися навіть найщиріші подруги, дівчинка дивується, чому Юля вчинила інакше, адже вона сама називала її Козою й насміхалася при нагоді. Підтримка Юлі, Дмитрика, мами та вітчима дає дівчинці сили боротися за власну гідність, рятує від відчаю.

Учням пропонуємо поміркувати над тим, які правові та морально-етичні норми порушують герої, надати поради щодо налагодження толерантних стосунків у шкільному середовищі, у родині.

Як показує практика проведення таких уроків у 9 класі, підлітків не залишають байдужими й такі проблеми твору, як пошук шляхів самовираження через зачіску, одяг, вибір уподобань, пошук оптимальних стосунків з родиною, шкільним колективом. Цікавою для учнів є й історія першого кохання героїні, що порушує питання вибору між самозреченням і взаємодоповненням. Охоче долучаються підлітки й до розмови про молодіжний сленг та вживання сучасних евфемізмів замість лайливих слів.

Це лише частина питань, які можна винести на обговорення на уроці.

На етапі актуалізації звертаємося до моделювання за ключовими словами, на етапі усвідомлення змісту застосовуємо читання з позначками. Для етапу рефлексії пропонуємо бінарні питання, дискусію із застосуванням стратегії «Займи позицію». Учні мають обрати й обґрунтувати власне ставлення до висловлювання, міркування, вчинків героїв твору, причому можуть зупинитися на категоричному твердженні «Так», «Ні», або на частковому «Так то воно так, та трішки не так».

Результатом такої роботи буде вироблення навичок участі в публічній дискусії, удосконалення вмінь створювати висловлювання – імпровізацію типу роздуму. Важливо, що «Як результат, школярі вміють аналізувати твердження, урахувати альтернативні погляди, синтезувати набуті знання й робити висновки, приймати рішення, складати висловлення відповідно до ситуації спілкування. Їм дозволено вільно розмірковувати, робити припущення, установлювати очевидність або безглуздість сказаного» [4, с. 26].

І, що суттєво, саме підлітки тут мають право на експертну думку, адже повість Т. Стрижевської «Де ESCз моїх халеп?» – твір про їхніх однолітків.

Сподіваємося, привернення уваги до цього колоритного глибокого тексту сприятиме урізноманітненню рубрики «Сучасна література».

Уроку передусє підготовчий етап: читацький актив класу знайомиться з текстом повністю, потім пропонує уривки для обговорення. Учителю розглядає пропозиції, вносить свої доповнення. Залежно від обраного, організуємо групи учнів-дослідників для виконання випереджувальних завдань. Із кожною з них конкретизуємо уривок для вибіркового та виразного читання.

Зосереджуємося на таких проблемах:

1. Героїня: сприйняття себе як особистості.
2. Героїня і родина (мати, вітчим, кіт, бабуся).
3. Героїня і школа (однокласники, учителі).
4. Героїня і друзі (подруги).
5. Героїня – пошук кохання.

Членам груп пропонуємо обрати ролі експертів (психологів, правознавців, стилістів, однолітків-спостерігачів) для обговорення, дизайнерів для розробки відеопрезентацій, художників для створення креолізованих текстів-коміксів.

Урок розпочинаємо з моделювання за ключовими словами, винесеними авторкою в назву. Пропонуємо учням спрогнозувати, про яку особистість ітиме мова в повісті «Де ESCз моїх халеп ?»: якого віку, характеру, уподобань тощо. Безпосередніми завданнями буде з'ясування міри достовірності учнівських припущень через опрацювання фрагментів тексту.

Наводимо коротку довідку про авторку: Тетяна Стрижевська – молода українська письменниця. Народилася вона в Одесі, нині мешкає в Києві. У

свої ледь більше тридцяти років є лауреатом премій Фундації «Смолоскип», конкурсу «Напишіть про мене книжку». Повість «Де ESCз моїх халеп?» – третя книга письменниці. Вона вийшла друком у 2018 році в київському видавництві «Легенда».

Далі представляємо робочі групи, яким для розминки пропонуємо бінарні питання-доповнення:

1. Підліток – це особистість у період становлення, що зазнає труднощів через...

2. Експерименти підлітків із зовнішністю – це...

3. Підлітки потребують ...

4. Для вибору майбутньої професії підліткам треба ...

Для оптимізації занурення в текст застосуємо методи спрямованого вибіркового читання та читання-сканування. Кожна з груп має бути забезпечена роздруком фрагментів повісті, у яких можна робити виділення, позначки, вести пошук.

Розпочинаємо з презентації образу головної героїні. Спершу виразно зачитуємо уривок про її ім'я: «Сніжка – отже, біленька та пухнаста? Закохана в зиму? Природжена сноубордистка й лижниця? А дзуськи!

На зиму в мене алергія. Наковтаюся холодного повітря – і в горлі відразу орудують кактуси, і не абиякі крихітки, а величезні опунції з товстезними голками. Доводиться по самісінькі вуха замотуватись у хомут. До сноубордної дошки не підйду, навіть коли б пообіцяли подарувати суперпотужний комп із двома відео-картами. Хіба до ігор буде, коли обидві руки в гіпсі? Бачила я, як хлопця швидко забирає із Протасового яру. Бідолаха, нога гаком – не міг її розігнути після невдалого зіткнення з лижником-початківцем. Так і понесли його – з покрученою ногою... Ні, красно дякую! У Протасовому яру я лише глядач, який у низовині тихенько цмолить чай із термоса!» [5, с. 8].

Учням, які виконують роль психологів, пропонуємо відповісти на питання:

1. Позитивна програма – біблійна заповідь «Люби ближнього, як самого себе». Чи любить героїня себе?

2. Як ставиться Сніжана до свого імені? Чи робить це її впевненішою? Чи змушує це її комплексувати?

Усім пропонуємо припустити, як героїня сприймає власну зовнішність: «Волосся в мене довжелезне й світло-русяве. Достеменнісінько Рапунцель! Доводиться тонувати блакитним (чи малиновим, як позаторік) і зав'язувати в тугий рол на тім'ячку, щоб ніхто не помічав світлих коренів. Бути чорнявкою чи рудою мені до смаку. Занадто вже буденно і геть не кавайно!» [5, с. 8].

Пропонуємо для обговорення питання:

Сніжана має довге волосся пшеничного (світло-русявого) кольору й соромиться цього. Фарбує волосся в малиновий, а останнім часом – у блакитний колір. Довжину волосся приховує, скручуючи його в тугий рол.

Що на вашу думку, підштовхує дівчинку до таких експериментів?

Просимо учнів висловити власні міркування, чому підлітки вдаються до експериментів із зовнішністю.

Ще одне поле пошуків та протиріч – одяг героїні. Над відповідними уривками пропонуємо попрацювати учням-представникам групи стилістів та учням-одноліткам: «Білий колір не визнаю. Навіть зошити обираю з жовтого, наче старовинного, паперу, за що наша математичка рве мене на гамуз. У неї зір – мінус три. А я ще тулю в кожній клітинці... Бідолашна Ірина Миколаївна намучилася контрольні мої перевіряти! Я нічим не можу їй зарадити. Хіба тим, що пишу їх бездоганно.

Навіть паперові носові хустинки в мене брунатні. Всю мережу обнишпорила, щоб такі знайти. Ще й пахнуть корицею! Ніяких білосніжних! Ненавиджу – і колір, і слово!

Білих блуз, ліфчиків, трусиків або що в мене не було й не буде! Був, щоправда, новісінький біленький гольф. Віддала торік (нишком від мами, бо ж то її здобич із якогось розпродажу) до сиротинця: наша школа саме збирала подарунки до дня Святого Миколая.

Блуз я теж не люблю. Хіба вони пасують до моїх мартенсів? Але щоб ОВ не відірвала собі вухо разом із пусеткою (вона завжди смикає себе за вухо, коли нервує), я все ж придбала ту уніформу гуртом. Аж п'ять блуз – на щодень школи. Не білі, звісно! Я ж не пристосуванка! Одну – класичну чорну. Другу – кольору сухого київського асфальту. Третю – кольору мокрого київського асфальту. Четверту – кольору графіту, якщо змочити його слиною» [5, с. 9].

Звертаємо увагу на пояснення ставлення до шкільної форми:

«Не такий уже тяжкий злочин – відмовитися від шкільної форми, яка робить із тебе шахівницю. «Чорний низ, білий верх!» І хто це тільки вигадав? Я шаховою дошкою бути не збираюся. Тільки королевою. І тільки чорною» [5, с. 7].

Які слова є ключовими в цьому уривку? Про що вони свідчать? Чого остерігається героїня? До чого прагне? Ви підтримуєте героїню чи ні?

Для обговорення пропонуємо питання:

Є думка психологів, що в європейській традиції чорний колір в одязі впевнених, успішних людей свідчить про їх самодостатність. В одязі ж людей невпевнених, схильних до надмірної самокритики він означає заперечення. Сірий видає бажання бути непомітним.

Чому, на вашу думку, Сніжана обирає саме ці кольори?

Далі пропонуємо припустити, як ставиться до метань дочки мама, яка обрала для неї таке романтичне ім'я: «Мене мама Сніжаною нарекла! Назвала б Іриною чи Оксаною, без викрутасів, – може, й жилося б простіше. А так – усеньке життя на боротьбу зі стереотипами!» [5, с. 8].

При роботі з текстом шляхом читання-сканування з'ясуємо, що мама обирає дуже сучасний спосіб, щоб позбавити дочку від комплексів: організовує для неї фотосесію. Дівчинка довго опирається, але все ж

поступається перед маминою настирливістю: «За третім тижнем тиску я здалася. Одна її пацієнтка (ну, ви зрозуміли: мама маленького пацієнта) працювала стилістом. Вона допомогла все організувати: студію, шмаття, фотографа» [5, с. 86].

Дівчинка мусить позувати в одязі, який сама ніколи б не обрала. Коли ж фотограф, намагаючись підбадьорити, називає її лепреконом, та навідріз відмовляється продовжувати зйомку: «Як можна усміхатися, коли тебе щойно обізвали коротуном у зеленому? Він узагалі бачив той старий фільм жахів із молодю Еністон? Не до сміху!

Мамина знайома, коли стягала з мене ту страшенну зелену сукню (слава Богу, останню!), зізналася, що це була найскладніша фотосесія в її житті. Я фиркнула, що в моєму теж» [5, с. 87].

Учням пропонуємо оцінити результативність маминих намірів та зусиль з точки зору психологів та підлітків.

Як і всі підлітки, героїня переживає труднощі і в сім'ї.

Дівчинка має родину: маму та вітчима. Мама дбає про всіх. Вона лікар, працює на трьох роботах. Але її зауваження й поради далеко не завжди приємні. Вітчим заробляє менше, але намагається бути для дівчинки справжнім татом. Він подарував їй породистого дорогого kota й ролики, навчав на них кататись. Правда, з кольором не вгадав: вибрав рожеві. Чи справедливі слова Сніжани:

«Єдиний, хто мене любить – це Скіф. Але він кіт. І любить він мене покотячому віддано! І нікому його в мене не відбити. Навіть живою мишею не підкупити» [5, с. 85-86].

Дівчинка демонстративно виборює право на власні вподобання, цілком сучасні. Ці захоплення поділяють друзі-хлопці.

Сніжана захоплюється комп'ютерними іграми – шутерами. Вважає, що вони заспокоюють, рятують від депресії, перемога в них приносить радість. Як ви вважаєте, чи зростання самооцінки від віртуальних перемог здатне компенсувати невдачі в реальному житті?

Музичні смаки дівчинки теж відповідні:

«...я вже смакувала: як засяду за комп із величезним сирним бургером, із гірчицею та останніми помідорами в цьому сезоні. Як врублю на всю потужність VAMPS – і ніхто не крапатиме на мізки: «Сніжано, ти з'їхала з глузду? Подобається це безладне верещання – слухай у навушниках!» або «Сніжко, негайно вимкни баси!» [5, с. 37].

Якщо спілкування з хлопцями-товаришами для Сніжани є простим, то в питаннях дівчачої дружби вона заплутується. Спершу дружить із Танею, якій у всьому допомагає; насміхається з Юлі, юної балерини, якій тихцем заздрять усі дівчата в класі. Коли ж героїню безпідставно звинувачують у тому, що вона тихцем хотіла образити класну керівницю, усе кардинально змінюється:

«Та годі вам. Це ще не доказ її провини! – подав хтось голос.

Хто став на мій захист? Я озирнулася навсідч. Це була Юлька Коза» [5, с. 92].

Чи достатньо було в однокласників підстав для звинувачення:

«Ти намалювала траурну стрічку на портреті нашої класухи, що висить на дошці пошани!» [5, с. 90].

«Ти ж у нас любиш усе чорне і траурне! Ти взагалі ненормальна! На Владислава Волошина кинулася з одинадцятого «Б», нам Танька розповіла. Ти ж неврівноважена й небезпечна!» [5, с. 92].

Чи були мотиви для такого вчинку?

Чи відповідав вчинок характеру дівчинки?

Під час бойкоту, який сьогодні можна трактувати як вияв булінгу, єдина людина в класі, яка не відвернулася від Сніжани, була Юля Серницька:

«Сніжко, можна, я поряд із тобою сяду? Я вухам власним не повірила. Чому? Чому на весь клас мене підтримала тільки одна дівчина, і та, яку я завжди ненавиділа? Чому найкраща подруга покинула мене напризволяще? Чому повірила їм, а не мені?» [5, с. 96].

Учням-психологам та одноліткам пропонуємо поміркувати, хто з героїв чим керувався. Учнів-правознавців просимо надати правову оцінку діям героїв: «Валька повісила на інший гачок свою курточку, коли побачила поряд мою. Івасик жбурнув мій зошит із мови через весь клас, а не на мою парту. Вчилці сказав: «Вибачте, я послизнувся». Коли я його підняла з підлоги, побачила чорну смужку в кутку. Правда, олівцем намальовану» [5, с. 101].

Після цього інциденту Танька, подруга, відвернулася від Сніжани, демонстративно її осудила. Чому вона повірила тим, хто звинувачував Сніжану? Чому не повідомила подрузі? Це питання адресуємо всьому загалу.

Для правової оцінки можна запропонувати й уривки:

«Довелося виставу давати... Бахнула дверима зі словами: «Па, я до школи, бувай!». Траплялось, я і раніше прогулювала. Переважно фізру, коли в нас басейн» [5, с. 33].

«Дмитрик, і миті не роздумуючи, нарадив ось що:

- Сніжко, зроби довідку про хворобу!

- Ти сказився? Як? Я ж кажу, що спасувала...

- Ну, ти як маленька! У мами візьми бланк! Точно, і як я сама не здогадалась?» [5, с. 43-44].

Увагу класу привертаємо й до такого явища шкільного життя як клички, які є виявом упередженості:

«Наша однокласниця Юлька Серницька, чи то пак Коза. Це Вігалька нагородив її таким прізвиськом. Осяйна думка прилетіла, щойно він відкрив підручник із зоології...була фотка антилопи, просто кози з рогами, тільки гірської. І чорної. І підпис: «Серна мешкає в Альпах». Що тут почалося! «Овва, та це ж наша Юлька!» [5, с. 43-44].

Коли героїня позбувається упередженості, то здобуває дружбу. Згодом у мистецькому колі юної балерини Юлі вона зустрічає перше кохання.

Досі Сніжана була сповнена скепсису: «Я не хотіла уваги хлопців. Точніше – хотіла, але це не було в мене ідеєю фікс, як у Таньки, наприклад, чи в Юльки» [5, с. 76].

Знайомство з юним віолончелістом Тихоном змінює її поведінку. Вона гаряче цікавиться життям хлопця:

«Анкета заповнена! Тихон любить суші (як і я, до речі! У нього в фаворі – «Зелений дракон», а в мене – «Червоний»). Його улюблений колір – фіолетовий, а за знаком Зодіака він Стрілець (осінній, ех-х-х-х, так довго ще чекати, щоб зробити йому подарунок, обгорнутий у фіолетовий гофрований папір із принтом маленьких віолончелей – цікаво, такий у природі існує?). Тихон теж мені влаштував допит. Найбільше його цікавило, якого кольору моє натуральне волосся. Боже, я сама це забула за три роки перукарських збочень! Невже доведеться згадати? Чи готова я такий шок знову пережити – навіть заради Тихона? Здається, воно було гидотно пшеничне, як м'якуш батона. Ох, не знаю, не знаю!» [5, с. 174].

Під впливом перших почуттів Сніжана готова відмовитися від власних смаків, розчинитися в інтересах коханого:

«Знічев'я простудіювала всіх артгаузних режисерів. Склала маст-сі-ліст. Це до того, першого, з документальними фільмами про художників. Я так захопилася цією темою, що подумала: а чи не стати мені мистецтвознавцем?» [5, с. 174].

Навіть майбутню професію починає пов'язувати з уподобаннями Тихона та його товариства: задумується, чи не стати їй мистецтвознавцем або режисером. Отвережує її мамин скепсис:

«А, Сніжано, ти ще непогано ліпила з пластиліну ворон та їжачків у дитячому садку. Може, вступиш до художньої академії? Тихону таке сподобається! Це ж звідти вітер віє, чи я помиляюся?» [5, с. 174].

Учням пропонуємо поміркувати, чиїми інтересами та нахилами доречно керуватися при виборі професії.

Егоїзм Тихона, його нехтування інтересами Сніжани завдають їй розчарування. Опорою стають родина, однокласниця Юля, друзі-хлопці. У власних стражданнях дівчинка мимоволі провокує конфлікт між батьками. Отямлюється, коли знервована й змучена мама втрапляє в лікарню з запаленням легень. Сніжана чи не вперше опиняється в ситуації, коли мусить просити інших про допомогу:

«Я заледве стримувала сльози. Гадки не маю, як варити бульйон! У житті цього не робила! До кого гукати? До Юльки? Вона моя єдина подружка-дівчина, але я не впевнена, що вміє готувати. До того ж у неї сьогодні англійська з репетитором і балет. Але зрештою набрала її.

Серницька вислухала мене й діловитим тоном перебила мою паніку: «У тебе домофон чи консьєрж? За сім хвилин буду!» [5, с. 174].

Несподівано для дівчинки з'являється ще один помічник. Старшокласник Влад, якого дівчинка вважала зарозумілим, виявляє турботу про неї. З'ясовується, вони мають близькі інтереси й погляди.

У стосунках із Владом Сніжана не має поступатися власним «я». Навпаки, вона знаходить визнання, підтримку, щирі симпатії.

Ще одна цікава проблема, яку порушує повість, – функціонування сучасного молодіжного сленгу. Герої широко вживають неологізми:

- Бос – найсильніший монстр у грі, якого треба здолати, щоб пройти рівень;

- Doom 4 – четверта частина культової комп'ютерної гри-стрілялки Doom;

- «Кавай» – японське слово, яке означає «милий», «гарненький». Фанати аніме утворили від нього прикметник «кавайний» та прислівник «кавайно»;

- Шутер – (від англ. shooter – «стрілець») – жанр комп'ютерної гри, в якому герой б'є зі зброї по ворожих цілях. Таку гру часто ще називають стрілялкою;

- Оверклокінг (від англ. overclocking – «розгін») – підвищення потужності деяких компонентів комп'ютера (частоти процесора, відеокарти тощо) з використанням позаштатних режимів роботи. Є навіть змагання з оверклокінгу, де розгін «заліза» доходить до космічних показників за рахунок охолодження на рідкому азоті (-195,75 °C) [5].

Характеризуючи інших, героїня звертається до персонажів комп'ютерних ігор:

«Якщо мій задум не спрацює, матиму незабаром не подругу, а злісну й ображену на весь світ Королеву Клинків Сару Керріган!» [5, с. 20].

Королева Клинків Сара Керріган – головний персонаж-антагоніст серії комп'ютерних ігор StarCraft. Зерги (ігрова раса) полонять дівчину та обертають її на жахливе злюще створіння – Королеву Клинків. Людської подоби Сара знову набуде лише через 12 років, коли вийде StarCraft II... [5].

Не обходить увагою авторка й молодіжні евфемізми, якими часто послуговуються сучасні підлітки. Вона змальовує різницю у сприйнятті такої лексики представниками різних вікових груп. Бабуся «... нещодавно заявила мамі, що я лаюсь, як останній чоботар. Порівняння я не зрозуміла, а звинувачення таке отримала через те, що «вряди-годи міцні слівця до розмови приплітаю» [5, с. 208]. Які ж слова видалися бабусі такими? «Разів зо два зірвалося з язика «песець». Але це ж тваринки такі, що в них поганого?» [5, с. 209]. «Він має рівно п'ять хвилин, щоб викласти, як там у нього справи просуваються з новою дівчиною. І вкладається в чотири, щоб іще встигнути вивідати, чи не послала я Тихона на хутір метеликів ловити» [5, с. 209]. «Сказала, що Ден-вихухіль» [5, с. 209].

Учням можна запропонувати пригадати, чи доводилося їм уживати подібні вислови та обрати, чию позицію вони готові підтримати: Сніжани чи її бабусі.

У якості узагальнення пропонуємо пригадати уривки з тексту, які є відповідниками до висловів Г. Сковороди:

«Для повної і істинної дружби, яка єдина найбільше зм'якшує прикрощі життя і навіть оживляє людей, потрібна не лише прекрасна добродішність і подібність не самих тільки душ, але й занять»,

«Се і є бути щасливим – пізнати себе чи свою природу, взятися за своє споріднене діло і бути з ним у злагоді з суспільною потребою»,

«Нова людина має і мову нову»,

«Нам треба найретельніше дбати про те, щоб, обираючи друзів, цю найліпшу окрасу життя, більше того – неоціненний скарб, по недбалству не натрапити на щось підроблене і мнине»,

«Міцна і вічна любов виникає із спорідненості вічних душ»,

«Природжене діло – найсолодша втіха».

На завершення пропонуємо учням поміркувати над тим, які поради можна дати:

1) Сніжані;

2) її батькам;

3) її однокласникам?

Зазначимо, що це лише основні проблеми з ряду важливих, порушених авторкою. Долучення учнів до їх обговорення сприятиме розвитку критичного мислення, популяризації сучасної української літератури про дітей та підлітків, утвердженню толерантності в шкільному колективі, в родині.

Дану методику роботи було апробовано в ході уроків позакласного читання, вона може стати в нагоді для урізноманітнення списку літератури для самостійного читання, бібліотечних годин, позаурочних занять; фрагменти тексту можна використовувати в якості дидактичного матеріалу на уроках правознавства.

Список використаної літератури

1. Видатний національний педагог Григорій Ващенко: збірник матеріалів до 125-річчя від дня народження / автор-упорядник А. Погрібний. Київ: Всеукраїнське Педагогічне Товариство ім. Г. Ващенка, 2003. 64 с.
2. Діщенко О. Розвиток критичного мислення молодших школярів. Котельва, 2013. 65 с.
3. Кретов П. В., Кретова О. І. Критичне мислення в освіті: ідеологічний вимір. *Філософсько-світоглядні та культурологічні контексти неперервної освіти: матеріали II міжнародної науково-практичної конференції (29 квітня 2020 р.)*. Дніпро: КЗВО «ДАНУ»ДОР», СПД «Охотнік», 2020. С. 153–155.
4. Гилюк Н. Використання інноваційних технологій навчання для формування ключових компетентностей на уроках української мови та літератури. *Школа компетентностей XXI століття* / автор-укладач Н. Василенко. Основа, 2018. С. 22–32.
5. Стрижевська Т. Де ESC з моїх халеп?: повість. Київ: Легенда, 2018. 256 с.

Іщенко О. В., Бедрик Л. І. Із досвіду формування критичного мислення на уроці позакласного читання в 9 класі за повістю Тетяни Стрижевської «Де ESC з моїх халеп?»

У статті розкрито досвід застосування тексту сучасної української літератури про підлітків для формування критичного мислення учнів, запропоновано методику роботи над проблематикою твору. Зроблено висновок щодо перспектив роботи з повістю на уроках позакласного читання.

Ключові слова: критичне мислення, позакласне читання, література про підлітків, моделювання за опорними словами, дискусія, бінарні питання.

Ishchenko O., Bedryk L. From Experience of Critical Thinking Formation in Extracurricular Reading Lessons in the 9th Form, According the Story «DE ESC from My Troubles?» by Tatiana Stryzhevskia

The article reveals the experience of text's applying to modern Ukrainian literature about teenagers for formation students' critical thinking. This article offers a method of story's problems; includes a conclusion about prospect activities with the story in extracurricular reading lessons.

Key words: critical thinking, extracurricular reading, literature about teenagers, discussion, binary questions, modeling according the base words.

***Колісніченко Наталія Михайлівна,**
учитель української мови і літератури, спеціаліст
вищої кваліфікаційної категорії, учитель-методист
Опорного закладу «Засульський ліцей
Лубенської міської ради Лубенського району
Полтавської області»*

**ОБЕРЕЖНО: ОБДАРОВАНА ДИТИНА!
(із досвіду роботи з обдарованими дітьми)**

Альберт Ейнштейн писав: «Усі з дитинства знають, що ось те і те неможливе. Але завжди знаходиться неук, який цього не знає. Саме він і робить відкриття». Багато найгеніальніших вчених, митців і мислителів ніколи не належали до списку відмінників і зразкових учнів. Томас Едісон, Чарльз Дарвін, Альберт Ейнштейн завдавали прикрощів своїм учителям та викладачам. Традиційна система освіти з її специфічними, «рамковими» вимогами й критеріями оцінювання інтелектуального успіху ніколи не підходила й не підійде тим, у кому живе прагнення шукати незвідане і пізнавати непізнане всупереч усьому. Учений виростає з того, хто здатний керувати сам своєю власною інтелектуальною діяльністю і, що найголовніше, цілеспрямовано будувати процес власного навчання.

Нині педагоги щоразу більше схиляються до думки, що сучасна освіта повинна бути антропоцентричною, тобто працювати на розкриття особистісного потенціалу того, хто навчається. Сам підхід геніальний, бо обдарованість не може розвиватися в умовах зрівнялівки, серед стереотипних форм мислення, серед стандарту «бути як усі».

Проблемі обдарованості присвячено чимало досліджень, які лежать у психолого-педагогічній площині, зокрема, над цим питанням працювали О. Зазимко, А. Запорожець, Ю. Юркевич, Б. Ананьєв, Л. Виготський, П. Гальперін, Г. Бурменська, М. Гнатко, О. Болюх [3], О. Антонова [1, 2] та ін.

Отож, ми ставимо за мету: з'ясувати, що таке обдарованість, як її розпізнати, які проблеми виникають у обдарованих дітей на сучасному етапі розвитку освіти та як працювати з такими особистостями?

У статті використано сукупність методів теоретичного й експериментального дослідження, а саме: історичний, причинно-наслідковий, узагальнення, спостереження та узагальнення педагогічного досвіду.

Термін «обдарований» був уперше вжитий А. Тресем у 1839 р. у розумінні слова «геній». Стосовно обдарованості існує дві протилежні точки зору:

1) соціальна – більшість людей від народження однаково наділені розумом, і різниця у рівні їхніх здібностей зумовлена різницею життєвих умов (Дж. Локк, К. Гельвецій), тож обдарованість – поширене явище;

2) генетична – вроджене й досить рідкісне явище, що успадковується від батьків і навіть через покоління (Ф. Гальтон, Р. Стернберг) [1].

Цю суперечність можна нівелювати, якщо вважати, що потенційна обдарованість до різних видів діяльності притаманна багатьом дітям, тоді як актуальну обдарованість демонструє лише незначна частина дітей. Саме тому з поняттям «обдарованість» у педагогіці треба пов'язувати два напрями роботи: спеціальне навчання і виховання обдарованих дітей; робота з розвитку інтелектуально-творчого потенціалу кожної дитини.

Сприйняття інтелектуальних здібностей оточенням у будь-якому суспільстві має парадоксальний характер: на відміну від інших видів обдарованості, високий інтелект не викликає симпатії, породжує заздрість, роздратування. Античний афоризм про це промовисто свідчить: «Розумна Медея, тому її й ненавидять» [7]. Іноді можна почути й таке, що колектив оголошує бойкот якомусь індивідуалістові, бо «він дуже розумний».

Є багато вчителів, яким важко визнати учня розумнішим за себе; учні, які помічають помилки вчителя, викликають антипатію, роздратування.

У різні часи до обдарованих дітей ставилися по-різному. У Стародавній Греції та Римі вони вважалися дорослими в мініатюрі, волею богів наділеними особливим даром. Платон писав: «Нерівність завжди була природна, боги бралися наділяти людей певними якостями, розум також був їхнім дарунком» [7].

У Середні віки відхилення від норми сприймалися як патології й асоціювалися з демонами. Така дитина у кращому разі знаходила собі місце в монастирі. За часів Відродження талановиті діти (Мікеланджело, Рафаель) привертали до себе увагу й викликали захоплення публіки. Романтизм робив наголос на хиткості і страдницькості непересічних і протиприродних дітей.

В американській педагогіці з 1972 р. користуються таким визначенням: «Обдарованими і талановитими є ті, котрі, за оцінкою професіоналів, внаслідок значних здібностей володіють потенціалом до високих досягнень». Діти схильні до високих досягнень, можуть не виявляти здібності відразу (прихована обдарованість), але мати потенції до них у будь-якій із галузей [4].

Види обдарованості [4]:

1) загальна (діти швидко оволодівають інформацією, легко її запам'ятовують і оперують нею у багатьох галузях знань, їх називають ерудитами);

2) академічна (виявляється в успішному вивченні окремих предметів і є більш вибірковою, наприклад, математична спрямованість розуму);

3) інтелектуальна (включає створення суб'єктивно й об'єктивно нових ідей, нешаблонність підходів до розв'язання проблем, легке сприйняття нового, руйнування стереотипів);

4) креативна (здатність до творчості, яка становить відносно стійку характеристику особистості).

Критерії, за якими можна визначити обдарованість дитини: діти часто «перескакують» через послідовні етапи розвитку; мають чудову пам'ять, що базується на ранньому мовленні; рано починають класифікувати інформацію; із задоволенням віддаються колекціонуванню, при цьому їх мета – реорганізація й систематизація колекції на нових підставах; мають великий словниковий запас, із задоволенням читають словники та енциклопедії, вигадують нові слова та поняття; можуть займатися кількома справами відразу, наприклад, стежити за двома чи більше подіями, що відбуваються навколо них; дуже допитливі, активно досліджують навколишній світ, не терплять будь-яких обмежень у можливостях пізнати нове; у ранньому віці здатні простежити причинно-наслідкові зв'язки, робити правильні висновки; можуть тривалий час концентрувати увагу на одній справі, «занурюватися» в своє заняття; мають почуття гумору; постійно намагаються вирішити проблеми, які їм поки що не під силу; відзначаються різноманітністю інтересів, що породжує схильність розпочинати кілька справ одночасно; часто дратують ровесників і старших звичкою виправляти інших і вважають себе найрозумнішими; їм бракує емоційного балансу, тому вони нетерплячі.

Ефективну роботу з обдарованими дітьми забезпечить дотримання таких принципів [3]: повага до їх бажання працювати самостійно; надання свободи вибору у галузі застосування своїх здібностей та методів досягнення мети; індивідуальне застосування навчальної програми залежно від особистості; заохочення до роботи над проектами, запропонованими учням; виключення будь-якого тиску, створення доброзичливої атмосфери спілкування; схвалення результатів діяльності в одній галузі, щоб спонукати до інших видів діяльності; підкреслювати позитивне значення індивідуальних відмінностей; терпиме ставлення до можливого безладдя; ігрові інтереси; обдарованим дітям подобаються складні ігри і нецікаві ті, якими захоплюються їхні ровесники; як наслідок – дитина опиняється в ізоляції; максимально використовувати хобі, захоплення, індивідуальні нахили; надання авторитетної допомоги дітям, які висловлюють відмінну від інших точку зору і у зв'язку з цим відчувають тиск із боку ровесників; заглиблення у філософські проблеми (смерть, потойбічне життя, релігія), що цікавить обдарованих дітей набагато частіше.

Проблеми обдарованих дітей: випереджаючий інтелектуальний розвиток (обдаровані діти частіше віддають перевагу спілкуванню з дітьми старшого віку; через це їм важко бути лідерами, бо вони поступаються фізичним розвитком); нетрадиційні погляди на оточуючий світ; дуже часто не підкоряються загальним вимогам навчального закладу: не хочуть вивчати поетапно те, що їм відомо, не виконують домашні завдання; думають значно швидше, ніж пишуть, їх роботи неохайно оформлені, мають вигляд незавершених; нестабільність інтересів; відмова від кумирів і авторитетів,

що ускладнює процес навчання, а також допомагає сформувати свій стиль; почуття невдоволеності, низька самооцінка; надмірна чутливість, вразливість; прагнення до досконалості – не заспокоюються, доки не досягнуть бажаного; потреба в уважному ставленні дорослих, нетерплячість, зневага до тих, хто їх не розуміє.

У разі виникнення сумнівів стосовно обдарованості учня викладачі-практики, порадившись із психологом, можуть скористатися різними варіантами проведення діагностики. Найпоширенішими із них є текстологічний підхід – оцінка інтелектуального розвитку (тести Д. Векслера, Дж. Равена) та креативності (тести Торренса, Дж. Плфорда), а також методики виявлення домінантної мотивації [2].

Для роботи з обдарованими студентами необхідна наявність у педагога умінь усувати та передбачати перешкоди на шляху їх творчого зростання й розкриття обдарованості, формування умінь і навичок. Як говорив Г. Сковорода: «Не вчи камінь котитися, сама природа навчила його. Просто прийми перешкоду» [7].

У наш час обдаровані діти і молодь перебувають у непевному становищі. Педагоги довели зв'язок економічного процвітання держави з увагою до обдарованих дітей [5; 6]. Відповідно, Україна, де такої уваги не спостерігається, має небагато шансів на зростання добробуту. У кризових ситуаціях вихід можуть знайти люди, які мислять нестандартно. Досвід показує, що в критичні моменти століттями відпрацьовані стандартні методи не спрацьовують, ефективними є лише нові, оригінальні підходи.

Викладач – організатор інтерактивного навчання повинен бути ненав'язливим менеджером і керівником навчальної діяльності, готовим до будь-яких запитань, критики, корекції цілей і змін засобів спільної роботи в ході навчальної діяльності. Отже, при використанні активних форм і методів навчання підвищуються вимоги до викладача, який сьогодні повинен виступати в ролі організатора, а не переповідача інформації.

У своїй педагогічній діяльності я широко використовую такі форми і методи інтерактивного навчання: групові (ГФН), тобто робота в малих групах, які співпрацюють між собою; інтерв'ювання; генерація ідей за допомогою «Мозкової атаки»; дискусії з відкритою відповіддю; активні суспільні дії (звернення, листівки, плакати, реклама, виступи – звернення до учнів чи вчителів навчального закладу та суспільства); розробка власних проєктів «Коло ідей» («Круглий стіл», «Світове кафе»); «Карусель»; метод «Прес»; «Акваріум»; «Мікрофон»; «Перифраз»; «Чотири кути»; «Складіть вислів»; вираження своїх думок і почуттів невербальними засобами («мова тіла», малюнок).

На мою думку, інтерактивні методи відкидають одноманітність навчального процесу, посилюють інтерес до дисципліни і до навчання взагалі, розвивають творче, продуктивне мислення, вчать культурі спілкування, поліпшують міжособистісні стосунки, краще реалізують єдність навчання, виховання і розвитку учнів.

Особливе місце у моїй педагогічній діяльності займає робота з обдарованими дітьми. За моїми спостереженнями, обдаровані діти сприймаються ровесниками як диваки, їм властивий егоцентризм, ізольованість в соціальному плані, їм до вподоби складні ігри. Цікаво, що розвинена інтуїція, багата фантазія, здатність встановити логічний зв'язок між фактами роблять обдарованих дітей в очах звичайних підлітків «ясновидцями», наділеними даром екстрасенсорного сприйняття, тобто аномальними. І самі обдаровані діти зараховують себе часто до «ненормальних», а тому терпляче зносять насмішки товаришів. Такі учні частіше замислюються над такими явищами як смерть і потойбічне життя. Не знайшовши відповідей, вони впадають у відчай. Однією з причин страждань є прагнення в усьому бути досконалим. Наділені багатою уявою, вони схильні перебільшувати страх [5]. Часто у них низька самооцінка, адже чим вищий у людини інтелектуальний розвиток, тим більше вона страждає.

Шкільні програми не відповідають за змістом інтересам обдарованих дітей. Вивчивши їхні особливості, я дійшла до висновку, що найпліднішою є робота з обдарованими дітьми в позаурочний час, гурткова робота. Своє завдання як викладача я вбачаю в тому, щоб така дитина повністю довіряла мені, могла поділитися своїми думками. Я раджу їм прочитати літературні твори, які не входять до програми, але були б цікаві і корисні їм, подивитися фільми, ознайомитися з філософськими та психологічними творами тощо.

У нашому ліцеї вже діє літературна студія «НІМБ» (небезпечні імпровізації маловідомих безсонь). Твори талановитих гуртківців друкувалися у районних та обласних виданнях: газетах «Лубенщина», «Вісник», обласній літературній газеті «Ліра», обласних колективних збірниках «Відлуння заповітів земляків» та «У серці – Україна». Гуртківці (секція журналістики) випускають шкільну газету «ВУЛИК» (веселий унікальний ліцеїст), редакція якої стала у 2021 році лауреатом Міжнародного конкурсу шкільних медіа. Вихованці театральної секції щорічно здійснюють постановку класичних творів української літератури. Традиційними стали новорічно-різдвяні вертепи від ліцеїстів, цьогоріч збирали донати для ЗСУ. Приємно, що обдаровані діти, з якими ми працюємо, гідно представляють наш навчальний заклад на різних літературних конкурсах. Обдаровані учні ліцею ставали неодноразовими переможцями багатьох всеукраїнських конкурсів («Стежками Каменяра», «Змагаємось за нове життя», «Об'єднаймося ж, брати мої», «Літературний Всесвіт»). Їхні твори були оприлюднені на засіданнях Лубенського літературного об'єднання, звучали в ефірі «Радіо-Лубни». Учениця 11 класу К. Бібік має вже авторську збірку «Викрадач вогню», яку представляла на кількох конкурсах. Також талановиті гуртківці оформили збірник патріотичної поезії «Твоє українське серце».

При МАН України було створено Інститут обдарованої дитини. З ініціативи Інституту до України вперше стали запрошувати іноземних фахівців з обдарованості [6]. Співпрацює Інститут з університетами в

Чикаго, Парижі, Празі, дослідницькими центрами в Сієтлі та Парижі. Швейцарці кажуть, що їх єдиний ресурс – це освіта; вони дають якісну освіту всьому світу.

В Україні теж вистачає талановитих дітей і завдяки ним наша держава обов'язково стане конкурентоспроможною. Лише треба навчитися помічати та плекати цю обдарованість, створювати такі умови, щоб українські юні генії залишалися в Україні.

Список використаної літератури

1. Антонова О. Є. Обдарованість: досвід історичного та порівняльного аналізу. Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2005. 456 с. **2. Антонова О. Є.** Теоретичні та методичні засади навчання педагогічно обдарованих студентів. Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2007. 471 с. **3. Болюх О.** Робота з обдарованими дітьми. Завучу. *Усе для роботи: науково-методичний журнал*. 2014. № 17/18. С. 23–26. **4. Здібності, творчість, обдарованість: теорія, методика, результати досліджень: колективна моногр.** Державний фонд фундаментальних досліджень Міністерства освіти і науки України / за ред. В. О. Моляко, О. Л. Музика. Житомир: Рута, 2006. 320 с. **5. Обдарована** молодь України: оцінка сучасного стану та поширення перспективного досвіду роботи з обдарованою молоддю в регіонах України / за ред. С. О. Терепищого. Київ, 2008. 156 с. **6. Філософський словник** / за ред. В. І. Шинкарука. 2-ге вид., перероб. і доп. К.: Головна ред. УРЕ, 1986.

Колісниченко Н. М. Обережно: обдарована дитина! (із досвіду роботи з обдарованими дітьми)

У статті розглянуто особливості роботи з обдарованими дітьми. Розкрито концепції та види обдарованості. Досліджено діагностику дитячої обдарованості та психолого-педагогічні особливості обдарованих дітей. Проаналізовано досвід індивідуальної роботи з обдарованими учнями. Увагу зосереджено на ефективних методах та формах роботи.

Ключові слова: обдарованість, геніальність, концепції обдарованості, види обдарованості, критерії обдарованості.

Kolisnichenko N. Beware: a Gifted Child! (from experience working with gifted children)

The article discusses the peculiarities of working with gifted children. Report reveals concepts and types of giftedness. Diagnostics of giftedness in children as well as psychological and pedagogical features of gifted children were studied. There is an analysis of experience of individual work with gifted students. The discussion's focus revolves around effective methods and forms of such work.

Key words: giftedness, geniality, concepts of giftedness, types of giftedness, criteria of giftedness.

*Корніяченко Людмила Іванівна,
учитель української мови та літератури,
спеціаліст вищої кваліфікаційної категорії
учитель-методист Лубенської
загальноосвітньої школи І-ІІІ ступенів №2
Лубенської міської ради Полтавської області*

ВИКОРИСТАННЯ ІКТ НА УРОКАХ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ ТА ЛІТЕРАТУРИ – ЕФЕКТИВНИЙ ЗАСІБ РОЗВИТКУ ТВОРЧИХ ЗДІБНОСТЕЙ УЧНІВ

Актуальність роботи зумовлюється необхідністю дослідження суті та ефективності застосування мультимедійних презентацій; розкриття позитивних та негативних сторін використання даних технологій. Обґрунтовується необхідність використання мультимедійних технологій на уроках української мови та літератури з метою розвитку пізнавальної діяльності учнів; визначаються ефективні форми та методи їх застосування.

Мета статті: визначити, дослідити й обґрунтувати особливості застосування інтерактивних методів навчання та їх ефективність у розвитку творчих здібностей учнів на уроках української мови та літератури.

Актуальність використання ІКТ підтверджують освітянські документи, нормативно-правові акти, постанови, укази та науково-теоретичні, методичні дослідження, праці, рекомендації, що свідчать про пильну увагу держави, науковців, психологів, методистів, а також учителів-практиків до цієї проблеми. Серед них – Закон України «Про освіту», Національна доктрина розвитку освіти України в ХХІ столітті, Державний стандарт базової і повної середньої освіти, Концепція загальної середньої освіти, Критерії оцінювання навчальних досягнень учнів у системі загальної середньої освіти тощо. Дослідження вчених і педагогів-практиків (В. Скворцова, Л. Масол, І. Красильникова, І. Гудчина, Р. Петеліна, В. Едігей, С. Полозова) переконливо свідчать про те, що використання ІКТ під час навчально-виховного процесу має свої переваги.

Науковцями доведено, що найбільш ефективно діє на людину та інформація, яка впливає на кілька органів чуття. Саме такими є інформаційно-комунікаційні технології. Ще Я. А. Коменський у праці «Велика дидактика» писав: «Усе, що тільки можна, давати для сприймання чуттям, а саме: видиме – для сприймання ором, чутне – слухом, запахи – нюхом, доступнее дотикові – через дотик. Якщо будь-які предмети можна сприйняти кількома чуттями, нехай вони відразу сприймаються кількома чуттями» [1, с. 35].

Життя доводить, що в складних умовах саме творча, креативна людина найкраще працює, орієнтується, приймає рішення, тому і я намагаюсь

виховати в учнів рішучість, уміння не зупинятися на досягнутому, сміливо мислити, бачити за межі того, що бачать сучасники й бачили попередники.

Уроки рідної мови та літератури – не лише можливість пізнавати душу рідного народу, насолоджуватися мелодійністю його пісень, захоплюватися неперевершеною творчістю його корифеїв, а й напружена, науково організована й результативна праця всіх дітей у співтворчості з учителем. Саме вона розвиває творчі здібності учнів; диференціює та індивідуалізує процес навчання; стимулює роботу з додатковою літературою; розвиває аналітичне мислення, уміння робити узагальнення; формує в учнів навички самооцінки та самоконтролю своєї навчальної діяльності.

У сучасних умовах освітнього процесу як ніколи актуальні дидактичні заповіді В. Сухомлинського. У книзі «Сто порад учителю» він писав: «Немає абстрактного учня. Мистецтво й майстерність навчання і виховання полягає в тому, щоб розкривати сили й можливості кожної дитини, дати їй радість успіху в розумовій праці...» [2, с. 436-440]. Завдання вчителя – допомогти учневі знайти себе в житті; пробудити чи розвинути в дитині те творче зернятко, яке є в кожному, бо закладене там природою.

На мою думку, саме використання інтерактивних технологій на уроках української мови та літератури найбільш повно забезпечує комфортні, безконфліктні й сприятливі умови розвитку учнів, всебічно реалізує їх природний потенціал, виховує особистість, здатну до самоосвіти, саморозвитку, самовдосконалення. За допомогою інтерактивних вправ можна глибше осмислити актуальні явища громадського, культурного, міжнародного життя, навчитися поважати власну думку, зрозуміти, що не завжди те, що висловлює більшість, є істиною. Інтерактивне навчання є однією з найбільш гнучких форм включення кожного учня в роботу, забезпечує перехід від простих до складних завдань, учить використовувати не готові знання, а здобувати їх із власного досвіду, що веде до розвитку творчого мислення. Найхарактернішою ознакою такого способу пізнання (інтерактивних технологій) є те, що активними співтворцями навчально-виховного процесу стають самі учні. Кожен школяр долучається до співпраці в колективній, груповій діяльності. Учень і вчитель стають рівноправними, рівнозначними суб'єктами освітнього та виховного процесу. Учні усвідомлюють, чого вони досягли на певній сходинці пізнання, що вони знають, уміють, як виражають своє емоційне ставлення до об'єкта навчання, як володіють оцінними судженнями, як збагатився їхній особистісний досвід творчої діяльності [3]. Учні перебувають у режимі бесіди, діалогу з чим-небудь чи з ким-небудь: з художнім текстом, уявним автором, літературним героєм, критиком, реальним товаришем, викладачем тощо. Отже, інтерактивне навчання – передовсім, діалогічне навчання, якому притаманна тісна взаємодія вчителя і учня.

Нові підходи до організації навчання роблять освітній процес різноманітним, цікавим та ефективним.

На мою думку, урок словесності – це урок виховання великої чутливості до Слова. Урок, на якому постійно пульсує думка, а серце наповнюється добром і любов'ю. У наш час освіта повинна підготувати до життя нове покоління людей. Звідси й випливають вимоги до системи освіти: виховати активних, самостійно мислячих людей, які б могли творчо розв'язувати нестандартні задачі. Зміна вимог до системи освіти, її модернізація зумовила вибір теми, над якою працюю, – «Інтерактивні методи навчання на уроках української мови та літератури».

Виходячи із завдань освіти, продиктованих вимогами часу, поставила собі мету: активізувати можливості кожної дитини, розвивати особистість, здатну до творчого пошуку, самостійних висновків і рішень; особистість, що самовдосконалюється, всебічно розвивається та духовно збагачується; здобуває й конструює знання та власну компетентність у різних галузях життя. Сьогоднішні діти – майбутнє України. Тому моє педагогічне кредо суголосне з дієвим мотиватором В. Сухомлинським: «Педагогічна ідея – це повітря, у якому розправляє крила педагогічна творчість».

На своїх уроках не просто хочу дати суму знань, а формую життєву компетентність як самоздатність особистості до оптимальних дій, що базуються на знаннях, досвіді, цінностях, здобутих завдяки навчанням. На уроках рідної мови учні не тільки засвоюють знання з лінгвістики, а й навчаються спілкуватися, самовиражатися, висловлювати свою думку, відстоювати її. Інтелект без душі мало чого вартий, тому намагаюся в кожному учневі будувати духовний храм. Адже саме високодуховна людина дбатиме не тільки про себе, а й про добробут рідної землі. На уроках української літератури виховую гордість за свій народ, віру в краще майбутнє нашої держави.

Однією з важливих умов навчання є зацікавленість учнів. Атмосферу зацікавленості створюю такими методами:

- нестандартним формулюванням теми уроку, наприклад: «Феномен доби чи зламана калина? (Роздуми про долю П. Тичини)»; «Бетховен українського слова (життя і творчість В. Стефаника)»; «Як народжується і вмирає кохання (інтимний світ Євгена Рафаловича)»; «Довга дорога ... до самого себе (образ Лукаша)»; «У майстерні слова (способи творення слів)» тощо;

- повідомленням незвичної форми уроку: урок-репетиція, подорож, гра, літературний суд, дослідження;

- оригінальним вступом;

- визначенням виду роботи учнів на певних етапах уроку: робота в парах, у групах;

- вдало сформульованими запитаннями, які пробуджують емоційну та пізнавальну активність школярів;

- умілим добром методичних прийомів;

- використанням музики й живопису, які сприяють розвитку уяви, викликають різноманітні асоціації.

На мою думку, використання на уроках інтерактивів створює необхідні умови для розвитку творчого потенціалу, за яких учень сам відкриває, здобуває й конструює знання та власну компетентність у різних галузях життя.

Використання інтерактивного навчання дозволяє значно збільшити відсоток засвоєння інформації. У процесі навчання виступаю як рівноправний партнер учнів, виконую організаційні та консультаційні функції. Залежно від мети уроку та форм організації навчальної діяльності учнів практикую проведення таких нетрадиційних уроків:

- інтегровані («Погляд з минулого у майбутнє» (І. Франко. Повість «Захар Беркут»), 7 клас);
- у формі змагання: вікторина, турнір філологів, лінгвістичний конкурс, естафета, ділова або рольова гра;
- уроки, що імітують культурні заходи: заочна екскурсія, урок-подорож. (Урок-подорож «Нащадкам козацького роду». За повістю А. Чайковського «За сестрою», 7 клас);
- уроки із застосуванням фантазії: урок-казка, урок-сюрприз, (урок-казка «Мій добрий приятель – Апостроф!», 5 клас);
- уроки, засновані на відомих у суспільній практиці жанрах, формах і методах роботи: лінгвістичне дослідження, аналіз філологічних матеріалів, історичний коментар, рецензія, репортаж, інтерв'ю, диспут (урок-диспут «У чому сенс життя? (за драмою-феєрією Лесі Українки «Лісова пісня»», 10 клас);
- урок-дослідження, урок формування практичних умінь і навичок (урок-пошук «Симфонія людської душі й природи за новелою М. Коцюбинського «Intermezzo», 10 клас).

На уроках української мови та літератури використовую такі інтерактивні методи та прийоми:

«Знайди помилку». Свідомо допускаю в прочитаному або написаному задалегідь тексті чи реченні помилку, яку потрібно помітити.

«Словограй». Кожній команді пропоную кілька карток із написаними словами. Завдання: першій команді з-поміж карток вибрати ті, на яких слова написані правильно, другій команді – ті, на яких слова написані неправильно. Слова для карток: проїзний, їжу, сузір'я Велика Ведмедиця, будьколи, казна-хто, будь-у-кого, тьмянний, теривені, півгодини, півяблука, вічливість, дитясла, Вінниччина, секрет, апельсин, ливада, священник.

«Загадкова торбинка». Гра сприяє активізації та розвитку розумових і мовленнєвих здібностей учнів, мислення, пам'яті, виробленню уваги, спостережливості. Учасники команд по черзі витягають із торбинки номерки запитань, на які мають дати відповідь. Якщо команда не знає відповіді, на допомогу приходять суперники і заробляють собі додатковий бал.

Дубль-диктант. Диктую слова з орфограмами, а учні повинні відразу ж записувати слова на те саме правило.

Кросвордний диктант. Диктую не саме слово, а його тлумачення, учні записують відповідь.

Літературний диктант. Пропоную 10–12 запитань з теми, учні записують відповіді, а потім один одному перевіряють роботу і виставляють оцінки.

«Мікрофон». Ставлю запитання класові та пропоную певний предмет (ручку, олівець), що виконуватиме роль уявного мікрофона. Учні передають його один одному, по черзі беручи слово.

«Мозковий штурм». Чітко формулюю проблемне питання. Пропоную всім висловити ідеї, коментарі, пов'язані з цією проблемою.

Діти записують усі пропозиції на аркуші паперу. Наприкінці обговорюємо й оцінюємо запропоновані ідеї.

Робота в малих групах. Об'єдную учнів у групи. Даю кожній групі конкретне завдання. Стежу за роботою в групах, надаю необхідну допомогу. Групи представляють результати колективної діяльності.

«Займи позицію». На дошці плакати «за», «проти», «це складне питання». Пропоную учням висловити власну позицію щодо матеріалу уроку. Вибираю декількох учасників і прошу їх обґрунтувати свою позицію.

«Незакінчене речення». Завдання може бути усним і письмовим. Наприклад: «Для мене сьогодні важливим було...», «Сьогодні я навчився...».

«Мислитель». Даю учням завдання скласти сенкан до певного поняття. Потім вони обмінюються творчими роботами в парах чи групах із подальшим аналізом та оцінюванням їх.

Робота в парах «Пограємось у слова». Один учень записує іменник, а другі добирають до нього прикметник тощо. Можна розширити кількість учасників групи, що передбачатиме добір або інших прикметників, або слів інших частин мови.

Робота в малих групах «Єдинопочаток». Учні складають тексти, у яких усі слова починаються з тієї самої літери.

«Запитання в подарунок». Учні мають сформулювати щонайбільшу кількість запитань за темою уроку, потім обмінюються запитаннями й готують на них відповіді.

«Розмалюй речення». Для учнів 5 класу пропоную непоширені речення, які учні повинні доповнити другорядними членами.

«Мовний етикет». Робота у групах. Завдання: у коротких діалогах озвучити вітання з друзями, прощання з батьками, запрошення на день народження, розмову по телефону.

«Буктрейлер». Створення групою дітей сучасної реклами на книгу.

«Колаж». Встановлення відповідності між сюжетними малюнками та уривками твору з метою посилення сприйняття сюжету.

«Метод проєктів». Система навчання, за якою учні здобувають знання у процесі планування й виконання практичних, творчих завдань.

«Постер». Художньо-наукове оформлення плаката з метою кращого засвоєння навчального матеріалу.

Уроки української літератури проводжу з використанням інтеграції знань учнів з історії, мистецтвознавства, народознавства тощо. На мою думку, потрібно використовувати і музичне оформлення уривків із тексту, віршів, ілюстрування прочитаного тексту, виконувати пошукову роботу, проблемно-пошукові завдання, лінгвістичне дослідження, тести, поетичну хвилинку, лінгвістичне спостереження, роботу з таблицями, огляд-конкурс, міні-лекції, творчий диктант, написання листа улюбленому герою чи автору. На уроках до роботи стараюся залучати (тією чи іншою мірою) усіх учасників навчального процесу. Варто на кожному уроці давати учням час для роздуму, переживання, вибору позиції й обов'язково словесного озвучення.

На уроках мови та літератури практикую ще й використання різноманітних ігрових завдань. Вважаю, що вони сприяють підвищенню творчої діяльності учнів. По-перше, такі завдання здебільшого є пошуковими, тому дають можливість аналізувати мовні факти, зіставляти їх і формулювати висновки. А це розвиває творчі здібності школяра, увагу, ініціативність. По-друге, робота з ігровими завданнями створює позитивну мотивацію навчання, пробуджує бажання знати. По-третє, самостійно відкриваючи для себе певні мовні явища, учень дістає задоволення, упевненість у своїх здібностях, що зумовлює самореалізацію особистості.

Цьому сприяє цілий спектр лінгвістичних ігор: кросворд, вікторина, аукціон, мовний конкурс, лінгвістична загадка, ребус, «Ти – редактор», «Знайди зайве», «Спіймай помилку», «Вірю – не вірю», «Найрозумніший», «Хто швидше», «Ти – учитель» тощо.

Вважаю, що такі ігри можна використовувати на будь-якому етапі уроку.

У 5 класі при вивченні теми «Антоніми» під час актуалізації опорних знань пропоную учням ігрове завдання «Відгадай загадку»:

Куций хвіст і довгі ноги.

Уночі і вдень – тривоги.

Миру й спокою не знаю:

Всіх боюся, утікаю. (Заєць)

Підкреслюю крейдою різних кольорів пари слів (куций – довгі, уночі – вдень, тривоги – спокою).

Вправа «Мозковий штурм» допомагає оптимально перевірити домашнє завдання:

- Чому саме ці слова об'єднано вчителем у пари?
- Що можна сказати про значення даних слів?
- Що можна сказати про їх належність до частин мови?
- Як називаються такі слова?

На етапі формування вмінь і навичок у 5 класі при вивченні теми «Вживання апострофа» пропоную учням розв'язати ребуси, пояснити написання даних слів.

7Я (сім'я), під горою (підгір'я).

Гра «Аукціон» (Тема: «Фразеологізми»)

Проводиться у формі аукціону або естафети: за 3 – 4 хв. учні повинні назвати якомога більше фразеологізмів зі словами: голова, язик, око, зуби, ноги.

Гра «Орфографічна естафета»

Клас ділиться на команди (за рядами). На дошці записую слово з орфограмою (наприклад, директор). Кожен член команди повинен написати слово з орфограмою, яке б починалося буквою, на яку закінчилося попереднє. Виграє команда, що швидше впорається із завданням. (Наприклад: директор – рукавичка – ательє...).

Кожен урок – це творча співпраця вчителя й учнів, яка пробуджує в дітях бажання мислити і творити, досліджувати й аналізувати, самовдосконалюватися й досягати успіху. Тільки поставивши дитячу особистість у центр усієї діяльності, зробивши її посередником у взаємодії суб'єктів навчання, можемо побачити очі, що горять жагою відкриття, і відчути, що працювати потрібно тільки так.

Переступаючи поріг школи, завжди пам'ятаю слова А. Макаренка: «Діти – це живе життя і життя прекрасне, і ставитися до них треба, як до товаришів і громадян, поважати їхнє право на навчання, радість і обов'язок відповідальності» .

Висновки. Використання ІКТ в освітньому та виховному процесі доводить, що комп'ютер – не тільки потужне джерело інформації, а й дієвий засіб активізації пізнавальної діяльності, розвитку творчого, інтелектуального потенціалу школярів, вільний простір для спілкування, широке поле для розвитку вмінь, науково-дослідницької діяльності, а отже – результативний засіб формування компетентної особистості, компетентного громадянина сучасного інформаційного суспільства.

Список використаної літератури

1. Коменський Ян Амос. Вибрані педагогічні твори: у 3 томах. Т. 1. Велика дидактика; під ред. з біограф. нарисом і примітками проф. Красновського А. А. К.: Рад. школа, 1940. 248 с. **2. Сухомлинський В. О.** Вибрані твори: в 5 томах. Том другий. Сто порад учителеві. Київ: Вид-во «Радянська школа», 1976. С. 436–440. **3. Використання інтерактивних методів навчання** / О. М. Ковальова, Н. А. Сафаргаліна-Корнілова, Н. М. Герасимчук, О. А. Кочубей. 2016. Режим доступу: <http://www.refs.in.ua/m-kochubej-o-a-vikoristannya-interaktivnih-metodiv-navchannya.html>. **4. Інноваційні технології навчання української мови та літератури** / упорядкув. О. І. Когут. Тернопіль: Астон, 2005. **5. Пометун О. І., Пироженко Л. В.** Сучасний урок. Інтерактивні технології навчання: наук.-метод. посібник. К.: Вид-во А. С. К., 2003. 192 с. **6. Демехіна І. П.** Мультимедійні засоби навчання як вирішальний фактор ефективності навчального процесу. Режим доступу: <http://intkonf.org/demehina-ip-multimediyni-zasobi-navchannya-yak-virishalniy->

faktor-efektivnosti-navchalnogo-protsesu/. **7. Творчі** завдання як засіб естетичного розвитку учнів у процесі вивчення мови. *Вивчаємо українську мову та літературу*. ВГ «Основа». 2013. № 29. С. 11–13.

Корніяченко Л. І. Використання ІКТ на уроках української мови та літератури – ефективний засіб розвитку творчих здібностей учнів

У статті досліджено необхідність та ефективність застосування інтерактивних методів. Обґрунтовується необхідність використання мультимедійних технологій на уроках української мови та літератури з метою розвитку пізнавальної діяльності учнів; визначаються ефективні форми та методи їх застосування для розвитку творчих здібностей учнів на уроках української мови та літератури.

Ключові слова: мультимедійні засоби, інтерактивні технології, інтерактивні методи і прийоми, мозковий штурм, метод проєктів, компетентна особистість.

Korniiachenko L. The Use of ICT in the Lessons of Ukrainian Language and Literature as an Effective Means of Developing Students' Creative Abilities

The article deals with the necessity and effectiveness of using interactive methods. The necessity of using multimedia technologies in the lessons of Ukrainian language and literature for the development of cognitive activity of students is substantiated; effective forms and methods of their application for the development of creative abilities of students in the lessons of Ukrainian language and literature are determined.

Key words: multimedia, interactive technologies, interactive methods and techniques, brainstorming, project method, competent personality.

*Мішкова Наталія Анатоліївна,
учитель англійської мови, спеціаліст вищої
кваліфікаційної категорії,
учитель-методист
Лубенської спеціалізованої школи
I – III ступенів №6 Лубенської міської ради
Полтавської області*

ІМПЛЕМЕНТАЦІЯ ТЕОРІЇ МНОЖИННОГО ІНТЕЛЕКТУ НА УРОКАХ ІНОЗЕМНИХ МОВ З МЕТОЮ РЕАЛІЗАЦІЇ ОСОБИСТІСНО ОРІЄНТОВАНОГО ПІДХОДУ У НАВЧАННІ

На сьогодні система загальної середньої освіти в Україні проходить процес глобальної трансформації. Ми вибудовуємо парадигму нової української школи, у якій дітям створюємо комфортні умови не тільки для навчання, а й для повного розкриття їхнього внутрішнього потенціалу. Завдання освітнього закладу полягає в тому, щоб не лише забезпечити учня знаннями, а й допомогти йому визначити траєкторію власного особистісного розвитку та озброїтися навичками та вміннями, що стануть у пригоді в майбутньому. Саме широка імплементація особистісного підходу у викладанні предметів і зумовлює актуальність застосування теорії множинного інтелекту в шкільній освіті.

Основоположником даної теорії є Говард Гарднер, який уперше опублікував свої дослідження в роботі «Структура розуму: теорія множинного інтелекту», що вийшла друком у 1983 році. У дидактичному контексті це питання також висвітлювалося в працях таких вітчизняних учених, як Ю. Бигич, О. Кудлай, А. Макаруч, Н. Білоусова, Н. Лавриченко. Новизна даної роботи полягає в тому, що в статті розглянуто й запропоновано види навчальної діяльності, які допоможуть утілити особистісно орієнтований підхід з урахуванням теорії множинності інтелекту під час викладання іноземної мови.

Метою даної статті є розкрити суть теорії множинного інтелекту та запропонувати форми і методи роботи, які допоможуть учителю вибудувати навчально-виховний процес з урахуванням індивідуальних особливостей учнів відповідно до кожного з типів інтелекту.

Досягненню поставленої мети сприяє вирішення таких завдань:

- розглянути й охарактеризувати теорію множинного інтелекту;
- проаналізувати основні характеристики кожного типу інтелекту;
- виявити найбільш ефективні види навчальної діяльності, які забезпечать імплементацію даної теорії з метою індивідуалізації навчання при викладанні іноземних мов у школі.

Мета й завдання даної роботи вимагають комплексного підходу до обрання методів. З огляду на це під час дослідження було використано:

- метод аналізу наукових праць, присвячених теорії множинного інтелекту як у загальному, так і в дидактичному контексті;
- метод узагальнення педагогічного досвіду для того, щоб запропонувати найбільш ефективні форми навчальної діяльності для реалізації особистісно орієнтованого підходу під час викладання іноземних мов у школі з урахуванням особливостей кожного типу інтелекту;
- бібліографічний метод, який використовується з метою укладення бібліографії до теми, яка досліджується.

У своїй праці «Структура розуму: теорія множинного інтелекту» Говард Гарднер стверджує, що, на відміну від загально прийнятої думки про наявність у людини одного інтелекту, рівень якого традиційно вимірюють різноманітними IQ тестами, кожен індивід володіє щонайменше сімома автономними типами інтелекту, які мають різний ступінь вираження, що, у свою чергу, залежить від частоти використання того чи іншого типу [5]. Незважаючи на досить розлогий спектр типів інтелекту, що притаманні кожній людині, один з них є, як правило, домінуючим. Спершу Говард Гарднер запропонував таку класифікацію:

- вербально-лінгвістичний,
- логіко-математичний,
- візуально-просторовий,
- ритміко-музичний,
- тілесно-кінестетичний,
- внутрішньоособистісний,
- міжособистісний.

У своїх пізніших працях учений додав ще кілька типів інтелекту, а саме:

- натуралістичний,
- екзистенціальний,
- духовний,
- емоційний,
- цифровий.

Доповнення переліку різновидів інтелекту свідчить про те, що, пропонуючи таку класифікацію, Г. Гарднер брав до уваги не лише особистісні якості та вроджені таланти, а й мінливість оточення, під впливом якого формується людина.

Отже, пропонуємо більш детально розглянути кожен тип інтелекту та проаналізувати навчальні діяльності, які варто застосовувати, якщо саме цей тип є домінуючим.

На думку Г. Гарднера, вербально-лінгвістичний інтелект – це здатність ефективно застосовувати слова в усній або в письмовій формі. Учень, який володіє високим рівнем вербально-лінгвістичного інтелекту, любить читати, писати, розповідати історії та насолоджується лексичними іграми. Це та категорія дітей, якій, можливо, найлегше навчатися, адже всі традиційні методи й прийоми ніби створені для даного типу інтелекту. Щоб ускладнити

цю задачу й максимально активізувати пізнавальні можливості учнів та посилити їх мотивацію, школярів варто активно залучати до позакласної роботи і не лише до участі у виховних заходах, адже вони неперевершені декламатори, а й, власне, до написання сценаріїв. Їм можна запропонувати різноманітні лексичні завдання: дібрати синоніми / антоніми, утворити похідні слова, заповнити кластерні схеми, ментальні карти (*rose word, mind map*) написати продовження історії чи відгук на прочитаний текст, розгадати кросворд або скласти пазл. Вони активно працюють над різноманітними проєктами, особливо якщо ті передбачають вербальну презентацію результатів дослідження. Якщо на занятті потрібно подати значну кількість теоретичного матеріалу, як, наприклад, на уроках країнознавства та літератури країни, мова якої вивчається, учням із домінуючим типом вербально-лінгвістичного інтелекту варто запропонувати вести журнал спостережень (*Double Entry Journal*), у якому вони записуватимуть конкретні факти, про які дізналися під час заняття, і власні відгуки про них, а наприкінці уроку запросити їх поділитися результатами своєї рефлексії з рештою класу чи групи.

Логіко-математичний інтелект відображає здібності дедуктивного та індуктивного, конкретного й абстрактного мислення. Діти з цим типом інтелекту володіють гарними аналітичними навичками. Для таких учнів доречно добирати завдання, що передбачають класифікацію та категоризацію, наприклад, після читання тексту скласти таблицю ЗХД (*KNOW – LEARN – WONDER*), погодитися чи не погодитися із твердженнями до тексту. У якості дотекстових завдань (*pre – reading tasks*) доречно запропонувати зробити передбачення та їх обґрунтувати. Під час обговорення певної теми можна використовувати такий прийом, як кола Вена, який заохочує учнів порівнювати й протиставляти явища та робити на основі цього власні висновки.

Для дітей з візуально-просторовим типом інтелекту форма, колір чи символ є більш промовистими, ніж слово. Щоб краще сприймати й розуміти інформацію, такі учні потребують зорових образів. Саме тому використання наочного матеріалу повинно бути невід'ємною частиною уроку, особливо на етапах введення та закріплення лексичних одиниць. При обговоренні окремих тем можна переглянути відеоматеріали, влаштувати віртуальну екскурсію чи створити колаж. На сьогоднішній день доступ до мережі Інтернет дає можливість учителю максимально візуалізувати будь-який матеріал. У якості домашнього завдання таким учням, особливо в початковій школі, варто задати не лише прочитати текст чи виконати письмову вправу, а й намалювати ілюстрацію. На етапі старшої школи доречно запропонувати створити різноманітні графічні повідомлення, які останнім часом стали невід'ємною складовою підліткової культури.

Учні з ритміко-музичним типом інтелекту є чутливими до рівня інтонації, тембру, ритму звуків, емоційно сприйнятливі до музики. Їм можна порекомендувати запам'ятовувати слова, наспівуючи їх або промовляючи як

чанти (*chants*). Варто також використовувати потенціал музичних композицій англомовних виконавців, адже це дає змогу вчителю в невимушеній і цікавій формі досягнути велику кількість навчальних цілей: розвивати навички аудіювання, повторити лексичний матеріал з теми, актуалізувати знання граматичних структур, спостерігати за різними лінгвістичними явищами, наприклад, синонімія, антонімія тощо. На етапі введення чи закріплення лексичного матеріалу доречно застосовувати такий прийом, як музичні картки (*Music Cards*). На думку Ю. Бигич [1], варто також звертати увагу на інтонаційні особливості мови, супроводжуючи викладення навчального матеріалу піснями, віршами чи римівками.

Домінування тілесно-кінестетичного типу інтелекту свідчить про те, що учням легше використовувати рухи тіла для того, щоб як передати власні емоції та ідеї, так і засвоїти нові знання. Оскільки такі діти відзначаються рухливістю і мають гарну тактильну пам'ять, їх варто залучати до рольових ігор чи інсценізацій, адже запам'ятовування інформації відбувається шляхом накладання її на рухи. Гарним прийомом є використання плескання в долоні (*Clapping activity*), наприклад, під час введення чи закріплення лексичних одиниць або гри «Живі постаменти» (*Live Statues*) при вивченні граматичних структур. На етапі початкової школи досить дієвим є метод повної фізичної реакції (TPR), адже молодші школярі легше запам'ятовують слова і команди, коли вони ілюструються жестами та мімікою. У такий спосіб вони краще сприймають, розуміють і засвоюють матеріал.

Наступні два типи інтелекту свідчать про спрямованість особистості, що розкривається у її відношенні до інших. Учні, у яких превалює міжособистісний тип інтелекту, можуть ефективно взаємодіяти з іншими: вони володіють лідерськими та дипломатичними здібностями, легко комунікують та вирішують конфліктні ситуації. Розподіляючи клас на групи, необхідно враховувати, щоб у кожній з груп була дитина саме з цим типом інтелекту. Вони просто створені для кооперативного навчання. Такі учні ерудовані та винахідливі, їм можна ставити провокаційні запитання (і з цього починати урок), залучати до дебатів та дискусій. Крім того, вони активні в позакласній діяльності й не лише в тих видах, які передбачають виступи перед публікою, а й тоді, коли мова йде про роботу в парах, оскільки з легкістю можуть пояснити незрозумілий матеріал своєму однокласнику.

Внутрішньоособистісний інтелект пов'язаний із розумінням власних емоцій, мотивацій та намірів. Його розпізнати досить складно, адже для цього потрібне тривале спостереження за дитиною. Учні з таким типом інтелекту надають перевагу індивідуальній роботі, але разом з тим вони дуже вразливі. Тож, роблячи аналіз їх помилок, потрібно максимально тактовно вказувати на недоліки. Таким дітям варто запропонувати виконати творче завдання або індивідуальний міні-вебквест, спрямований на пошук певної інформації, а потім презентувати результати своїх пошуків. Вони залюбки створюють і ведуть учнівські портфоліо.

Отже, у даній статті було розглянуто основні засади теорії множинного інтелекту, яка полягає в тому, що кожна людина від народження наділена не одним загальним інтелектом, а спектром різних типів інтелекту, які значною мірою впливають на те, як кожен із нас не лише сприймає нову інформацію, а й загалом позиціонує себе в суспільстві. Було також проаналізовано основні характеристики кожного типу інтелекту в контексті навчальної діяльності й запропоновано форми і методи роботи, які, на думку автора, є найбільш ефективними для реалізації особистісно орієнтованого підходу в навчанні іноземних мов з огляду на тип домінуючого інтелекту.

Список використаної літератури

- 1. Бигич Ю.** Розвиток здібностей учнів на засадах теорії множинного інтелекту. *Заступник директора школи*. 2014. №1. С. 10. URL: <https://core.ac.uk/download/pdf/33686592.pdf>.
- 2. Єфіменко С.** Визначення поняття інтелекту у різних концепціях психолого-педагогічних досліджень. *Наукові записки Центральноукраїнського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка. Серія: Педагогічні науки*. 2013. №2. С. 90 URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nz_p_2013_121%282%29__24.
- 3. Кудлай О. В.,** Макачук А. А., Білоусова Н. В. Теорія множинного інтелекту Говарда Гарднера у дидактичному контексті. *Психолого-педагогічні науки*. 2018. №2. С. 131. URL: <http://lib.ndu.edu.ua/dspace/bitstream/123456789/902/1/24.pdf>.
- 4. Лавриченко Н.** Множинний інтелект і обдарованість у теоретичній моделі Говарда Гарднера. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології*. 2016. № 4. С. 11. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/pednauk_2016_4_4.
- 5. Gardner Howard.** Frames of mind. The Theory of Multiple Intelligences. URL: https://www.academia.edu/36707975/Frames_of_mind_the_theory_of_multiple_intelligences.

Мішкова Н. А. Імплементация теорії множинного інтелекту на уроках іноземних мов з метою реалізації особистісно орієнтованого підходу у навчанні

У статті розкрито основні положення теорії множинного інтелекту. Проаналізовано характеристики вербально-лінгвістичного, логіко-математичного, візуально-просторового, ритміко-музичного, тілесно-кінестетичного, внутрішньоособистісного та міжособистісного типів інтелекту. Запропоновано форми і методи роботи, які допоможуть вчителю реалізувати особистісно орієнтований підхід залежно від типу домінуючого інтелекту при викладанні іноземної мови.

Ключові слова: множинний інтелект, навчальна діяльність, особистісно орієнтоване навчання.

Mishkova N. Implementation of Individual Approach to Learning Foreign Languages by Means of the Theory of Multiple Intelligences

The article reveals the basic principles of the multiple intelligence theory introduced by the American psychologist Howard Gardner. The main characteristic features of verbal – linguistic intelligence, mathematical – logical intelligence, visual – spatial intelligence, musical – rhythmic intelligence, bodily – kinesthetic intelligence, intrapersonal intelligence and interpersonal intelligence are outlined and analyzed. A range of learning activities aimed at the implementation of the individual approach to learning foreign languages regarding the dominant intelligence is recommended.

Key words: multiple intelligence, learning activity, individual approach.

*Носенко Лариса Василівна,
учитель української мови та літератури,
спеціаліст вищої кваліфікаційної категорії,
учитель-методист
Лубенської спеціалізованої школи I–III ступенів
№6 Лубенської міської ради Полтавської області*

ГЕЙМІФІКАЦІЯ ЯК ДІЄВИЙ ЗАСІБ ФОРМУВАННЯ КЛЮЧОВИХ І ПРЕДМЕТНИХ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ ЗДОБУВАЧІВ ОСВІТИ НА УРОКАХ УКРАЇНСЬКОЇ СЛОВЕСНОСТІ

Важливою складовою освітнього процесу є формування ключових і предметних компетентностей здобувачів освіти. Звичайно, це стосується й уроків української словесності. Учитель повинен постійно виховувати повагу до рідної мови, свідоме ставлення до неї, як до засобу самовираження, спілкування між людьми, передачі почуттів і переживань. Розвивається мовлення, а отже, і мислення, інтелект, пам'ять, емоційна сфера, граматичне чуття, естетичний смак, розуміння краси українського слова, багатство його засобів, виражальних можливостей.

У сучасній педагогічній науці багато уваги приділяють застосуванню інноваційних технологій, серед яких особливе місце належить гейміфікації. Учитель повинен докласти чимало зусиль та високої педагогічної майстерності під час підготовки до кожного уроку, щоб учні здобували знання за допомогою особливо дохідливих, корисних, цікавих методичних прийомів. Тому значні позиції завойовує ідея урізноманітнення способів навчання, яка вимагає творчого підходу до організації освітнього процесу. Застосування на уроках української словесності засобів гейміфікації підвищує ефективність сприйняття школярами навчального матеріалу, урізноманітнює їхню пізнавальну діяльність, додає в освітній процес елементи цікавості, допомагає формувати особистість, що й визначає **актуальність** матеріалу статті.

Загальні особливості використання гейміфікації в освітньому процесі вивчали такі вчені: Н. Кравець, Л. Сергєєва, М. Стамблер, М. Барбер, К. Вербах, А. Панфілова, Є. Хруцький, Л. Столяренко, А. Вербицький, М. Кларин, П. Щербань, Т. Куриленко та ін. Вони досліджували ігрові механізми й технологій, розглядали ефективність упровадження їх під час навчання. Вивченням цієї теми стосовно уроків словесності займалися Л. Бутрин, І. Мамчур, О. Пометун, О. Кожуленко, О. Садчук та інші. Проте, незважаючи на значну кількість напрацювань, проблема використання гейміфікації з метою формування ключових і предметних компетентностей

здобувачів освіти на уроках української мови та літератури ще потребує вивчення. Це й зумовило **вибір теми** публікації.

Мета статті – переконати, що гейміфікація – одна з найбільш емоційних форм здобуття, закріплення, перевірки знань, адже дарує радість, створює стабільну ситуацію успіху й водночас щонайповніше забезпечує мовний розвиток, сприяє активному становленню світогляду учня, його ідейних, моральних, духовних пріоритетів, допомагає глибше засвоїти матеріал, індивідуалізує навчання, виявляє особисті інтереси школярів, рівень сформованості в них необхідних умінь і навичок.

Написання статті **передбачає реалізацію таких завдань:**

1) з'ясувати роль гейміфікації як дієвого засобу формування ключових і предметних компетентностей учнів на уроках української словесності і;

2) визначити роль гри як ефективної форми освітньої діяльності;

3) описати можливості й переваги застосування гейміфікації на уроках української мови та літератури;

4) розглянути, як гейміфікація освітнього процесу сприяє підвищенню розумової діяльності здобувачів освіти;

5) визначити найбільш ефективні та популярні сучасні платформи, додатки, застосунки, які вчителі використовують на уроках і які допомагають зробити освітній процес цікавим для учнів.

Методи дослідження: аналіз і синтез, спостереження, узагальнення досвіду.

Використання елементів гейміфікації на уроці забезпечує його проведення відповідно до найсучасніших освітніх вимог, адже гра враховує вікові та індивідуальні особливості учнів, формує пізнавальну самостійність, активність та зацікавленість дітей, витворює унікальну єдність словесних, наочних і практичних методів навчання, дає змогу раціонально використовувати час. Завдяки цьому учні засвоюють навчальну інформацію набагато краще.

Гейміфікація освітнього процесу позитивно впливає не лише на учнів, а на педагогів, адже полегшує роботу, додає елементи зацікавленості й насолоди від проведеного уроку [1].

Із кожним роком зростає інтерес до новітніх методів навчання. У сучасному технологічному світі вчителю потрібно розширювати свій методичний інструментарій методичними знахідками, щоб осучаснити класичну модель уроку. Перенесення елементів гри в неігрове середовище, зокрема в шкільний навчально-виховний процес, що передбачає гейміфікація, може покращити результати на шляху до здобуття знань.

Метою будь-якої гри є створення ситуацій, де учасникам потрібно виконувати різноманітні завдання. Її елементами є бали, бонуси, заохочення, рівнева та рангова системи. Окрім цього, важливим є дотримання правил гри. Перераховані складові становлять підґрунтя гейміфікації, а ключовими факторами є ігрове мислення, що сприяє відчуттю конкуренції, роботі в

команді, діалогічному мовленню, дослідженню, допитливості, захопленню гравців тощо. Застосування ігрових методик може стати умовою, за якої в учнів виникне бажання навчатися.

Педагог повинен пам'ятати, що гейміфікація зробить здобуття знань більш захопливим. Вона є ідеальним навчальним середовищем із дозволом на допущення помилки, що спонукає думати нестандартно й розвивати самоконтроль. Це своєрідний спосіб впливу на учнів: у дистанційному навчанні – заміна набридлих типових завдань, а в умовах традиційного уроку – урізноманітнення сталої структури заняття. Вагома цінність гейміфікації полягає в тому, що ігровий принцип сприяє створенню осмисленого навчального досвіду, відображає прогрес, тобто поступовий ріст, сприяє формуванню відчуття гордості дитини за особистий внесок у гру, отримання схвалення тощо. Гейміфікація уроків словесності передбачає застосування ігор, ігрових технік із навчальною метою. Це покращує ефективність залучення дітей до навчання, підвищує його результативність, а підібраний цікавий матеріал допомагає формувати національно-мовну свідому особистість. Використання гри створює на уроці атмосферу зацікавленості, поживляє процес засвоєння, закріплення й узагальнення знань, умінь і навичок, має, зазвичай, прикладний характер, що сприяє розвитку основних життєвих компетентностей. Це є своєрідним шляхом пошуку школяра себе в суспільстві, вихід на соціальний досвід, культуру минулого, сьогодення й майбутнього [3].

Навчання української мови та літератури ефективне, якщо на кожному уроці засвоюються мовні й мовленнєві знання, формуються навчальні, правописні та комунікативні вміння й навички, розширюється читацький рівень школярів (бо дитина, яка більше читає, краще говорить і пише), збагачується їхній словниковий запас, відбувається оволодіння мовною нормою, здійснюється усвідомлення неповторності особистості. Учні навчаються доцільно й правильно використовувати засоби мови для побудови власних висловлень, а також набувають найрізноманітніших загальнопредметних умінь [2].

Підбір дидактичного матеріалу та різні види роботи з ним мають допомогти дітям усвідомити мову як матеріал передачі думки й змісту, відчутти красу слова, виховати потребу у творчості, прагнення до точності, виразності, образності власного мовлення, намагання дотримуватися норм у використанні мовних одиниць, бажання навчитися майстерно оперувати словом, бути ерудованим у царині рідної літератури. Особливо актуальним є застосування на уроках української мови та літератури дидактичних ігор. Саме вони підвищують ефективність сприйняття школярами навчального матеріалу, урізноманітнюють їхню пізнавальну діяльність, уносять у неї елемент цікавості.

Сучасних здобувачів освіти дуже важко зацікавити й захопити вивченням нового матеріалу на уроці, але дидактичні ігри розвивають логічне мислення, творчу уяву. Вони спрямовані на формування в дитини

потреби в знаннях, активного інтересу до того, що може стати їхнім новим джерелом, удосконалення пізнавальних умінь і навичок. Використовують дидактичні ігри в навчанні та вихованні учнів усіх вікових груп за необхідності. Дидактична мета, прихована в ігровому завданні, стає непомітною для школярів, засвоєння пізнавального змісту відбувається не навмисне, а під час цікавих ігрових дій (приховування й пошуку, загадування й відгадування, елементів змагання в досягненні ігрового результату тощо). Основним стимулом, мотивом виконання дидактичного завдання є не пряма вказівка вчителя чи мета учнів чогось навчитися, а природне прагнення до гри, бажання досягти мети, виграти. Саме це спонукає школярів до розумової активності, якої вимагають умови й правила. Відомо, що найефективнішими є ті уроки української, на яких використовують різноманітні форми роботи, особливе місце в цьому посідає, звичайно, застосування елементів гейміфікації. Захопившись, діти не помічають, що навчаються, до активної діяльності залучаються навіть найпасивніші учні. Коли вчитель використовує на уроці елементи гри, то в класі створюється доброзичлива атмосфера, бадьорий настрій, у дітей виникає бажання вчитися. Якщо спочатку учень цікавиться грою, то дуже швидко в нього виникне інтерес до пов'язаного із нею матеріалу. Така форма роботи на уроках української мови та літератури дає змогу легко повернути увагу й тривалий час підтримувати в здобувачів освіти інтерес до тих важливих моментів, на які у звичайних умовах зосередити увагу не вдається. Дидактичні ігри можна використовувати на всіх етапах заняття. Систематичне використання гейміфікації на уроках української словесності підвищує ефективність навчання [4].

Під час гри учні спостерігають, порівнюють, класифікують предмети за певними ознаками, виконують аналіз і синтез, абстрагуються від несуттєвих ознак, роблять узагальнення. Багато ігор, які використовуються на уроках української мови й літератури, вимагають уміння висловлювати свою думку у зв'язній і зрозумілій формі, використовуючи термінологію. Щоб ігрова діяльність на уроці проходила ефективно й давала бажані результати, необхідно нею правильно керувати, дотримуючись виконання таких вимог:

- готовність учнів до участі в грі;
- забезпечення кожного школяра необхідним дидактичним матеріалом;
- чітка постановка завдання гри;
- складна гра проводиться поетапно, поки учні не засвоять окремих дій;
- контролювати учнів, своєчасно виправляти, спрямовувати, оцінювати;
- не допускати приниження гідності дитини;
- дотримуватися дидактичних принципів гри: доступність, посиленість, систематичність;

- у грі повинні брати всі учні класу, тому завдання треба підбирати короткі, нескладні, розраховуючи на відповіді всіх дітей;
- уникати одноманітності завдань;
- не допускати довгих пауз між завданнями, бо це знижує інтерес учнів до гри.

Мета дидактичних ігор на уроках української мови та літератури – це формування в учнів уміння поєднувати теоретичні знання з практичною діяльністю. Оволодіти необхідними навичками учень зможе лише тоді, коли весь час виявлятиме до них інтерес і коли вчитель зумів зацікавити. У навчальній грі не повинно бути тих, хто виграв чи програв, тут виграють усі. Гру або її елемент можна використати на будь-якому етапі, це дасть змогу виявити знання учнів і вміння користуватися ними. Дидактичні ігри, які використовуються на уроках словесності, у комплексному поєднанні розвивають мовлення, пам'ять, увагу, кмітливість, креативність.

Слід пам'ятати, що грою можна назвати лише ту навчальну діяльність, що має такі елементи:

- очікування несподіванки (поява, зникнення, пошук і знаходження, непередбачуване повторення дії в грі);
- елемент загадки (це інтригує дітей, стимулює їхню творчу фантазію, мобілізує досвід);
- відчуття руху;
- елемент змагання;
- пізнавальний момент повинен бути пов'язаний із зацікавленістю.

Якщо дотримуватися всіх вимог, то можна досягти високої ефективності дидактичної гри. Тоді і вчитель, і учні працюватимуть із використанням гейміфікованих матеріалів легше, веселіше, а головне – продуктивніше. Це відбуватиметься тому, що в ході такої діяльності задіюються різні психологічні механізми, які забезпечують глибоке й міцне засвоєння навчального матеріалу.

Найбільш ефективними дидактичними іграми на уроках української мови та літератури є такі: рольова гра, вікторина, кросворди, інтелектуальні ігри, конкурси, мандрівки (подорожі) екскурсії, ігри-доручення, ігри-пропозиції; ігри-загадки, ігри-бесіди, ігри-діалоги, КВК, уроки-змагання, брейн-ринги тощо [6].

Одним із ефективних методів вивчення та засвоєння матеріалу є **квести** – жанр ігор, основу яких складає вирішення поставлених завдань завдяки їх обміркуванню, уважному пошуку підказок і прихованих деталей. Квест стимулює інтерес, сприяє використанню учнями засвоєних знань, умінню застосовувати їх на практиці.

Останнім часом популярним варіантом квест-діяльності є вебквест. Він передбачає використання інформаційних ресурсів інтернету та їх інтеграцію в навчальний процес. Учасники вчаться використовувати інформаційний простір для розширення сфери своєї діяльності.

Реалії нашого часу також вимагають від педагога вміння володіти цифровими інструментами, які допомагають урізноманітнити освітній процес, мотивують учнів до навчання, формують різні ключові й предметні компетентності. Серед найбільш популярних слід назвати такі: сервіс **LearningApps** (дозволяє створювати або використовувати готові інтерактивні навчальні матеріали та цікаві завдання у вигляді тестів, кросвордів, вікторин, пазлів тощо); онлайн-сервіс **Classtime** (дозволяє проводити командні ігри, проходити тестування в реальному часі); сервіс **Canva** (використовується для візуалізації контенту, має багато шаблонів для створення яскравих презентацій, коміксів тощо); сервіс **Kahoot** (призначений для ігрової форми навчання, дозволяє перевіряти розуміння навчального матеріалу, проводити дискусії, робити серію запитань із кількома варіантами відповідей тощо); додаток **Quizizz** (ефективний для створення вікторин, тестів, цікавих завдань) та багато інших. Також незамінними для вчителів є сучасні **платформи «Всеосвіта, «НаУрок»**. Вони допомагають педагогам урізноманітнити освітній процес, мають багато цікавих інструментів для організації очного, змішаного та дистанційного навчання.

Отже, елементи гейміфікації на уроках мови та літератури підпорядковані одній меті – формувати ключові й предметні компетентності в цікавій, доступній для дітей формі. Учні з великим задоволенням виконують ігрові завдання, тому що в них є можливість виявити творчу індивідуальність, а разом із вивченням теорії застосувати знання на практиці, відпрацювати необхідні вміння й навички. Використання ігрових технологій є дієвим засобом формування особистості здобувачів освіти, адже допомагають ненав'язливо прищепити навички колективного пошуку істини, виховуючи відповідальність за доручену справу, вміння працювати в колективі, розвивають прагнення до морального вдосконалення. Тому, урахувавши такі великі педагогічні можливості гейміфікації на уроках української словесності, учителі у своїй діяльності все більше уваги повинні приділяти цій формі роботи, прагнути розробляти цілісні освітні концепції, основою яких мають бути ігрові форми навчально-виховного процесу, спрямовані на формування цілісної особистості, здатної адаптуватися в сучасному світі, уміло застосувати здобуті знання в подальшому житті.

Список використаної літератури

1. Бутрин Л. В. Ігрові технології на уроках української мови та літератури. Харків : Ранок, 2010. 176 с. **2. Кожуленко О.** Гра як один із методів навчання на уроках української мови. *Українська мова та література в школі*. 2007. №5. С. 2–4. **3. Мамчур І.** Теорія гри та її пізнавальні можливості. *Рідна школа*. 2003. №6. С. 61–63. **3. Новоколова Н. П.** Енциклопедія педагогічних технологій та інновацій. Харків: Основа, 2009. 176 с. **4. Садчук Р.** Дидактична гра як засіб організації пізнавальної діяльності учнів. Київ : Вища школа, 2001. 109 с.

5. Федоренко В. Л. Енциклопедія інтелектуальних ігор на уроках української мови. Харків : Основа, 2008. 424 с.

Носенко Л. В. Гейміфікація як дієвий засіб формування ключових і предметних компетентностей здобувачів освіти на уроках української словесності

У статті розкрито особливості гейміфікації як дієвого засобу формування ключових і предметних компетентностей на уроках української словесності, визначено роль гри в освітній діяльності, обґрунтовано її можливості й переваги застосування на уроках, охарактеризовано психологічні механізми гейміфікації, функції гри на уроці, особливості її проведення, згадано сервіси, застосунки, додатки, які допомагають педагогам урізноманітнити освітній процес, мають багато цікавих інструментів для організації очного, змішаного та дистанційного навчання.

Ключові слова: гейміфікація, дидактична гра, уроки словесності, ігрова діяльність, компетентності.

Nosenko L. Gamification as An Effective Means of Forming Students Key and Subject Competences in the Ukrainian Language and Literature Classes

The article explains the features of gamification as an effective means for the formation of key and subject competences in the lessons of the Ukrainian language and literature, defines the role of the game in educational activities, substantiates its possibilities and advantages of use in the lessons, characterizes the psychological mechanisms of gamification, the functions of the game in the lesson, the peculiarities of its implementation. The services, the applications and the appendixes that help teachers diversify the educational process and have many interesting tools for organizing face-to-face, mixed and distance learning are mentioned.

Key words: gamification, didactic game, literature lessons, game activity, competences.

*Ржевська Юлія Олександрівна,
заступник директора з навчально-виховної роботи,
учитель української мови і літератури, спеціаліст
I кваліфікаційної категорії Вищебулавецької
загальноосвітньої школи I – III ступенів Лубенської
міської ради Лубенського району Полтавської області*

РОЗВИТОК МОВНОГО ЧУТТЯ НА УРОКАХ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ В СЕРЕДНІЙ ШКОЛІ

Невід'ємною ознакою освіченої, всебічно розвиненої особистості є висока мовна та мовленнєва культура, що передбачають уміння активно використовувати сучасну літературну мову з усіма багатствами виражальних засобів, з притаманними їй нормами. Засвоєння цих норм здійснюється в процесі шкільного навчання.

У формуванні мовних умінь і навичок учнів основної школи суттєву роль відіграє урахування таких чинників, як мовне чуття, мовні здібності, багатство словникового запасу.

Одним із головних освітніх завдань є підготовка школярів до активної життєдіяльності в умовах сьогодення, формування мовної особистості, людини самодостатньої, комунікативно компетентної, здатної й готової до спілкування в будь-якій життєвій ситуації і в різних сферах суспільного життя [6, с. 13–16].

Основною метою навчання української мови в закладах загальної середньої освіти є формування в школярів комунікативної компетентності. Це має бути особистість, яка не тільки знає мову, а й вільно користується нею з урахуванням різноманітних життєвих ситуацій і дотриманням культури спілкування [7, с. 2–7].

Проблемі формування мовної особистості приділено велику увагу в дослідженнях Г. Богіна, Л. Варзацької, М. Вашуленка, С. Карамана, В. Карасика, Ю. Караулова, Л. Мацько, Л. Паламар, М. Пентилюк, Л. Скуратівського та ін. У їхніх працях розглядається сутність і рівнева модель мовної особистості, розвиток таких її складників, як національно-мовна свідомість, мовні здібності, мовне чуття, мовний смак, мовно-ціннісні орієнтації.

Мета статті – висвітлити основні аспекти формування мовного чуття на уроках української мови як умови успішного мовленнєвого розвитку учнів основної школи, визначити шляхи вдосконалення організації цієї роботи на уроках української мови.

Виховання в дітей чуття мови, дбайливого ставлення до неї – це копітка робота вчителя перш за все над грамотністю своїх учнів. Навчання української мови має бути спрямоване на активне її застосування в

щоденному спілкуванні [8, с. 33–37]. Одним із завдань, які ставить перед учителем чинна програма з української мови для середньої загальноосвітньої школи, є виробити у школярів уміння й навички комунікативно виправдано користуватися засобами мови в різних життєвих ситуаціях під час сприймання, відтворення і створення висловлювань із дотриманням українського мовленнєвого ефекту. Сучасні підходи до навчання мови роблять актуальною проблему корекції знань учнів з української мови.

Формування культури мови – одна з нагальних проблем сьогодення, не лише філологічна, а й соціальна, оскільки вона в той чи інший спосіб пов'язана з найрізноманітнішими видами комунікацій у сучасному світі.

Для ефективного формування мовленнєвої культури школярів важливо використовувати різні форми, методи прийому навчання, наприклад, спостереження над фактами мови, стилістичні експерименти, вправи тощо.

Шляхом поєднання аналітичної роботи із завданнями синтетичного характеру в школярів виробляється тонке чуття мови, мовний смак, збагачується запас словесних асоціацій, що полегшує вираження думок і почуттів. Комплексний підхід до принципів, форм і методів організації мовної освіти створює оптимальні умови для реалізації вмінь творчо-комунікативного характеру.

Під мовним чуттям розуміють неусвідомлюване вміння безпомилково наслідувати норми мислення, що стосуються словотворення, лексики, стилістики, традиції використання мовних одиниць у мовленні. Мовне чуття допомагає сприймати й будувати висловлювання, воно пов'язане із внутрішнім програмуванням мовленнєвої діяльності й виявляється в пошуках найбільш точного в певній ситуації оформлення думки та в оцінці відповідності форми висловлювання його змісту. Інтенсивно процес розвитку мовного чуття здійснюється в підлітковому віці, на що вказували К. Ушинський, В. Сухомлинський та інші вчені. Рівень мовного чуття в учнів не однаковий. Він залежить від мовленнєвого середовища, генетичних потенційних можливостей дитини та педагогічного впливу на неї.

Із метою розвитку чуття мови на аспектних уроках можна запропонувати учням здійснити стилістичний експеримент, під час якого школяр має змогу використати кілька варіантів слова з метою вибору найбільш вдалого для тексту певного стилю й типу мовлення. Відомо, що слова-синоніми в мовленні виконують різні комунікативні завдання: для більш точного вираження думки, яскравого зображення, створення стильової своєрідності тексту, а також служать засобом подолання не виправданої тавтології, тому робота над синонімічними рядами посідає особливе місце на уроках української мови.

Під час вивчення прикметника й дієслова учням шостого класу можна запропонувати такі завдання:

1. Прочитайте текст. Виберіть із поданих у дужках прислівників той, який найкраще підходить за змістом.

Приходжу до знайомого лісу і (вражено, здивовано, зразу) зупиняюся. Дерева (повільно, ледь-ледь, поволі) струшують останнє листя. Зальотні вітри все (частіше, часто, щохвилини) дихають холодком.

Припізнілий боровик виткнувся на галявині. (Мерзлякувато, задумливо, тяжко) перекособочився, немов хоче (назад, вниз) у землю заритися. (Поруч, поряд, близько) – маслюк, теж брилика тулить до землі, до її тепла (За Є. Шморгуном).

2. Прочитайте текст. Уставте пропущені прийменники. Зніміть ризики. Визначте тип мовлення. Доведіть свою думку.

Десь (за, перед, біля) селом, (у, на, попід) гонах далеких, гасло сонце. Вилізли тіні (з, із, зі) садків, з/під стріх, із/за повіток. Поповзли попідтинню вулицями, затьмарили село легенькою млою. (Перед, за, над) річкою погасав ліс осінній, жовтавий, догоряло верхівіття червонясто. Догоріло і згасло. По/над хатами (з, із, зі) степу летіло гайвороння (у, в) ліс (для, на, по) ночівлю. (Із, З, Зі) шумом мстилось (на, по, серед) дубах. А (з, зі, із) гушавини вийшли тіні (на, для, до) узлісся і лягли в/здвож берега по/над річкою (За А. Головком).

Такі завдання спрямовані на розвиток мовного чуття учнів, формування вмінь і навичок обирати з кількох варіантів слова найбільш доцільні з погляду передачі смислу тексту певного стилю й типу мовлення.

Розвивати мовне чуття допомагають, звичайно, нестандартні уроки, що є складовою частиною інноваційних технологій: урок-гра, урок-КВК, урок-диспут, урок- круглий стіл, урок-ток-шоу.

Доцільними є такі форми роботи для формування та розвитку мовного чуття учнів на уроках української мови та літератури: робота творчих майстерень (написання авторських віршів, оповідань, листів) види творчих робіт на основі неповного тексту (написання кінцівки поданого тексту, написання творів за поданим початком і закінченням); створення комп'ютерних презентацій; створення учнями власних проєктів.

На уроках можна використовувати такі методи: «Коло ідей» (поради головним героям), «Мікрофон», «Мозковий штурм», «Дерево рішень», «Прес», «Інтерв'ю»; інтерактивні вправи та випереджувальні завдання: «Майдан думок», «Сенкан», «Історичний коментар», «СМС-повідомлення», «Я у ролі...», «Інформаційне гроно».

Лише вдале поєднання сучасних педагогічних технологій інтерактивного, особистісно-орієнтованого, проєктного навчання на основі постійного розвитку критичного мислення учнів дасть змогу розвивати мовне чуття, мовний смак, культуру мовлення та творчі здібності. Також збагачується запас словесних асоціацій, що полегшує вираження думок і почуттів.

Таким чином, для формування мовного чуття школярів на уроках української мови потрібно створювати систему в організації навчальної діяльності, яка б урахувала індивідуальні особливості учнів, забезпечувала розвиток комунікативних здібностей, удосконалювала

культуру мовлення школярів, сприяла створенню усних і письмових висловлювань різних типів і стилів мовлення в різноманітних ситуаціях.

Питання розвитку мовного чуття постійно в полі зору науковців, які висвітлюють нове бачення змісту шкільного курсу української мови, визначають пріоритетні технології навчання мови, шляхи і способи як взаємодії вчителя й учнів, так і учнів між собою. Також цій проблемі надають перевагу вчителі-практики, які прагнуть відшукати ефективні методики активізації навчально-пізнавальної діяльності на уроці, спрямовані на розвиток комунікативної компетентності.

Використовуючи різні методи та прийоми організації занять щодо розвитку мовного чуття учнів, можна побачити певні результати:

- удосконалення комунікативних вмінь;
- підвищення грамотності і якості знань учнів;
- поліпшення рівня творчого мислення;
- покращення уміння визначати головне, висловлювати власні судження.

Отже, вчитель – головна рушійна сила в забезпеченні процесу формування мовного чуття учнів. У процесі навчальної діяльності школярі навчаються формулювати власну точку зору, відстоювати свою позицію, співпрацювати в групі, колективі, мати коло однодумців, бути комунікабельними й толерантними.

Список використаної літератури

- 1. Головата Л.** Мовленнєвий розвиток учнів на аспектних уроках. Дивослово. 2003. № 3. С. 39–41.
- 2. Дорошенко С. І.** Вчимося говорити правильно і гарно. *Вивчаємо українську мову та літературу*. 2003. №4. С. 3–6.
- 3. Пентилюк М. І.** Культура мови і стилістика. К. : Освіта, 1994.
- 4. Орап М. О.** Мовленнєва компетентність і мовленнєва діяльність сучасної молоді. *Освіта регіону*. 2010. №1. URL: <https://social-science.uu.edu.ua/article/183>.
- 5. Українська мова.** 5-9 класи. Програма для загальноосвітніх навчальних закладів з українською мовою навчання. *Українська мова і література в школі*. 2013. №1.
- 6. Вольфовська Т.** Комунікативна компетентність молоді як одна із передумов досягнення життєвої мети. *Шлях освіти*. 2001. № 3. С. 13–16.
- 7. Леонова Н. С.** Мовно-комунікативна вправність учнів у вимірі компетентнісно орієнтованого навчання. *Вивчаємо українську мову та літературу*. 2013. № 1. С. 2–6.
- 8. Барановська Л. В.** До теоретичних засад формування культури мовлення. *Педагогіка і психологія*. 1997. № 3. С. 33–37.

Ржевська Ю. О. Розвиток мовного чуття на уроках української мови в середній школі

У статті висвітлено питання розвитку мовного чуття на уроках української мови в середній школі. Зосереджено увагу на тому, що учні мають звертати увагу на норми узгодження мовних одиниць, мовленнєву

культуру. Розглядаються основні аспекти роботи з формування мовного чуття в учнів.

Ключові слова: мовне чуття, комунікативна компетентність, культура мовлення, форми і методи навчання.

Rzhevskaya Yu. The Development of Language Sense in Ukrainian Language Lessons at Secondary School

This work is devoted to the issue of language development in Ukrainian language lessons at secondary school. Attention is focused on the fact that students should pay attention to the norms of coordination of language units, speech culture. The main aspects of the work on the formation of student's language sense are considered.

Key words: language sense, communicative competence, speech culture, forms and methods of education.

*Тесленко Юрій Олексійович,
учитель музичного мистецтва та мистецтва,
спеціаліст вищої кваліфікаційної
категорії, учитель-методист Опорного закладу
«Засульський ліцей Лубенської міської ради
Лубенського району Полтавської області»*

КРИТИЧНЕ МИСЛЕННЯ УЧНІВ НА УРОКАХ МУЗИЧНОГО МИСТЕЦТВА

Основна ідея методів у моїй статті – створити таку атмосферу вчення, при якій учні спільно з учителем активно працюють, свідомо розмірковують над процесом навчання, відстежують, підтверджують, спростовують чи розширюють знання, нові ідеї, почуття чи думки про навколишній світ.

На сучасному етапі розвитку демократичних засад в українському суспільстві, побудови громадянського суспільства в країні надзвичайно важливо всіляко сприяти виробленню в людей уміння критично мислити, об'єктивно оцінювати різноманітні явища, процеси, події. Тому сьогодні актуальною є проблема розвитку критичного мислення, особливо в дітей підліткового віку. Соціальні зміни та новітні досягнення сучасної науки і практики ставлять високі вимоги до самостійного, продуктивного, творчого мислення. Потрібно прищеплювати школярам інтерес та любов до музики, формувати в них естетичні критерії музичної культури. Музичне виховання як формування інтелекту, емоційної культури почуттів, моральності – такий підхід сучасної музичної педагогіки. Тому необхідно створювати умови підвищення музичної культури дітей. Шкільний урок музики є частиною цілісного навчального процесу.

Нині критичне мислення – це тренд в освіті. Про те, що його розвиток є одним із наскрізних завдань освітнього та виховного процесу, ідеться й у Концепції Нової української школи. Це складне та багаторівневе явище. Мислити критично означає вільно використовувати розумові стратегії та операції високого рівня для формулювання обґрунтованих висновків і прийняття рішень.

Критичне мислення є антиподом догматичному. Воно підвищує людину до рівня Людини, якою не можна маніпулювати, яка не боїться мислити, оцінювати, порівнювати. Тому розвиток критичного мислення потрібен не лише самій людині, а є незаперечною умовою суспільного прогресу.

Ми живемо у стрімкому мінливому світі. Кожен день приносить людству нові знання, нові відкриття. Наявна інформація швидко застаріває. Крім того, завдяки Інтернету нашим учням відкритий доступ до будь-якої інформації. Все це вимагає нових підходів до навчання. По-перше, тому що

за таких умов інформативна функція вчителя відходить на другий план, а основною стає роль організатора роботи в класі. По-друге, і це головне, у школі учні мають навчитися ефективно здобувати знання, критично осмислювати їх і застосувати на практиці.

Оскільки освіта орієнтована на майбутнє, яке не може бути наперед визначеним, першочерговим є розвиток того типу мислення, що дає змогу адекватно оцінювати нові обставини та формувати стратегію подолання проблем, які можуть виникнути. Таким чином, розвиток критичного мислення стає найактуальнішим за часів інтенсивних соціальних змін, коли неможливо діяти без постійного пристосування до нових політичних, економічних або інших обставин, без ефективного вирішення проблем, значна частина яких непередбачувана.

Загалом музична освіта спрямована на вирішення проблем художнього, морального виховання, духовного розвитку особистості, адже такий тип особистості, який володіє багатим духовним потенціалом, завжди буде затребуваний у суспільстві.

Музичне мистецтво нарівні з іншими дисциплінами загального обов'язкового курсу навчання в школі сприяє підвищенню загального музичного й культурного розвитку учнів. На уроках розвивається музичний слух, метро-ритмічні відчуття, вокально-інтонаційні навички, творче мислення. Розвивати дані навички доцільно, застосовуючи прийоми критичного мислення.

Що ж таке критичне мислення?

Існує безліч визначень критичного мислення, тут варто згадати ті, які найбільш повно визначають, що це таке. Наприклад, Г. Хаскінс визначає критичне мислення як «процес, під час якого ми використовуємо свої знання та інтелект для ефективного досягнення найбільш раціональних, перевірених рішень, думок, переконань, і який дозволяє нам розпізнавати та уникати різних труднощів у раціональному мисленні» [1, с. 8].

Канадський вчений Ральф Х. Джонсон стверджував, що критичне мислення – це «особливий вид розумової діяльності, що дозволяє людині винести раціональне судження щодо запропонованої їй точки зору або моделі поведінки» [2, с. 15].

Дослідник В. Болотов зауважував, що «критичне мислення означає не негативність суджень або критику, а розумний розгляд різноманітності підходів, аби виносити обґрунтовані судження і рішення. «Критичне», у цьому контексті, означає «аналітичне» [3, с. 69].

М. Ліпман зазначав, що самостійність суджень є однією з ознак критичного мислення, він наголошував на тому, що таке мислення спрямоване на творчу діяльність, а не на відтворення, що базується на жорстких алгоритмах і стереотипах [4, с. 26].

О. Пометун визначає «критичне мислення як здатність людини усвідомлювати власну позицію з того чи іншого питання, вміння знаходити

нові ідеї, аналізувати події і оцінювати їх, приймати ретельно обдумані, зважені рішення стосовно будь-яких думок і дій» [5, с. 49].

Американський філософ і педагог Дж. Дьюї вважав, що «критичне мислення виникає тоді, коли учні починають займатися конкретною проблемою. Тільки борючись із конкретною проблемою, відшукуючи власний вихід зі сформованої ситуації, людина дійсно мислить» [6, с. 147].

На думку провідного американського спеціаліста в галузі теорії та практики навчання критичного мислення Р. Пауля, критичне мислення – це організоване, раціональне, самоспрямоване мислення, яке вміло переслідує мету мислення в певній галузі знань або інтересів людини. Це мислення про мислення, коли людина розмірковує з метою вдосконалення свого мислення [7, с. 7].

Р. Еніс висловив свою позицію, згідно з якою критичне мислення є раціональним рефлексивним мисленням, що визначає, чому вірити, а що піддати сумніву [8, с. 26].

Критичне мислення – це вміння активно, творчо сприймати інформацію, оптимально застосовувати потрібний вид розумової діяльності, різносторонньо аналізувати її, мати особисту незалежну думку та вміти коректно її відстоювати, застосовувати знання на практиці [9, с. 5].

Критичне мислення – не об'єкт вивчення. Це активний процес, який дає можливість учневі аналізувати інформацію, ставити під сумнів, об'єднувати, переробляти, адаптувати або відкидати. Також розвиток критичного мислення не можливий без творчого підходу.

Як бачимо, у сучасній педагогіці існує значна кількість трактувань поняття «критичне мислення». Проведений аналіз наукової літератури та досвід роботи дає нам змогу під критичним мисленням розуміти складний процес творчого переосмислення отриманої інформації, який ґрунтується на усвідомленому сприйнятті власної розумової діяльності в інтелектуальному середовищі.

Для того, щоб навчитися критично мислити, варто почати зі створення середовища для розвитку критичного мислення. Тут є низка умов, серед них такі:

- забезпечити для учнів середовище, вільне від негативної оцінки;
- підтримувати віру кожного учня в його здатність породжувати критичні судження;
  - цінувати критичні міркування учнів;
  - активізувати мислення;
  - формулювати цілі навчання;
  - залучати учнів до плідного обговорення, вільного розмірковування;
  - мотивувати навчання учнів;
  - активно залучати учнів до навчального процесу;
  - стимулювати міркування про здійснену роботу;
  - розкрити різні точки зору;
  - допомагати учням ставити власні запитання.

Метою розвитку критичного мислення є:

- навчити дитину використовувати метод дослідження в навчанні;
- ставити перед собою питання;
- шукати на них відповіді;

Завданнями критичного мислення є:

- пробуджувати в дитини прагнення до утворення, перш ніж утворювати його своїми повчаннями;
- вчити дитину мислити, починаючи не із відповідей на питання вчителя, а із власних питань і проблем;
- виховувати в дитині бажання конструювати своє знання, яке народжується в процесі діяльності, а не привласнювати готове.

Людина, яка критично мислить, володіє такими якостями, як самостійність, допитливість, наявність переконливої аргументації, соціальність, наполегливість. Саме такі якості ми намагаємося розвивати з дітьми під час уроків .

Щоб розвиток критичного мислення проходив якісно та ефективно, потрібно розпочати з правильної структури уроку:

1. Фаза актуалізації (передбачення) – зерно засаджують у родючий ґрунт. Успіх уроку залежить не тільки від цього «зерна»: необхідно спиратися на ті знання, які вже є в учнів, подібно до того, як зерно має використати поживні речовини у ґрунті.

2. Після того як зроблено необхідну підготовчу роботу, учитель переходить до фази побудови знань – зерно пускає коріння та проростає.

3. Урок завершується фазою консолідації. Пшениця починає колоситись, у колосі містяться зерна численних майбутніх рослин. Так і урок може привести до різних видів діяльності [10, с. 13].

На першому етапі актуалізації здійснюються певні важливі пізнавальні операції, а саме: учні активно пригадують, що вони знають за темою. Найважливіше є те, що в результаті цієї діяльності діти встановлюють рівень власного знання, до якого можна додати нове. Отже, завдання першого етапу – пробудити, викликати зацікавленість, схвилювати, спонукати учнів мислити про те, що вони знають. Разом із оголошенням теми, ми проговорюємо результати, яких ми очікуємо наприкінці уроку. Даний етап передбачає від п'яти до семи хвилин, якщо не передбачена перевірка домашнього завдання.

На даному етапі слід використовувати такі прийоми, як мозковий штурм, відтермінована розгадка, задай питання сусіду, опитування ланцюжком, ігри «Світлофор», «Так чи ні», «Лови помилку», «Вірні і невірні твердження», «Товсті й тонкі запитання», які спонукають дітей бути уважними та концентрувати свою увагу на кожному слові вчителя.

На другому етапі відбувається активна діяльність учнів із дослідження матеріалу, пошуку відповідей на поставлені запитання, формулювання нових питань і пошуку відповідей на них. У цій частині має сенс виокремити два етапи: сприйняття нового матеріалу та осмислення його.

На цьому етапі використовуємо роботу в парах, групах, командах, метод групової дискусії, метод складання кластера.

Уроки проводимо у різних формах: урок-гра, урок-казка, урок-подорож, урок-дослід, урок-порівняння, урок-змагання, квест. Завдання носять переважно творчий характер, що дає можливість розвитку самостійного творчого мислення дітей.

Третій етап передбачає обмін думками та висловлювання особистого ставлення до окремих моментів уроку. Діти разом із вчителем оцінюють набуті знання й уміння. Використовуємо картки із зображенням мобільного телефону «Яке повідомлення ти отримав?». Діти читають запитання та надають відповіді щодо виконуваних завдань на уроці. Також дуже ефективною є використання рефлексійної вправи «Скажи одним реченням», яка спонукає дітей згадати весь перебіг уроку та висловити своє ставлення до теми, окремих завдань, аналізу складності роботи. Також ефективними є прийоми самооцінювання та оцінювання однокласників. Отже, якщо використовувати наступні інструменти розвитку критичного мислення, наші діти будуть зростати особистостями, які здатні самостійно та творчо мислити не тільки у стінах школи, але й у суспільстві.

П'ять інструментів розвитку критичного мислення у дітей:

1. Питайте та спостерігайте. Цей інструмент передбачає не пояснення теми до дрібниць. Щоб активізувати мислення дітей, потрібно ставити відкриті запитання: «Як ти думаєш?».

2. Повторюйте: «Інформація не є істиною». Інформація – це просто інформація. Лише люди можуть перетворити її на знання. Як тільки дитина почне детальне вивчення й дослідження, вчителю потрібно допомогти їй вибрати правильні джерела. Попросити сформулювати її власну точку зору, засновану на доказах, а не тільки на емоціях.

3. Питайте: «Звідки ти це знаєш?». Таке питання допомагає дітям усвідомити їх власну здатність міркувати. Як тільки дитина пояснить, звідки і чому вона знає що-небудь, прийміть її інформацію та продовжуйте ставити питання, що розкриватимуть її припущення. Не можна казати дітям, що вони помиляються, це паралізує їхнє мислення.

4. Обговорюйте переконливі та непереконливі аргументи.

5. Проявляйте повагу до опонентів. Якщо ви не згодні з позицією або думкою іншої людини, поясніть, чому ви не згодні, але намагайтесь не ображати опонента. Демонструйте повагу до людей, чиї ідеї відрізняються від ваших, тоді це допоможе дитині зрозуміти, що можна мислити критично і при цьому успішно соціально взаємодіяти з іншими людьми.

Результатами успішного розвитку критичного мислення будуть такі пункти:

- діти усвідомлюють важливість знань, які вони отримують;
- почувають себе впевнено;
- роблять відкриття;
- вільно розмірковують;

- спокійно приймають зауваження;
- є активними учасниками навчального процесу;
- використовують набуті знання у нестандартних життєвих ситуаціях.

Термін «мистецтво» розуміється дуже широко й містить у собі музику, образотворче мистецтво, драму, творче письмо тощо. Модель уроку, заснована із трьох частин «актуалізації-побудови знань-консолідації», добре спрацьовує при викладанні мистецтв. Основна відмінність від інших дисциплін – це оцінювання. Наприклад, у природничих дисциплінах можливість одержати ті ж самі результати при проведенні експерименту є необхідною умовою визнання такого експерименту дійсно науковим і правильним. Однак ми знаємо, що мальовнича картина аж ніяк не буде визнана гарною з тієї причини, що й інші люди можуть написати точно таку саму картину. Мистецтво припускає поєднання як умінь, так і творчості. Учителі роблять одну типову помилку – вони думають, що знання навичок ремесла повинно передувати творчості. Ми твердо віримо, що творчість і оволодіння вміннями можна розвивати одночасно – інколи щось іде попереду, а інше услід, але вчителю необхідно весь час пам'ятати про ці аспекти та заохочувати учнів досягти рівноваги [10, с. 183].

Розвиток критичного мислення на уроках музичного мистецтва за допомогою гри «Світлофор»

Для цього прийому використовується довга смужка картону, з одного боку червона, з іншого – зелена.

Під час опитування учні піднімають «світлофор» червоною чи зеленою стороною до вчителя, сигналізуючи про свою готовність до відповіді.

Спосіб застосування «світлофора» залежить від типу опитування. Є два абсолютно різних типи опитування – назовемо їх умовно А і Б. Вони потребують різних видів розумової діяльності, які краще не змішувати.

- Тип А – опитування за базовими питаннями, які учень має знати напам'ять. І тут червоний сигнал означає «Я не знаю». Це сигнал тривоги. Це начебто учень сам ставить собі двійку. Зелений сигнал – «Знаю».

- Тип Б – вчитель ставить творчі запитання, на які учень не зобов'язаний знати відповідь. І тут зелений колір означає одне: «Хочу відповісти». Червоний колір – «Не хочу». У цьому випадку невдалу спробу не оцінюють. Користь від «світлофора» в активній позиції учня: він змушений знову фіксувати свою готовність відповідати на кожне запитання.

Що відрізняє гру «Світлофор» від звичайного підняття руки?

Під час використання «світлофору» учень перебуває в іншій психологічній позиції: пасивність неможлива, чим би вона не була мотивована. Сигналізуючи «світлофором», учень змушений щоразу явно – для себе і для вчителя – зафіксувати готовність, тобто оцінити свої знання. Також за допомогою червоного кольору учень може відмовитись від відповіді з будь-якого питання. Але якщо показав зелений – обов'язково відповідай.

Якщо подивимось на етапи заняття, з точки зору традиційного уроку – в них немає нічого нового для вчителя. Нові елементи лежать у методичних прийомах, які орієнтуються на будівництво умов для вільного розвитку кожної особистості. Різних прийомів і методик, які застосовуються на кожному етапі уроку, дуже багато. Я зупинюсь на одному, який можна застосовувати не тільки на уроках музики.

«Сінквейн» Це вірш з п'яти рядків. Засіб синтезу матеріалу. Лаконічність форм вдосконалює здатність робити висновки, формулювати думку в кількох значимих словах та коротких висловах. Правила написання сінквейна:

- 1 рядок – тема вірша, одним словом, частіше іменником;
- 2 рядок – опис теми в двох словах, як правило прикметник;
- 3 рядок – опис дії в рамках цієї теми трьома словами, дієсловами;
- 4 рядок – фраза з чотирьох слів, відношення автора до цієї теми;
- 5 рядок – одне слово, синонім до першого, на емоційно-образному або філософсько-узагальнюючому рівні, які повторюють зміст теми.

Сінквейн може бути як індивідуальне самостійне завдання, для роботи в парах і як колективна творчість. Звичайно, сінквейн проводиться на етапі рефлексії:

- Пісня
- Весела, мелодійна
- Допомогає, веселить, вчить
- Пісня – вірний товариш
- Життя!
- Пісня
- Гарна, душевна
- Допомогає, заспокоїть, настроїть
- Пісня – кращі ліки
- Радість!
- Пісня
- Гарна, добра
- Співає, веселить, радує
- Пісня вчить добру
- Світ!

Приєм «б капелюхів» як засіб розвитку критичного мислення на уроках музичного мистецтва

Задачі:

- формування різних засобів мислення;
- освоєння засобу ціннісно-змістовного аналізу музичного твору;
- освоєння способу творчо переробити існуючу інформацію;
- формування напрямку на самореалізацію, потреба у рефлексії, в самоствердженні.

Результат: формування таких особистісних універсальних учбових дій, як:

- умінь випрацювати своє власне ставлення;
- здатність аналізувати чуттєве сприйняття музичного твору;
- здатність прийти до висновку;
- здатність логічно вибудувати ланцюг доказів;
- здатність творчо відобразити ціннісне ставлення до теми уроку.

Обладнання: проектор, ноутбук.

Цей прийом навчає ефективно мислити і дітей, і дорослих.

Шість капелюхів – це шість різних способів мислення, які поетапно розвиваються на уроці.

Тема уроку «А чи дійсно геній?».

1. Етап. Діти, знайомляться з темою, самостійно формулюють цілі уроку.

2. Етап. Актуалізація знань. Учні діляться на 6 груп, уявно одягають білий капелюх та знайомляться з фактами з життя В. Моцарта. Називають найбільш значущі, по їх розумінню, факти.

3. Етап. Емоційне сприймання музики В. Моцарта. Учні уявно одягають червоний капелюх і слухають декілька фрагментів музичних творів В. Моцарта. Дискутують та описують словами почуття, які з'явилися.

4. Етап. Критична оцінка. Учні уявно одягають чорний капелюх і висловлюють сумніви з приводу геніальності музики В. Моцарта (наводять аргументи з поеми А. Пушкіна «Моцарт і Сальєрі»).

5. Етап. Захист. Учні уявно одягають жовтий капелюх та приводять аргументи у захист геніальності В. Моцарта.

6. Етап. народження нової гіпотези. Учні уявно одягають зелений капелюх і на аркуші паперу малюють символ, який відображає осмислення музики В. Моцарта. Критерії оцінки роботи: продуктивність – швидкість виконання ідей, їх кількість; гнучкість – здатність показати варіанти виконання завдань; оригінальність – здатність знайти нові, нестандартні ідеї, несхожі на ідеї інших учнів; художня закінченість – здатність удосконалювати або надавати закінчений вид «продукту» своєї діяльності.

7. Етап. Узагальнення. Учні уявно одягають синій капелюх та узагальнюють те, що пізнали на уроці, за допомогою сінквейна. Останнє слово сінквейна буде відповіддю на питання, яке було сформульовано у темі уроку. Таким чином, ціль уроку буде дотримана.

На мою думку, навчання у школі висуває мислення у центр свідомої діяльності дитини. Мислення є найвищим пізнавальним процесом. Воно є породженням нового знання, активної форми творчого відображення та перетворення людиною дійсності. Відмінність мислення від інших психологічних процесів у тому, що воно пов'язане з наявністю проблемної ситуації, активною зміною умов.

За моїми переконаннями, переважання репродуктивних підходів створює у половини учнів байдуже ставлення до навчання, а в третини –

негативне. Саме тому на уроці важливо, щоб учень не був пасивним об'єктом впливу, а міг самостійно знайти потрібну інформацію, обмінятися думкою з певної теми зі своїми однолітками, брати участь у дискусії, знаходити аргументи, виконувати різноманітні ролі. Даний досвід роботи дозволяє зробити висновок, що використання прийомів та методів критичного мислення та інших технологічних інновацій роблять уроки музичного мистецтва цікавішими та продуктивнішими. В учнів значно підвищується мотивація до навчання, відчувається розкутість сором'язливих дітей, швидше відбувається оволодіння новими поняттями, складний матеріал стає доступним. Застосовуючи інноваційні технології, я не тільки активізую в учнів розумову діяльність, а й розвиваю самостійну музичну діяльність, яка набуває творчого характеру. При спільній роботі дитячий колектив гуртується, формується атмосфера успішності та вміння дружити. А розвиток музичного смаку, емоційної чуйності в дитячому віці створює фундамент музичної культури людини як частини її загальної духовної культури в майбутньому.

Список використаної літератури

- 1. Хаскінс Г. Р.** Практичний посібник з критичного мислення. URL: <http://www.fkm.utm.my/~kasim/mech/smj3513/criticalthinking2.pdf>.
- 2. Брушлінський А. В.** Психологія мислення та проблемне навчання. М., 1983. Національна освітня ініціатива «Наша нова школа».
- 3. Болотов В., Спіро Д.** Критичне мислення – ключ до пребудови школи. *Директор школи*. 2005. № 1. С. 67–73.
- 4. Тягло О.** Післямова до статей Метью Ліпмана і Марка Вайнштейна. *Вісник програм шкільних обмінів*. 2006. № 27. С. 26–27.
- 5. Пометун О. І., Сущенко І. М.** Основи критичного мислення: метод. посіб. для вчителів. Дніпро : ЛПРА, 2016. 156 с.
- 6. Дьюї Д.** Психологія і педагогіка мислення. Вінниця : Лабіринт, 2016. 192 с.
- 7. Тягло О.** Критичне мислення – освітня інновація доби демократично орієнтованих трансформацій суспільства. *Вісник програм шкільних обмінів*. 2006. № 28. С. 7–10.
- 8. Тягло О.** Післямова до статей Метью Ліпмана і Марка Вайнштейна. *Вісник програм шкільних обмінів*. 2006. № 27. С. 26–27.
- 9. Городнюк О. Д.** Критичне мислення на уроках української мови і літературного читання: методичний посібник. Хмельницький : Хмельницький навчально-виховний комплекс №10, 2016. 26 с.
- 10. Кроуфорд А.** Технології розвитку критичного мислення учнів / А. Кроуфорд, В. Саул, С. Метьюз, Д. Макінстер; [наук. ред., передм. О. І. Пометун]. К. : Пляда, 2006. 220 с.

Тесленко Ю. О. Критичне мислення учнів на уроках музичного мистецтва

У статті розглядається особливість діяльності педагога в здійсненні художньо-творчого процесу, а також специфіка професійних педагогічних умінь. Розкривається актуальність розвитку критичного мислення в учнів сучасного світу. Подані визначення «критичного мислення» відомих

дослідників, визначені мета та завдання, інструменти розвитку, умови для створення середовища розвитку критичного мислення. Також описані практичні прийоми розвитку критичного мислення, які використовуються на уроках музичного мистецтва.

Ключові слова: музикант, розумова діяльність, учні, критичне мислення.

Teslenko Yu. Critical Thinking of Students at Musical Art Lessons

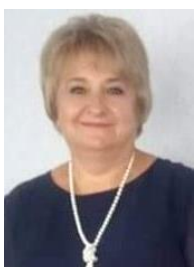
This article examines the peculiarity of the activity of a social pedagogue in the implementation of an artistic and creative process, as well as the specifics of professional pedagogical skills. The development of critical thinking of students in the modern world is revealed. Definitions of "critical thinking" by well-known researchers are presented, the purposes and tasks, the development tools and conditions for creating an environment for the development of critical thinking are defined. The practical methods of developing critical thinking, which are used at the lessons of musical literacy and practical music making have been described.

Key words: musician, thinking activity, students, critical thinking.

УПРАВЛІНСЬКІ АСПЕКТИ ОСВІТНЬОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

*Деркач Лариса Анатоліївна,
директор, спеціаліст вищої
кваліфікаційної категорії, учитель-методист
Лубенської спеціалізованої школи I-III ступенів №6
Лубенської міської ради Полтавської області*

*Соколовська Оксана Петрівна,
заступник директора з науково-методичної роботи,
спеціаліст вищої кваліфікаційної категорії, учитель-
методист, заслужений вчитель України Лубенської
спеціалізованої школи I-III ступенів №6
Лубенської міської ради Полтавської області*

БРЕНДИНГ ЯК ДІЄВИЙ ЗАСІБ ПРОСУВАННЯ ТА ФОРМУВАННЯ ПОЗИТИВНОГО ІМІДЖУ ЗЗСО

У сучасних умовах освітній заклад повинен вибудовувати власну траєкторію так, щоб упевнено конкурувати та почуватися лідером на ринку освітніх послуг. Це зумовлює необхідність формування дієвого інструментарію для забезпечення управлінських рішень, які допомагатимуть привернути увагу цільової аудиторії й матимуть вагомий вплив при виборі закладу освіти. Досить часто якісної організації та високих результатів діяльності недостатньо для формування позитивного іміджу. Не менш важливим є вміння донести цінності власного продукту до загалу, тобто грамотно застосувати **брендинг**, який дасть важелі для активної комунікації на ринку освітніх послуг.

У науковій психолого-педагогічній літературі зазначається, що значення поняття БРЕНД в освіті є дуже ідентичним до сутності цього терміну в маркетингу. Цій проблематиці присвячені праці таких дослідників, як І. Альохіна, Д. Алфімов, К. Болдинг Л. Браун, О. Віханський, С. Грабовська, Т. Григорчук, І. Зуєвська, А. Калюжний, Ж.-Н. Капферер, О. Мармаза тощо. Серед досліджень щодо брендингу в освіті, то переважна більшість напрацювань стосується вищої освіти. Над цією тематикою працювали О. Сорока, О. Кривцова, М. Алдошина, О. Стрижак. Однак потребують більшої уваги питання формування бренду закладів загальної середньої освіти, що й зумовило вибір напрямку дослідження.

Мета статті. Розкрити особливості та специфіку формування бренду закладу загальної середньої освіти як чинника його конкурентоздатності в сучасному регіональному освітньому просторі. Висвітлити роль окремих його складників на основі практичного досвіду Лубенської спеціалізованої школи I-III ступенів №6.

Основні результати дослідження.

Сучасний освітній заклад... Яким він має бути, щоб упевнено конкурувати та почуватися лідером на ринку освітніх послуг? Як організувати діяльність, щоб батьки для своєї дитини обирали саме вашу школу? Чим наповнити освітній простір, щоб учні хотіли навчатися саме в ній?

Для вирішення цих питань освітній заклад має набути свій яскравий та неповторний образ, індивідуальний стиль, накреслити власну траєкторію, словом, створити БРЕНД!

Уперше цей термін з'явився в Середньовіччі. Тоді працівники різних цехів (з виготовлення шкіряних, хлібобулочних виробів тощо) почали позначати свої товари особливими позначками – це прототипи сучасних логотипів.

Нині цей термін відомий усім і несе за собою значно більше, ніж просто назву чи логотип. БРЕНД – це впізнаваний образ, асоціація, емоція... Це певна концепція, комплекс ідей і цінностей продукту. Він не існує сам собою та з'являється з важливою місією, коли виникає конкуренція. На фоні інших брендів має привернути увагу, донести власну захопливу історію. Серед розмаїття аналогічних продуктів людина отримує через БРЕНД певний меседж.

Якщо уявити, що в продажу є лише один вид черевиків, то бренд їм навряд потрібен, адже конкуренції немає. А коли є кілька пар від різних виробників, то покупець має розуміти, які черевики йому ліпше обрати. Зручні та гарні – на щодень, практичні та надійні – для походу в ліс чи гори. І саме бренд має доносити цю ідею споживачу.

Що таке брендинг?

БРЕНДИНГ – це процес створення БРЕНДУ та керування ним. Навіть якщо ви не працювали над цим, споживач уже має певне враження про ваш продукт. Брендинг – це організація комунікації на ринку товарів і послуг, її постійне підтримання або видозмінення. Дуже важливо, щоб БРЕНД сприймали саме так, як він був задуманий.

Процес формування бренду ЗЗСО складається з декількох етапів:

- **позиціонування** (на цій фазі відбувається імплементація бренду у свідомості громадськості; важливими складниками позиціонування можуть бути такі: довіра, цінності, стабільність і надійність; позиціонування є основою для вибудовування комунікацій й стратегії розвитку бренду);

- **формування індивідуальних рис бренду** (індивідуальними рисами є місія, візія, стратегія розвитку, цінності, ключові компетенції, філософія,

імідж, корпоративна культура освітнього закладу; саме вони є родзинками кожної окремої школи);

- **створення атрибутів бренду** (до атрибутів бренду належать такі: історія, символіка, шкільна форма, сайти та канали в соціальних мережах, засоби масової інформації; усе це формує єдиний фірмовий стиль закладу освіти та виділяє з -поміж інших);

- **управління брендом** (бренд-менеджмент дозволяє здійснювати грамотне керівництво, яке забезпечує дієву стратегію, інноваційність освітніх послуг, координацію діяльності персоналу, формування корпоративної культури та створення фірмового стилю ЗЗСО);

- **просування бренду** (просування бренду здійснюється за допомогою вибору каналів комунікації: сайту, соціальних мереж, власних засобів масової інформації, друкованої продукції тощо; у 21 столітті саме цей етап є дуже важливим).

Із часом ті самі зовнішні атрибути та внутрішнє наповнення починають сприйматися по-різному. Те, що вважалося інноваційним та сучасним п'ять років тому, сьогодні може сприйматися кардинально по-іншому. Тому час від часу доводиться вдаватися до *рестайлінгу* – трохи змінювати свою стилістику, залишаючись собою. А інколи необхідний *ребрендинг* – докорінна зміна позиціонування та стратегій БРЕНДУ.

Брендинг освітнього закладу охоплює водночас багато складових, які разом створюють цілісний індивідуальний образ. Серед них –

- бренд – послуги,
- бренд – події,
- бренд – організації,
- бренд – професіоналізм,
- бренд – персони.

Критеріями ефективності позиціонування бренду сучасного ЗЗСО визначено:

- критерії організаційно-дидактичного характеру (Н. Бібік, О. Савченко, Г. Шевченко, В. Шаркунова, В. Ясвін та ін.);
- критерії ефективності організації освітнього процесу (О. Кондур, Г. Михайлишин, Т. Семенюк, І. Ящук та ін.);
- критерії результативності діяльності (І. Зязюн, Л. Колесникова, С. Шишов та ін.).

Зазначені критерії мають переважно нормативно-регулювальний характер.

Усі характеристики, що описують процес надання освітніх послуг з точки зору їх якості, можна умовно поділити на дві групи: кількісні та якісні показники. Серед кількісних показників:

- чисельність здобувачів освіти, кількість класів;
- кількісний склад педагогічного персоналу;
- матеріально-технічне забезпечення;
- моніторингові розрахунки.

До якісних показників відносяться:

- наявність ліцензії;
- рівень кваліфікації педагогічного колективу;
- стратегічний інноваційний менеджмент;
- термін діяльності закладу освіти;
- профілізація закладу освіти;
- інформаційно-методичний супровід освітнього процесу;
- наявність безпечного та якісного освітнього середовища

До прикладу розглянемо брендингову політику Лубенської спеціалізованої школи I-III ступенів №6.

Переконані, що для формування БРЕНДУ закладу важлива своя символіка. Школа має власну назву «Sun City» (Місто Сонця), герб, прапор, логотип, гімн та інші атрибути, що об'єднують колектив, дають відчуття шкільної спільноти. Щоб БРЕНД працював, необхідне його публічне поширення серед громадськості. Для цього освітній заклад має власну потужну мережу засобів інформації: газету «Шкільний меридіан» (видається з 1993 року), радіостудію, телеканал «SolarTV» (успішно працює 4 роки), сайт, 2 ютуб-канали та фейсбук-сторінку.

Пріоритетним завданням школи є оновлення змісту освіти, побудова її на концептуальній основі новаторських технологій, розвитку внутрішньої системи забезпечення якості освіти, підвищення конкурентоздатності закладу на теренах регіону.

Для реалізації цих завдань модернізовано освітнє середовище: замінено просторово-предметне оточення в приміщенні закладу та на пришкольній території, змінено дизайн, придбано мультимедійні засоби навчання, обладнано профільні кабінети, «зелений клас», побудовано сучасний спортивний комплекс, створено умови для дистанційного навчання учнів.

Реалізація нових ідей потребує додаткових коштів, тому їх пошук є дуже важливим. Одна з умов - це правильна стратегія фандрейзингу, що передбачає отримання додаткових фінансових ресурсів вітчизняних та міжнародних донорських фондів, організацій, громадських бюджетів.

З 1995 року в закладі діє батьківський благодійний фонд «Ерудит», який дає змогу залучати спонсорські кошти для реалізації загальношкільних проєктів. Неодноразово, беручи участь у всеукраїнських та міжнародних освітянських конкурсах та проєктах, педагоги отримували гранти на придбання мультимедійної техніки, обладнання для навчальних кабінетів, науково-методичної літератури тощо.

Останнім часом з'явилися нові можливості для додаткового фінансування – участь шкільних проєктів у конкурсах громадських бюджетів міського та регіонального рівнів. Протягом 2020–2021 років у нашому закладі було реалізовано чотири проєкти-переможці:

- проєкт Лубенського громадського бюджету 2020 «Наше життя в Екостилї»;

- проєкт шкільного громадського бюджету Полтавської області 2020 «Обладнання конференц-зали для членів євроклубу "LINK"»;
- проєкт шкільного громадського бюджету Полтавської області 2020 «Перетворення шкільного телебачення на сучасний медіацентр»;
- проєкт екологічних громадських ініціатив Полтавської області 2021 року «Зелений клас для екологічної освіти учнів Лубенської спеціалізованої школи I-III ст. №6».

Ще два проєкти-переможці «Облаштування безпечною огороженою частини території Лубенської спеціалізованої школи №6» та «Ігровий комплекс для учнів Лубенської спеціалізованої школи №6» чекають на реалізацію.

Таким чином, педагоги, здобувачі освіти, батьківська громада відчують свою приналежність до шкільної спільноти та активно впливають на підвищення якості освіти, комфорту навчання та статусу закладу.

Сталий, добре сформований позитивний БРЕНД освітнього закладу можливий лише при правильно організованому менеджменті. У школі має бути визначена місія та візія, сформована стратегія розвитку та система планування діяльності закладу. Основою їх реалізації є, у першу чергу, педагогічний колектив.

Учителі повинні вміти працювати в умовах конкуренції й розуміти, що тільки високий професіоналізм, ініціатива, творчість, інноваційний підхід до освітньої діяльності, здатність швидко реагувати на зміни зовнішнього середовища допоможуть залишатися в авангарді й успішно формувати БРЕНД навчального закладу. Тому для ефективної освітньої діяльності педагоги повинні впроваджувати новаторські ідеї в організацію освітнього процесу, адже інноваційною діяльністю може займатися тільки творчий вчитель, оскільки інновація – це творчість і прогрес.

У Лубенській спеціалізованій школі I-III ступенів №6 для цього є все необхідне:

- створено умови для гнучкої системи безперервної освіти для формування та розвитку професійних компетентностей учителів;
- сформовано освітнє середовище, що передбачає професійну взаємодію з колегами; розроблена та ефективно діє система методичної роботи, що включає ряд авторських педагогічних заходів: нетрадиційні педради, психологічні тренінги, консиліуми, воркшопи, методичні посиденьки, педагогічні театральні студії, аукціони, фестивалі, ярмарки педагогічних ідей тощо, формат проведення яких набув поширення й серед інших закладів освіти міста;
- забезпечено вільний доступ педагогів до інформаційно-освітніх ресурсів; з цією метою в школі активно діє РІМЦ (ресурсно-інформаційний методичний центр), який забезпечено сучасною мультимедійною технікою, періодичними фаховими виданнями, швидкісним інтернетом.

Це дає можливість формувати БРЕНД-персон, які є обличчям закладу освіти, розділяють його місію та цінності, працюють над створенням його іміджу та є гарантом якості освітніх послуг.

Серед педагогів школи – 10 переможців міжнародних освітніх програм. Вони пройшли стажування в США, Німеччині, Австрії, Ізраїлі, Швейцарії. 11 учителів – переможці обласного та 3 лауреати Всеукраїнського конкурсу «Учитель року», 12 переможців Всеукраїнського конкурсу «Панорама творчих уроків». 9 учителів є керівниками ППС Лубенської ТГ.

Високий імідж педагогів школи є ваговою складовою позитивного БРЕНДУ спеціалізованої школи №6. Він приваблює фахівців та є одним із вирішальних факторів при виборі батьками закладу освіти. Таким чином, школа є конкурентоздатною на ринку освітніх послуг регіону.

Ще однією важливою складовою формування бренду закладу є здобувачі освіти та випускники. Саме їхньою результативністю вимірюється якість освітніх послуг.

З 2005 року навчальний заклад входить у трійку кращих шкіл Полтавщини за результатами обласного етапу всеукраїнських олімпіад із базових дисциплін та конкурсу-захисту науково-дослідницьких проєктів МАН, постійно очолює рейтинги закладів Полтавщини за результатами ЗНО.

Унікальність освітніх послуг (поглиблене вивчення іноземних мов) сприяє підтримці активних міжнародних зв'язків із Корпусом Миру США, Американською та Британською Радами зі співробітництва в галузі освіти та вивчення іноземних мов. 45 учнів стали національними переможцями Міжнародної програми обміну майбутніх лідерів FLEX і впродовж року навчалися в США. Наразі колектив працює в рамках міжнародних проєктів «e-Twinning Plus», Generation Global, GoCamp та програми учнівського обміну Лубни (Україна) – Раунгайм (Німеччина). Традиційними стали міжнародні конференції для учнів 7-11 класів із носіями мови США, Великої Британії, Індії, Індонезії, Мексики, Туреччини та інших країн.

У школі панує дух творчості. Осінні бали, новорічні вогники, різдвяні вертепи, традиційні англomовні свята, мистецькі фестивалі та виставки, театральні й вокальні студії дають можливість учням проявляти свої таланти, розкриваючи найпотаємніші порухи душі.

Одним із пріоритетних напрямків роботи Лубенської спеціалізованої школи №6 є дослідно-експериментальна, проєктна та інноваційна діяльність. Так, у травні 2021 року школа долучилася до експерименту всеукраїнського рівня з теми «Професійна орієнтація в Новій українській школі». Експеримент проводиться в рамках проєкту «EU4Skills», реалізовується Європейським Союзом та його державами-членами: Німеччиною, Фінляндією, Польщею та Естонією та розрахований на 2021/2026 рр.

З 2017 року впроваджується Всеукраїнський науково-педагогічний проєкт «Інтелект України».

З 2021 року в школі відкрито філію всеукраїнської спільноти «Дівчата STEM» участь у якій вимагає фундаментальних знань з математики, фізики, хімії, біології та інформатики й залучення та збільшення кількості дівчат до STEM-напрямів (науки, технологій, інженерії, математики).

З 2022 року долучилися до реалізації українсько-швейцарського інноваційного освітнього проєкту «Діємо за здоров'я» (1 етап).

У 2021/2022 н.р. школа розпочала роботу над упровадженням CLIL-технологій в освітній процес. CLIL-технології (Content and Language Integrated Learning) – це вивчення англійською (або іншою іноземною мовою) всіх або декількох предметів шкільної програми

Реалізація ключових ідей експериментів сприяє формуванню індивідуальної освітньої траєкторії школярів, свідомого самовизначення здобувачів освіти щодо майбутнього навчання, векторів професійного становлення та розвитку компетентності навчання впродовж життя. Усе це в цілому формує унікальний імідж випускника. Отже, навчання в брендовому закладі набуває особливого статусу – елітарності та високої якості.

Так само, як випускники Оксфорду, Кембріджу, Гарварду все життя пишаються тим, що здобули освіту саме в цих університетах, так і наші випускники пишаються тим, що навчалися саме в Лубенській спеціалізованій школі №6. Щороку 95 - 98% з них стають студентами та випускниками вищих навчальних закладів України та Європи.

З кожним роком значення брендингу в системі освіти збільшуватиметься. Навчальні заклади будуть конкурентоспроможними лише за наявності сильного БРЕНДУ, який передбачає формування та підтримку їхнього позитивного іміджу. Його створення є найбільшою інвестицією, яку може зробити ЗЗСО, а реалізація технології брендингу – це постійна спрямована робота, яка поступово лише розширює горизонти впізнаваності та посилює звучання закладу освіти й педагогічного колективу.

Подальші дослідження щодо формування БРЕНДУ освітнього закладу будуть надзвичайно актуальні та затребувані в сучасному світі цифрових та медійних технологій.

Список використаної літератури

1. Нетреба М. М. Роль керівника закладу освіти щодо формування бренду галузі освіти в умовах нової української школи. *Молодий вчений*. 2019. № 5.2 (69.2) травень. С. 25–27. **2. Сорока О. В.,** Кривцова М. С. Бренд закладу вищої освіти – основа конкурентоспроможності на ринку освітніх послуг. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2018. Вип. 19, Ч. 3. С. 65–70. **3. Плисенко Г.** Еволюція теорії брендингу як фактор формування конкурентних переваг на ринку освітніх послуг. *Науковий вісник Херсонського державного університету*. 2016. Вип. 18. Ч. 2. С. 38–39.

4. Язловецька О. Зміст роботи загальноосвітнього освітнього закладу щодо формування позитивного іміджу. *Наукові записки. Серія: Педагогічні науки*. Вип. 125. С. 234–240. **5. Алдошина М. В.,** Стрижак О. О. Особливості брендингу закладу вищої освіти на ринку освітніх послуг. *Modern technologies in education*. Opole, 2019. P. 130–142. URL: <http://repository.hneu.edu.ua/handle/123456789/21741>. **6. Здор О. В.** Як ми формуємо бренд педагога та бренд закладу. *Управління закладом освіти*. 2021. № 3. URL: <https://edirshkoly.mcfr.ua/877880>. **7. Семенюк С.** Брендинг вищого навчального закладу. *Галицький економічний вісник*. 2013. № 3. С. 133–138. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/gev_2013_3_22. **8. Стародубська М.** Як школі сформувати свій бренд? URL: <https://osvitoria.media/experience/yak-shkoli-sformuvaty-svij-brend/>. **9. Червінська І.,** Карпенко О. Бренд закладу загальної середньої освіти як показник його конкурентоздатності в освітньому просторі регіону. URL: <http://mir.dspu.edu.ua/article/view/248336>.

Деркач Л. А., Соколовська О. П. Брендинг як дієвий засіб просування та формування позитивного іміджу ЗЗСО

У статті розглянуто особливості та специфіку формування бренду закладу загальної середньої освіти, визначено його складові, етапи становлення та критерії позиціонування. Встановлено значення брендингу як чинника підвищення конкурентоздатності ЗЗСО в регіональному освітньому просторі. Висвітлено роль окремих його аспектів на основі практичного досвіду Лубенської спеціалізованої школи I–III ступенів №6.

Ключові слова: бренд, брендинг, менеджмент, заклад загальної середньої освіти, освітні технології, імідж, конкурентоспроможність.

Derkach L., Sokolovska O. Branding as an Effective Means of Promoting and Forming a Positive Image of an Institution of Secondary Education

The article deals with the peculiarities and specifics of the formation of the brand of the general secondary education institution; its constituent stages, formation and criteria of its positioning are defined. The importance of branding as a factor of increasing the competitiveness of the institution of secondary education in the regional educational space is determined. The role of its individual aspects on the basis of practical experience of Lubny specialized school for levels I–III №6 is highlighted.

Key words: brand, branding, management, institution of general secondary education, educational technologies, image, competitiveness.

ЗМІСТ

Вступне слово	3
---------------------	---

ЗМІСТ І ТЕХНОЛОГІЇ ВИХОВНОЇ РОБОТИ В ЗАКЛАДАХ ОСВІТИ

1. Александрова Л. В. Застосування сучасних бібліотечних та інформаційних технологій для активізації творчого потенціалу учнів.....	4
2. Вербецька Л. П. Формування соціально-комунікативної компетентності здобувачів освіти в умовах сьогодення.....	9
3. Десятник Т. В. Роль учнівського самоврядування у формуванні національної свідомості школярів.....	18
4. Савенков А. О. Шкільний музей як освітній простір та просвітницький ресурс.....	26
5. Шлапко В. О. Формування патріотизму через систему виховних завдань дитячо-юнацької військово-патріотичної гри «Джура»...	31

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ

6. Гутовська О. Ю. Мовленнєвий розвиток дошкільників.....	39
7. Донченко Ю. О. Ігри з логічними блоками Дьенеша як засіб розвитку розумових дій у дошкільників.....	48
8. Мягких А. М. Я-моральний: особистість дошкільника у сучасному світі.....	55
9. Погребняк Л. Г., Кілочик Н. В. Використання інноваційних оздоровчих технологій в освітній діяльності з дітьми дошкільного віку.....	62

ПОЧАТКОВА ОСВІТА В КОНТЕКСТІ РЕФОРМИ «НОВА УКРАЇНСЬКА ШКОЛА»

10. Зикова С. Т. Розвиток мовлення молодших школярів з допомогою новітніх методів і технологій.....	69
11. Качур Л. Г. LEGO як інструмент навчання в початкових класах Нової української школи.....	78
12. Лоташ О. А. Проектна діяльність як метод розвитку компетентностей здобувачів початкової освіти.....	85
13. Назаренко Л. П. Розвиток пізнавальної активності учнів у Новій українській школі.....	90
14. Небеська Л. М. Використання інтерактивних методів навчання у професійній діяльності сучасного вчителя початкової школи.....	97
15. Павлова О. В. Активізація розумової діяльності на уроках читання шляхом упровадження інтерактивних технологій.....	102

16. **Сліпич В. Б.** Нестандартні заняття-мислення серед природи на уроках читання..... 108
17. **Степура Т. А.** Радість навчання: сучасні засоби і методи навчання молодших школярів..... 114

РОЗВИТОК ПРИРОДНИЧО-МАТЕМАТИЧНОЇ ТА ТЕХНОЛОГІЧНОЇ ГАЛУЗЕЙ ОСВІТИ

18. **Білан Р. О.** Методи моделювання у вирішенні проблемних питань на уроках біології як механізм навчально-пізнавальної мотивації учнів..... 122
19. **Деркач Л. С.** Використання елементів STEAM-освіти на уроках математики..... 127
20. **Матвієнко Н. Л.** Використання інтерактивного сервісу WordWall на уроках фізики..... 134
21. **Мокренко Є. М.** Розвиток предметних компетентностей на уроках хімії шляхом використання діяльнісного підходу в навчанні..... 139
22. **Павленко О. Б.** Використання сучасних інтерактивних методів навчання на уроках інформатики..... 145
23. **Романенко В. А.** 3D-друк в проєктних технологіях як інструмент STEM для підвищення якості освіти в загальноосвітній школі..... 153
24. **Романенко Н. М.** Формування математичної компетентності засобами STEM-освіти на уроках математики..... 162
25. **Семенова І. В.** Розвиток креативного, критичного та логічного мислення з використанням сучасних інтернет-ресурсів..... 172
26. **Склярова Л. Л.** Формування екологічної компетентності на уроках математики..... 178

ПСИХОЛОГІЧНІ ТА ІНКЛЮЗИВНІ ЗАСАДИ ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ

27. **Жарова М. В.** Основні принципи встановлення контакту та налагодження взаємодії з дітьми із розладами аутистичного спектру..... 184
28. **Морозенко І. М.** Формування умінь саморегуляції емоцій у старшокласників..... 192

ДОСВІД ТА ПЕРСПЕКТИВИ СУСПІЛЬНО-ГУМАНІТАРНОЇ РОБОТИ В ЗАКЛАДАХ ОСВІТИ

29. **Білан О. Г.** Формування емоційного інтелекту здобувачів освіти на уроках української мови та літератури..... 198

30.	Большот О. М. Візуальні засоби навчання як умова формування й розвитку ключових компетентностей учнів при вивченні шкільного історичного курсу.....	204
31.	Дендєберя В. І. Розвиток креативної особистості на уроках іноземної мови.....	211
32.	Іщенко О. В., Бедрик Л. І. Із досвіду формування критичного мислення на уроці позакласного читання в 9 класі за повістю Тетяни Стрижевської «Де ESC з моїх халеп?».....	217
33.	Колісніченко Н. М. Обережно: обдарована дитина! (із досвіду роботи з обдарованими дітьми).....	228
34.	Корніяченко Л. І. Використання ІКТ на уроках української мови та літератури – ефективний засіб розвитку творчих здібностей учнів.....	234
35.	Мішкова Н. А. Імплементация теорії множинного інтелекту на уроках іноземних мов з метою реалізації особистісно орієнтованого підходу у навчанні.....	242
36.	Носенко Л. В. Гейміфікація як дієвий засіб формування ключових і предметних компетентностей здобувачів освіти на уроках української словесності.....	248
37.	Ржевська Ю. О. Розвиток мовного чуття на уроках української мови в середній школі.....	255
38.	Тесленко Ю. О. Критичне мислення учнів на уроках музичного мистецтва.....	260

УПРАВЛІНСЬКІ АСПЕКТИ ОСВІТНЬОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

39.	Деркач Л. А., Соколовська О. П. Брендинг як дієвий засіб просування та формування позитивного іміджу ЗЗСО.....	270
-----	---	-----

Наукове видання

ПЛЕКАЄМО ОСОБИСТІТЬ

*Науково-методичний альманах
Випуск 5*

*Відповідальні за випуск:
Караман О. Л.,
Січкач Н. А.*

Науково-методичний альманах підготовлено в межах Проєкту ЄС «Інтенсифікація впливу вчителів Луганської області на процеси примирення та встановлення миру» («Intensification of influence of teachers of Luhansk region on the processes of reconciliation and peace-building»).

Зміст цього видання є виключно відповідальністю ДЗ «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка» та ні в якому разі не може розглядатися як позиція Європейського Союзу.

Здано до склад. 01.02.2023 р. Підп. до друку 01.03.2023 р.
Формат 60x84 1/8. Папір офсет. Гарнітура Times New Roman.
Друк ризографічний. Ум. друк. арк. 32,78. Наклад 200 прим. Зам. No 244.

Видавець і виготовлювач

Видавництво Державного закладу
«Луганський національний університет імені Тараса Шевченка»
вул. Коваля, 3, м. Полтава, 36003. Тел.: +38 095-105-6005
e-mail: mail@luguniv.edu.ua

Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК No 3459 від 09.04.2009 р.